

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĐU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYYİD ABDULKÂDİR BELHÎ'NİN KÜNÛZÜ'L-ÂRİFİN ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)

EMİRHAN KAPDAN
2501160152

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi KADİR TURGUT

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : EMİRHAN KAPDAN Numarası : 2501160152
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI / FARS DİLİ VE EDEBİYATI Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ KADİR TURGUT
Tez Savunma Tarihi : 08.01.2020 Saati : 14:30
Tez Başlığı : "SEYYİD ABDULKÂDİR BELHÎ'NİN KUNÛZ'UL-ÂRİFÎN ADLI ESERİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OY BİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR. ALİ GÜZELYÜZ		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ KADİR TURGUT		Kabul
3- DR.ÖĞR. ÜYESİ ERCAN ALKAN		RED

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR MEHMET ATALAY		
2- DR.ÖĞR. ÜYESİ TURGAY ŞAFAK		

ÖZ

SEYYİD ABDULKÂDİR BELHÎ'NİN KÜNÛZÜ'L-ÂRİFİN ADLI ESERİ (İNCELEME-METİN)

EMİRHAN KAPDAN

Bu çalışmamızda XIX ve XX. yüzyıl Osmanlı Devleti şâirlerinden Seyyid Abdulkâdir Belhî'nin Künûzü'l-ârifin adlı mesnevîsini konu edindik. Bu mesnevînin Süleymaniye Kütüphanesi, Mevlânâ Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde mevcut olan iki nüshası ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları tarafından basılan fotokopi nüshasını birbirleriyle karşılaştırarak eserin tenkitli metnini hazırladık eseri, şekil ve muhteva yönünden inceledik.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde Abdulkâdir Belhî'nin yaşadığı dönemin siyasî, edebî, sosyal ve kültürel durumunu aktardık. Belhî'nin hayatı, eserleri, üslubu ve edebî kişiliği hakkında gerekli mâlumatı verdik. Belhî hakkında yazılanları listeledik ve Künûzü'l-ârifin'in baskılarını karşılaştırıp tez çalışmamız ile elde ettiğimiz yeni verileri paylaştık. İkinci bölümde eseri şekil ve muhteva yönünden inceledik. Ayrıca bu bölüme eserdeki tüm konuların özetini de ekledik. Üçüncü bölümde ise eserin nüshalarının tanıtımını yaptık. Metin tenkidi yöntemimiz ile eserin tenkitli metnine yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Belh, Abdulkâdir Belhî, Kûnûzü'l-ârifin, Ehl-i Beyt, Seyyid Bekir Reşâd Efendi, Hamzavîlik, Şeyh Murâd-ı Buhâri Dergâhı.

ABSTRACT

SEYYİD ABDULKÂDİR BELHÎ'S KÜNÛZÜ'L-ÂRİFİN (ANALYSES - TEXT)

EMİRHAN KAPDAN

In this study, we focused on the mesnevî of Künûzü'l-ârifîn of Seyyid Abdulkâdir Belhî, one of the Ottoman Empire poets of XIX and XX. centuries. We compared the two copies of this mesnevi which were present in the Süleymaniye Library, the Mevlânâ Museum Abdalbâki Gölpınarlı Library and the photocopy printed by the Istanbul Metropolitan Municipality Publications.

In the first part of our study which consists of three chapters, we talked about the political, literary, social and cultural situation of the period in which Abdulkâdir Belhî lived, and gave necessary information about Belhî's life, works, style and literary personality. We listed what was written about Belhî and compared the pressures of Künûzü'l-arifîn and shared the new data we obtained with our thesis. In the second part, we examined the work in terms of form and content. We also added a summary of all the topics in this section. In the third part, we introduced the copies of the work and used the text criticism method with the criticized text of the work.

Key Words: Belh, Abdulkâdir Belhî, Künûzü'l-ârifîn, Ahl-i Bayt, Sayyed Bekir Reşâd, Hamzavîsm, Sheikh Murâd-ı Buhâri Dervish Convent.

ÖNSÖZ

Çalışmamızı meydana getiren XIX ve XX. yüzyıl Osmanlı Devleti şâirlerinden Abdulkâdir Belhî'nin Künûzü'l-ârifin adlı mesnevîsinin tenkitli metni, eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Mevlânâ Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde mevcut olan iki nüshası ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları tarafından basılan fotokopi nüshası kullanılarak oluşturulmuş, eser şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Ayrıca Künûzü'l-ârifin'in baskıları karşılaştırılmıştır. Birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak Belhî tanıtılmış ve Belhî'nin yaşadığı dönem ve içerisinde bulunduğu toplumun özellikleri yine bu kaynaklar üzerinden tespit edilmiş ve siyasî, tarihî, sosyo-kültürel açıdan incelenmiştir.

Bu çalışmamı yapabilmem için gerekli tüm imkanları hazırlayan sevgili aileme, maddi ve manevi hiç bir yardımını benden esirgemeyen kıymetli üstâdım Yrd. Doç. Dr. Kadir Turgut'a, bilgi ve tecrübelerine başvurduğum saygıdeğer Fars Dili ve Edebiyatı anabilim dalı hocalarıma, Abdulkâdir Belhî'nin torunları ile tanışmama vesile olan gönül insanı Yüksel Gölpınarlı beyfendiye ve çalışmam sırasında beni her zaman pozitif düşünmeye teşvik eden vefakâr Sümeyye Arman hanımefendiye sonsuz teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim.

Emirhan Kapdan

Üsküdar-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ABDULKÂDİR BELHÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBİ KİŞİLİĞİ	
1.1. Abdulkâdir Belhî'nin Yaşadığı Dönemin Siyasi, Edebi ve Kültürel Durumu	3
1.2. Hayatı	4
1.2.1. Soyu.....	4
1.2.2. Ailesi.....	7
1.2.3. Doğumu	12
1.2.4. Tahsili	13
1.2.5. Hicreti	14
1.2.6. Eşleri ve Çocukları	22
1.2.7. Şeyhliği.....	24

1.2.8. Tarikatı ve Şeceresi	24
1.2.9. Vefatı	26
1.2.10. Mezhebi	26
1.2.11. Tarikatı.....	26
1.2.12. Dergâhı.....	27
1.2.13. Mürîdleri ve Muhipleri	27
1.2.14. Mahlasları	28
1.3. Eserleri.....	28
1.3.1. Dîvân-ı Belhî.....	28
1.3.2. Gülşen-i Esrâr.....	30
1.3.3. Sünûhât-ı İlâhiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniyye	31
1.3.4. Yenâbiu'l-hikem.....	32
1.3.5. Künûzu'l-ârifîn.....	33
1.3.6. Esrâr-ı Tevhîd.....	35
1.3.7. Şems-i Rahşân.....	36
1.3.8. Mektupları.....	37
1.4. Edebi Kişiliği	37
1.5. Abdulkâdir Belhî Hakkında Yazılanlar	38

İKİNCİ BÖLÜM

2. ABDULKÂDİR BELHÎ'NİN KÜNÛZÜ'L-ÂRİFÎN ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ	
2.1. Künûzü'l-ârifîn'in Daha Önceki Baskıları	45
2.2. Eserin Dili.....	49

2.3. Eserin Edebi Yönü	50
2.3.1. Vezin.....	50
2.3.2. Kâfiye	50
2.3.3. Eserde Kullanılan Edebi Sanatlar.....	51
2.4. Eserin Kaynakları.....	53
2.4.1. Bilgi ve Düşünce Kaynakları	53
2.5. Eserde Bahsedilen Kişiler, Eserler ve Yerler	78
2.5.1. Kişiler	78
2.5.2. Eserler.....	87
2.5.3. Zamanlar	89
2.5.4. Mekanlar	90
2.6. Eserin Özeti.....	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUNÛZÜ'L-ÂRİFİN'İN TENKİTLİ METNİ

3.1. Eserin Nüshaları.....	117
3.1.1. F Nüshası	117
3.1.2. S Nüshası	117
3.1.3. G Nüshası.....	118
3.2. Nüshaların İmla Özellikleri	118
3.3. Metin Tenkidinde İzlenen Yöntem	121
3.4. Tenkitli Metin	122
SONUÇ	397

KAYNAKÇA..... 399

EKLER 407

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin-ođlu
Belhî	: Abdulkâdir Belhî
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum tarihi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
F	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kùltür A.Ş. Yayınları tarafından 1989 yılında basılan fotokopi nüsha
G	: Mevlânâ Müzesi Abdùlbâki Gølpınarlı Kùtùphanesi'nde 132 demirbaş numarasıyla kayıtlı nüsha
h.	: Hicri tarih
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
metin.	: Tez metni

metin, be. : Künûzü'l-ârifin beyit

ö. : Ölüm tarihi

S : Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi
Koleksiyonunda 391/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı nüsha

SF : Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi
Koleksiyonunda 391/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı nüshanın fihristini içeren I-VII
sayfaları

sy. : Sayı

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

AMAÇ

Bu çalışmamızda Osmanlı Devleti şâirlerinden Abdulkâdir Belhî'nin Künûzü'l-ârifin adlı eserinin tenkitli metnini hazırladık ve eseri inceledik. Bu çalışmayı yaparak şu hedeflere ulaşmayı amaçladık: Eserin üç yazma nüshası üzerinde metin tenkidi yöntemini kullanarak müellifin kaleminden çıkmış metne ulaşmak. Eser üzerinde yaptığımız inceleme ve araştırmayla eserin edebî ve kültürel değerini tesbit etmek. Ârif bir şâir olan Abdulkâdir Belhî'nin yaşadığı dönemin sosyo-kültürel yapısını incelemek. Belhî'nin yaşantısı, eserleri ve fikirlerine vâkıf olmak ve bu vukûfiyet doğrultusunda edebî ve tasavvufî birikimize olumlu katkıda bulunmak.

YÖNTEM

Çalışmamızı iki farklı aşama ile gerçekleştirdik. İlk aşamada metni inceledik. İkinci aşamada ise tenkitli metni oluşturduk. Metin incelemesi yapılırken birincil ve ikincil kaynakları kullandık. Bu kaynakların en başında Abdulkâdir Belhî'ye ait eserler (Esrâr-ı Tevhîd, Şems-i Rahşân, Sünûhât, Dîvân, Yenâbü'l-Hikem, Gülşen-i Esrâr, Künûzü'l-ârifin), kardeşi Seyyid Burhaneddin Belhî'ye ait Defter-i Kuyûdât ve Belhî'nin çağdaşı olan İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Hüseyin Vassaf, Şeyh Mehmed Şemseddin Mısırî gibi isimlere ait eserler gelmektedir.

İlk olarak birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden Belhî'yi tanıttık ve Belhî'nin yaşadığı dönem ve içerisinde bulunduğu toplumun özelliklerini yine bu kaynaklar üzerinden tespit ettik. Sonrasında Belhî'nin yaşadığı bu dönemi siyasî, tarihî, sosyo-kültürel açıdan inceledik.

Eseri Őekil ve ũslup yönünden inceleyip, Belh'nin edeb yetkinliđini ve eserinin dil, anlam açısından önemini göstermeye alıŐtıđ. Kronolojik olarak Belh hakkında kaleme alınmıŐ yazıları listeledik.

Eserde yer alan ayet ve hads, kiŐi, eser adları, farklı Őairlere ait iktibas beyitleri ve sözleri tespit ettik ve bunların aslı kaynaklarına ulaŐmaya gayret ederek müellifin düŐünce kaynaklarını belirlemeye alıŐtıđ. Eserin iki farklı baskısını karŐılaŐtırarak bu baskılarda mevcut olan sorunları ve yaptığımız metin tenkidi ile giderdiğimiz sorunları anlattık. Eserin içeriđinin özetini oluŐturduk.

ÇalıŐmamızın ikinci aŐamasında, tenkitli metni oluŐtururken kullandığımız yöntemi anlattık ve tenkitli metni paylaŐtıđ.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ABDULKÂDİR BELHÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Abdulkâdir Belhî'nin Yaşadığı Dönemin Siyasi, Edebi ve Kültürel Durumu

Bir yazarın, bir düşünce insanının hayatına ve düşünce dünyasına daha iyi ve daha doğru bir şekilde vâkıf olabilmek için o kişinin içinde bulunduğu toplumun, yaşadığı dönemin siyasî yapısı, sosyo-kültürel ve edebî durumunun da iyi bir şekilde bilinmesi gereklidir. Biz de bu sebeple Abdulkâdir Belhî'nin yaşadığı dönemi inceledik. Belhî Künûzü'l-ârifîn'i 1321/1903 yılında kaleme almıştır. Bu sebeple Belhî, Osmanlı Devleti'nin son dönem şâirlerinden sayılmaktadır. Eserini kaleme aldığı bu dönemde günden güne siyasi nüfûzunun zayıflaması ve topraklarını kaybetmesi sebebiyle Batının hasta adam olarak nitelediği Osmanlı Devleti'nin padişahlık makamında II. Abdülhamid bulunmaktaydı. II. Abdülhamid de kendisinden önceki padişahların batılılaşma hareketini sürdürmüştür. Kendisi döneminde eğitim, kültür, sanayi, ve sosyal hizmetler gibi sahalarda bir çok ıslahat yapılmıştır. Bunlara örnek olarak Mühendislik ve Güzel Sanatlar Fakültelerinin açılması, kız öğretmen okulunun eğitime açılması, eski eserler

müzesi açılması, gar ve demiryolları inşası, emekli sandığı ve sigorta kurumunun hizmete girmesi verilebilir.¹

II. Abdülhamid dış siyasetinde izlediği politikalarda ise İslamcılık fikrini kullanarak Batı sömürgeciliğine karşı Müslüman ülkeler arasında birlikteliği sağlamayı amaçlamaktaydı.²

Babası Sultan Abdulazîz gibi Belhî ailesi ile iyi ilişkiler kuran³ ulemâ ve meşâyihе hürmet gösterip, sevgi beslediği bilinen II. Abdülhamid'in döneminde yaşamış önemli sufi şahsiyetlere örnek olarak Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî, Şeyh Zâfir, Hüseyin Fahreddin Dede, Şemseddin Ulusoy verilebilir. Osmanlı Devleti'nin son ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yazılan tasavvufî eserlere ise örnek olarak Sadık Vicdânî'ye ait **Tomar-ı Turuk-ı Aliyye** ve Hüseyin Vassâf'a ait **Sefine-i Evliyâ**, Mehmet Ali Aynî'ye ait **Tasavvuf Târihi** verilebilir.

1.2.Hayatı

1.2.1. Soyu

Seyyid Abdulkâdir Belhî, seyyid olduğunu söyleyerek⁴ ailesinin seyyidlik silsilesini aktarmıştır. Bu silsilede Ehl-i Beyt İmamlarının dokuzuncusu olan İmam Muhammed Takî'nin oğlu Seyyid Mûsâ Mübarraka'nın dedeleri olduğunu ve bu yolla

¹ Cevdet Küçük, "Abdülhamid II.", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, c. 1. s. 216-224.; Mehmet İpşirli, "Islahat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, c. 19. s. 170-174.

² Enamullah Ahmady, "Cemaleddin Afgânî'nin Düşünce Dünyası", Selçuk Üniversitesi, 2012.

³ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, Haz. Aliye Uzunlar, Arzu Meral, İstanbul, Revak Kitabevi, 2017, s. 12-22.

⁴ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdulkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Dîvânı**, Çev. Saadet Karaköse, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2016, s. 235.

da ailenin soyunun Hz. Muhammed'e ulaştığını belirtmiştir.⁵ Seyyid Muhammed Mûsâ ise babası Seyyid Burhâneddin Belhî'nin divanının kenarına düştüğü notta Abdulkâdir Belhî'nin aktardığı seyyidlik silsilesinde yer alan Seyyid Kemâleddin'in⁶ Arabistan'dan Türkistan'a geldiğini kaydetmiştir.⁷ Belhî'nin aktardığı seyyidlik şeceresi şöyledir:⁸

Hz. Ali (ö. 40/661)

Hz. Hüseyin (ö. 61/680)

İmâm Zeynelâbidin (ö. 94/712)

İmâm Muhammed Bâkır (ö. 114/733 [?])

İmâm Cafer Sâdık (ö. 148/765)

İmâm Mûsâ Kâzım (ö. 183/799)

İmâm Ali Rıza (ö. 203/819)

İmâm Muhammed Takî (ö. 220/835)

Seyyid Mûsâ Mübarraka (ö. 296/907)

Seyyid Ahmed (ö.?)

Seyyid Ahmed el'A'rec (ö.?)

Seyyid Tâlib (ö.?)

Seyyid Ubeydullah (ö.?)

Seyyid Abdullah el-Efdal (ö.?)

⁵ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu'l-hikem**, Mevlâna Müzesi, Abdalbâki Gölpinarlı Kütüphanesi, 132, s. 22b-23a.

⁶ **A.e.**, s. 22b.

⁷ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Farsça Dîvân**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1372, s. 27b.

⁸ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 3.

Seyyid Abdullah (ö.?)

Seyyid Ahmed (ö.?)

Seyyid Muhammed (ö.?)

Seyyid Şâh Hüseyin (ö.?)

Seyyid Celâleddin (ö.?)

Seyyid Kemâleddin (ö.?)

Seyyid Burhâneddin Kılıç (ö.?)

Seyyid Cemâleddin (ö.?)

Seyyid Nâsırüddin (ö.?)

Seyyid Gulâmüddin (ö.?)

Seyyid Tursun Bâkî (ö.?)

Seyyid Muhammed Ma'rûf (ö.?)

Seyyid İbrahim (ö.?)

Seyyid Muhammed Ma'rûf el- Ma'rûf bi-Baba Hâce (ö.?)

Seyyid İbrahim el-meşhûr bi-Hâce Kelân (ö.?)

Seyyid Süleyman (ö. 1294/1877)

İbnulemin Mahmud Kemal İnal **Son Hattatlar** adlı eserinde Belhî'nin "sülâle-i Hüseyîye" den olduğunu⁹ diğer bir eseri olan **Son Asır Türk Şairleri**'nde Belhî'nin Hüseyî nesebe sahip olduğunu¹⁰ söylemiştir. Abdalbâki Gölpınarlı da **Melâmîlik ve**

⁹ İbnulemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, İstanbul, Maarif Basımevi, 1955, s. 487.

¹⁰ İbnulemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri** İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969. c. 1. s. 7-8.

Melâmîler adlı eserinde İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın verdiği bu bilgileri değerlendirmiş ve ailenin Hüseyin nesebe sahip olduğunu belirtmiştir.¹¹

1.2.2. Ailesi

Abdulkâdir Belhî'nin babası Seyyid Süleyman Belhî,¹² annesi Saîde Bibi'dir.¹³ Süleyman Belhî'nin üç eşi ve sekiz çocuğu vardır. Çocuklarından üçü Abdulkâdir Belhî'nin anne bir kardeşidir.¹⁴ Abdulkâdir Belhî'nin kardeşlerinden özellikle Seyyid Burhâneddin Belhî tanınmıştır.

1.2.2.1.1. Babası Seyyid Süleyman Belhî

Süleyman Belhî 1220/1805 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁵ Burhâneddin Belhî, babasının “Belh muzâfâtından Kunduz şehrine tabi Hangâh Çâl köyü”nde doğduğunu söylemiştir.¹⁶ Babasının doğum tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Seyyid Abdulkâdir Belhî, babasının Buhara ve Hindistan'da eğitim gördüğünü, “zâhirî ve bâtinî ilimlerde” yüksek seviyeye ulaştığını, Katagan ve Bedahşan halkının tümünün onun

¹¹ Abdalbâki Gölpınarlı **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul, Devlet matbaası, 1931, s. 182.

¹² Mehmet Hilmi Alkan, “**Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**”, Selçuk Üniversitesi, 2005, s. 22-23 (Tercüme-i hâlin nüshasına ulaşamadık. Zikrettiğimiz kaynakta nüshanın latinizesi mevcuttur.); Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, Çev. Neşen Çağır, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2014, s. 99. (Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Tezkiresinin aslına ulaşamadık. Zikrettiğimiz kaynakta tezkirenin fotoğrafı mevcuttur.); Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 67.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, İstanbul, Kitabevi, 2006, c. 2, s. 401.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri** c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.

¹³ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 99.; Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 67.

¹⁴ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 67.

¹⁵ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 3; Seyyid Süleyman Belhî, **Delilleriyle Ehl-i Beyt'e Meveddet**, Haz. Seyyid Ali Cemâl Eşref el-Hüseyinî, Çev. Adalet Çakır, Derya Çakır Baş, Gülgün Uyar, İstanbul, Sufi Kitap, 2018. s. 19.; Muhammed Tahir et-Tebrîzî, **Seyyid Süleyman Belhî'nin Hâl Tercemesi**, Mevlânâ Müzesi, Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 147, Ek-1b.)

¹⁶ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 190.

mürîdi olduğunu ve onların bununla iftihar ettiklerini, babasının Anadolu’da Şeyh Belhî olarak meşhur olduğunu söylemiştir.¹⁷

Nakşî hilâfetine¹⁸ sahip olan Süleyman Belhî yaşadığı bölgede babasından kendisine miras kalan şeyhlik vazifesini üstlenmiş ve halkı irşâd etmiştir.¹⁹ İstanbul’da kendisine vakfedilen Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı’nda²⁰ da irşâd ile meşgul olmuştur.²¹ Dergâh’ın meşihat belgesi şu şekildedir:²²

1 Şeyh Murâd el-Buhârî (ö. 1132/1720)

2 Şeyh Kilisli Ali Efendi (ö. 1147/1734)

3 Şeyh Sırrî Ali Efendi (ö. 1169/1755)

4 Gelibolulu Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1176/1762)

5 Şeyh Hacı Hâfız Mehmed Efendi (ö. 1199/1784)

6 Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi (ö. 1208/1793)

7 Şeyh Hasan Efendi (ö.?)

8 Şeyh Mehmed Efendi (ö.?)

9 Şeyh Çanakkaleli Hüseyin Efendi (ö.1236/1820)

10 Şeyh Mehmed Sa’dî Efendi (ö. 1248/1833)

11 Şeyh Mehmed Es’ad Efendi (ö. 1260/1844)

¹⁷ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu’l-hikem**, s. 21b-22a.

¹⁸ Abdalbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik**, s. 401, not 19.

¹⁹ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 153.

²⁰ Bkz.: M. Baha Tanman, “Şeyh Murad Tekkesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, c. 39, s. 62-64.

²¹ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 13-16.

²² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 101; (Meşihat belgesinin aslına ulaşamadık. Zikrettiğimiz kaynaktan tezkirenin fotoğrafı mevcuttur.) Nuran Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 4, s. 9-21.

12 Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi (ö. 1284/1867)

13 Şeyh Süleyman Belhî Efendi (ö.1294/1877)

14 Şeyh Abdülkâdir Belhî Efendi (ö.1339/1923)

15 Şeyh Seyyid Ahmed Muhtâr Efendi (ö. 1352/1933)

Süleyman Belhî, Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi'nin potnişini olarak Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı'nda 1867-77 yılları arasında on yıl şeyhlik yapmış, 16 Ağustos 1877 tarihinde vefat etmiş ve dergâhının hazîresine defnedilmiştir.²³ Kendisinden sonra büyük oğlu Seyyid Abdulkâdir Belhî postnişin olmuştur.

Türkçe, Çağatay Türkçesi, Farsça ve Arapça dillerine hâkim olan²⁴ Seyyid Süleyman Belhî Arapça olarak dört eser²⁵ kaleme almıştır ve bu eserler dışında kendisine ait mektuplar vardır:

Yenâbi'u'l-mevedde

Ehl-i Beyt'in fazilet ve menkıbeleri hakkındadır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.²⁶ Birer yıl arayla iki farklı matbaa tarafından basılmıştır.²⁷ Adnan M. Selman tarafından **Meveddet Pınarları** adıyla muhtasar tercümesi yapılmıştır.²⁸ Adalet Çakır, Derya Çakır Baş, Gülgün Uyar tarafından 2018 yılında **Delilleriyle Ehl-i Beyt'e Meveddet** adıyla eserin ilk cildi tercüme edilmiştir.²⁹

²³ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 160.

²⁴ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 400.

²⁵ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 192.

²⁶ Bkz.: Süleyman Belhî, **Yenâbi'u'l-mevedde li-zevi'l-kurbâ**, Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 7.

²⁷ Seyyid Süleyman Belhî, **Yenâbi'u'l-mevedde**, c. I-II, İstanbul, Ahter Matbaası, 1301.; Seyyid Süleyman Belhî, **Yenâbi'u'l-mevedde**, c. I-II, İstanbul, İraniye Matbaası, 1302.

²⁸ Seyyid Süleyman Belhî, **Meveddet Pınarları**, Çev. Adnan M. Selman, Yeşil Yayınevi, İstanbul, 2010.

²⁹ Seyyid Süleyman Belhî, **Delilleriyle Ehl-i Beyt'e Meveddet**, Haz. Seyyid Ali Cemâl Eşref el-Hüseynî, Çev. Adalet Çakır, Derya Çakır Baş, Gülgün Uyar, İstanbul, Sufi Kitap, 2018.

Gıptâtu'l-emân

İmâmiyye Şîası hakkındadır. Yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.³⁰

Muşriku'l-ekvân

İmâmiyye Şîası hakkındadır. Yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.³¹

Ecmâu'l-fevâid

Kur'an'ın bazı ayetlerinin tefsiri hakkındadır. Yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.³²

Mektuplar

Katagan'daki yakınlarına³³, Hasan Deylemekâni'ye³⁴ ve Seyyid Muhammed Takî Tabatabâî'ye gönderdiği mektuplarından oluşmaktadır.³⁵

1.2.2.1.2. Annesi Fâtıma Saîde Hanım

Fâtıma Saîde Hanım 1331/1913 yılında vefat etmiş ve dergâh hazîresine defnedilmiştir.³⁶ Kaynaklarda hakkında daha fazla bilgi mevcut değildir.

³⁰ Seyyid Süleyman Belhî, **Gıptâtü'l-emân**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1363.

³¹ Seyyid Süleyman Belhî, **Muşriku'l-ekvân**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1365.

³² Seyyid Süleyman Belhî, **Ecmâu'l-fevâid** (İcâzü'l-kur'ân adıyla kayıtlı), Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1367.

³³ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 79.

³⁴ **A.e.**, s. 81.

³⁵ **A.e.**, s. 278-283.

³⁶ **A.e.**, s. 4.

1.2.2.1.3. Kardeşi Seyyid Burhâneddin Belhî

Seyyid Burhâneddin Belhî 1849/1265 yılında Belh'de dünyaya gelmiştir. Babasından eğitim görmüş ve Nakşilikte babasına intisap etmiştir. Türkçe, Çağatay Türkçesi, Farsça ve Arapça dillerini bilmektedir.³⁷ Burhâneddin Belhî'nin aşağıda bahsedilen Türkçe, Farsça dîvânı ve Türkçe, Farsça, Arapça kaleme alınmış mektupları vardır. Burhâneddin Belhî 4 Mart 1930 tarihinde Heybeliada'da vefat etmiş ve ada kabristanına defnedilmiştir.³⁸

Türkçe Dîvân

Burhâneddin Belhî'ye ait Türkçe şiirler Süleymaniye Kütüphanesi'nde birden fazla nüsha içerisinde dağınık bulunmaktadır.³⁹ Ayrıca bazı şiirleri Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırma Merkezi Kütüphanesi Uzluk Arşivi'nde bulunmaktadır.⁴⁰ Bu şiirlerin toplamı dîvân adıyla basılmıştır. Dîvân, Bahattin Kahraman tarafından 2012 yılında **Burhân-ı Belhî ve Türkçe Dîvân'ı** adıyla neşredilmiştir.⁴¹

Farsça Dîvân

Burhâneddin Belhî'ye ait Türkçe şiirler Süleymaniye Kütüphanesi'nde birden fazla nüsha içerisinde dağınık bulunmaktadır.⁴² Ayrıca bazı şiirleri Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırma Merkezi Kütüphanesi Uzluk Arşivi'nde bulunmaktadır.⁴³

³⁷ A.e., s. 39.

³⁸ A.e., s. 46.

³⁹ Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1368; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1371; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1372; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1374.

⁴⁰ Selçuklu Üniversitesi, Selçuklu Araştırma Merkezi Kütüphanesi (Uzluk Arşivi), No: Y 55.

⁴¹ Bahattin Kahraman, **Burhân-ı Belhî ve Türkçe Dîvân'ı**, Konya, Kömen Yayınları, 2012.

⁴² Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1368; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1371; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1372; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1373; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1374.

Mektuplar (Defter-i Kuyûdât)

Burhâneddin Belhî, babası Süleyman Belhî ve ağabeyi Abdulkadir Belhî'ye ait mektuplar Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırma Merkezi (SUSAM) Uzluk Arşivi'nde bulunmaktadır.⁴⁴ Türkçe, Arapça ve Farsça mektupların tümü Aliye Uzunlar ve Arzu Meral tarafından 2017 yılında **Defter-i Kuyûdât** adıyla neşredilmiştir.⁴⁵

1.2.2.1.4. Diğer Kardeşleri

Seyyid Ahmed Saîd Belhî

Belh'de dünyaya gelmiştir. Seyyide Saîde hanımın oğludur. 1866 yılında vefat etmiş ve Eyüpsultan Afife zaviyesi mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁶

Seyyid Bahaüddin el-Hak Belhî

1847 yılında Belh'de dünyaya gelmiştir. Seyyide Saîde hanımın oğludur. Vefat tarihi bilinmemektedir. Dergâh hazîresine defnedilmiştir.⁴⁷

1.2.3. Doğumu

Abdulkâdir Belhî'nin doğum tarihi 1255/1839 yılıdır.⁴⁸ Doğum yeri hakkında ise birincil kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Abdulkâdir Belhî, tez çalışmamızı yaptığımız Künûzü'l-ârifin adlı mesnevîsinde doğum yerinin Bedaşan'da bulunan

⁴³ Selçuklu Üniversitesi, Selçuklu Araştırma Merkezi Kütüphanesi (Uzluk Arşivi), No: Y 55.

⁴⁴ Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırma Merkezi (SUSAM) Uzluk Arşivi, Y. 56.

⁴⁵ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, Haz. Aliye Uzunlar, Arzu Meral, İstanbul, Revak Kitabevi, 2017.

⁴⁶ **A.e.**, s. 37.

⁴⁷ **A.e.**, s. 37-38.

⁴⁸ Mehmet Hilmi Alkan, “Abdulkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpinarlı'nın manzum Türkçe çevirisi”, s. 23.; Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 99.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 401.

Kunbez⁴⁹ olduğunu, dünyaya geldiği Bedaḥşan'dan altı aylık iken Hângâh'a gittiğini ve orada aile ve akrabalarıyla birlikte “birkaç yıl” yaşadıkdan sonra batıya doğru yola çıktıklarını söylemiştir.⁵⁰ Devlet-i Aliyyey-i Osmânî nüfus tezkiresine ve kendisinin kaleme aldığı tercüme-i hâline göre ise Belh şehrinde⁵¹ ve diğer birincil kaynaklara göre Belh civarındaki Kunduz'da bulunan Hângâh'ta dünyaya gelmiştir.⁵² Belhî ayrıca ailesinin yurdunun Katagan⁵³ bölgesinde olduğunu, Katagan'da Çâl-i⁵⁴ Hângâh'lı⁵⁵ olduklarını söylemiştir.⁵⁶

1.2.4. Tahsili

Birincil kaynaklarda Abdulkâdir Belhî'nin eğitimi hakkında şu bilgiler mevcuttur: Babası Süleyman Belhî'den tasavvuf ilmini tahsil etmiş ve yine babasının

⁴⁹ **Metin, be.** 5185. Kunbez: Günümüzde Künbed adıyla Bedaḥşan ilinin bir ilçesi olan Keşm'de bulunan bir yerleşim birimidir. Resmi kaynaklarda bu yerleşim birimi hakkında bilgiye ulaşamadık. Bkz.: **Afganistan İslam Cumhuriyeti, Makâm-ı Vilâyet-i Bedaḥşan, Keşm ilçeleri**, (Çevrimiçi) <http://badakhshan.gov.af/fa/page/4699/6603>, 18 Şubat 2019. Ancak; Afganistan Bahter Haber Ajansı'nın bölge ile ilgili yayınlamış olduğu bir haberden bu bilgiyi teyit ettik. Bkz.: **Bahter Haber Ajansı**, (Çevrimiçi) <http://www.bakhtarnews.com.af/dari/business/item/17399>, 18 Şubat 2019.

⁵⁰ **Metin, be.** 5186-5189.

⁵¹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s.99.; Mehmet Hilmi Alkan, “**Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**”, s. 22.

⁵² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 401.

⁵³ Katagan, Afganistan'ın kuzeyinde bulunmakta ve Kunduz, Bedaḥşan, Tahhar illerini kapsamaktadır. Bkz.: Savaş Şahin, **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Afganistan Özbek Ağızlarında Kullanılan Zarf-Fiil Ekleri, sy. 39, s. 188-89.

⁵⁴ Çâl, Tahhar ilinin bir ilçesidir. Bkz.: **Settled Population of Takhar province by Civil Division , Urban, Rural and Sex-2012-13**, (Çevrimiçi) [http://cso.gov.af/Content/files/Takhar\(1\).pdf](http://cso.gov.af/Content/files/Takhar(1).pdf), 18 Şubat 2019.

⁵⁵ Hangâh, Cevzcan ilinin bir ilçesidir. Bkz.: **Afganistan İslam Cumhuriyeti, Makâm-ı Vilâyet-i Cevzcan**, (Çevrimiçi) <http://jawzjan.gov.af/fa/page/2877>, 18 Şubat 2019.

⁵⁶ **Metin, be.** 5184. Abdulkâdir Belhî ve diğer birincil kaynaklar tarafından zikredilen tüm bu bölgelerin birbirleriyle ilişkilerini kurduğumuzda şu bilgilere ulaşmaktayız: Günümüz Afganistan coğrafyasında Belh ve Bedaḥşan arasındaki mesafe 464, Künbed ile Bedaḥşan arasındaki mesafe yaklaşık olarak 172, Çâl ve Hângâh arasındaki mesafe yaklaşık olarak 400, Kunduz ile Bedaḥşan arasındaki mesafe yaklaşık olarak 189, Kunduz ile Bedaḥşan arasındaki mesafe yaklaşık olarak 277 km'dir. Tüm bu bölgeler harita üzerinde birbirlerinden oldukça uzak konumlarda yer almaktadır. Bu durumda ya Abdulkâdir Belhî, bu bilgileri yanlış olarak vermiştir; ya da bu bölgelerin o günkü adlandırılmaları günümüzdeki adlandırılmalarından farklıdır.

tarikâtına bağlanıp⁵⁷ “madden ve manen feyze mazhar olmuştur.”⁵⁸ Türkçe, Arapça, Farsça, Çağatayca dillerine vakıftır.⁵⁹ Abdulkâdir Belhî güzel ta’lik hatta sahiptir, fakat yazmayı terketmiştir.⁶⁰

1.2.5. Hicreti

Birincil ve ikincil kaynaklarda Belhî ailesinin Afganistan’dan hicretine sebep olan etkenler hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Burhâneddin Belhî’ye göre babası Süleyman Belhî gördüğü bir rüya üzerine 1268/1851-52 yılında Afganistan’dan hicret etmeye karar verir. Bu rüyanın detaylarını Burhâneddin Belhî bir manzumesinde zikretmiştir:

“Peder dimişdi terk-i vatan itmedim sebebsiz,

Merdâne ihtiyâr-i mihen itmedim sebebsiz.

Ceddim Hüseyin’i gördüm hâbımda bir gece ben

Mâh-ı çehâr-dehom-veş vech-i şerîfi Rûşen

Ol şeh süvâr olmuş bir esb-i râhvâne

Meşriktan oldu semt-i mağribe hoş-revâne

Bakdım o şâh-ı dînin dü hâdim-i rikâbı

Felek esîrin olmuş mâhiyle âfitâbı

Şâhâne bir nazar da bana eyledi ihâle

Feyziyle anın irdim ser-menzil-i kemâle

⁵⁷ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.

⁵⁸ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, İstanbul, Kitabevi, 2006, c. 2, s. 401.

⁵⁹ Mehmet Hilmi Alkan, “**Abdülkâdir-i Belhî’nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpinarlı’nın manzum Türkçe çevirisi**”, s. 22; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, s. 402.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.

⁶⁰ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.

İsrimce küllü meâli itdi bana işâret
Var idi işâretinde binler kadar beşâret
Emrine imtisâlen oldum o şâha peyrev
Ayrılmadım önünden bir lahza misl-i pertev
Vakt-i seher uyandım ferhat ile menâmdan
Terk-i diyar itdim geçdim nişân u nâmdan
Âzâde-ser o gün ben şehráh-ı aşka düştüm
Deşt-i mahûf-i gamda bin şevk ile koştum
Oldu o yolda bana rehber Hüseyin-i Mazlûm
Hem reh-revân sirişkim nâsır Çehâr-deh Ma'sûm
Çok ay yıl cihân-ı tahkîkde dolaşdım
Leyl ü nehâr mülk-i tedkîkde dolaşdım
Âzâde-ser tarîk-i cânâne sâlik oldum
Medfun olan künûz-i esrâra mâlik oldum
Leyl ü nehar mülk-i tedkîkte dolaşdım
Feryâdîma dem-â-dem lütf-i Hudâ yetişdi
İmdâdîma hemîşe Âl-i Abâ yetişdi
Zikrimle fikrim oldu Muhammed ile Hayder,
Mîhr-i muhabbet ile oldu dilim münevver
Çok şükr kim yetişdim ben Ka'be-i merâma
Uydum huzûr-ı kalbimle On İki İmâm'a
Âl-i Nebî'de itdim ifnâ vücûdumu ben

Bezl eyledim meveddetlerinde bu demi ben
Şems-i fûrûg-ı yâre zerrem ne hoş kavuşdu
Deryâ-yı dür-nisâre katrem ne hoş kavuşdu
Ol mihr sâyesinde vârim müebbed oldu
Ol bahr hayâtım bâkî vü sermed oldu”⁶¹

Süleyman Belhî, mürîdlerinin, muhiplerinin memleketinde kalması yönündeki ısrarları, Kunduz ve Bedahşan yöneticilerinin de hicretten vazgeçmesi için elçiler göndermesi üzerine hicret kararını bir sene ertelemiştir. Burhâneddin Belhî, bu durumu da aktarmıştır:

“Terk-i diyâr idince ol pîr-i âlem-efrûz
Oynadı hep yerinden Belh ü Bedahş u Kundûz
Cem’ oldular azîzin etrâfına mürîdân
Ayyûka irdi ol gün feryâd u âh u efgân
Döküldüler derine etrâfdan aşâyir
Gûya ki hevl-i mahşer ol günde oldu zâhir
Hasretle koydular hep pâyine bâş umûmen
Müştâk dîdelerden döküldü yâş umûmen
Dil-hûn itdi cümle huzzârı bir hitâbı
Şöyle idi hitâb-ı âlî-i pür-sevâbı
“Benimle gitmesünler rızâmı isteyenler
Terk-i vatan itmesünler du’âmı isteyenler”
İşitdiler umûmen fermân-ı dil-hırâşı
Hep döküldü hasretler kanlı yâşı
Kalkışdılar cemi’an ahvâli arza pîre
Eylediler şu yolda hitâb ol dest-gîre

⁶¹ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 5-6.

Ey râh-ı mahabbetin bir hâdî-i bî-nazîri
Ecdâd-ı kirâmınızdır ecdâdımızın da pîri
Hicrânımızın ki vardır nâr-ı pür-işti'âli
Müşkil muhâl bizce icrâ-yı emr-i âli
Yanar firâkımızla elbet mürîdân
Yakar bu mücrimânı dünyâda nâr-ı hicrân
Hiç ayrılır mı sizden kabâil-i Katagan
Kendülerin kılur mu mahrûm feyzinizden
Terk itmeyiz sizi biz terk-i vatan eyleriz hep
Rehinizde terk-i cân ser ü ten eyleriz hep
Müsted'iyâtı halkın cân-sûz idi be-gâyet
Vehinde zâhir oldu âsâr-ı rahm u rikkat
Kundûz ile Bedahşân hâkimlerini ol gün
Ol merd-i râh-ı Hakk'ın firkatı itdi dil-hûn
Dergâhına her birisi gönderdi vüzerâsın
Hâmiller idi onlar ikâmeti recâsın
Vaktâ ki haddi geçdi ikâmetin recâsın
İşbu cevâbı ile tatyîb itdi nâsı
“İstedim ey mürîdan gönlünüzün safâsın
İtdim kabul umûmun vâki' olan recâsın”
Nutm-i Cenâb-ı Mürşid husûsi vu umûmî
Şâd eyledi ser-â-pâ def' itdi hem gumûmu
Şevk ü neşâtlarından ağladılar o gün halk
Handân u şâd avdet eylediler bütün halk
Tahrîr itdi sırnan emriyle hâme nâme
Gönderdi hâkiman-ı âlî-makâma nâme
Meâl-i nâmeler hep cân-sûz ahker idi
Hicreti ile men'i halkı musavver idi
Himmeti âlet iken kat'ı ta'alluâta

Hicreti uğradı tâm bir yıl te'ahhurâta
Bir rûz-i sa'd kıldı bâ-avn-i Rabb-i İzzet
Bin iki yüzle altmış dokuz yılında hicret
Bâd-ı sabâ-veş oldu kûy-i nigâra puyân
Dökerdi âb-ı çeşmin toprağa nâr-ı hicrân
Eyledi aşk-ı cânân ile merâhili tayy
Biraz zamânda itdi birçok menâzili tayy
Yayıldı çabuk cihâta hicreti şâyi'atı
Akvâma oldu tekrâr iş yol tedârikâtı
İkmâl-i levâzım ile pîrlerine peyrev oldu
Mülk-i Katagan ser-â-pâ tekrâr figânla doldu
Hâkimlerin işbu vak'a mesmû'u olunca derhâl
Men'ine kabâyilin hep kıldılar asâkir irsâl
Binlerce muhâcîrini men' eyledi zûr-i leşker
Geriye döndüler hep böyle imiş mukadder
Ezkâr-ı Vâhid ana ni'me'l-musâhib idi
Dört harem ile sekiz evlâda sâhip idi
Bir çok ta'allukâtı kesb-i kâm eyler idi
Cenâh-ı şefkatinde ârâm eyler idi
Var idi ma'yyetinde çok hâdim ü cevârî
Yüzlerce de mürîde mürîd-i cân-sipârî
Üç yüz nüfûsa bâliğ olmuş idi yekûnu
Ol sâlikânın idi ol pîr-i reh-numûnu
Sekiz deve kütüble mehâfeleri taşırdı
On deve levâzımât u zâd-ı seferi taşırdı
Me'mûr idi bir çok harbân ile çobân
Müstahdem idi birçok sâyis ile şütürbân
Bir dastân-ı gamdır hicret-i Şeyh-i Ekmel
Ben muhtasarca yazdım kıssa ise mutavvel

Hicret vakâyi'in hep tasvîri gayr-ı kâbil
Ateşli mâcerânın nakli değil mi müşkil”⁶²

Bir rivâyete göre ise Abdulkâdir Belhî bir rüya görür. Bu rüya üzerine Süleyman Belhî hicret etmeye karar verir. Ailenin hicretindeki asıl sebep de budur.⁶³ Defter-i Kuyûdât dışındaki birincil kaynaklara göre ailenin hicretine Belh'deki “mezâlim” sebep olmuş⁶⁴ ve Süleyman Belhî, “Sünnet-i Resûlullah” diyerek hicrete karar vermiştir.⁶⁵ İkincil kaynaklarda ise ailenin hicretine Belh'deki asayişin bozukluğu⁶⁶, Süleyman Belhî'nin memleketindeki “şöhret” inden kaçınmak istemesinin sebep olduğu anlatılmaktadır.⁶⁷

Burhâneddin Belhî, ailenin hicret hikâyesini İran'ın İstanbul sefiri Erfâ'u'd-devle Rızâ Dâniş Han⁶⁸ ve Sultan II. Abdulhamid'e⁶⁹ yazdığı mektuplarda da zikretmiştir. İstanbul sefirine 7 Safer 1325/22 Mart 1907 yılında yazmış olduğu mektupta şu bilgileri vermiştir: Süleyman Belhî mezkur rüyadan bir sene sonra 1269/1853 yılının bir cumartesi günü, üç nikahlı hanımı, altı çocuğu, emrine âmâde birkaç câriye ve kölesi, üç yüz mürid ve müridesiyle birlikte “rahmânî bir cezbe” kapılmış şekilde İbrâhim b. Edhem gibi Kâbe'ye doğru yola çıkmıştır.⁷⁰

Sultan II. Abdulhamid'e yazmış olduğu mektupta ise şu bilgileri zikretmiştir: 1269/1852/53 yılında Süleyman Belhî ve ailesi, bağlıları, üç yüzü aşkın müridi hacc niyetiyle yola koyulmuştur.⁷¹ Kâfile, İran ve Irak üzerinden Konya'ya oradan Bursa'ya

⁶² A.e., s. 6-9.

⁶³ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 23. Bu rüyanın detaylarını ileride aktaracağız.

⁶⁴ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 400.

⁶⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 400.

⁶⁶ Abdalbâki Gölpınarlı, **Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul, inkılap Kitabevi, 1953, s. 401.; Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 182.

⁶⁷ Mehmet Hilmi Alkan, “**Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevisi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**”, s. 20.

⁶⁸ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 153-163.

⁶⁹ A.e., s. 190-192.

⁷⁰ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 154.

⁷¹ A.e., s. 154.

ve nihayetinde ise İstanbul'a ulaşmıştır.⁷² Kâfile hicret yolu üzerinde bulunan mukaddes mekanlâra da uğrayarak Horasan'da (Meşhed) İmam Rızâ, Necef'te İmam Ali, Kerbelâ'da İmam Hüseyin, Kâzımeyn'de İmam Mûsâ Kâzım, İmam Muhammed Takî, Sâmerrâ'da İmam Ali Nakî ve İmam Hasan-ı-Askerî'yi ziyaret etmiştir.⁷³ Kâfile Irak'ta iken Süleyman Belhî, İmâmiyye müçtehitleriyle görüşmüş ve İmâmiyye Şîası'na mensup olmuştur.⁷⁴

Burhâneddin Belhî, II. Abdulhamid'e yazmış olduğu mektupta Bağdat'ta buldukları sırada, Abdulmecid Han'ın Sivastopol zaferini öğrendiklerini, Anadolu'nun bazı şehirlerine uğrayarak 1278/1861-62 yılında pâ-yi taht-i Âl-i Osmân'a ulaştıklarını belirtmiştir.⁷⁵ Kâfile 1276/1859-60 yılında Konya'ya ulaşmıştır. Süleyman Belhî burada Mevlevî-Şemsî dedesi Ahmed Dede'den Mevlevî hilâfetnâmesi almıştır.⁷⁶ Kâfile Konya'da iken Abdulkâdir Belhî rüyasında Hamzavî⁷⁷ şeyhi Seyyid Bekir Reşâd Efendi'yi görmüştür. Seyyid Bekir Reşâd Efendi, kendisinin mânevi terbiyesinde memur olduğunu söyleyerek bir an önce İstanbul'a gelmesini istemiştir.⁷⁸ Kâfile 1280/1863 yılında Bursa'ya ulaşmıştır.⁷⁹ Abdulkâdir Belhî, Konya'da iken gördüğü rüyayı burada

⁷² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 400.

⁷³ Abdalbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, s. 401.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 400.

⁷⁴ Abdalbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, s. 401.; Mehmet Hilmi Alkan, "**Abdülkâdir -i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**", s. 8. Süleyman Belhî, Âyetullah Seyyid Muhammed Takî Tabâtabâi ve Muhammed Hasan Deylemekânî ile mektuplaşmalarında İmâmiyye Şîası hakkında bilgi alışverişinde bulunmuştur. Bkz.: Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 80-81.; 275-283.

⁷⁵ **A.e.**, s. 191. Mektuptaki bilgilerden kâfilenin bu zafer haberini aldıktan sonra Hicaz'a gitmekten vazgeçip Anadolu'ya yöneldiği anlaşılmaktadır.

⁷⁶ Abdalbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, s. 401.; Mehmet Hilmi Alkan, "**Abdülkâdir -i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**", s. 9.

⁷⁷ Hamzavîlik, Bayramî Melâmîliğinin bir diğer adıdır. Bkz.: DİA, "Melâmiyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, c. 29, s. 29-35.

⁷⁸ Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 182; Mehmet Hilmi Alkan, "**Abdülkâdir -i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**", s. 19. (63. Dipnotta zikrettiğimiz rüya budur.)

⁷⁹ Mehmet Hilmi Alkan, "**Abdülkâdir -i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**", s. 20; Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 182. Melâmîlik ve Melâmîler'de bu tarihin 1180 olarak hataen verildiğini düşünmekteyiz.

da görmüştür.⁸⁰ Kâfile Bursa'da iken Sultan Abdulaziz Han, Süleyman Belhî'nin şöhretini duymuş ve kendisini İstanbul'a davet etmiştir.⁸¹

Burhâneddin Belhî'nin, Sultan II. Abdulhamid'e yazmış olduğu mektupta zikrettiği üzere kâfile 1278/1861-62 yılında Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a ulaşmıştır. Aile ve mürîdân, Sultan Abdulaziz'in emri ile teşrifât memurları tarafından hürmetle karşılanıp, misafirhâne-i Hümâyûn'da iki sene misafir edilmişlerdir. Süleyman Belhî'ye maaş bağlanması ardından misafirhânedan ayrılmışlar ve İstanbul'da Aksaray, Sülüklü, Hırkaişerif, Beykoz, Akbaba, Kabataş ve Üsküdar' da ikamet etmişlerdir.⁸²

Süleyman Belhî ve ailesi 1284/1867-68 yılında Haremeyn'i ziyaret için padişahın izin istemiştir. Padişahın da izin vermesi üzerine Medine-i Münevvere'deki kabile reisleri, misafirler için ev, aylık, maaş gibi gerekli ihtiyaçları temin etmişlerdir. Bu hazırlıkların yapıldığı sırada Meclis-i Meşâyıh reisi Feyzullah Efendi vefat etmiştir. Meclisin on iki üyesi ve yeni reisi Osman Selâhaddîn el-Mevlevî, Süleyman Belhî'den habersiz bir şekilde Feyzullah Efendi'ye ait olup Eyyûb el-Ensârî civarında bulunan Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı'nı⁸³ kendisine tahsis etmişlerdir. Süleyman Belhî'nin huzuruna gelip durumu izah ettiklerinde Süleyman Belhî böyle bir arzusu olmadığını kendisinin “dost talibi olduğunu post talibi” olmadığını söylemiştir; ancak onların

⁸⁰ Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 182.

⁸¹ Mehmet Hilmi Alkan, “**Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**”, s. 20

⁸² Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 191. Abdülkâdir Belhî, Kunûzü'l-ârifin'de Allah'ın lütfunun İstanbul'da olması sebebiyle İstanbul'da karar kıldıklarını, İstanbul'un hilâfetin merkezi olduğunu, afet ve belalardan korunduğunu, İslamiyet'e saltanat mahalli olmasından dolayı adının Dâru'l-hilafe olduğunu, şâh-ı cihanın gölgesi altında bulunmasından dolayı yardım gördüğünü belirterek, Hz. Peygamber ve pâk Ehl-i Beyt'inin hürmetine İstanbul'u afetlerden koruması için Cenâb-ı Allah'a niyazda bulunmuştur. Bkz.: **Metin, be.** 5187-5193.

⁸³ Bkz.: M. Baha Tanman, “Şeyh Murad Tekkesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c. 39. s. 62-64.

ısrarları üzerine Kur'ân-ı Kerîm'den istihâre yaparak taleplerini kabul etmiştir.⁸⁴ İki ay sonra Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı'na yerleşmişlerdir.⁸⁵

Abdulkâdir Belhî, İstanbul'da iken, Konya ve Bursa'da görmüş olduğu rüyayı gerçekleştirmek için babasıyla birlikte Fatih'e gidip orada Bekir Reşâd Efendi'ye bağlanarak Hamzavî olur. Belhî ömrü boyunca bu meşrepte mürşitlik yapmış ve birçok kimseyi de bu meşrebe bağlamıştır.⁸⁶

1.2.6. Eşleri ve Çocukları

1.2.6.1.1. Eşleri

Abdulkâdir Belhî'nin Hanife ve Fâtıma isminde iki eşi vardır. Hanife adlı hanımdan altı oğlu ve dört kızı, Fâtıma hanımdan ise bir kızı dünyaya gelmiştir.⁸⁷ Kaynaklarda eşleri hakkında daha fazla bilgi mevcut değildir.

1.2.6.1.2. Çocukları

1.2.6.1.2.1. Seyyid Ahmed Muhtâr Efendi

Abdulkâdir Belhî'nin en büyük oğlu olan Seyyid Ahmed Muhtâr Efendi 1873/1933 yılında dünyaya gelmiştir. Ahmed Muhtâr Efendi Farsça ve Arapça dillerine vakıftır. İki eser kaleme almıştır:⁸⁸

Hanedân-ı Seyyidü'l-beşer Eimme-i İsnâ-aşer

⁸⁴ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 154-155.

⁸⁵ **A.e.**, s. 156.

⁸⁶ Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 182-183.

⁸⁷ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 34.

⁸⁸ **A.e.**, s. 34-35.

Bu eser basılmıştır.⁸⁹ Eser Arzu Meral tarafından **Şâh-ı Velâyet Sırr-ı Hidâyet Hazret-i İmâm Ali aleyhi's-salâtu ve's-selâm** adıyla 2012 yılında neşredilmiştir.⁹⁰ Eser Hz. Ali'nin hayatı hakkındadır.

İlhâmât-ı Kadîriyye

Şeyh Abdulkâdir Geylanî'nin **Risâle-i Gavsıyye** ve **Kasîde-i Hamriyye** adlı eserlerinin tercüme ve şerhidir.⁹¹ Eserin nüshaları Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpinarlı Kütüphanesi⁹², İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Genel Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır.⁹³ Eser Mustafa Okurkan tarafından 2010 yılında **Terceme-i Kâsîde-i Hamriye-i Kâdiriyye** adıyla neşredilmiştir.⁹⁴

Ahmed Muhtâr Efendi babasının vefatının ardından 1923 yılında postnişin olmuş ve 1923-33 yılları arasında on yıl şeyhlik yapmıştır. 1933 yılında vefat eden Ahmed Muhtâr Efendi Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁹⁵

1.2.6.1.2.2. Diğer Çocukları

Abdulkâdir Belhî'nin diğer çocukları hakkında kaynaklarda adlarından başka yeterli bilgi mevcut değildir. Çocuklarının isimleri şöyledir: Seyyid Nizameddin, Seyyid Mustafa Nureddin, Seyyid Behçet Abdalbâki, Seyyid Mehmet Habîbullah, Seyyid Ali

⁸⁹ Seyyid Ahmed Muhtâr Belhî, **Şâh-ı Velâyet Sırr-ı Hidâyet Hazret-i İmâm Ali aleyhi's-salâtu ve's-selâm**, Haz. Arzu Meral, İstanbul, Revak Kitabevi, 2012. s. 121.

⁹⁰ Seyyid Ahmed Muhtâr Belhî, **Şâh-ı Velâyet Sırr-ı Hidâyet Hazret-i İmâm Ali aleyhi's-salâtu ve's-selâm**, Haz. Arzu Meral, İstanbul, Revak Kitabevi, 2012.

⁹¹ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 34-35.

⁹² Mevlâna Müzesi, Abdalbâki Gölpinarlı Kütüphanesi, 142.

⁹³ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, 312/4.

⁹⁴ Ahmed Muhtar Belhî, **İlhâmât-ı Kâdiriyye Tercüme ve Şerhi**, Haz. Mustafa Okurkan, Sivas, Esform Ofset, 2010.

⁹⁵ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 35.

Seyfullah, Seyyide Aliye-i Kübra, Seyyide Aliye-i süğra, Seyyide Mümine Zehrâ, Seyyide Hatice Feyziye, Seyyide Sâliha.⁹⁶

1.2.7. Şeyhliği

Abdulkâdir Belhî, babasının 6 Şaban 1294/16 Ağustos 1877 yılında vefat etmesinin üzerine postnişin olarak Murâd-ı Buhârî Dergâhı şeyhliğini üstlenmiş.⁹⁷ Ve 1877-1923 yılları arasında 46 yıl boyunca mürşitlik vazifesini sürdürmüştür.⁹⁸

1.2.8. Tarikatı ve Şeceresi

Abdulkâdir Belhî'nin tarikat şeceresi şöyledir:⁹⁹

Hz. Muhammed (ö. 11/632)

Hz. Ali (ö. 40/661)

Hasan-ı Basri (ö. 110/728)

Habîb-i Acemî (ö. 130/747-48[?])

Dâvûd-i Tâî (ö. 165/781 [?])

Mârûf-i Kerhî (ö. 200/815-16 [?])

Seriyy-i Sakatî (ö. 251/865)

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)

Ahmed-i Dineverî (ö. 299/911)

Muhammed-i Bekrî-i Amuyye

Vecîhüddîn el-Kâdî

⁹⁶ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 34.

⁹⁷ **A.e.**, s. 18-21.

⁹⁸ Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 183.

⁹⁹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 104-105.; Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 24-25.

Ömer-i Bekrî

Abdulkâhir-i Sühreverdî (ö. 563/1167)

Kutbeddin el-Ebherî (ö. 573/1178)

Rükneddin Ali-yi Sincânî

Şihâbüddin Muhammed-i Tebrizî

Cemâleddin Muhammed-i Tebrizî

İmâmü'l-Halvetiyye İbrahim Zâhid-i Geylânî (ö. 700/1301)

İshâk Safî-i Erdebîlî (ö. 735/1334)

Sadreddin Musa (ö. 794/1392)

Ali Erdebîlî (ö. 832/1429)

Musa Ebu'l-Alâ Aksarâyî (ö. 815/1412)

Bayrâm-ı Velî (ö. 833/1430)

Emir Sikkînî (ö. 880/1475)

Bünyamin-i Ayâşî

Pîr Ali-yi Aksarâyî (ö. 945/1539)

İsmail Maşûkî (ö. 935/1529)

Ahmed-i Sârbân (ö. 952/1545)

Hüsâmeddin-i Ankaravî (ö. 964/1566-67)

Hamza Bâlî (ö. 980/1572-73)

İdris-i Muhtefî (ö. 1024/1615)

Keyvân Hacı Kabâyî (ö. 1034/1624)

Sütçü Beşir Ağa (ö. 1165/1752)

Seyyid Hâşim

Seyyid Ali Sultân

Ali en-Necîb

Abbâs Efendi

Hâfız Ali

İbrâhîm Baba-yı Velî

Seyyid Bekir Reşâd (ö. 1291/1875)

Seyyid Abdulkâdir (ö. 1341/1923)

1.2.9. Vefatı

Abdulkâdir Belhî, 28 Recep 1341/16 Mart 1923 yılında vefat etmiş ve dergâhın hazîresine defnedilmiştir.¹⁰⁰

1.2.10. Mezhebi

Burhâneddin Belhî, İran kaçıllarıya müdürü Hasan Han'a yazmış olduğu mektupta kendisi, kardeşleri Abdulkâdir Belhî ve Bahâuddîn'in babaları gibi mezheben İmâmiyye Şîası'na mensup olduklarını söylemiştir.¹⁰¹

1.2.11. Tarîkatı

Abdulkâdir Belhî'nin tasavvuf ilminde hocası ve Nakşî meşrebindeki mürşidi Babasıdır.¹⁰² Hamzavî meşrebindeki mürşidi ise Bekir Reşâd Efendi'dir.¹⁰³

¹⁰⁰ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 32-33.

¹⁰¹ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 86-91. Belhî ailesinin mezhebi hakkında bilgi veren diğer mektuplar için Bkz.: Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 80-81.; 197.; 275-283.

¹⁰² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 487.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 401.

¹⁰³ Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 182-183.

1.2.12. Dergâhı

Şeyh Murâd Buhârî Dergâhı, İstanbul Eyüp'te 17. yy ortalarında Kazasker Çankırlı Mustafa Râsîh Efendi tarafından medrese olarak kurulmuştur. Dergâh 1715 yılında ise Mustafa Râsîh Efendi'nin oğlu Şeyhulislâm Damadzâde tarafından İstanbul'da yaşayan Şeyh Murâd Buhârî adına Nakşibendîliğin Müceddidî kolunu temsil eden bir dergâha dönüştürülmüştür. Tekkelerin kapatılmasından sonra ise kaderine terkedilmiştir.¹⁰⁴

1.2.13. Mürîdleri ve Muhipleri

Oğlu Ahmed Muhtâr Efendi¹⁰⁵, Fazlullah Rahîmî Efendi¹⁰⁶, Osman Kemâlî Efendi¹⁰⁷, Üsküdarlı Hafız Eşref Efendi¹⁰⁸ kaynaklarda Abdulkâdir Belhî'nin mürîdleri olarak zikredilmiştir.

Şeyh Muhammed Nûru'l-Arabî¹⁰⁹, Şeyh Sâdeddîn Ceylan Efendi¹¹⁰, Şeyh Mehmed Şemseddîn Mısırî¹¹¹, Osmanzâde Hüseyin Vassâf¹¹², Refî Cevâd Ulunay, Âdile Sultan¹¹³ Tanburî Cemil Bey¹¹⁴, Mevlevî Ferruh Çelebi, Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn Dede¹¹⁵, Bektaşî şair İbrahim Baba¹¹⁶, Mevlevî Midhat Baharî¹¹⁷

¹⁰⁴ M. Baha Tanman, "Şeyh Murad Tekkesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c. 39, s. 62-64.

¹⁰⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 405.

¹⁰⁶ Abdalbâki Gölpınarlı, **Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik**, s. 148.

¹⁰⁷ Mustafa Tatcı, **Osmân Kemâlî- Aşk Sızıntıları Şerhi**, İstanbul, h yayınları, 2016, s. 20.; 46.

¹⁰⁸ Seyyid Burhâneddin Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 33.; Ahmed Yüksel Özemre, **Üsküdar'ın Üç Sırlısı**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2014, s. 18-20.

¹⁰⁹ Mustafa Tatcı, **Osman Kemâlî- Aşk Sızıntıları Şerhi**, s. 10.

¹¹⁰ Cemâleddîn Server Revnakoğlu, **Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü**, Haz. İsmail Dervişoğlu-İlker Jandar, İstanbul, Kırkambar Kitaplığı, 2003, s. 228.

¹¹¹ Şeyh Mehmed Şemseddîn Mısırî, **Dildâr-ı Şemsî**, Haz. Mustafa Kara, Yusuf Kabakçı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010, s. 128.

¹¹² Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 402.

¹¹³ Cemâleddîn Server Revnakoğlu, Süleymaniye Kütüphanesi, **233**, s. 474.

¹¹⁴ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Dîvâm**, s. 15.

¹¹⁵ Nihat Azamat "Abdulkâdir-i Belhî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, c. 1, s. 231-232.

Abdülhâlim Çelebi, Yenikapı Mevlevîhânesi potnişinlerinden Mehmed Celâleddîn Dede ve Abdülbâki Dede, Galata Mevlevîhânesi postnişini Ahmed Celaledîdîn Dede, Sütluçe Bektaşî Tekkesi postnişini Münir Baba, Rumeli Hisarı Şehitlik Tekkesi potnişini Nâfi Baba kaynaklarda Abdülkâdir Belhî'nin muhipleri olarak zikredilmiştir. Ayrıca ismi zikredilen bu zevatın Abdülkâdir Belhî'yi “kutup” olarak da kabul ettiği söylenmiştir.¹¹⁸

1.2.14. Mahlasları

Abdülkâdir Belhî, eserlerinde Şeyh Es-Seyyid Gulâmu'l-Kâdirî¹¹⁹, Gulâm Kâdir¹²⁰, Kâdir-i Belhî¹²¹, Kadir-i Hikmet¹²², Belhî¹²³, Kundûzîyy ü Hangâhî¹²⁴ gibi mahlasları kullanmıştır.

1.3.Eserleri

Abdülkâdir Belhî, Çağatay Türkçesi ve Farsça dillerinde yedi eser¹²⁵ kaleme almıştır.

1.3.1. Dîvân-ı Belhî

Eser 1332/1916 yılında tamamlanmıştır.¹²⁶ Çağatay Türkçesi ve Farsça ile yazılmıştır. Toplam 3.380 beyitten müteşekkildir. Eserin içeriğini incelediğimizde tez

¹¹⁶ Mehmet Hilmi Alkan, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi”, s. 21.

¹¹⁷ Baha Doğramacı, *Aşk Sızıntıları*, İstanbul, Divan Matbaacılık, 1997, s. 28.

¹¹⁸ Ekrem Işın, “Abdülkâdir Belhî”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. 1. s. 56.

¹¹⁹ Seyyid Abdülkâdir Belhî, *Gülşen-i Esrâr*, Mevlâna Müzesi, Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 132, s. 14a.

¹²⁰ Seyyid Abdülkâdir Belhî, *Defter-i Kuyûdât*, s. 177.

¹²¹ Seyyid Abdülkâdir Belhî, *Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Dîvânı*, s. 43.

¹²² *A.e.*, s. 331.

¹²³ *A.e.*, s. 235.; *Metin*, be. 5472.

¹²⁴ Seyyid Abdülkâdir Belhî, *Şems-i Rahşân*, s. 1555. Fotokopi nüsha.

¹²⁵ Abdülbâki Gölpınarlı, *Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Hâl Tercemesi*, Mevlâna Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 133, s. 4.; Mehmet Hilmi Alkan, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi”, s. 21.

çalışmamızı yaptığımız **Künûzü'l-ârifîn** ile ortak yönlere sahip olduğunu tesbit ettik. Örneğin bu eserde yer alan Farsça şiirlerde **Künûzü'l-ârifîn**'in beyitlerinde olduğu gibi fâilâtun-fâilâtun-fâilun ve mefâilun-mefâilun-feûlun vezinleri seçilmiştir. Eserde **Künûzü'l-ârifîn** ile lafız ve manâ yönünden benzerlik bulunan beyitler mevcuttur. Örneğin **Künûzü'l-ârifîn**'de:

قلب اگر آلوده و ناپاک شد \ خانه شیطان آن بی باک شد¹²⁷

beyti bulunurken. **Dîvân**'da ise:

دل اگر آلوده و ناپاک شد \ خانه شیطان آن بی باک شد¹²⁸

beyti bulunmaktadır. Belhî'nin **Künûzü'l-ârifîn**'de sık sık vurguladığı Levlâke¹²⁹ hadisi ve Hz. Ali övgüsü¹³⁰ **Dîvân**'da da¹³¹ yer almaktadır.

Eserin yazma nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler Bölümü 266/1 numarada kayıtlıdır. Eser Saadet Karaköse tarafından 2016 yılında **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Dîvânı** adıyla neşredilmiştir.¹³² Nurgül Kına 2018 yılında “Tashîh-i İntigâdiy-i Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî Bâ Mukaddime ve Ta'likât” adıyla eser hakkında doktora tezi hazırlamış¹³³ ve kitap olarak basılmıştır.¹³⁴

¹²⁶ Seyyid Abdülkâdir Belhî, **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Divanı**, s. 403.

¹²⁷ **Metin**, be. 694.

¹²⁸ Seyyid Abdülkâdir Belhî, **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Divanı**, s. 150.

¹²⁹ **Metin**, be. 1528.

¹³⁰ **Metin**, be. 13, 14.

¹³¹ Seyyid Abdülkâdir Belhî, **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Divanı**, s. 130.

¹³² Seyyid Abdülkâdir Belhî, **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Divanı**, Çev. Saadet Karaköse, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2016.

¹³³ Nurgül Kına “**Tashîh-i İntigâdiy-i Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî Bâ Mukaddime ve Ta'likât**” Tahran Üniversitesi, 2018.

¹³⁴ Nurgül Kına, **Tashîh-i İntigâdiy-i Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî**, Tahran, Heft Vâdi, 2018.

1.3.2. Gülşen-i Esrâr

Farsça mesnevîdir. Eser 1323/1905 yılında tamamlanmıştır.¹³⁵ 6.876 beyittir. Eserin içeriğini incelediğimizde tez çalışmamızı yaptığımız **Künûzü'l-ârifin** ile ortak yönlere sahip olduğunu tesbit ettik. Örneğin bu eser de fâilâtun-fâilâtun-fâilun ve mefâilun-mefâilun-feûlun vezinlerinde yazılmıştır. Eserde **Künûzü'l-ârifin** ile ortak konu başlıkları bulunmaktadır. Örneğin ‘‘Der Beyân-ı Çeşm-i İbret Gûyed’’¹³⁶ başlığı her iki eserde de mevcuttur.¹³⁷ Lafız ve manâ yönünden benzerlik bulunan beyitler mevcuttur. Örneğin **Künûzü'l-ârifin**’de:

چشم تو با چشم حق را شد بدل \ دیدی وجه آن خدای لم یزل¹³⁸

beyti yer alırken **Gülşen-i Esrâr**’da ise:

چشم تو با چشم حق را شد بدل \ دیدی بحر آن خدای لم یزل¹³⁹ beyti bulunmaktadır. Belhî’nin **Künûzü'l-ârifin**’de sık sık vurguladığı Bakara 30. ayet¹⁴⁰ ve Hz. Ali¹⁴¹ övgüsü bu eserde de¹⁴² yer almaktadır.

Eserin yazma nüshaları Milli Kütüphane MFA 1994 C 283.; Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 38; Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 131; Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 132; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 636. numarada

¹³⁵ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Gülşen-i Esrâr**, s. 1499. Fotokopi nüsha.

¹³⁶ **Metin**, be. 4004. 71. Konu başlığı.

¹³⁷ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Gülşen-i Esrâr**, s. 82.

¹³⁸ **Metin**, be. 23.

¹³⁹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Gülşen-i Esrâr**, s. 971.

¹⁴⁰ **Metin**, be. 31.

¹⁴¹ **Metin**, be. 13, 14.

¹⁴² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Gülşen-i Esrâr**, s. 684, 700.

kayıtlıdır. Eser Neşen Çağıl tarafından aynı isimle Türkçe'ye tercüme edilmiş fakat neşredilmemiştir. Eserin fotokopi nüshasına ulaştık.¹⁴³

1.3.3. Sünûhât-ı İlâhiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniyye

Farsça mesnevîdir. 2.260 beyittir. Eser 1329/1911 yılında tamamlanmıştır.¹⁴⁴ Eserin içeriğini incelediğimizde tez çalışmamızı yaptığımız **Künûzü'l-ârifin** ile ortak yönleri sahip olduğunu tesbit ettik. Örneğin bu eserde de fâilâtun-fâilâtun-fâilun ve mefâilun-mefâilun-feûlun vezni kullanılmıştır. Eserde **Künûzü'l-ârifin** ile benzer konu başlıkları bulunmaktadır. Örneğin **Künûzü'l-ârifin**'de "Der Beyân-ı Esrâr-ı Hû Gûyed"¹⁴⁵ başlığı yer alırken. **Sünûhât-ı İlâhiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniyye**'de ise "Der Beyân-ı Esrâr-ı Hû Gûyed ve Cem'i Esmâ-ı İlâhiyye Mezâhir-i Tecelliyât-ı Hû Mi Bâşed"¹⁴⁶ başlığı bulunmaktadır. Her iki eserde de Lafız ve manâ yönünden benzerlik bulunan beyitler mevcuttur. Örneğin **Künûzü'l-ârifin**'de:

که این آدم ز لطفِ آن خدا شد/ به خلقان خدا او رهنما شد¹⁴⁶

beyti yer alırken **Sünûhât-ı İlâhiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniyye**'de ise:

هران انسان کامل از خدا شد/ به خلقان خدا او رهنما شد¹⁴⁷

beyti bulunmaktadır. "Kalpler Allah'ın iki parmağı arasındadır, onları dilediği şekilde evirip çevirir." mealindeki hadîs **Künûzü'l-ârifin**¹⁴⁸ ve **Sünûhât-ı İlâhiyye ve**

¹⁴³ Eserin çevirisinin sadece fotokopi nüshası mevcuttur.

¹⁴⁴ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Sünûhat**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2017. s. 209. s. 292.

¹⁴⁵ **Metin, be.** 4941. 85. Konu başlığı.

¹⁴⁶ **Metin, be.** 10.

¹⁴⁷ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Sünûhat**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2017. s. 209.

¹⁴⁸ **Metin, be.** 1772.

İlhâmât-ı Rabbâniyye'de¹⁴⁹ bulunmaktadır. **Künûzü'l-ârifîn**'de sık sık zikredilen Hz. Âdem ve Hz. Havva¹⁵⁰ bu eserde de¹⁵¹ yer almaktadır.

Eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnülemin Kitaplığı, 3360 numarada kayıtlıdır. Abdalbâki Gölpınarlı tarafından 1936 yılında manzum olarak tercüme edilmiştir. Bu çeviri Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 145. Numarada kayıtlıdır. Eser Neşen Çağıl tarafından **Sünûhât** ismiyle tercüme edilmiş ve 2017 yılında neşredilmiştir.¹⁵² Mehmet Hilmi Alkan tarafından 2005 yılında "Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi" adıyla eser hakkında yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹⁵³

1.3.4. Yenâbiu'l-hikem

Belhî, eserini 1320/1902 yılında kaleme almaya başlamış ve aynı yıl içerisinde tamamlamıştır.¹⁵⁴ Farsça mesnevîdir. 12071 beyittir. Eserin içeriğini incelediğimizde tez çalışmamızı yaptığımız **Künûzü'l-ârifîn** ile ortak yönleri sahip olduğunu tesbit ettik. Örneğin bu eserin vezni de fâilâtun-fâilâtun-fâilun ve mefâilun-mefâilun-feûlun veznidir. Eserde **Künûzü'l-ârifîn** ile ortak konu başlıkları bulunmaktadır. Örneğin **Künûzü'l-ârifîn**'de "Münâcât Be Dergâh-ı Hazret-i Kâdiu'l-Hâcât"¹⁵⁵ başlığı yer

¹⁴⁹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Sünûhat**, s. 142.

¹⁵⁰ **Metin, be.** 9, 1518.

¹⁵¹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Sünûhat**, s. 153,

¹⁵² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Sünûhat**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2017.

¹⁵³ Mehmet Hilmi Alkan "Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi" Selçuk Üniversitesi, 2005.

¹⁵⁴ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu'l-hikem**, s. 2247. Fotokopi nüsha.

¹⁵⁵ **Metin, be.** 999. 16. Konu başlığı.

alırken. **Yenâbiu'l-hikem**'de¹⁵⁶ de aynı başlık bulunmaktadır. Her iki eserde de Lafız ve manâ yönünden benzerlik bulunan beyitler mevcuttur. Örneğin **Künûzü'l-ârifîn**'de:

سرّ اسرار خدا خواهی ز رَبِّ / رو تو از بابِ مَدِينَةُ كُنْ طَلَب¹⁵⁷

beyti yer alırken **Yenâbiu'l-hikem**'de ise:

سرّ انسانی اگر خواهی ز رَبِّ / رو تو از بابِ مَدِينَةُ كُنْ طَلَب¹⁵⁸

beyti bulunmaktadır. “Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı.” mealindeki hadîs **Künûzü'l-ârifîn**¹⁵⁹ ve **Yenâbiu'l-hikem**'de¹⁶⁰ bulunmaktadır. **Künûzü'l-ârifîn**'de sık sık zikredilen “zahirî ve batınî ilim”¹⁶¹ bu eserde de¹⁶² yer almaktadır. Abdulkâdir Belhî bu eseri “has ve avamdan” herkes için¹⁶³ “sâlikler” için¹⁶⁴ kaleme aldığını söylemiştir.

Eserin yazma nüshaları Milli Kütüphane MFA.1994 C 293; Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 132. Numarada bulunmaktadır. Eser Neşen Çağıl tarafından aynı isimle Türkçe'ye tercüme edilmiş fakat neşredilmemiştir.¹⁶⁵

1.3.5. Künûzü'l-ârifîn

Abdulkâdir Belhî, eserini 1321/1903 yılında kaleme almaya başlamış¹⁶⁶ ve bir sene sonra 1322/1904 yılında tamamlamıştır.¹⁶⁷ Farsça mesnevîdir. 5.553 beyittir. Eserin

¹⁵⁶ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu'l-hikem**, s. 23.

¹⁵⁷ **Metin, be.** 13.

¹⁵⁸ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu'l-hikem**, s. 339.

¹⁵⁹ **Metin, be.** 3627.

¹⁶⁰ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu'l-hikem**, s. 388.

¹⁶¹ **Metin, be.** 3036, 3037.

¹⁶² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu'l-hikem**, s. 417.

¹⁶³ **Metin, be.** 569.

¹⁶⁴ **Metin, be.** 570.

¹⁶⁵ Eserin çevirisinin sadece fotokopi nüshası mevcuttur.

¹⁶⁶ **Metin, be.** 5545.

içeriği tezimizin ikinci bölümünde tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Abdulkâdir Belhî gönlüne danışarak eserinin adını **Künûzü'l-ârifin** koyduğunu¹⁶⁸, bu eserin tevhidin esrârı olup onu okuyanların muvahhidlerden olacağını,¹⁶⁹ **Yenâbiu'l-hikem**'in aksine onun sadece “havas” için olduğunu¹⁷⁰ ve “ârifler” için yazıldığını¹⁷¹, eserin “baştan başa vahdet esrârından seçildiğini”¹⁷² söylemiştir. Eserinde istediği mesajları okuyucuya zıtlık üzerinden yaptığı karşılaştırmalarla iletmeyi tercih etmiştir. Bu karşılaştırmalara örnek olarak Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı verebiliriz. Onun düşüncesinde Hz. Âdem ulvî sıfatlara sahiptir ve bu sıfatları temsil etmektedir. Hz. Havvâ ise suflî sıfatlara sahiptir ve bu sıfatları temsil etmektedir. Mesnevî nazım biçimindeki bu eserin içerisinde 5270-5472. beyit aralığında bir kasîde mevcuttur.

Eserin yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi 391/1; Mevlânâ Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 132 numarada kayıtlıdır. Eser Neşen Çağıl tarafından aynı isimle Türkçe'ye tercüme edilmiş ve bu tercüme fotokopi şeklinde İ.B.B. Kültür A.Ş. yayınları tarafından 1989 yılında basılmıştır. Bu fotokopi nüsha Arap harfli Farsça metin olmaksızın latinize edilmiş Farsça metin ve aynı tercüme ile İstanbul Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği tarafından aynı isimle 2019 yılında tekrar neşredilmiştir.¹⁷³ Eserin fotokopi nüshası İSAM kütüphanesi Yavuz Argıt bölümünde 115175 numara ile kayıtlıdır.

¹⁶⁷ **Metin, be. 5549.**

¹⁶⁸ **Metin, be. 496.**

¹⁶⁹ **Metin, be. 500.**

¹⁷⁰ **Metin, be. 569.**

¹⁷¹ **Metin, be. 571.**

¹⁷² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Şems-i Rahşân**, s. 1498. Fotokopi nüsha.

¹⁷³ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2019.

1.3.6. Esrâr-ı Tevhîd

Abdulkâdir Belhî, bu eserini 1320/1902 yılında kaleme almaya başlamış ve altı gün içerisinde tamamlamıştır.¹⁷⁴ Farsça mesnevîdir. 235 beyittir. Eserin içeriğini incelediğimizde tez çalışmamızı yaptığımız **Künûzü'l-ârifîn** ile ortak yönleri sahip olduğunu tesbit ettik. Örneğin bu eserin vezni de fâilâtun-fâilâtun-fâilun veznidir. Eserde diğer eserlerin aksine mefâilun-mefâilun-feûlun vezni kullanılmamıştır. Eserde **Künûzü'l-ârifîn** ile benzer konu başlıkları bulunmaktadır. Örneğin **Künûzü'l-ârifîn**'de “Der Beyân-ı Âlem-i İnsânî Mî Gûyed”¹⁷⁵ başlığı yer alırken. **Esrâr-ı Tevhîd**'de¹⁷⁶ de “Der Beyân-ı Âlem-i İnsân Mî Gûyed” adlı başlık bulunmaktadır. Her iki eserde de Lafız ve manâ yönünden benzerlik bulunan beyitler mevcuttur. Örneğin **Künûzü'l-ârifîn**'de:

ذوق این از ذوق دیگرها جدا ست/ ذایقان را ذوق از سوی خدا ست¹⁷⁷

beyti yer alırken **Esrâr-ı Tevhîd**'de ise:

ذوق آن از ذوق دیگرها جدا ست/ ذایقان را ذوق از سوی خدا ست¹⁷⁸

beyti bulunmaktadır. “Ben ilmin şehriyim, Ali ise onun kapısıdır.” mealindeki hadîs **Künûzü'l-ârifîn**¹⁷⁹ ve **Esrâr-ı Tevhîd**'de¹⁸⁰ bulunmaktadır. **Künûzü'l-ârifîn**'de sık sık zikredilen “katre ve bahr (damla ve deniz)”¹⁸¹ bu eserde de¹⁸² yer almaktadır.

¹⁷⁴ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 78.

¹⁷⁵ **Metin, be. 2789. 37.** Konu başlığı.

¹⁷⁶ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 32.

¹⁷⁷ **Metin, be. 128.**

¹⁷⁸ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 56

¹⁷⁹ **Metin, be. 13.**

¹⁸⁰ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 55.

¹⁸¹ **Metin, be. 335.**

¹⁸² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 48.

Abdulkâdir Belhî bu eseri okuyanların muvahhidlerden olacağını¹⁸³ ve onu dostlarına bir yâdigâr olarak bıraktığını söylemiştir.¹⁸⁴

Eserin yazma nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Şeriyeye bölümünde 923/4 numarada kayıtlıdır. Eser Selânik Valisi Mehmed Nâzım Paşa tarafından 1331 yılında manzum olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu çeviri Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 48 ve Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Şeriyeye bölümünde 923/4 numarada kayıtlıdır. 1907 yılında Seyyid Ali Seyfullah tarafından ve 1912 yılında Şems matbaası tarafından eser neşredilmiştir. Yine eser Neşen Çağıl tarafından aynı isimle Türkçe'ye tercüme edilmiş ve bu çeviri 2014 yılında neşredilmiştir.¹⁸⁵

1.3.7. Şems-i Rahşân

Abdulkâdir Belhî bu eseri 1324/1906 yılında kaleme almaya başlamış ve üç ay içerisinde tamamlamıştır.¹⁸⁶ Farsça mesnevîdir. 7.777 beyittir. Eserin içeriğini incelediğimizde tez çalışmamızı yaptığımız **Künûzü'l-ârifin** ile ortak yönleri tespit ettik. Örneğin bu eserin vezni de fâilâtun-fâilâtun-fâilun ve mefâilun-mefâilun-feûlun veznidir. Her iki eserde de Lafız ve manâ yönünden benzerlik bulunan beyitler mevcuttur. Örneğin **Künûzü'l-ârifin**'de:

ریسمان دل خلاص از پیچ کرد / آنچه جز حق است آن را هیچ کرد¹⁸⁷

beyti yer alırken **Şems-i Rahşân**' da ise:

ریسمان دل خلاص از پیچ شد / جز خدا هرچی ست آن در هیچ شد¹⁸⁸

¹⁸³ A.e., s. 78.

¹⁸⁴ A.e.

¹⁸⁵ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2014.

¹⁸⁶ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Şems-i Rahşân**, s. 1554-1555. Fotokopi nüsha.

¹⁸⁷ **Metin, be.** 4257.

¹⁸⁸ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Şems-i Rahşân**, s. 1335.

beyti bulunmaktadır. Kâbe kavseyn ayeti **Künûzü'l-ârifin**¹⁸⁹ ve **Şems-i Rahşân**'da da¹⁹⁰ bulunmaktadır. Belhî, **Künûzü'l-ârifin'de**¹⁹¹ zikrettiği pîri Bekir Reşâd Efendi'yi bu eserde de anmıştır.¹⁹² Ayrıca bu eserinde melâmetten bahsetmiştir.¹⁹³ Eser Neşen Çağıl tarafından aynı isimle Türkçe'ye tercüme edilmiş fakat neşredilmemiştir. Eserin fotokopi nüshasına ulaştık.¹⁹⁴

İbnulemin Mahmud Kemal İnal ve Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Abdulkâdir Belhî'nin "**Şumûs-i Envâr**" adlı bir eseri daha olduğunu zikretmişlerdir.¹⁹⁵ Abdalbâki Gölpınarlı bu eserin Ahmed Muhtâr Efendi'de mevcut olmadığını söylemiştir.¹⁹⁶

1.3.8. Mektupları

Abdulkâdir Belhî'nin kardeşi Burhâneddin Belhî'ye gönderdiği.¹⁹⁷ Ve kendisine gelen mektuplardan oluşmaktadır.¹⁹⁸

1.4. Edebi Kişiliği

Abdulkâdir Belhî mesnevî şairi olarak ön plana çıkmaktadır. Dîvân'ı dışındaki tüm eserlerini mesnevî türünde kaleme almıştır. Eserlerinde kullandığı ayet, hadîs ve Arapça ibarelerden Farsça ve Türkçe'ye hâkim olmasının yanında Arapça'yı da iyi

¹⁸⁹ **Metin, be.** 517.

¹⁹⁰ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Şems-i Rahşân**, s. 50.

¹⁹¹ **Metin, be.** 4362 .

¹⁹² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Şems-i Rahşân**, s. 52.

¹⁹³ **A.e.**, s. 336-338.

¹⁹⁴ Bu ve diğer eserlerin fotokopi nüshalarına ulaşma hususunda bilgi almak için Bkz.: Mehmed Hakan Alşan, **Anadolu Erenleri Melâmet Hırkası**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2012, s. 267.

¹⁹⁵ İbnulemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, c. 1, s. 7.; İbnulemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, s. 489.; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 2, s. 402. Zikredilen bu eserin varlığı hakkında kütüphanelerde herhangi bir malumata ulaşamadık.

¹⁹⁶ Abdalbâki Gölpınarlı, **Melâmîlik ve Melâmîler**, s. 185.

¹⁹⁷ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 176.

¹⁹⁸ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Defter-i Kuyûdât**, s. 92, 175, 177, 198, 247.

bildiği anlaşılmaktadır. Eserlerinde lafızdan çok mânâya önem vermiş ve bu sebeple arûz, kâfiye, vezin gibi edebî unsurları tamamen dikkate almamıştır. Eserlerinin tümünde tasavvufî düşüncesini didaktik bir şekilde sık sık benzer lafız ve manâları kullanarak aktarmış, mesajlarını okuyucuya iletirken karşılaştırma yolunu kullanmıştır. Ehl-i Beyt¹⁹⁹, Hz. Ali²⁰⁰ ve pîri Bekir Reşâd Efendi'ye²⁰¹ olan muhabbet ve bağlılığını sık sık vurgulamıştır. Eserlerinde İbn-i Arabî'nin vahdet-i vücûd düşüncesi²⁰² ve Mevlânâ'nın düşüncelerinin izleri görülmektedir.²⁰³ Aynı şekilde eserlerinde çehâr unsur, bahr-ı vahdet, renk, tûr-i sînâ gibi sufîlere ait ortak tasavvufî kavramlar mevcuttur.

1.5. Abdulkâdir Belhî Hakkında Yazılanlar

1. “İrtihâl-i Müessif” başlığıyla kim tarafından kaleme alındığı ve hangi gazete tarafından yayınlandığı belli olmayan bir metin mevcuttur. 28 Recep 1341/16 Mart 1923 günü yayınlanan bu metinde Abdulkâdir Belhî'nin vefatı ilan edilmiş ve cenaze namazı hakkında malumat verilmiştir. Bu metnin fotoğrafı ve latinizesi **Esrâr-ı Tevhîd**'in 106-107. Sayfa aralığında mevcuttur.
2. Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi, “Dîvân Sahibinin Muhtasar Hâl Tercümesi” , **Dîvân-ı Belhî**, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler Bölümü 266/1. s. I-II. Mehmed Sâlih Efendi eserin başlangıcına eklediği Hâl Tercümesinde Abdulkâdir Belhî'nin soyu, ailesi, doğumu, hicreti, bu hicret sırasında yaşadıkları, Şeyh Murâd-ı Buhâri Dergâhı'ndaki şeyhliğinden bahsetmiş, Belhî'nin eserlerini tanıtmıştır.
3. Refî Cevad Ulunay, “İstanbul Evliyâları” , **Yeni Sabah Gazetesi**, Süleymaniye Kütüphanesi, Cemâleddin Server Revnakoglu, 233, s. 474.

¹⁹⁹ **Metin, be.** 5125.

²⁰⁰ **Metin, be.** 3714.

²⁰¹ **Metin, be.** 234.

²⁰² **Metin, be.** 345.

²⁰³ **Metin, be.** 207, 4346; Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Şems-i Raşân**, s. 1554, 1555. Fotokopi nüsha.

Refi Cevad Ulunay bu köşe yazısında Abdulkâdir Belhî'nin huzurunda bir çok kez bulunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Sultan Mahmud'un kızı Adile Sultan'ın, Abdulkâdir Belhî'yi ziyaretini ve aralarında geçen konuşmaları nakletmiştir. Bu köşe yazısının metninin bir kısmı **Defter-i Kuyûdât**'ın 28-29. sayfa aralığında mevcuttur.

4. İbnulemin Mahmud Kemal İnan, "Abdulkâdir Efendi" , **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969. c. 1. s. 7-8.

İbnulemin eserinin bu bölümünde **Son Hattatlar**'da aktardığı bilgileri vermiştir. Belhî'nin soyu hakkında **Son Hattatlar**'da verdiği bilgiden daha farklı bir bilgi vererek Belhî'nin "sülâle-i Hüseyîye" den olduğunu söylemiştir.

5. İbnulemin Mahmud Kemal İnan, "Abdulkâdir Efendi" , **Son Hattatlar**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970. s. 487-489.

İbnulemin eserinin bu bölümünde Abdulkâdir Belhî'nin doğumu, hicreti ve Murâd-ı Buhâri Dergâhı'ndaki şeyhliğinden, ömrünün son yıllarından bahsetmiştir. Belhî'nin hattatlığı hakkında bilgi vermiş ve Belhî'ye ait bir hat yazısının fotoğrafını eserine eklemiştir. Belhî'nin eserleri hakkında bilgi vermiştir. Eserleri arasında "**Şumûs-i Envâr**" adlı bir eseri olduğunu da zikretmiştir.

6. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, "Şeyh Seyyid Abdulkâdir Efendi" , **Sefîne-i Evliyâ**, İstanbul, Kitabevi, 2006. c. 2. s. 401-405.

Hüseyin Vassâf eserinin bu bölümünde Abdulkâdir Belhî'nin doğumu, hicreti ve Murâd-ı Buhâri Dergâhı'ndaki şeyhliğinden bahsetmiştir. Belhî'nin kişiliği hakkında bilgi vermiş, eserlerini tanıtmıştır.

7. Abdulbâki Gölpınarlı, **Seyyid Abdulkâdir Belhî'nin Hâl Tercemesi**, Mevlâna Müzesi Abdulbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 133.

Abdulbâki Gölpınarlı, kaleme aldığı bu terceme-i hâlde Abdulkâdir Belhî'nin soyu, ailesi, doğumu, hicreti, bu hicret sırasında ve Anadolu yaşadıkları, Şeyh Murâd-ı Buhâri Dergâhı'ndaki şeyhliğinden bahsetmiştir. Abdulkâdir Belhî'nin, edebi şahsiyetinden söz etmiş, eserlerini tanıtmış ve şiirlerinden örnekler sunmuştur. Mehmet Hilmi Alkan kaleme

aldığı tezde, Abdalbâki Gölpinarlı'nın kaleme aldığı terceme-i hâlin metnini tezine eklemiştir.

8. Abdalbâki Gölpinarlı, "Seyyid Abdulkâdirî Belhî" **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul, Devlet matbaası, 1931, s. 181-186.

Abdalbâki Gölpinarlı, kaleme aldığı bu terceme-i hâlde Abdulkâdir Belhî'nin soyu, ailesi, doğumu, hicreti, bu hicret sırasında ve Anadolu yaşadıkları, Şeyh Murâd-ı Buhâri Dergâhı'ndaki şeyhliğinden bahsetmiştir. Abdulkâdir Belhî'nin, edebi şahsiyetinden söz etmiş, eserlerini tanıtmış ve şiirlerinden örnekler sunmuştur. **Son Asır Türk Şairleri**'nde Belhî'nin soyu hakkında verilen bilgiyi aktarmış ve Belhî'nin **Yenâbiu'l-hikem**'de aktardığı seyyidlik silsilesini paylaşarak Belhî'nin Hüseyinî nesebe mensup olduğunu söylemiştir. Belhî'nin, Bekir Reşâd Efendi'ye bağlanma hikayesini Muallim Arif Efendi'den nakletmiştir.

9. Sadeddin Nüzhet Ergün, "Abdulkâdir Belhî (Gulâm Kadir)" , **Türk Şairleri**, İstanbul, Bozkurt Matbaası, 1936. c. 1. s. 229-234.

Sadeddin Nüzhet Ergün, eserinin bu bölümünde **Melâmîlik ve Melâmîler ve Son Asır Türk Şairleri**'nden nakiller yaparak Abdulkâdir Belhî'yi ve eserlerini tanıtmıştır.

10. Nihat Azamat, "Abdulkâdir-i Belhî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988. c. 1. s. 231-232.

Nihat Azamat bu madde de yukarıda zikrettiğimiz kaynaklardan bilgiler aktararak Abdulkâdir Belhî'yi ve eserlerini tanıtmıştır.

11. Baha Doğramacı, (başlıksız) **Künûzü'l-ârifin**, İstanbul, İ.B.B. Kültür A.Ş, 1989. s. 1a-9a. Fotokopi nüsha.

Baha Doğramacı eserin başlangıcı için bir metin kaleme almış. Bu metinde **Sefîne-i Evliyâ** ve muallim Arif Efendi'den nakillerde bulunarak Abdulkâdir Belhî'nin soyu, ailesi, doğumu, hicreti, bu hicret sırasında yaşadıkları, Şeyh Murâd-ı Buhâri Dergâhı'ndaki şeyhliğinden ve Hamzavîlikten bahsetmiş, Belhî'nin eserlerini tanıtmıştır.

12. Ekrem Işın, "Abdulkâdir Belhî" , **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. 1. s. 56.

Ekrem Işın, eserinin bu kısmında Abdulkâdir Belhî'yi ve eserlerini tanıtmış. Belhî'nin çevresindeki Bektâşî ve Mevlevî büyüklerinden bahsetmiştir.

13. Yusuf Öz, “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdât” Fihristi”, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayını, 2002. sy. 23. s. 153-155.

Yusuf Öz bu makalesinde yukarıda zikrettiğimiz kaynaklar ve özellikle **Defter-i Kuyûdât**'tan nakillerde bulunarak Abdulkâdir Belhî, ailesi eserleri ve yaşadığı dönem hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır.

14. Yusuf Öz, “Süleyman Belhî Ailesi ve Son Mevlevî Postnişinleri ile Mektuplaşmaları” , Konya, **X. Milli Mevlâna Kongresi**, Konya, Selçuk Üniversitesi Matbaası, 2002. c. 1. s. 149-161.

Yusuf Öz'ün bu tebliğinde Abdulkâdir Belhî hakkında verdiği bilgiler yukarıda zikrettiğimiz makalesinde verdiği bilgiler ile ortaktır.

15. Ahmet Yüksel Özemre, “Seyyid Abdulkâdir Belhî Hazretleri” , **Üsküdar'ın Üç Sırlısı**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2014. s. 104-108.

Ahmet Yüksel Özemre eserinin bu kısmında **Sefîne-i Evliyâ**'dan nakiller yaparak Abdulkâdir Belhî'yi ve eserlerini tanıtmıştır.

16. Mehmet Hilmi Alkan, “**Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**”, Selçuk Üniversitesi, 2005.

Mehmet Hilmi Alkan yüksek lisans tezinde yukarıda zikrettiğimiz kaynaklardan nakillerde bulunarak Abdulkâdir Belhî, ailesi eserleri ve yaşadığı dönem hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır. Ayrıca bu çalışmasında Belhî'nin **Sunûhât** adlı eserinin Farsça metni ve Abdalbâki Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi mevcuttur.

17. Mehmed Hakan Alşan, “Seyyid Abdulkâdir Belhî (ö.1923)”, **Anadolu Erenleri Melâmet Hırkası**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2012. s. 262-271.

Mehmed Hakan Alşan eserinin bu bölümünde Gölpınarlı, Hüseyin Vassaf, Ahmed Yüksel Özemre, Revnakoğlu'ndan alıntılar yaparak Abdulkâdir Belhî'yi ve eserlerini tanıtmış, Melâmîlik ve Hamzavîlik üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur.

18. Yüce Gümüş, “Seyyid Abdulkâdirî Belhî'nin Hayatı ve Eserleri” , **Esrâr-ı Tevhîd**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2014. s. 13-25.

Yüce Gümüş Belhî'nin eserinin başlangıcına eklediği bu **biyografide Melâmîlik ve Melâmîler, Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik** ve Yusuf Öz'ün kaleme aldığı “Süleyman Belhî Ailesi ve Son Mevlevî Postnişînleri İle Mektuplaşmaları” adlı makale, Ahmet Yüksel Özemre'nin kaleme aldığı **Üsküdar'ın Üç Sırlısı** adlı eserinden nakillerde bulunarak Abdulkâdir Belhî'nin soyu, ailesi, doğumu, hicreti, bu hicret sırasında yaşadıkları, Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı'ndaki şeyhliğinden bahsetmiş, Belhî'nin eserlerini tanıtmıştır. Belhî'ye ait Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Tezkiresi, seyyidlik silsilesi, Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâh'ının meşihat belgesi, Belhî ailesi ve dergâha ait fotoğraflar ve bir gazetede yayınlanan Belhî'nin vefât ilanını ve taziye metnini paylaşmıştır.

19. Baran Aydın, “Abdulkâdir Belhî ve Türkiye Büyük Millet Meclisi”, **Hankâh**, İstanbul, Destek Yayınları, 2016. s. 348-355.

Baran Aydın eserinin bu bölümünde İslam Ansiklopedisi'nden nakillerde bulunarak Abdulkâdir Belhî'yi tanıtmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Türk Hankâh geleneğine uygun olarak Abdulkâdir Belhî'nin manevî önderliğinde açıldığını iddia etmiştir.

20. Mustafa Tatcı, “Seyyid Abdulkâdir Belhî'nin Vefâtına Tarih” , **Osmân Kemalî- Aşk Sızıntıları Şerhi**, İstanbul, H yayınları, 2016. s. 312-314.

Osmân Kemalî Efendi, şeyhi olan Abdulkâdir Belhî'nin vefatında yanında bulunmuş ve o gün yaşananları nazmetmiştir. Mustafa Tatcı bu eserinde “Seyyid Abdulkâdir-i Belhî” , (s. 58-62.) adıyla bir bölüm açmış bu bölümde Abdulkâdir Belhî'nin soyu, ailesi, doğumu, hicreti, bu hicret sırasında yaşadıkları, Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı'ndaki

şeyhliğinden bahsetmiştir. **Sefîne-i Evliyâ'**dan nakillerde bulunmuş ve Belhî'nin eserlerini tanıtmıştır.

21. Saadet Karaköse, “Hayatı” , **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Dîvânı**, Çev. Saadet Karaköse, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2016. s. 11-20.

Saadet Karaköse eserin bu bölümüne Yüce Gümüş'ün **Esrâr-ı Tevhîd**'in başlangıcına eklemiş olduğu biyografiyi eklemiş ve bu durumu da belirtmiştir.

22. Kahraman Özkök, “Seyyid Abdülkâdir Belhî Hazretleri (1839-1923)”, **Defter-i Kuyûdât**, İstanbul, Revak Kitabevi, 2017. s. 23-33.

Kahraman Özkök eserdeki bu bölümde yukarıda zikrettiğimiz çeşitli kaynaklardan alıntılar yaparak Abdülkâdir Belhî'yi ve eserlerini tanıtmıştır.

23. Neşen Çağıl, “Hayatı” , **Sünûhat**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2017. s. 11-19.

Neşen Çağıl eserin bu bölümüne Yüce Gümüş'ün **Esrâr-ı Tevhîd**'in başlangıcına eklemiş olduğu biyografiyi eklemiş ve bu durumu da belirtmiştir.

24. Nurgül Bağcı, “Te'sîr-i Âyât-i Kur've Ehâdis Der Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî” , **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2018, c. 5. sy. 17. s. 35-80. Nurgül Bağcı, Farsça kaleme aldığı makalesinde yukarıda zikrettiğimiz kaynaklardan nakillerde bulunarak Abdülkâdir Belhî, ailesi, eserleri ve yaşadığı dönem hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır. Belhî Divânı'nda bulunan ayet ve hadîsleri incelemiştir.

25. Nurgül Kına, “**Tashîh-i İntigâdiy-i Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî Bâ Mukaddime ve Ta'likât**” , Tahran Üniversitesi, 2018.

Nurgül Kına, Farsça kaleme aldığı bu doktora tezinde yukarıda zikrettiğimiz kaynaklardan nakillerde bulunarak Abdülkâdir Belhî, ailesi eserleri ve yaşadığı dönem hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır. Ayrıca bu doktora tezi kitap olarak da basılmıştır. Bkz.: Nurgül Kına, **Tashîh-i İntigâdiy-i Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî**, Tahran, Heft Vâdi, 2018.

26. Neşen Çağıl, “Hayatı” , **Künûzü'l-ârifîn**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2019. s. V-XV.

Neşen Çağıl eserin bu bölümüne Yüce Gümüş’ün **Esrâr-ı Tevhîd**’in başlangıcına eklemiş olduğu biyografiyi eklemiş ve bu durumu da belirtmiştir.

27. Nurgül Bağcı, “Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri” , **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2019, c. 6. sy. 2. s. 592-637.

Nurgül Bağcı, bu makalesinde yukarıda zikrettiğimiz kaynaklardan nakillerde bulunarak Abdülkâdir Belhî, ailesi, eserleri ve yaşadığı dönem hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır.

28. Emirhan Kapdan, “Belh’ten Konya’ya Belhî ailesi ve Seyyid Abdülkâdir Belhî”, **Türkistan’dan Anadolu’ya Türk Kültürünün Devamlılığı Öğrenci Sempozyumu**, İstanbul, 2019. (yayınlanmamış bildiri)

Bu bildiride yukarıda zikredilen kaynaklara dayanılarak Belhî ailesi ve Abdülkâdir Belhî tanıtılmış, özellikle ailenin ve Belhî’nin Türk kültürüne olan katkıları vurgulanmıştır.

Bu çalışmaların yanısıra Sedat Anar, Abdülkâdir Belhî’nin Farsça şiirlerinden seçmiş olduğu beyitleri iki farklı müzik albümünde seslendirmiştir. Bu albümler: Ahenk Müzik, “Ruye To” , (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=BKHSJfvsyBc> , 10 Aralık 2019.; Ahenk Müzik, “Ruye To” , (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=YXTFAMQ3Cy4>, 10 Aralık 2019.

Abdülkâdir Belhî hakkında yazılanları kronolojik olarak incelediğimiz zaman şu sonuca varmaktayız: Belhî’nin ve çağdaşlarının vefâtının ardından Belhî hakkında yazılanlar gittikçe azalmıştır; ancak günümüz yakın tarihinde ve günümüzde Belhî üzerine yazılanlar ve eserleri hakkında yapılan çalışmalar sayıca artmış ve artmaya da devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ABDULKÂDİR BELHÎ'NİN KÜNÛZÜ'L-ÂRİFÎN ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ

2.1.Künûzü'l-ârifîn'in Daha Önceki Baskıları

Daha önce bir nüshanın tıpkı basımı ile birlikte Latin harfleriyle Farsça metni ve tercümesi basılan **Künuzü'l-ârifîn**'in yukarıda baskı bilgileri verilen bu baskılarında bize göre yeniden hazırlanmayı gerektirecek düzeyde eksikler ve hatalar bulunmaktadır. Bu baskılar karşılaştırılarak aşağıdaki eksik ve hatalar tespit edilmiştir.

Her İki Baskının Metninde Bulunan Ortak Okuma ve Yazma Hataları

Her iki metinde de aynı okuma ve yazma hataları mevcuttur. Bunları şöyle örneklendirebiliriz:

Tamlamaların yanlış yazılması: Her iki metnin 10. beytinde lutf-i ân Hudâ şeklinde yapılması gereken tamlama hatalı bir şekilde lutf-u ân Hudâ şeklinde yazılmıştır. Her iki metnin 2292. beytinde zi suy-i Hakk şeklinde yapılması gereken tamlama hatalı bir şekilde zi suy-u Hakk şeklinde yapılmıştır. Her iki metnin 3308. beytinde şükr-i û şeklinde yapılması gereken tamlama hatalı bir şekilde şükr-u o şeklinde yazılmıştır.

Kesme işaretinin farklı şekillerde kullanılması: Her iki metnin 3353. beytinde hayr'ul-enâm cümlesinin yazımında kullanılan kesme işareti ile her iki metnin 5294. beytinde hayru'n-nisâ cümlesinin yazımında kullanılan kesme işareti farklılık arz etmektedir.

Uzun seslerin gösterilmesinde yapılan hatalar:

Her iki metnin 3048. beytinde ehl-i ma'nî yazılması gerekirken uzatma işareti hatalı bir şekilde kullanılarak ehl-i mânî şeklinde yazılmıştır. Her iki metnin 1822. beytinde bâtın şeklinde yazılması gerekirken uzatma işareti kullanılmaksızın batın şeklinde hatalı olarak yazılmıştır. Her iki metnin 2290. beytinde a'mâ şeklinde yazılması gerekirken uzatma işareti hatalı bir şekilde kullanılarak âmâ şeklinde yazılmıştır. Her iki metnin 3749. beytinde birûn şeklinde yazılması gerekirken inceltme işareti kullanılmaksızın birûn şeklinde hatalı olarak yazılmıştır. Her iki metnin 3751. beytinde ulvîter şeklinde yazılması gerekirken inceltme işareti kullanılmaksızın ulviter şeklinde hatalı olarak yazılmıştır. Her iki metnin 4020. beytinde dîde şeklinde yazılması gerekirken inceltme işareti kullanılmaksızın dîde şeklinde hatalı olarak yazılmıştır.

Her iki metinde “Ve Zeyyene Lehumu’ş-şeytânu A’mâlehum” konu başlığı “Ve Zeyyene Lehumu’ş-şeytâne A’mâlehum” şeklinde hatalı olarak okunmuştur. Eski baskının metnin 5351. ve yeni baskının 5252. beytinde bulunan kelime ustuhânet şeklinde okunulması gerekirken istihânet şeklinde hatalı olarak okunmuştur. Her iki metnin 2403. beytinde bulunan cümle el-veledu sırru ebîhi şeklinde okunulması gerekirken el-veledu sırr-ı ebiyye şeklinde hatalı olarak okunmuştur.

Her İki Baskıda Bulunan Tercüme Hataları

Her iki metinde bulunan ve hükümdarlar ilham alanlardır anlamına gelen “El-mülûkü Mülhemûn” başlığı hatalı bir şekilde ilham olunmuş ülkeler şeklinde tercüme edilmiştir. Her iki metinde bulunan ve insan iyiliğin kölesidir anlamına gelen “El-İnsânu Abîdu'l-İhsân Gûyed” başlığı hatalı bir şekilde insanın ihsan ile ibâdet edişi şeklinde tercüme edilmiştir. Her iki metnin 79. beytinde ikinci mısradaki bulunan ve insanların arasında dilsiz ve sağır olur anlamına gelen beyn-i merdumhâ bukmun summun buved hatalı bir şekilde “insanlıktaki düşenlerin arasında en derinde olandır.” şeklinde tercüme edilmiştir.

İki Baskı Arasındaki Farklar

Yeni basılan metinde 5554 beyit mevcut iken eski metinde 5552 beyit mevcuttur. Bu farklılık şu sebeple meydana gelmiştir: Yeni basılan metinde eserin hâtimesinden sonra eklenen ibare beyit olarak kabul edilmiş bu sebeple beyit sayısı 5553 olmuştur. 667. sayfa sonunda bulunan 4720. beyit ise beyit numarası verildiği halde baskı hatası olarak boş bırakılmış ve 4721. beyte kaydırılmıştır. Bu sebeple toplam beyit sayısı 5554 olmuştur.

Baha Doğramacı tarafından kaleme alınan ve eski metinde eserin başında yer alan Abdulkâdir Belhî biyografisi²⁰⁴ yeni baskıda esere dahil edilmemiştir. Eserin başına Yüce Gümüş tarafından kaleme alınan ve **Esrâr-ı Tevhîd'in** başında yer alan²⁰⁵ biyografi eklenmiştir.²⁰⁶

Neşen Çağıl tarafından kaleme alınan ve eski baskıda mevcut olan açıklama metni²⁰⁷ yeni baskıda yer almamıştır.

Neşen Çağıl tarafından eserin çeşitli kısımlarına eklenen bazı notlar²⁰⁸ yeni baskıda yer almamıştır.

Eski baskıda eserin başlangıcında mevcut olan sözlük²⁰⁹ yeni baskıda yer almamıştır.

Eski baskıda eserin sonunda mevcut olan ve Esrâr-ı Tevhîd'de mevcut olduğu belirtilen **Künûzü'l-ârifin** fihristi²¹⁰ yeni baskıda yer almamıştır.

²⁰⁴ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin** 1a-9a. Fotokopi nüsha.

²⁰⁵ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Esrâr-ı Tevhîd**, s. 13-25.

²⁰⁶ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, s. V-XV.

²⁰⁷ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, 6b.

²⁰⁸ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, s. 694.

²⁰⁹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, s. 6a.

²¹⁰ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, s. I-X.

Eski baskıda eserin başlangıcında mevcut olan Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı'nın tasviri²¹¹ ve 1069. sayfada bulunan Afganistan haritası²¹² yeni baskıda yer almamıştır.

Yeni Baskıda Yapılmayan Giderilmeyen Eksikler

Yukarıda örnekleri sunulan hatalar yeni baskıda giderilmemiş ve eser gerekli edisyondan geçirilmeden yeniden basılmıştır.

Tez Çalışmamızda Yapılan Yenilik ve Eklemeler

Künuzü'l-ârifin adlı eserin yazma nüshaları karşılaştırılarak daha önce hazırlanmayan tenkitli metni hazırlandı. Bu çalışma ile Abdulkâdir Belhî'nin kaleminden çıkmış olduğu düşünülen metne ulaşılmaya ve incelemelerde bu metin kullanılmaya çalışıldı.

Nüshalar arasında yapılan metin tenkidi sırasında S nüshasında mevcut olan ve F nüshasında yer almayan üç farklı konu başlığını da metnimize ekledik. Böylece metinde mevcut olan konu başlığı sayısı 95'e yükseldi. Bu başlıklar ayrı bir konu başlangıcı olmayıp içlerinde buldukları konuların içerisine eklenmiştir. Bu sebeple bu başlıkları eserin konu özeti kısmında ayrı bir konu gibi kabul etmedik. Bahsi geçen başlıklar 79, 88 ve 95. başlıklardır.

Eserin metnindeki daha önceki baskılarda yapılan okuma, yazma ve tercüme hataları düzeltildi.

Eserin metni dil, üslup, içerik açılarından incelenerek ayet ve hadis iktibasları referanslarıyla birlikte gösterildi.

Eserin incelenmesiyle eserde geçen kişi, eser, zaman ve mekanlar çıkarıldı ve tanıtıldı.

²¹¹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, s. 1a.

²¹² Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Künûzü'l-ârifin**, s. 1069.

2.2.Eserin Dili

Belhî eserini umûma hitap edebilecek sade bir Farsça ile kaleme almıştır; ancak bazen açık bazen ise kapalı bir anlatım yöntemini tercih etmiştir. Genellikle düşüncelerini ayet ve hadîslerden istifade ederek sunmuştur. İsteddiği mesajları okuyucuya zıtlık üzerinden yaptığı karşılaştırmalarla iletmeyi tercih etmiştir. Bu karşılaştırmalara örnek olarak Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı verebiliriz. Onun düşüncesinde Hz. Âdem ulvî sıfatlara sahiptir ve bu sıfatları temsil etmektedir. Hz. Havvâ ise suflî sıfatlara sahiptir ve bu sıfatları temsil etmektedir. Belhî eserinde Teşbih, istiare, kinaye, telmih, tazmin, gibi edebi sanatları sık sık kullanmıştır.

Eserin dil özelliklerini incelediğimizde Belhî'nin günümüz Farsça imlası ve gramerinden farklı kullanımlarda bulunduğunu tesbit ettik ve bunlardan örnekler sunduk.

1.Yönelme eki به yerine birliktelik eki olan با tercih edilmiştir.

قطره گر سازد سفر با اصل خود²¹³

2.Bulunma eki olan در yerine yönelme eki به kullanılmıştır.

ترابی ها به بحر وحدت ذات²¹⁴

3.Olumsuzluk eki ن yerine م kullanılmıştır.

همچو احول رو یکی را دو مبین²¹⁵

4.Bulunma eki olan در yerine yönelme eki olan بر kullanılmıştır.

وحدتش بر جمله اشیا ظاهر است²¹⁶

5.Di'li geçmiş zamanın çekiminde ب harfi eklenmiştir.

²¹³ **Metin, be.** 3593.

²¹⁴ **Metin, be.** 2183.

²¹⁵ **Metin, be.** 4119.

²¹⁶ **Metin, be.** 4120.

برفت از سوی ممکن سوی واجب²¹⁷

2.3.Eserin Edebi Yönü

2.3.1. Vezin

Belhî eserinde mesnevî türüne uygun olmayacak bir şekilde iki farklı vezin kullanmıştır. Eserine mefâilun-mefâilun-feûlun vezni ile başlamış ancak eserinin bazı kısımlarında fâilâtun-fâilâtun-fâilun veznine geçiş yapmıştır.

2.3.2. Kâfiye

Belhî eserinde kâfiyenin çeşitli türlerinden istifade etmiştir.

وجودِ جمله عالم در نهان است

خداوندِ حقیقی در عیان است²¹⁸

هوای روح تو روحانی کردی

هوای نفس تو جسمانی کردی²¹⁹

Eserinde kâfiyesiz beyitleri de mevcuttur.

کمالِ آدمی از صبر باشد

هران انسان بود در صبر باشد²²⁰

واقف اسرار یاری آدم است

سرّ یاری را بدان تو آدم است²²¹

²¹⁷ **Metin, be.** 298.

²¹⁸ **Metin, be.** 579.

²¹⁹ **Metin, be.** 1552.

²²⁰ **Metin, be.** 2091.

²²¹ **Metin, be.** 2439.

2.3.3. Eserde Kullanılan Edebi Sanatlar

Belhî düşüncelerini aktarırken sık sık teşbih, istiare, kinaye, telmih, tazmin, gibi edebi sanatlardan faydalanmıştır.

2.3.3.1.1. Teşbih

Rûhu şâha, akıl ve nefsi ise vezîre teşbih etmiştir.

روح باشد شاه عقلت دان وزیر

نفس باشد لیک او هم یک وزیر²²²

Kur'an'ı insana, insanı da Kur'an'a teşbih etmiştir.

معانی های قرآن است انسان

حقیقت را که انسان است قرآن²²³

²²² **Metin, be. 468.**

²²³ **Metin, be. 1466.**

2.3.3.1.2. İstiare

Turâbî kelimesini Âdemoğluna istiare olarak kullanmıştır.

ترابی از ملانک گشت برتر

ز روی قدر شد از جمله برتر²²⁴

2.3.3.1.3. Kinaye

Kapıların fethini, gönül kazanmaya kinaye olarak kullanmıştır.

ازین آدم شود چون فتح ابواب

ز حق می کن طلب رو تو و را باب²²⁵

2.3.3.1.4. Telmih

Aşağıdaki beyitte âb-ı hayata telmih vardır.

رضای حق که چون آب حیات است

ازان نوشید هر که در حیات است²²⁶

2.3.3.1.5. Tazmin

Hallâc-ı Mansûr'un "ene'l-Hakk" sözüne telmih vardır.

جام از لبریز هر که نوش کرد

از درون او انا الحق جوش کرد²²⁷

²²⁴ **Metin, be.** 2167.

²²⁵ **Metin, be.** 1486.

²²⁶ **Metin, be.** 5066.

²²⁷ **Metin, be.** 103.

2.4.Eserin Kaynakları

Belhî ve eserini daha iyi tanıyıp, analiz edebilmemiz için Belhî'nin bilgi ve düşünce kaynaklarını tesbit ettik.

2.4.1. Bilgi ve Düşünce Kaynakları

Belhî'nin eserindeki düşüncelerin, âyetlerden, hadîslerden iktibas edildiğini tesbit ettik ve bu iktibasları aşağıda aktardık. Yine onun kullandığı çehâr unsur, şeş cihet, bahr-ı vahdet, renk, tûr-i sînâ gibi ortak tasavvufî kavramları Mevlânâ, Hallâc, Beyâzîd-ı Bistâmî, İbn-i Arabî gibi büyük sûfilerin kullandığını tesbit ettik.

2.4.1.1.1. Âyetler²²⁸

Ahzâb 7.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا

“Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık.”²²⁹

Mîsâk: Beyt: 2873, 3164.

Ahzâb 33.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey

²²⁸ Âyetlerin meâlleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayına hazırlamış olduğu Kur'ân-ı Kerîm'den alınmıştır.

Bkz.: **Kur'an-ı Kerim Meâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş - Dr. Muzaffer Şahin Ankara, 2011.

²²⁹ Ahzâb /7.

Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”²³⁰

Âbâi: Beyt: 850.

Âl-i Athâr: Beyt: 5192, 5550.

Ahzâb 72.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ
كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

“Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.”²³¹

Aradne: Beyt: 3773.

Alaka 5.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

İnsana bilmediğini öğretendir.²³²

Ya’lem: Beyt: 2853.

Âl-i İmrân 18.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O’ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²³³

²³⁰ Ahzâb/33.

²³¹ Ahzâb/72.

²³² Alak/5.

²³³ Âl-i İmrân/18.

Gâimen: Beyt 2391.

Âl-i İmrân 134.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever.”²³⁴

Muhsin: Beyt: 4337.

Ankebût 38.

وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَرَبِّئِنَّ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ

“Âd ve Semûd kavimlerini de helâk ettik. Bu, onların (harap olmuş) yurtlarından size besbelli olmuştur. Şeytan, onlara işlerini süslemiş ve onları doğru yoldan alıkoymuştur. Hâlbuki onlar gözü açık kimselerdi.”²³⁵

Zeyyene: Beyt: Başlık

Zînetî: Beyt: 4052.

Ankebût 41.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

Allah’tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksız ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!²³⁶

Beytu’l-ankebût: Beyt: 2261.

²³⁴ Âl-i İmrân/134.

²³⁵ Ankebût/38.

²³⁶ Ankebût/41.

A'râf 31.

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

“Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.”²³⁷

Kûlû: Beyt: 1326, 1328.

La tusrifû: Beyt: 1326.

A'râf 46.

وَنَاوَيْتَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كَلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ

İkisi (cennet ve cehennem) arasında bir sur, A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar. Cennetliklere, “Selâm olsun size!” diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar.²³⁸

Ya'rifûne: Beyt: 2392.

Bîsîmâhum: Beyt: 3350.

A'râf: Beyt: 4673, 4674.

A'râf 99.

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يُأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ

“Yoksa Allah’ın tuzağından emin mi oldular? Ziyana uğrayan kavimden başkası Allah’ın tuzağından emin olamaz.”²³⁹

Mekr: Beyt: 4062, 4064

²³⁷ A'râf/31.

²³⁸ A'râf/46.

²³⁹ A'râf/99.

A'râf 143.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

“Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.”²⁴⁰

Tubtu: Beyt: 276.

Erinî: Beyt: 277, 278.

Len terânî: Beyt: 277, 278, 4024.

Bakara 18.

صُمُّ بُكْمٌ عُمِّي فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

Onlar sağırdırlar (gerçekleri işitmezler), dilsizdirler (gerçekleri konuşmazlar), kördürler (gerçekleri görmezler). Artık (hakka) dönmezler.²⁴¹

Bukmun: Beyt: 79.

Summun: Beyt: 4943, 4944.

Bakara 30.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَأِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

²⁴⁰ A'râf/143.

²⁴¹ Bakara/18.

“Hani, Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.”²⁴²

Câilun fi'l-ard: Beyt: 31, 2930, 2960, 3410, 3411, 4000, 4280.

Halife: 1073, 1203, 1207, 1209, 1950, 2482, 2483.

Bakara 31.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi.”²⁴³

Esmây-i küll: Beyt: 1516, 3782, 3783, 4093, 4100, 4135.

Bakara 34.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.²⁴⁴

Mescûd: Beyt: 523.

Bakara 74.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

²⁴² Bakara/30.

²⁴³ Bakara/31.

²⁴⁴ Bakara/34.

“Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı; taş gibi, hatta daha katı oldu. Çünkü taş vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır. Taş vardır ki yarılr da içinden sular çıkar. Taş da vardır ki, Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer. Allah, yaptıklarımızdan hiçbir zaman habersiz değildir.”²⁴⁵

Seng-i dilhâ: Beyt: 3642, 3643, 3644, 3650.

Bakara 115.

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَنَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”²⁴⁶

Eynemâ: Beyt: 72.

Semme vechullâh: Beyt: 122, 953.

Bakara 138.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ

“Biz, Allah’ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah’ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz” (deyin).²⁴⁷

Renk: Beyt: 1652, 1653, 1654.

Reng-i Hüdâ: Beyt: 1653, 1654, 1655.

Reng-i tû: Beyt: 1654.

Sıbg: Beyt: 1655.

Mesbûğ: Beyt: 1655.

Sıbg-ı Hakk: Beyt: 1657.

²⁴⁵ Bakara/74.

²⁴⁶ Bakara/115.

²⁴⁷ Bakara/138.

Sıbg-1 Hüdâ: Beyt: 1656.

Sıbg-1 bende: Beyt: 1656.

Enfâl 17.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü’minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²⁴⁸

Mâ rameyte: Beyt: 93.

Fâtiha 1-7.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, he sap, mükâfat ve ceza gününün (ahiret gününün) mâliki Allah’a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.”²⁴⁹

Fâtiha: Beyt: 3431.

Seb’ü’l-mesânî: Beyt: 5328.

Fecr 27.

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

²⁴⁸ Enfâl/17.

²⁴⁹ Fâtiha/1-7.

“(Allah, şöyle der:) “Ey huzur içinde olan nefis!”²⁵⁰

Mutmainne: Beyt: 2044, 3945.

Fussilet 53.

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

“Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur’an’ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şahit olması yetmez mi?”²⁵¹

Âfâkî: Beyt: 2536, 2537, 5194, 5195, 5196, 5197, 5198, 5202, 5203, 5204, 5205, 5206, 5207, 5208, 5209, 5210, 5214, 5215, 5232, 5233, 5241, 5242, 5249, 5250, 5256, 5257, 5258.

Âfâk: Beyt: 1459, 2538, 2539, 5193, 5197, 5200, 5201, 5211, 5217.

Kayd-ı âfâk: Beyt: 5199.

Hadîd 3.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın’dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.”²⁵²

Hüve’l-evvel: Beyt: 4131, 4316, 4945.

Evvel: Beyt: 4328.

Ahirî: Beyt: 4328.

Zâhir: Beyt: 4328.

Bâtînî: Beyt: 4328.

Hûd 50.

²⁵⁰ Fecr/27.

²⁵¹ Fussilet/53.

²⁵² Hadîd/3.

وَالِي عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u gönderdik. Hûd, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. O’ndan başka sizin hiçbir ilâhınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz.”²⁵³

Kavm-i Âd: Beyt: 5135.

İhlâs 1.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

“De ki: “O, Allah’tır, bir tektir.”²⁵⁴

Hüvellâhü: Beyt: 135, 254.

İsrâ 1.

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”²⁵⁵

Semâ: Beyt: 548.

Şeb-i mi’râc: Beyt: 2815.

İsrâ 70.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

²⁵³ Hûd/50.

²⁵⁴ İhlâs /1.

²⁵⁵ İsrâ/1.

“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”²⁵⁶

Kerremnâ: Beyt: 11, 815, 1462, 3623, 3896, 4102.

Kâf 16.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

“Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.”²⁵⁷

Akreb: Beyt: 1076, 2557, 2559.

Kâf 30.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

“O gün Cehenneme, “Doldun mu?” deriz. O da, “daha var mı?” der.”²⁵⁸

Mezîd: Beyt: 201.

Kalem 1

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

“Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin. 3. Şüphesiz sana tükenmez.”²⁵⁹

Nûn: Beyt: 5263.

Kamer 1.

إِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْتَشَقَّ الْقَمَرُ

²⁵⁶ İsrâ/70.

²⁵⁷ Kâf/16.

²⁵⁸ Kâf/30.

²⁵⁹ Kalem/1.

Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.²⁶⁰

Şakk'ul-kamer: Beyt: 5270, 5297.

Kasas 30.

فَلَمَّا أَتَيْهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ
الْعَالَمِينَ

“Mûsâ, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: “Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım.”²⁶¹

Şecer: Beyt: 2351, 4113.

Enellâhü: Beyt: 4270.

Kasas 38.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانَ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا
لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ

“Firavun, “Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Mûsâ’nın ilâhına çıkar bakarım(!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum” dedi.”²⁶²

Hâmân: Beyt: 457.

Kasas 88.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

²⁶⁰ Kamer/1.

²⁶¹ Kasas/30.

²⁶² Kasas/38.

“Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.”²⁶³

Hâlıkun: Beyt: 3261, 3263.

Kehf 31.

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَاباً خُضْراً مِنْ
سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقاً

“İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir!”²⁶⁴

İstebrak: Beyt: 239.

Kehf 60.

وَأِذْ قَالَ مُوسَى لِقَلْبَيْهِ لَا أBRُحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُباً

“Hani Mûsâ, beraberindeki gence şöyle demişti: “İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim.”²⁶⁵

Mecmâu'l bahreyn: Beyt: 4740.

Kehf 65.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْماً

“Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”²⁶⁶

Ledun: Beyt: 2872.

²⁶³ Kasas/88.

²⁶⁴ Kehf/31.

²⁶⁵ Kehf/60.

²⁶⁶ Kehf/65.

Kehf 110.

فَلَنْ لِنَمَّا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

“De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, ‘Sizin ilâh’ımız ancak bir tek ilâhtır” diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.”²⁶⁷

Yercû: Beyt: 4177.

Kıyâme 2.

وَلَا أُفْسِمُ بِالنَّفْسِ اللّٰوَامَةِ

(Kusurlarından dolayı kendini) kınayan nefse de yemin ederim (ki diriltilip hesaba çekileceksiniz).²⁶⁸

Levvâme: Beyt: 882, 3944.

Mutaffifin 18.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْإِنبِرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ

“Hayır (sandıkları gibi değil!) iyilerin yazısı “İlliyyûn” dadır.”²⁶⁹

İlliyyîn: Beyt: 3465.

Necm 9.

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

“(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.”²⁷⁰

Ev ednâ: Beyt: 153, 494, 814, 1188, 1855, 2435, 4896, 4897.

²⁶⁷ Kehf/110.

²⁶⁸ Kıyâme/2.

²⁶⁹ Mutaffifin/18.

²⁷⁰ Necm/9.

Kâbe kavseyn: Beyt: 494, 517, 815, 1190, 1473, 1855.

Necm 14.

عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى

“Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında.”²⁷¹

Sidre: Beyt: 489, 490, 514, 3551.

Necm 15.

عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى

“Me'vâ cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır.”²⁷²

Cennetu'l-me'vâ: Beyt: 2671.

Nisâ 125.

وَمَنْ أَحْسَنُ دِيناً مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

“Kimin dini, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim'i dost edindi.”²⁷³

Halîl: Beyt: 4185.

Rahmân 19.

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ

(Suları acı ve tatlı olan) iki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar.²⁷⁴

Bahreyn: Beyt: 3345.

²⁷¹ Necm/14.

²⁷² Necm/15.

²⁷³ Nisâ/125.

²⁷⁴ Rahmân/19.

Rahmân 20.

بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ

(Fakat) aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar.²⁷⁵

Berzah: Beyt: 1360, 4672, 5230, 5231.

Berzah-ı Hakk: Beyt: 1445.

Rahmân 29.

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

“Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O’ndan isterler. O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır.”²⁷⁶

Şe’n: Beyt: 4899, 4900.

Şuûn: Beyt: 4998, 4401.

Sâd 72.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ

“Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin.”²⁷⁷

Nefahtu: Beyt: 522, 1675.

Nefh: Beyt: 664, 3118.

Nefh-i Hüdâ: Beyt: 1676, 3099.

Nefhe-i Hakk: Beyt: 3117.

Şems 1.

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا

²⁷⁵ Rahmân/20.

²⁷⁶ Rahmân/29.

²⁷⁷ Sâd/72.

“Güneşe ve onun aydınlığına andolsun,”²⁷⁸

Şems: Beyt: 5353.

Şems 4.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا^ط

“Onu bürüdüğünde geceye andolsun,”²⁷⁹

Leyl: Beyt: 5354.

Şems 8.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

“Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırıcı kurtuluşa ermiştir.”²⁸⁰

Mülhime: Beyt 3945.

Şûrâ 23.

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَيِّنُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ أَمْثَلُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ
وَمَنْ يَقْتِرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ

“İşte bu, Allah’ın, inanın salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, yakınlık ve dostluk bağları içinde sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”²⁸¹

Muhip: Beyt: 5124, 5125.

Tâhâ 5.

²⁷⁸ Şems/1.

²⁷⁹ Şems/4.

²⁸⁰ Şems/8.

²⁸¹ Şûrâ/23.

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

“Rahmân, Arş’a kurulmuştur.”²⁸²

Hatt-ı istivâî: Beyt: 1394, 1395, 1855, 1856, 4671, 4681.

Makâm-ı istivâî: Beyt: 4676.

İstivâî: Beyt: 1395, 4671, 4755.

İstivâ: Beyt: 4755, 4756, 4758, 4759, 4761, 5296, 5297.

Tevbe 40.

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ
اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ

“Eğer siz ona (Peygamber’e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke’den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah’ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁸³

Yâr-ı gâr: Beyt: 2070.

Tevbe 72.

²⁸² Tâhâ/5.

²⁸³ Tevbe/40.

“Allah, mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va’detti. Allah’ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.”²⁸⁴

Rızâ: Beyt: 2065.

Tîn 5.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

“Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.”²⁸⁵

Hayvan: Beyt: 1200.

Yâsîn 82.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.”²⁸⁶

Kâf-ı nûn: Beyt: 2877.

Yûnus 57.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur’an) geldi.”²⁸⁷

Devâu’l-kulûb: Beyt: 3074.

Yûsuf 53.

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

²⁸⁴ Tevbe/72.

²⁸⁵ Tîn/5.

²⁸⁶ Yâsîn/82.

²⁸⁷ Yûnus/57.

“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.”²⁸⁸

Emmâre: Beyt: 3061, 3944.

Zuhruf 4.

وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ

“Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz’da) mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur.”²⁸⁹

Ümmü’l-kitab: Beyt: 3431, 3615.

Zümer 53.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ

“De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”²⁹⁰

La taknetû: Beyt: 1047.

2.4.1.1.2. Hadîsler

وَ هُوَ أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ تَأْتِي أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَاضِينَ مُرْضِينَ وَ يَأْتِي أَعْدَاؤُكَ غَضَابًا مُّقْمَحِينَ ²⁹¹

O (en hayırlı insanlar), sen ve senin şîalarındır (tarafdarlarındır). Sen ve senin şîaların (tarafdarların) kıyamet günü Allah’tan razı olmuş ve Allah da sizlerden razı

²⁸⁸ Yûsuf/53.

²⁸⁹ Zuhruf/4.

²⁹⁰ Zümer/53.

²⁹¹ Hacer el-Heytemî, es-Savâ’iku’l-muhrika, Mektebetu’l-Feyyâz, Mısır, 1429, s. 456.

olmuş, senin düşmanların ise öfkeli ve boyunlarından tutulmuş bir halde hazır olacaklardır.

Ahyâr-ı ümmet: Beyt: 1215, 1217.

أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ ، وَعَلِيٌّ بَابُهَا²⁹²

Ben ilmin şehriyim, Ali ise onun kapısıdır.

Bâb-ı Medine: Beyt: 13.

الْجَنَّةُ دَارُ الْأَسْحَابِ²⁹³

Cennet cömertlerin yurdudur.

Dâru'l-eshiyâ: Beyt: 4458.

الدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الْأَخْرَةِ وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا وَهُمَا مَعًا حَرَامَانِ عَلَى أَهْلِ اللَّهِ²⁹⁴

Âhiret ehline dünya haramdır, dünya ehline âhiret haramdır. Allah ehline ise dünya ve âhiretin her ikisi de haramdır.

Ehl-i dünyâ: Beyt: 4152, 4153, 4154.

لِي مَعَ اللَّهِ وَقْتُ - لَا يَسْعُنِي مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ الْخَبَرِ²⁹⁵

Allah ile öyle bir vaktim var ki, ne mukarreb bir melek ne de mursal bir nebî benim ile birlikte o vaktin içine sığar.

Lî-meallah: Beyt: 1786.

Meallah: Beyt: 1902.

نَحْنُ الْأَجْرُونَ وَنَحْنُ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ²⁹⁶

Biz sâbık olan âhirlerez.

²⁹² İbnu'l-Esîr, **Câmiu'l-usûl**, Mektebetu'l-Helvânî, Kahire, 1389, c. 8. s. 657.

²⁹³ el-Cevzî, **Kitabu'l-mevdûât**, Mektebetu Edvâu's-selef, Beyrut, 1418, c. 1. s. 542.

²⁹⁴ el-Münâvî, **Fezû'l-kadîr**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1391, c. 3. s. 544.

²⁹⁵ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve'l-Hadîs, Şam, 1421, c. 2. s. 202.

²⁹⁶ Makrîzî, **İmtâu'l-esmâ**, Dâru'l-kitâbu'l-ilmiyye, Beyrut, 1420, c. 3. s. 171.

Evvel: Beyt: 2803.

Sabıkûn: Beyt: 3873.

أَلْفَقْرُ فَخْرِي وَ بِهِ أَفْتَخِرُ²⁹⁷

Fakirlik benim övüncümdür ve ben fakirlikte övünüyorum.

Fakr: Beyt: 255.

وَجُودُكَ ذَنْبٌ لَا يُقَاسُ بِهِ ذَنْبُ آخَرَ²⁹⁸

Senin Varlığın Öyle Bir Günahdır ki Hiçbir Günah Ona Kıyâs Olunmaz.

Günâh-ı hestî: Beyt: 2004, 2005, 2006.

فَاطِمَةُ سَيِّدَةَ نِسَاءٍ هَذِهِ الْأُمَّةَ²⁹⁹

Fâtıma bu ümmetin kadınlarının hanımefendisidir.

Hayru'n-nisâ: Beyt: 5293.

وَعَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ خَرَجَ وَ عَلَيْهِ مِرْطٌ مَرْحَلٌ مِنْ شَعْرِ أَسْوَدَ فَجَاءَ الْحَسَنُ فَأَدْخَلَهُ ثُمَّ جَاءَ الْحُسَيْنُ فَأَدْخَلَهُ ثُمَّ جَاءَ فَاطِمَةُ ثُمَّ عَلِيٌّ ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمُ تَطْهِيرًا³⁰⁰.

Hiz. Aişe şöyle dedi: Bir gün Hiz. Peygamber sırtında işlemeli siyah yünlü bir aba ile evden çıktı. İlk önce Hiz. Hasan yanına geldi, Hiz. Peygamber ona abasının altına girmesini söyledi. Daha sonra Hiz. Hüseyin geldi. Hiz. Peygamber onu da abasının altına aldı. Sonra Hiz. Fâtıma geldi, Hiz. Peygamber onu da abasının altına aldı. Daha sonra da Hiz. Ali geldi, Hiz. Peygamber onu da abasının altına aldı ve şöyle buyurdu: “Gerçekten Allah, siz Ehlibeyt’ten her türlü ricsi (günah ve pisliği) gidermek ve sizleri tertemiz kılmak istiyor.”

²⁹⁷ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 2. s. 102.

²⁹⁸ Hatîb et-Tebrîzî, **Mişkâtü'l-mesâbîh**, Dâru'l-kitâbu'l-ilmiyye, Beyrut, 1422, c. 4. s. 350.

²⁹⁹ Hatîb et-Tebrîzî, **Mirkâtü'l-mefâûh Şerh-i Mişkâtü'l-Mesâbîh**, c. 10. S. 403.

³⁰⁰ Müslim b. Haccâc, **Sahîh-i Müslim**, Dâru Tayyibe, Riyad, 1427, c. 1. s. 1136.

İlm-i Âbâî: Beyt: 850.

أَلْقَلْبُ بَيْتُ الرَّبِّ³⁰¹

Kalp Allah'ın evidir.

Kalb-i mü'min: Beyt: 771.

كُنْتُ كَنْزًا لَا أَعْرِفُ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلِيفْتُ خَلْفًا فَعَرَفْتَهُمْ بِي فَعَرَفُونِي³⁰²

Ben gizli bir hazine idim bilinmezdim. Bilinmemi istedim. Bu sebeple mahlûkâtı yarattım; onlara kendimi tanıttım, onlar da beni tanıdılar.

Kenz: Beyt: 1619, 1620, 1621, 1789, 2463, 2464, 2465.

Kenz-i Hudâ: Beyt: 5411.

خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ³⁰³

Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı.

Kisve-i insan: Beyt: 3627, 3628.

Sûret-i Rahmân: Beyt: 3629.

أَتَانِي جِبْرِيْلُ ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْجَنَّةَ ، وَلَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ النَّارَ³⁰⁴

Cebrail bana gelerek şöyle dedi: “Ey Muhammed! Sen olmasaydın cenneti yaratmazdım. Sen olmasaydın, cehennemi de yaratmazdım.”

Levlâk: Beyt: 11, 661, 929.

Levlâkî: Beyt: 441.

Şâh-ı levlâk: Beyt: 1528, 5229.

Hâs-ı levlâk: Beyt: 4061.

³⁰¹ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 2. s. 116.

³⁰² Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 2. s. 155.

³⁰³ İbn Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-bârî**, Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, Riyad, 1421, c. 5. s. 217.

³⁰⁴ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 1. s. 59.

مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ³⁰⁵

Seni hakkıyla tanıyamadık.

Mâ arefnâke: Beyt: 360.

مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا³⁰⁶

Ölmeden önce ölünüz.

Mevt-i nefis: Beyt: 1576.

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ³⁰⁷

Nefsini bilen Rabbini bilir.

Men arefe: Beyt: 3017, 3444.

سِرِّ-۱ مَن: Beyt: 3485.

مَنْ رَأَى فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ³⁰⁸

Beni gören, gerçekten Hakk'ı görmüştür.

Reânî: Beyt: 1378, 1613.

حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ³⁰⁹

Dünya sevgisi tüm hatâların başıdır.

Re'su kulli: Beyt: 5019.

Hubbu'd-dünya: Beyt: 5020.

رُبَّ تَالِ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يُلْعَنُهُ³¹⁰

³⁰⁵ Bedreddîn el-Aynî, **Umdetü'l-kârî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1421, c. 23. s. 307.

³⁰⁶ Aliyyu'l-Kârî, **el-Esrâru'l-merfuâ**, el-Kutubu'l-İslamî, Beyrut, 1406, s. 348.

³⁰⁷ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 2. s. 309.

³⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, Dâru'l-hadîs, Kahire, 1416, c. 7. s. 320.

³⁰⁹ el-Münâvî, **Fezû'l-kadîr**, c. 3. s. 368.

Nice Kur'an okuyan kimseler var ki, Kur'an-ı Kerim onlara lanet eder.

Rubbe tâlin: Beyt: 3066, 3085.

الْوَلَدُ سِرٌّ أَبِيهِ³¹¹

Çocuk babasının sırrıdır.

Sırru ebîhi: Beyt: 1525, 1526, 1533, 2328, 2403, 2444, 2445, 2525, 3495.

Sır: Beyt: 1720, 1721, 2776, 2777, 2778.

رَأَيْتُ رَبِّي فِي صُورَةِ شَابٍ أَمْرَدٍ³¹²

Ben Rabbimi şâbb-ı emret sûretinde (bıyığı sakalı henüz çıkmamış delikanlı) gördüm.

Şâbb-ı emred: Beyt: 2816, 2817.

إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ يَقْلِبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ³¹³

Kalpler Allah'ın iki parmağı arasındadır, onları dilediği şekilde evirip çevirir.

Usbuayn: Beyt: 1412, 1605.

Enguş: Beyt: 1772.

Pençe: Beyt: 4684.

الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ³¹⁴

Âlimler Peygamberlerin vârisleridir.

³¹⁰ Gazzâlî, **İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn**, İstanbul, Haz. Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, Bedir yayınevi, 2002, c. 1, s. 777

³¹¹ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 1. s. 452.

³¹² Hatîb et-Tebrîzî, **Mirkâtü'l-mefâhîh, Şerh-i Mişkâtü'l-Mesâbîh**, Dâru'l-kitâbu'l-ilmiyye, Beyrut, 1419, c.5. s. 20.

³¹³ Nasr el-Kissî, **el-Müntehab**, Dâru'l-Belensiyye, Riyad, 1423, c. 2. s. 385.

³¹⁴ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 2. s.75.

Vârisân-ı enbiyâ: Beyt: 2493.

إِنِّي لِأَجِدُ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قَبْلِ الْيَمَنِ³¹⁵

Rahmânın nefesini Yemen'den alıyorum.

Yemen: Beyt: 1453.

لَا قَتَى إِلَّا عَلَيَّ لَا سَيْفَ إِلَّا دُو الْفَقَارِ³¹⁶

Ali'den başka yiğit, zülfikârdan başka kılıç yoktur.

Zülfikâr: Beyt: 2652.

2.5.Eserde Bahsedilen Kişiler, Eserler ve Yerler

2.5.1. Kişiler

Amr.

Amr ismi Arap dilinde örnek verme amacıyla kullanılmaktadır.

Beyt: 1635.

Ashâb-ı Kirâm.

Ashâb kelimesi dost anlamına gelen sâhabe kelimesinin çoğuludur. Ashâb-ı Kirâm ile Hz. Peygamber'in dostları kastedilmektedir.³¹⁷

Beyt: 12.

Bâyezîd-i Bistâmî.

Tasavvuf ve tabakât eserlerinin çoğunda adı zikredilen büyük mutasavvıflardandır.³¹⁸

³¹⁵ Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 1. s. 257.

³¹⁶ Hafîb et-Tebrîzi, **Mirkâtü'l-mefâih**, Şerh-i Mişkâtü'l-Mesâbih, Dâru'l-kitâbu'l-ilmîyye, Beyrut, 1422, c.7. s. 533.

³¹⁷ Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, c. 35. s. 491-500.

Bistâmî: Beyt: 198, 201, 203, 205.

Kutb-ı Bistâm: Beyt: 202.

Ehl-i Beyt.

Ehl-i Beyt: Ev halkı anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in kızı olan Hz. Fâtıma, damad ve halifesi olan Hz. Ali, torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Ehl-i Beyt'tendir.³¹⁹

Âl-i emced: Beyt: 12.

Âbâî: Beyt: 850, 2633.

Âl: Beyt: 1215.

İlm-i âbâî: Beyt: 2868.

Ricâl-i a'raf: Beyt: 4673.

Âl-i Haydar: 5123.

Âl-i Yâsîn: 5124.

Âl-i athar: 5549.

Firavun.

Eski Mısır krallarına verilen bir isimdir. Hz. Mûsâ'nın dönemindeki Firavun ile olan mücadelesi Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça zikredilmiştir.³²⁰

Beyt: 456, 458, 887. 3011, 3060, 3061.

Hâce Gulânî.

³¹⁸ Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, c. 5. s. 238-241.

³¹⁹ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, c. 10. s. 498-501.

³²⁰ Ömer Faruk Harman, "Firavun" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, c. 13. s. 121-122.

Abdulkâdir Belhî'nin seyyidlik silsilesinde zikrettiği dedelerindedir.³²¹

Beyt: 5152.

Hâce Mîr Gıyâsî.

İsmi zikredilen bu zatın hakkında herhangi bir malumata ulaşamadık.

Beyt: 5151.

Hallâc-ı Mansûr.

Tasavvufun gelişmesi yönünde büyük katkıları bulunan önemli mutasavvıflardandır.³²²

Beyt: 104, 240, 597.

Hâmân.

Kur'ân-ı Kerîm'de Firavun'un yardımcılarında biri olarak zikredilmektedir.³²³

Beyt: 457, 458, 701, 887, 3011, 3057.

Hânî: Beyt: 3060.

Hız. Âdem.

Kutsal kitaplara göre yaratılan ilk insan ve gönderilen ilk peygamberdir.³²⁴

Beyt: 9, 10, 401, 426, 593, 647, 651, 1142, 1261, 1264, 1480, 1515, 1516, 1517, 1518, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1529, 1532, 1692, 1693, 1696, 1697, 1699, 1700, 1705, 1750, 1751, 1755, 1814, 1824, 1828, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1942, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1956, 1957, 1958, 1993, 1998, 2029, 2044,

³²¹ Seyyid Abdulkâdir Belhî, **Yenâbiu'l-hikem**, Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpinarlı Kütüphanesi, 132, s. 22a.

³²² Süleyman Uludağ, "Hallâc-ı Mansûr" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 15. S. 377-381.

³²³ Şaban Kuzgun, "Hâmân" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 15. S. 436-437.

³²⁴ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 1 .s. 358-363.

2046, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2158, 2199, 2204, 2243, 2328, 3408, 3413, 3415, 3416, 3417, 3419, 3493, 4242, 4249, 4251, 4434, 4435, 4436, 4437, 4438, 4440, 4441, 4442, 4443, 4444, 4445, 4523, 4524, 4525, 4634, 4637, 4638, 4658, 4814, 4988, 4989, 4990, 4991, 4993, 5130, 5344, 5351, 5383, 5385, 5392.

Hız. Ali.

Hız. Peygamber'in damad ve halifesidir. Ehl-i Beyt'tendir.³²⁵

Bâb-ı Medine: Beyt: 13.

Haydar: Beyt: 341, 3044.

Bû turâb: Beyt: 893, 894, 967, 2311, 3713, 3789.

Haydar-ı kerrâr: Beyt: 3714.

Sâkî: Beyt: 3775.

Bû turâbî: Beyt: 968, 969, 970, 971, 973, 974, 975, 976, 977, 1481, 1568, 1668, 1705, 1838, 2038, 2039, 2059, 2074, 2170, 4536.

Kur'ân-ı nâtık: Beyt: 1105, 5322.

Haydarî: Beyt: 2642, 2651.

Murteza: Beyt: 2878, 2893.

İbn-i turabî: Beyt: 5132.

Şîr-i Yezdân: Beyt: 5290.

Hız. Ebûbekir.

İlk Müslümanlardandır ve Hulefâ-yi Râşidîn'in de birincisidir.³²⁶

³²⁵ Ethem Ruhi Fıglalı, "Ali", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, c. 2 . s. 371-374.

³²⁶ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, c. 10. s. 101-108.

Beyt: 2070.

Hz. Fâtıma.

Hz. Peygamber'in kızıdır ve Ehl-i Beyt'tendir.³²⁷

Beyt: 5292.

Hz. Hârûn.

Hz. Mûsâ'nın kardeşidir. Peygamberdir.³²⁸

Beyt: 887, 3062.

Hz. Hasan.

Hz. Peygamber'in torunudur ve Ehl-i Beyt'tendir.³²⁹

Beyt: 5291.

Hz. Havvâ.

Hz. Âdem'in eşidir.³³⁰

Beyt: 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1524, 1530, 1531, 1637, 1697, 1699, 1810, 1811, 1824, 1829, 1948, 1949, 1952, 1953, 1992, 2047, 2149, 2204, 2329, 2330, 3523, 4249, 4251, 4434, 4523, 4524, 4638, 4639, 4640, 4988, 4989, 4990, 4991, 4992, 4993, 4994, 4995, 5000, 5130, 5344.

Hz. Hızır.

Hz. Mûsâ döneminde yaşamıştır. Kendisine Allah tarafından ilâhî ilim ve hikmet bahşedilmiştir.³³¹

³²⁷ Mustafa Uzun "Fâtıma" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, c. 12 . s. 223-224.

³²⁸ Ömer Faruk Harman, "Hârûn" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 16 . s. 254-256.

³²⁹ Ethem Ruhi Fıglalı, "Hasan" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 16 . s. 282-285.

³³⁰ Ömer Faruk Harman, "Havvâ" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 16 . s. 542-545.

Beyt: 239, 790, 791.

Hz. Hüseyin.

Hz. Peygamber'in torunudur ve Ehl-i Beyt'tendir.³³²

Beyt: 5291.

Hz. İbrâhim.

Semavî dinlerin ortak atasıdır ve peygamberdir.³³³

Halîl: Beyt: 76.

Halîl âsâ: Beyt: 4185.

Halîl-i Allah: Beyt: 5028.

İbrâhim Edhem.

Zâhid, sûfî ve muhaddistir.³³⁴

Beyt: 266.

Leylâ

Leylâ ve Mecnûn adlı meşhûr aşk hikâyesinin kahramanlarından.³³⁵

Beyt: 1555, 3328, 3329, 3330, 3331.

Mevlânâ.

Mevlevîyye'nin kurucusu olan büyük mutasavvıftır. Âlim ve şairdir.³³⁶

³³¹ İlyas Çelebi, "Hızır", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 17 . s. 406-409.

³³² Ethem Ruhi Fırlalı, "Hüseyin", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 18 . s. 518-521.

³³³ Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, c. 21 . s. 266-272.

³³⁴ Reşat Öngören, "İbrâhim b. Edhem", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, c. 21 . s. 293-295.

³³⁵ İsmail Durmuş, "Leylâ ve Mecnûn", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, c. 27. s. 160.

Beyt: 207.

Hız. Muhammed.

Sultân-ı levlâk: Beyt: 11, 661,

Habîb-i hâs-ı Hakk: Beyt: 93.

Resûlullah: Beyt: 94.

Mahbûb: Beyt: 253.

Nebî: Beyt: 255, 4458.

Sultân-ı kevneyn: Beyt: 360.

Levlâkî: Beyt: 441.

Hazret: Beyt: 490.

Süvâr-ı esb: Beyt: 564.

Hâce-i levlâk: Beyt: 684, 721.

Levlâk: Beyt: 929.

Resûl: Beyt: 1074, 1453, 2463, 2499, 2882.

Muhtâr: Beyt: 1081, 2809, 2815.

Yâsîn: Beyt: 1215, 5124.

Kavseyn: Beyt: 1473, 1855.

Fahr-ı âlem: Beyt: 1480, 3066, 5409.

Şâh-ı levlâk: Beyt: 1528, 5228.

Habîb: Beyt: 2816, 2818.

³³⁶ Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, c. 29 . s. 441-448.

Mustafâ: Beyt: 123, 2878, 2879, 2882, 2893, 5191, 5549.

Ahmed: Beyt: 3155.

Fahru'l-enâm: Beyt: 4153,

Resûl-i kibriyâ: Beyt: 5019.

Peygamber: Beyt: 5125.

Mahbûb-i Bârî: Beyt: 5149.

Hz. Mûsâ.

İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberdir.³³⁷

Beyt: 887, 1905, 2466, 3062, 4113, 4270.

Nâsır-ı Hüsrev.

İsmâilî mezhebine bağlı filozof, şair, âlim ve seyyahtır.³³⁸

Beyt: 5149.

On Dört Ma'sûm.

Çehârdeh: Beyt: 5311.

Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ve On İki İmâm'ı kapsar. İmâmiyye Şîası mensupları bu hazerâtın hata ve günah işlemekten münezzehtir.³³⁹

Seyyid Abdulkâdir Belhî.

Belhî: Beyt: 5471.

Seyyid Bekir Reşâd Efendi.

³³⁷ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, c. 31 . s. 207-213.

³³⁸ Nihat Azamat, "Nâsır-ı Hüsrev" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, c. 32. s. 395-397.

³³⁹ Hamid Algar, "Çârdeh Ma'sûm-i Pâk" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, c. 8. s. 227-228.

Reşâd: Beyt: 78, 2094.

Reşîd: Beyt: 3899.

Râh-ı Reşâd: Beyt: 4003, 4949, 5155.

Bâb-ı Reşâd: Beyt: 4058.

Hâs-ı Reşâd: Beyt: 4362.

H. Süleyman.

Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta kral, İslâm'da ise hem hükümdar hem de peygamber olduğuna inanılan zat.³⁴⁰

Beyt: 4609.

Şems-i Tebrîzî.

Mevlânâ'nın şeyhidir.³⁴¹

Beyt: 206, 246, 453.

Veysel Kârânî.

Tâbiînden ve zâhidlerdendir.³⁴²

Yemen: Beyt: 1453.

Zeyd.

Zeyd ismi Arap dilinde örnek verme amacıyla kullanılmaktadır.

Beyt: 1635.

³⁴⁰ Ömer Faruk Harman, "Süleyman" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, c. 38 . s. 50-60.

³⁴¹ Semih Ceyhan, "Şems-i Tebrîzî" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, c. 38 . s. 511-516.

³⁴² Necdet Tosun, "Veysel Karanî" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, c. 43 . s. 74-75.

2.5.2. Eserler

Esrâr-ı tevhîd.

Abdulkâdir Belhî'nin eseridir.

Beyt: 500.

İncîl.

Hz. İsa'ya bahşedilen ilâhî kitap.³⁴³

Beyt: 5320.

Kunûzü'l-ârifîn.

Beyt: 496, 499, 569, 571.

Kur'ân-ı Kerîm.

Hz. Peygamber'e bahşedilen Müslümanların kutsal kitabı.³⁴⁴

Beyt: 1105, 1326, 1464, 1465, 1466, 2243, 3066, 3067, 3068, 3069, 3071, 3073, 3074, 3075, 3076, 3078, 3084, 3086, 3087, 3095, 3190, 3191, 3193, 3196, 5125, 5280, 5321, 5323, 5328.

Kitab: Beyt: 1950.

Tilâvet: Beyt: 3072.

Ezber: Beyt: 3077.

Hükm-i û: Beyt: 3079, 3080.

Furkân: Beyt: 5320.

Sırr-ı Kur'ân: Beyt: 5329.

³⁴³ Ömer Faruk Harman, "İncîl" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, c. 22 . s. 270-276.

³⁴⁴ Abdulhamit Birişik, "Kur'ân" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, c. 26 . s. 398-401.

Lisânu'l-Gayb.

Ferîdüddin Attâr'a nisbet edilen bir eserdir.³⁴⁵

Beyt: 729.

Mesnevî.

Mevlânâ'nın eseridir.³⁴⁶

Beyt: 4490.

Tevrât.

Hz. Mûsâ'ya bahşedilen ilâhî kitap.³⁴⁷

Beyt: 5320.

Yenâbü'l-hikem.

Abdulkâdir Belhî'nin eseridir.³⁴⁸

Beyt: 569, 570.

Zebur.

Hz. Dâvûd'a bahşedilen ilâhî kitap.³⁴⁹

Beyt: 5321.

³⁴⁵ M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, c. 4 . s. 95-98.

³⁴⁶ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî" ,**Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, c. 29 . s. 441-448.

³⁴⁷ Baki Adam, "Tevrât" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c. 41 . s. 40-45.

³⁴⁹ Ömer Faruk Harman, "Ahd-i Atîk" , **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 1 . s. 494-501.

2.5.3. Zamanlar³⁵⁰

1321. Esere başlangıç tarihi.

Sîsâd u bîst u yek ba'd ez hezârî: Beyt: 497.

Hizâr u sîsâd u hem bîst u yek: Beyt: 5545.

1322. Eserin bitiş tarihi.

Sîsâd u bîst u dû ba'd ez hezârî: Beyt: 5549.

Koç Burcu.

Hamel: Beyt: 1397.

Mi'râc Gecesi.

Ân şeb: Beyt: 564.

Şeb-i mi'râc: Beyt: 2815.

Nevrûz Günü.

Beyt: 173, 237.

Nisan.

Beyt: 238, 1373.

Âb-ı Nisan: Beyt: 2838.

Perşembe Gecesi.

Beyt: 5548.

Ramazan Ayı.

Siyâm: Beyt: 5546.

³⁵⁰ Eserde zikredilen yılları, mevsimleri, ayları, günleri, burçları ve bayramları içermektedir.

Ramazan Bayramı.

Îd-i fitr: Beyt: 5547.

Recep Ayı.

Beyt: 498, 5545.

Reğâip Gecesi.

Beyt: 498.

Sonbahar.

Herîf: Beyt: 4405.

Terazi Burcu.

Mîzân: Beyt: 1397.

Yaz.

Sayf: Beyt: 4404.

Yirmi Yedi Zilkâde.

Bist heft zilkâ'd: Beyt: 5548.

2.5.4. Mekanlar

Bedahşân.

Beyt: 5143, 5184.

Bistâm.

Beyt: 268.

Cevzcan.

Beyt: 5147, 5149.

Dergâh.

Beyt: 2368, 2781.

Feyzabâd.

Beyt: 5146, 5147, 5149, 5152.

Hankâh.

Beyt: 5183, 5185.

Hicâz.

Beyt: 1862, 4394, 4529.

Hotan.

Beyt: 2334.

İstanbul.

Beyt: 5188.

Kâbe.

Beyt: 951, 952, 953, 2925, 2926, 2927, 3162, 4275, 5277.

Beyt-i Allah: Beyt: 4476.

Kâf Dağı.

Beyt: 5276.

Katagan.

Beyt: 5183.

Künbez.

Beyt: 5151, 5184.

Medîne.

Beyt: 13.

Mekke.

Beyt: 4476, 5276.

Mescid-i Aksâ.

Aksây-ı şark: Beyt: 4394.

Beyt: 5302.

Ravzâ.

Beyt: 5154.

Rum.

Beyt: 2336, 5186, 5187, 5188.

Tûr Dağı.

Beyt: 564

Tur-ı dîdâr: Beyt: 1905.

Kûh-i Tûr: Beyt: 2466.

Beyt: 2467, 2485, 2736, 2737, 3030, 3312, 3313, 4113, 4265, 4266, 4267, 4268, 4269, 4271, 4272, 4273, 4274, 4276, 4277, 4278, 4279, 4281, 4774, 5301, 5303, 5354.

Yemen.

Beyt: 1453, 3096.

Yemgan.

Beyt: 5150.

2.6.Eserin Özeti

Hamd – Övgü.

Abdulkâdir Belhî eserine girişte insana can ve akıl bahşeden Cenâb-ı Allah'a hamd eder. Hz. Peygamber'in ailesi ve ashâbına salât ü selâm eder.

Belhî'ye göre Allah, insanı ulvî ve suflî sıfatlardan yaratmıştır. İnsanın annesi unsurlar (hava, su, toprak, ateş) babası ise feleklerdir. İnsan en şerefli varlıktır ve diğer varlıkların rehberidir. İnsanın en şerefli varlık olduğu mealindeki ayet, sultân-ı levlâk olan Hz. Peygamber'in tacına yazılmış ve başına koyulmuştur.

2 - Der Beyân-ı Esrâr-ı İnsânî ve Mârifet-i Subhânî Gûyed – İnsânî Sırları ve Allah'ın Mârifetini Beyân Eder.

Belhî'ye göre insana ait sırlara vâkıf olmak isteyen kişi, Hz. Peygamber'in hadîsinde ilim şehrinin kapısı olarak vâsıf edilen Hz. Ali'ye başvurmalıdır. Hz. Ali, "Allah'ın sırlarının sırrı ve nurlarının nurudur." İnsanın sırrına vâkıf olabilmek için varlık âleminde çıkmak gerekir.

Belhî'ye göre sadece kendisini gören ve sadece Allah'ı gören olmak üzere iki insan vardır. Sadece kendisini gören insan şeytanîdir ve yeryüzü gibidir. Sadece Allah'ı gören insan ise rahmanîdir ve gökyüzü gibidir. Mânaya yönelen insanîleşir, maddeye yönelen ise hayvanîleşir ve Allah'ın halîfesi olma vasfını kaybeder. Yine ona göre hâs ve avâm olmak üzere iki insan vardır. Hâs olan insan mâsivâyâ yönelmez. Avâm olan insan mâsivâyâ yönelerek nefis ve hevâ kuyusuna düşer. Hâs olan insan, Allah tarafından işaretlenmiştir. Avâm olan insan ise böyle bir özelliğe sahip değildir.

3 - Der Beyân-ı Sabr Gûyed – Sabrı Beyân Eder.

Belhî'ye göre hâs olanın Allah katındaki işareti üzüntülere sabretmesidir. Sabır her kilidin anahtarı ve mutlulukların başıdır.

Allah'ın zâtında kaybolan yine onun zatını görür. Allah'ın zâtı denize, âlemler damlalarına ve sıfatlarda dalgalara benzer. İnsanın varlığı da damlalar gibidir. İnsanın gönlünde mâsivâ olmadığı zaman canı ve gönlü nur denizine gark olur.

Belhî'ye göre imkânî nehir adlı bir nehir vardır ve bu nehir Allah'ın denizine doğru akmaktadır. İmkanî nehri kendi benliğinde öldüren kişi hakikî denize dâhil olur. Mecâzî şeyleri kendisinden uzaklaştırana hakikat âşikâr olur.

Belhî, Hz. İbrâhim gibi Allah'ın rızasını talep etmeyi teşvik eder. Şeyhi olan Seyyid Bekir Reşâd Efendi'ye bağlananın gönül gözünün açılacağını söyler.

4 - Der Beyân-ı Üns-i Hazret-i Hak Subhânehu ve Teâlâ Gûyed – Noksan Sıfatlardan Münezzehten Olan Hazreti Allah'ın Yakınlığını Beyân Eder.

Belhî'ye göre mâsivâdan yüz çeviren Allah'a yakınlaşır. Allah'ın cezbesi mâsivâyı yakıp yok eder. Hallâc-ı Mansûr'un kadehinden içen kimsenin içerisinde "Ene'l-hak" cûşâ gelir. Mâsivâdan yüz çeviren de bu kadehten içer. Mâsivâyâ yönelenin kadehi ise şeytanın kadehindendir.

5 - Der Beyân-ı Âkılânî ki Ânhâ Ârifend –Ârif Olan Akıllılar Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre akıllılar ârifdir ve Allah'ın yolundadır. Akıllı olan yüksek bir tabîata sahiptir. Akıllı olmayanın tabîatı ise hayvanîdir. Akıllı, mâsivâyâ yönelmez ve vahdet ehlidir. Akıllı olmayan ise mâsivâyâ yönelir.

6 - Der Beyân-ı Esrâr-ı İnsânî Gûyed – İnsanlığa ait Sırları Beyân Eder.

Belhî'ye göre Allah, insanîyetin sırrıdır. İnsanîyet âlemi içerisinde olan insan için tüm âlem birdir. İçerisinde hevâ olmayan gönül Allah'ın evidir. Hevâ dolu olan gönül ise şeytanın evidir. Kibir ve gurur şeytandır. Kibirli ve gururlu olan da şeytanın çocuğudur. Allah'ın yolu nurlu, şeytanın yolu ise ateşlidir. Belhî'ye göre mü'minler Allah'ın lütfuna, kafirler ise Allah'ın kahrına koşarlar.

7 - Der Beyân-ı Müşâhede-i Ahvâl-i Bâyezîd-i Bistâmî ve Ba'zî Ez Tevhîd ve Esrâr-ı İlâhîyye – Beyâzîd-i Bistâmî'nin Ahvâlinin Müşâhedesini, Bazı Tevhîd ve İlâhî Sırlar Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre Beyâzîd-i Bistâmî gerçek bir âbid ve kutuptur. İnsan onun gibi olmalıdır. Onun ve Şems-i Tebrîzî'nin kadehinden içmelidir. Belhî'ye göre kendi benliğinden kurtulan Mevlânâ gibi Allah'ı görür. Allah'ın sırrı ve zâtının cilvesi mâsivâdan kurtulan insanın gönlündedir.

Belhî'ye göre nurânî ve karanlık olmak üzere iki âlem vardır. Nurânî âlem Allah'ın varlığı, karanlık âlem ise insanın varlığıdır. Pîrlerin sözleri nisan yağmuru gibidir. Onları can kulağıyla dinlemek gerekir.

8 - Der Beyân-ı Fakr Gufte Mî Şeved – Fakr Hakkında Söylenmiştir.

Belhî'ye göre fakra talip olan dünya ve ahirette baş tacı edilir. Hz. Peygamber fakirliği övmüştür. İbrâhim b. Edhem fakr yolunda taht ve saltanatından vazgeçmiştir. İnsan da ona uymalıdır. Mâsivâdan kurtulmak için fakr kadehinden içmek gerekir

Belhî'ye göre sahilde ve denizde olan insanlar vardır. Sahilde olan insan hakîkattan habersizdir. Denizde olan insan ise hakîkattan haberdardır. İnsan, hakîkattan haberdar olmak için Hz. Mûsâ gibi Tur dağına gitmelidir.

Belhî'ye göre kâinattaki her şey ibâdet edicidir. İbâdet ise irfân ile kâmil olur. Şeriat insanı tarîkate, tarîkat ise hakîkate götürür.

9 - Der Beyân-ı Mezemmet-i Şöhret Gûyed Eş-Şöhretu Âfetun – Şöhreti Kötülümeyi Beyân Eder. Şöhret Âfettir.

Belhî şöhretin insan için bir âfet olduğunu söyler. Ona göre İnsan şöhret sebebiyle sâlihlerden olamaz. Şöhret şeytanın tuzağıdır. Şeytan, şöhret sayesinde îmânı küfre çevirir. Allah'ı tanıyan şöhretten kaçar ve vahdet şarabından içer.

10 - Der Beyân-ı Ân ki Akl Ez Tabâyi'i Rûh Eflâkî Est ve Nefs Ez Tabâyi'i Ânâsır-ı Erbaa ki Sufî ve Mâderîst ve Akl Ulvî ve Rûhânîst ve Nefs Sufî ve Cîsmânîst – Aklın Eflâke Mensup Rûhun Tabîatından, Nefsin İse Alçak ve Anneye Mensup Olan Dört Unsurun Tabîatından Olması Hakkındaki Beyândır. Akıl Yüce ve Rûhânî, Nefs İse Alçak ve Cîsmânîdir.

Belhî'ye göre akıl, eflakî rûhun tabîatından, nefis ise anne tabîatı olan dört ana unsurdan yaratılmıştır. Baba tabîatı akıl, anne tabîatı ise nefis içindir. Akıl, nefse hâkim olursa insan tüm felekleri aşabilir. Eğer nefis, akla hâkim olursa insan esfel-i sâfilin derecesine düşer. Nefis dört tabîattan (hava, su, toprak, ateş) kurtulursa Allah tarafından mukaddes kılınır. Ateş tabîatı Firavun'un, hava tabîatı Hâmân'ın, tabîatıdır. Hava tabîatı, ateş tabîatına yardımcı olur. Ateş tabîatı Allah'ın nurunu öldürür. Unsurların merkezi topraktır ve bu sebeple toprak yedi felekten daha yücedir. İnsan da toprağın merkezidir. İnsan kâinâtın özüdür.

Ona göre akıl, nefis ile beraber olursa akl-ı cüz'î meydana gelir. Akıl, rûh ile beraber olursa akl-ı küllî meydana gelir. Akl-ı küllî aynı zamanda Hz. Cebrâil'in adıdır. Akl-ı küllînin mekanı sidretü'l-müntehâdır.

11 - Der Beyân-ı İsm ve Târîh-i İn Mesnevî ve Ba'zî Ez Tevhîd ve Esrâr-ı Ân – Bu Mesnevînin İsmi, Tarihi, Bazı Tevhîd ve Sırları Hakkındaki Beyândır.

Belhî, mesnevîsinin ismini gönlüne sorduğunu ve onun da ismini “Kunûzü'l-ârifîn” koyduğunu, eserine 1321 yılında regâib gecesinde başladığını söyler. Ona göre Kunûzü'l-ârifîn, tevhîdin esrârıdır. Onu okuyan herkes muvahhidlerden olur. Muvahhid olan ikilikten geçmiş ve birliğe yönelmiştir. Yenâbü'l-hikem adlı eseri avâm ve havâs içindir. Kunûzü'l-ârifîn ise sadece ârifler içindir.

Belhî'ye göre insanın rûhu Allah'ın rûhundandır. Bu sebeple âlem insana secde etmiştir. Belhî, kitap sayfalarını okumaktan vazgeçip sevgilinin yüzüne nazar kılmayı tavsiye eder.

12 – El-Velâyetu Efdalu Mine'n-Nübüvveti – Velîlik, Peygamberlikten Daha Üstündür.

Belhî'ye göre nebî güneşe, velî aya benzer. Nübüvvet aydınlık güneş gibidir. Velâyet gece ortaya çıkan ay gibidir. Peygamberlik zâhirdir, velîlik bâttır ve peygamberliğe velîlik yoluyla ulaşılır. Peygamberlik halka, velîlik ise Hakk'a yöneliktir. Peygamberlik dışı ve şerîata, velîlik ise içi ve hakîkata aittir. Peygamberlik, hâs ve

umumdan herkes için geçerlidir, velîlik ise sadece has olanlar için geçerlidir. Velîlik, peygamberlikten daha üstündür. Velîlik peygamberlikle kâmil olur, velîlik olmaksızın peygamberlik mümkün değildir. Nübüvvet devri devam ettikçe velâyet de devam eder. Belhî, bu konudaki sırlardan daha fazla bahsederse sonunun Hallâc-ı Mansûr gibi olacağını vurgular.

13 - El-Mülûku Mülhemûn – Hükümdarlar İlham Alanlardır.

Belhî'ye göre adalet ve doğrulukla hükmeden hükümdarlar Allah'ın ilhâmına mazhar olmuşlardır. Onlar Allah'ın gölgesi altındadır. Allah'ın gölgesi ise adâlettir. Onlar mazlumların feryadına yetişirler ve mazlumlar da onlara sığınır.

14 - Der Beyân-ı Dâhil Şoden-i Hevâ Be Akl – Hevânın Akla Dahil Olması Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre akla, hevâ gibi mâsivâ dahil olduğunda kişi gece ve gündüz dünyaya tâlip olur. Hevâ sebebiyle insanla Allah arasına perde çekilir. Dünya sevgisinden kurtulmak isteyen kanâat elbisesi giymelidir. Kanâat sahibi olan erenlerin yoluna girmiş olur. Yüksek ahlâk peygamberlerin ahlâkıdır. Yüksek ahlâka sahip olan kişinin dikenleri güle dönüşür. Düşük ahlâk şeytanın ahlâkıdır. Düşük ahlâk sebebiyle şeytan îmânı küfre çevirir.

15 - Vâridât-ı Gaybiyye – Gizli Âlemden Haberler.

Belhî söylediği ve yazdığı her şeyin kendisine Allah tarafından ilhâm edildiğini söyler. Taklît ehli mecâzî ışık altındadır. Tahkîk ehli ise hakîki güneşle beraberdir. Kâl ehli halka, hal ehli Hakk'a yönelir.

Belhî'ye göre mü'minin kalbi kâbedir. Mü'minin kalbine giren kişi hacı olur ve kurtuluşa erer. Ateş tabîatı nefs-i emmâredir. Hava tabîatı nefs-i levvâmedir. Su tabîatı nefs-i mülhimedir. Toprak tabîatı nefs-i mutmainnedir. Toprak ve su tabîatı birbirine yakındır. Ateş ve hava tabîatı onların düşmanıdır. Ateş Firavun ve hava Hâmân'dır. Toprak Hz. Musâ ve su Hz. Hârûn'dur. Toprağın babası olan Hz. Ali, topraktan olan insanın da babasıdır. O, peygamberlerin varisidir.

16 - Münâcât Be Dergâh-ı Hazret-i Kâdiu'l-Hâcât – İhtiyaçları Karşılaman Hazreti Allah'ın Dergâhına Yakarış.

Belhî'ye göre bütün her şey Allah'ın zâtının denizinden sadece bir damla, Allah'ın zâtının güneşinden bir zerredir. Allah'ın denizinin damlaları insanın denizine karışır, Allahın güneşinin zerreleri insanın güneşinin zerreleriyle birleşir. İnsanın denizi gizlidir, Allah'ın denizinin damlarıyla birleşince âşikâr olur. Akıl bunu kavrayamaz. Bunu anlayacak akl ve anlayışa sahip olmayan kişi hayret içerisinde kalır.

Belhî, tüm âlemin Allah'ın hükmü altında olduğunu vurgular. Allah'tan başkasına güvenmenin yanlış olduğunu söyler. Allah, kullarının tüm günah ve hatalarını görür. Kullar, Allah'ın merhamet ve şefkatine sığınır. Allah'da kullarını affeder. Belhî de Allah'ın affını talep eder.

17 - Der Beyân-ı Ânki Hudây-ı Tebâreke ve Teâlâ Âlem râ Halk Kerd Berây-ı İnsân ve İnsân ra Halk Kerd Berây-ı Hod Çunânçe Fermûde Est El-İnsânü Sırrî ve Ene Sırruhu ve Ezîn Zâhir ve Âşikâr Est Gufte Hâhed Şod Çûnki Âlem-i İnsân Âlem-i Kübrâ Est ve Âvalim-i Dîger Âvâlim-i Suğrâ Est – Noksan Sıfatlardan Münezzeh Olan Allah'ın Âlemi İnsan İçin ve İnsanı da Kendisi İçin Yaratması, “İnsan Benim Sırrımdır, Ben de Onun Sırrıyım” buyurması ve Bunun Âşikâr Olarak Söylenmiş Olması Hakkındaki Beyândır. İnsanlık Âlemi Büyük Âlemdir ve Diğer Âlemler İse Küçüktür.

Belhî'ye göre Allah'ın kudreti tüm âlemde âşikârdır ve Allah kudretini insanı yaratmak için âşikâr etmiştir. Kendi zâtını da insanın içerisine gizlemiştir. Hadîste belirtildiği üzere, “Allah âlemi insan ve insanı da kendisi için yaratmıştır.” İnsan yaratılmışların en şerefliisidir, meleklerden dahi üstündür. Onun yaratılışı her ne kadar su ve çamur ile de olsa onun aslı yakîndir. İnsanın yüzü Allah'ın yüzüdür. Yüzünde kendisini gören hakîkatten uzaklaşmış, Allah'ı gören ise hakîkate ulaşmıştır. Âlem bir ağaçtır ve onun meyvesi insandır. O meyvenin özü de Hz. Peygamber'dir.

Belhî'ye göre kendisini bilmeyen dîndar hayvanî bir sîfata sahiptir. Faziletsiz ve sevgilisinden habersiz olan insan da aynı vasfa sahiptir. En faziletli ilim mârifet ilmidir. İnsan hayvanları dahi küçük görmemelidir. Onlar da Allah'ın sanatının bir eseridir. Enbiyâ ve evliyâ hâl ehlidir. Allah'a sadece hâl ehli olma yoluyla varılabilir. Bir insan zâhidlerden olsa da terbiye edilmedikçe âriflerden olamaz. Terbiye edilmemiş insan anne tabîatına, terbiye edilen insan ise baba tabîatına mensuptur. Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine itâat eden kişi müslümanların en hayırlısıdır.

18 - Vücûduke Zenbun Lâ Yukâsu Bihi Zenbun Âhar – Senin Varlığın Öyle Bir Günahdır ki Hiçbir Günah Ona Kıyâs Olunmaz.

Belhî, varlık günahının diğer günahlarla kıyaslanamayacak derecede büyük bir günah olduğunu söyler. Ona göre bu günahtan kurtulan âriflerden olur. Şeytan da bu varlık günahı sebebiyle Hz. Âdem'e secde etmemiştir. Şeytan zâhidçe ibadet edermiş ancak vahdete yönelip kendisini terbiye etmediği için tüm ibadetleri boşa gitmiştir.

Ona göre insan dilini hapsetmeli, iyice düşündükten sonra konuşmalıdır. Dil en küçük organdır ancak en büyük günahları o işler.

19 - Der Beyân-ı Hatt-ı İstivâ Mî Gûyed ve Ân Hattîst ki Be Vasat-ı Âlem Vâkı' Est ve Ân râ İ'tidâlîn Hânend ve Ân Medâr-ı Re'su'l Hamel ve El-Mîzân Est Her Gâhi ki Âfitab-ı Âlemtâb Be Derece-i Evvel Burc-ı Hamel Der Âyed Şeb u Rûz Musâvî Hâhed Şod ve Ân Rûz ra Rûz-i Nevrûz Hânend Evvel Bahar Est ve Dîgerî Ân Derece-i Evvel Tîre Mâh Est ve Nîz Derân Rûz-i İstivâî Leyl u Nehâr Müsâvî Hâhed Şod ve Her Dû İ'tidâlîn Mazhar-ı Tecelliyât-ı Rahmânî Est Taalluk Be Âlem-i Âfâk ve Enfus ve Her Dû Ezîn Bîrûn Nîst Zîra Âlem-i İn Âlem-i Evsât Est ve Der Âlem-i Mükevvenât Çe Mikdâr Âferîde Bâşed Ezîn Du Bîrûn Nîst Hâh Âlem-i Âfâk ve Hâh Âlem-i Enfus Tamâmî râ Câmi' Est ve Ez Âfâkî ve Enfusî Be Tafsîl-i Beyân Hâhed Şod İnşâallau Teâlâ ve Takaddes – Hattı İstivâ Hakkında Hakkındaki Beyândır. O Hat Alemin Ortasında Bulunur ve Ona İ'tidâlîn Derler. O Koç ve Terazi Burçlarının Yörüngesindedir. Âlemi Aydınlatan Güneş Koç

Burcuna Girdiğinde Gece ve Gündüz Eşit Olur ve O Güne Nevrûz Günü Derler ve Baharın Başlangıcıdır. Diğeri Terazi Burcudur. Başlangıcında Ay Karanlıktır. O Günde de Gece ve Gündüz Eşit Olur. Her İki Eşitlik Rahmânî Tecelliyâta Mazhardır, Âfâk ve Enfus Âlemleriyle Alakalıdır ve Her İkisinin Dışında da Değildir. Çünkü Bu Âlem Vasatların Âlemidir. Yaratılmışlar Âlemi Sayıca Ne Kadar Olursa Olsun Bu İkisinin Dışında Değildir. Gerek Âfâk Gerek Enfus Âlemi Hepsi Bir Toplamdır. Âfâkî ve Enfusîden Nâmı ve Şerefi Yüce Olan Allah'ın İzniyle Detaylı Olarak Bahsedilecek.

Belhî, tüm âlemin ortasında uğurlu bir hatt-ı istivâ olduğunu söyler. Güneş bu hattın üzerindeyken gece ve gündüz eşit olur. Yine güneş, koç ve terazi burçlarındayken gece ve gündüz eşit olur. Güneş, koç burcuna geçtiğinde yeryüzü yeşillenir, bahar ve yeni sene başlar. Tüm âlem istivâyâ mensuptur. Eğer insan istivâ üzerine yerleşirse gafleti gönlünden ayrılır. Ârifler hatt-ı istivâ üzerinde bulunurlar. İnsan iki yayın arasındadır. Allah'ın nefesi de bu sebeple insana ulaşmıştır. Hz. Peygamber, “Ben Allah'ın nefesini Yemen tarafından duyuyorum.” buyurmuştur. İnsan ve Allah'ın nefesi bu iki yayın arasındadır. Bu gizli bir mânadır. İnsanın arşı kalbidir. Oraya Allah oturmuştur ve insanın kalbini parmaklarının arasına almıştır.

20 - Der Beyân-ı Mevt-i İhtiyârî Gûyed – İhtiyârî Ölümü Beyân Eder.

Belhî'ye göre hakikat benliği öldürmekte gizlidir. Onun içerisinde bin sır vardır. Onda Alah'ın yüzü gizlidir. Benliği öldürdükten sonra ikinci doğum gerçekleşir ve bu doğum gökyüzünden olur. İlk doğum dört ana unsurdan meydana gelmiştir. Hz. Âdem'in çocukları yüce, Hz. Havvâ'nın çocukları ise alçaktır. Hz. Havva'nın anneliği şeytan hükmünde, Hz. Âdem'in babalığı ise Allah hükmünde olur. Bu iki çocuk arasındaki farklar çoktur. Birisi karanlık diğeri ise aydınlık gibidir.

21 - Dâhil Şodeni Hevâ Der Kalb-i Âdem Hevâ Du Kısım Est Yekî Ez Cânib-i Rûh Est ve Ân Aşk-ı Mevlâ'st ve Dîgerî Ez Cânib-i Nefs Est ve Ân Müteallık Be Mâsivâ Est – Hevânın İnsanın Kalbine Dahil Olması. Hevâ İki

Kısımdır: Biri Rûhtandır ve O Allah Aşkıdır. Diğeri Nefstendir ve O Mâsivâ İle İlgilidir.

Belhî'ye göre hevâ insanın kalbine girer girmez insanın Allah yolunda ilerlemesini engeller. Hevâdan kurtulan ibâdetin lezzetini almaya başlar. Hevâ iki kısımdır: Rûh ve kâfir nefis. Rûhtan olan hevâ Allah'a aşıktır. Nefsten olan hevâ ise Allah yolunda engeldir. Rûh hevâsı Mevlâ'ya, nefis hevâsı Leylâ'ya yönelir.

22 - Bâz Rucû Numûden Be Cebr-i Hakîkî- Tekrar Cebr-i Hakîkiye Dönüş.

Belhî'ye göre cebrîler iki kısma ayrılır: Hal ehli ve taklit ehli olan cebrî. Hakiki cebrî hal ehlidir, taklitçi cebrî ise kâl ehlidir. Cüz'î irade Hz. Havvâ'nın, küllî irade ise Hz. Âdem'in hükmündedir.

23 - Der Beyân-ı Buzurgî -i Kalb-i İnsânî ve Nîz Ez Ba'zî Ez Esrâr-ı İlâhiye Mî Gûyed – İnsanın Kalbinin Büyüklüğü ve Bazı İlâhi Sırlar Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre insanın kalbi âlemden daha büyüktür. Âriflerin kalpleri ise deniz misâlidir. Onların kalplerinin dibinde cevherler mevcuttur. Bu cevherler Allah'ın sırlarıdır ve bu sırlardan Allah âşikâr olur. Hâlis kullar dalgıçlardır. Allah'ın mâna denizine dalarlar.

24 - Der Beyânı Cefâ Gûyed – Cefâyı Beyân Eder.

Belhî cefâkarların safâkarlardan olmadığını, onların gönlünde gömülü bir diken olduğunu, bu dikenin gönüllerinden attıklarında mânevi huzûra ulaşabileceklerini söyler.

25 - Der Beyân-ı Safây-ı Ma'nevî ve Ânçe Taalluk Be Ân Dâred Ez Hâkâyık ve Esrâr – Manevi Safâ, Onunla İlgili Hakikatler ve Sırların Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre manevi safâ insan için yaratılmıştır. Manevi safâ gönlü nurlandırır, kederleri uzaklaştırır. İnsan manevi safâyı talep etmelidir.

26 - Der Beyân-ı Fazîlet-i Rızâ ve Sabr Gûyed – Rıza ve Sabrın Üstünlüğünü Beyân Eder.

Belhî'ye göre Allah'ın rızası ile yaratılan insanın canı da Allah'a bağlıdır. Allah'ın rızası gönülde nurdur. Rızâ vesilesiyle Allah'a yakınlaşılır.

Ona göre sabır yolu Bekir Reşâd efendi'nin yoludur. Allah'a sabır yoluyla varılır. Enbiyâya sabır emredilmiştir. Evliyâ da dâima sabır üzere olmuştur.

27 - Der Beyân-ı İzzet ü Zillet-i Nefs Gûyed – Nefsin Yüceliği ve Alçaklığını Beyân Eder.

Belhî'ye göre nefsin hor gören yücelir. Nefsi yüceltmek her şeyden daha alçakça bir davranıştır. Nefsin yenen kişi ilâhî sırları öğrenmeye talip olur. Nefsine uyan kişinin gül bahçesi ise dikenliğe döner.

28 - Der Beyân-ı Tevâzü' ve Hâkiyet ve Esrâr-ı Ân – Tevâzü', Toprak Tabîatı ve Onun Sırları Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre Âdem oğlu su ve toprak tabîatından, Havvâ oğlu rüzgar ve ateş tabîatındandır. Âdem oğlu topraktan olduğu için tevazu sahibidir ve meyve verir. Gökyüzüne topraktan varılır. Allah toprağın üzerine secde etmeyi farz kılmıştır. Ateş ve rüzgar tabîatına sahip olanlar kibirli ve mağrurdur. Ateş ve rüzgar tabîatına sahip olan kişi toprağın babası Hz. Ali'ye bağlılardan olamaz.

29 - Der Beyân-ı Ânki Benî Âdem Hülâsa ve Müntehib Est Ez Cemî-i Âvâlim – Âdemoğlu Bütün Âlemlerin Hülâsası ve Seçilmiş Olması Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre bütün âlem insan sebebiyle görünür olmuştur. İnsanın yüzünde toprak kâim olmuştur. Tüm doğmuşların sonuncusu insandır. İnsan seçilmiştir ve Allah'ın sırları insanın içerisindedir.

30 - Der Beyân-ı Cehl-i Mürekkeb ve Mezemmet-i Ân Gûyed – Mürekkeb Cehl ve Onun Kötülenmesini Beyân Eder.

Belhî'ye göre cehl-i mürekkeb insanın Allah yolunda ilerlemesini engeller, insanı nursuzlaştırır. Cehl-i mürekkeb gönülden uzaklaştığı zaman, Allah'ın ilminden meydana gelen yakînî bilgi insana mutluluk getirir.

31 - Der Beyân-ı İnsâf Gûyed – İnsafı Beyân Eder.

Belhî'ye göre insafılı tabîata sahip olan gizli kin ve gururdan arınmıştır. Kendisine hakîki ilim bahşedilmiştir. İnsafılı olan yücelir, insafsız olan alçalır.

32 - Der Beyân-ı Vahdet-i Hakîkî ve Esrâr-ı Ân – Hakiki Vahdet ve Onun Sırları Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre her şeyden yüz çevirip Allah'a yönelen ona kulluktan lezzet alır. Allah'a en yakın olan vahdet ehli olandır. Vahdet ehli ârifdir. Kesret ehli ise Allah'tan gafildir. Vahdet ehli, Allah ile beraber denize mensuptur. Kesret ehli ise karaya mensuptur. Vahdet ehli Allah'a, kesret ehli mâsivâyaya yönelir. İnsanlar farklı ırklara mensup olsalar da hakîkatta tümü insanlığa mensuptur. Hakk'a canı gönülden bağlı olanın ayağı toz ve topraktan kurtulur. Tüm halkı barışa sevk eder.

Belhî, Peygamberin en mükemmel vârislerinin kutuplar olduğunu söyler. Ona göre her zamanda bir tane kutup vardır, şüphede olan ise bunu anlayamaz. Kutbu reddeden kişi Allah'ı da reddetmiş olur.

33 - Der Beyân-ı Âdem-i Ma'nâ Gûyed – Mâna İnsanını Beyân Eder.

Belhî'ye göre mâna insanı cân içerisinde. Mânanın cânı da Allah'ın huzûrudur. Mânalar insandan dolayı meydana gelmiştir. İnsan, cân ve cânâna kavuşmuştur. İnsan, Hakk'ın mânasına mazhardır. Hakk'ın mânası da insanın yüzünde âşikârdır.

Belhî'ye göre iki tür insan vardır: Sîret ve sûret insanı. Sîret insanı, Allah katında insandır. Suret insanı ise Allah katında insan olamamıştır. İnsan zâhire değil bâtına yönelmelidir. Hz. Ali'ye bağlı olan zülfikârla nefis ejderhasını öldürebilir.

34 - Der Beyân-ı Ânki Nefs Çûn Mâr Est ve Zehr Ân Hevâst – Nefsin Yılana Benzemesi ve Hevânın Zehir Oluşu Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre nefis yılan, hevâ ise en tehlikeli zehir gibidir. Hevâdan gelen ilimler boşadır. İnsanın gönlünü altın ve gümüş gibi mâsivâ sevgisi öldürür. Allah sevgisi ise yaşatır.

35 - Der Beyân-ı Meyl-ı Hevây-ı Nefs Be Hazret-i Hakk Subhânehu ve Teâlâ – Nefsin Hevâsının Noksan Sıfatlardan Münezzehe Olan Allah'a Meyli Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre Hakk'ın hevâsı gönlü aydınlatır, gül bahçesine çevirir. Gönüldeki dikenini güle, nefis hevâsının kargasını ise bülbüle çevirir. Hakk'ın hevâsı gönlü Tur dağına çevirir. Gönüldeki Tur dağından haberdar olan kişi de âriflerin makâmına yükselir.

36 – Der Beyân-ı Ârifân-ı Hazret-i Hakk Be Subhânehu ve Teâlâ Mî Gûyed – Noksan Sıfatlardan Münezzehe Olan Allah'ın Âriflerini Beyân Eder.

Belhî'ye göre, Allah'ın ârifleri vahdet ehlidir. Âriflerin dışındaki herkes kesret ehlidir. Âriflerin gönlünde Allah'tan başka hiçbir şey mevcut değildir. Ârifler Allah'ın denizinin dalgıçlarıdır. Allah'ın denizinden mârifet incilerini çıkarırlar.

37 - Der Beyân-ı Âlem-i İnsânî Mî Gûyed – İnsanlık Âlemini Beyân Eder.

Belhî'ye göre Allah'ın sırrı insanlık âlemidir çünkü onun sırrını insanlar bilir. Tüm âlem insanlık âleminin karşısında sadece bir zerreciktir. Allah'ın denizi insanlık âlemidir. O denizin içerisinde Allah'ın sırrı vardır. İnsan yaratılmışların en şerefli ve Allah'ın halîfesidir.

Belhî hâl ilminin Hz. Ali'nin ilmi olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in ilmine vâris olan Hz. Ali'dir.

Belhî, Hz. Peygamber'in mi'râc gecesinde Allah'ı sakalı çıkmamış bir genç olarak gördüğünü söyler. İnsan sûreti Allah'ın, Hz. Peygamber'in sûreti de insanlığın sûreti olmuştur.

38 - Der Beyân-ı Mezemmet-i Hevâ Gûyed – Hevânın Kötülenmesini Beyân Eder.

Belhî'ye göre gönülde hevâ varsa gönül harap olur ve sanki ölür. Gönülde hevâ varsa yapılan işler faydalı olmaz. Hevâ sanki bir kurt ve yapılan işlerde hayvan sürüsüdür. Hevâ kurdunun boynunu vurmak gerekir. Eğer hevâ beslenirse nefis yılanı ejderhaya dönüşür. Akıllı olan kişi nefsinin boynunu zülfikar ile vurur. Hz. Ali'nin zülfikârı ise Allah'ın zikridir. Zikir tüm hevâyı yok eder.

39 - Der Beyân-ı Üns-i Hazret-i Hak Be Subhânehu ve Teâlâ Gûyed – Noksan Sıfatlardan Münezzeh Olan Hazreti Allah'ın Yakınlığını Beyân Eder.

Belhî'ye göre gece gündüz Allah ile yakınlık kurmuş kişinin gönlünde vuslat kokusu oluşur. Allah'la yakınlık kuran kişi ona yönelir, onun güzel yüzünün sevgilisi olur.

40 - Der Beyân-ı Ânki Dil-i İnsân Hâne-i Hüdâvend Est ve Sâhib-i Hâne Derûn-i Hâne Est – İnsanın Gönlünün Allah'ın Evi ve Ev Sahibinin Evin İçerisinde Olması Hakkındaki Beyândır.

Belhî, sedefin inci tanesinin evi olduğu gibi insanın gönlünün de Allah'ın evi olduğunu söyler. Allah orada gizlidir. İnsan, Allah'ın evini temiz tutmalı ve korumalıdır. Hakîki hacı gönül kâbesini tavaf edendir. Hakîkate kalbin Kâbe'si ve Kâbe'nin kalbi insandır. Zâhirde Kâbe Allah'ın evi, bâtında ise insanın kalbidir.

41 - El-İlmu Hâdimun Lâ Mahdûmun – İlim Hizmet Edicidir, Kendisine Hizmet Edilen Değil.

Belhî'ye göre ilim, sâhibi için hizmetçidir. İlim mutlulukların başıdır. İlim Allah'ın en iyi sırrıdır. İlim sayesinde insan üstün olur. Câhil insan hayvana, cesede benzer. İlim Allah'ın en iyi sırrıdır. İlim ehli muhakkik ve mukallitler olmak üzere iki kısımdır. Muhakkikler Allah'ın ilmi üzeredir. Mukallitler bu ilimden uzaktır.

42 - Der Beyân-i ‘Rubbe Tâlin Yelanuhumu’l-Kur’ânu Gûyed – Nice Kur’ân Okuyan Kimseler Vardır ki Kur’ân Onlara Lânet eder’’ Hakkındaki Beyândır.

Belhî, Hz. Peygamber'in, “Nice Kur’ân okuyan kimseler vardır ki Kur’ân onlara lanet eder.” hadîsini zikreder ve Kur’ân’ı sadece lafzen okuyup, Kur’ân’ın mânasını gönül gözüyle göremeyenleri eleştirir. Ona göre kötü tabiatlardan kurtulduktan sonra Kur’ân okuyan sâlihlerden olur.

43 - Der Beyân-ı Âlem-i İnsânî ve Mârifet-i Subhânî Gûyed – İnsanlık Âlemi ve Allah’ın Mârifetini Beyân Eder..

Belhî'ye göre insanlık âlemi diğer âlemlerden uzaktır. İnsanlık âleminin içerisinde Allah'ın lütfu vardır. İnsanın kıymeti her şeyden üstündür. İnsan, meleklerden üstündür ve meleklerle yol göstericidir. İnsanın sûreti Allah için yüz örtücü bir elbisedir. Yüz örtücü elbise kaybolduğunda Allah âşikâr olur.

Belhî içerisinde çok mâna tuttuğunu ve eğer bunları fâş ederse kendisi için, “Öldürün” denileceğini söyler.

44 - Der Beyân-ı Sûret-i İslâm ü Sîret-i Ân Gûyed – İslam’ın Sûreti ve Sîretini Beyân Eder.

Belhî'ye göre hem sûrette hem de sîrette insan olan gerçek insandır ve Allah'ın sırlarına mazhardır. Sûrette insan, sîrette hayvan olan bu sırlardan mahrum kalır.

45 - Der Beyân-ı İslâm ve Mü’min Gûyed – İslam ve Mü’mini Beyân Eder.

Belhî'ye göre Allah katında müslümanlar ikiye ayrılır: Zâhir ehli ve bâtın ehli olan müslüman. Zâhir ehli Müslüman avam, bâtın ehli müslüman havas olur. Zâhir ehli

müslüman, bâtin ehli ise mü'min olur. Zâhir ve bâtin arasında yerden göğe kadar fark vardır.

46 - Der Beyân-ı Îmân-ı Gaybî ve Îmân-ı Aynî Gûyed - Gaybî ve Aynî İmanı Beyân Eder.

Belhî'ye göre hakikat ehli, gaypten gerçeğe ermiştir. Gerçeğe eren de halislerden olur. Gayp ehli kibleye yönelir, ayn ehli için her yer Kabe'dir.

Belhî şeriat, tarikat, hakikat ve mârifet makamlarının Kur'ân'a ait sırlar olduğunu söyler.

47 - Der Beyân-ı Hevâtır Gûyed – Hevâtır Beyân Eder.

Belhî'ye göre hatıralardan dolayı gönül evi harap olmuştur. Gönülünü hatıralardan temizleyen Allah'a yakın olur.

48 - Der Beyân-ı Îmân-ı Gaybî ve Îmân-ı Aynî Gûyed - Gaybî ve Aynî İmanı Beyân Eder.

Belhî'ye göre yakînden dolayı îmân belli olmuştur. Yakînden dolayı zünnarlar yok olmuştur. Âlem Allah'ın bir eseridir ve Allah kendisini bu eserinde âşikâr etmiştir.

49 - Der Beyân-ı Ânki Ez Âfak Be Enfüs Dâhil Şeved – Âfaktan Enfüse Dahil Olanın Hakkında Beyândır.

Belhî'ye göre âfakî âlem dışıdır, enfüsî âlem içtedir. Afaktan enfüse yönelen dikenlikten gül bahçesine yönelmiştir Allah'ı gönülden isteyen kendisine gelmelidir. Kendisine gelmiş olan Allah'la bir olur ve onun işleri Allah'ın sayesinde rast gider.

50 - Der Beyân-ı Ânki Târikîy-i Dil Ez Muhabbet-i Dünyâst ve Ruşenâiy-i Dil Ez Zikr-i Hudâvend Est Celle Şânehu – Gönül Karanlığının Dünya Sevgisinden, Gönül Aydınlığının İse Şanı Yüce Olan Allah'ın Zikrinden Olması Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre dünyadan dolayı gönül kararır, dünyadan el çeken bu karartıdan kurtulur. Allah'ın zikri gönlü aydınlatır. Dil ve gönül birleştirilmelidir. Bu şekilde zikir ve şükür mükemmelleşir.

51 - Der Beyân-ı Vahdet-i Hakîkî-i Mutlak ve Mecâzî-i Mukayyed Mi Gûyed – Vahdet-i Hakîkî-i Mutlak ve Mecâzî Mukayyedi Beyân Eder.

Belhî'ye göre İnsan benliğinden kurtulursa Allah onun yüzünde âşikâr olur. İnsan, denizin içerisindeki bir damlaya ve deniz de Allah'a benzer. Damla, Allah'ın denizi içerisinde denize dönüşür. Karada ve denizde olmak üzere iki insan vardır. Karada olan insan denizde olan insana düşman olur. Karada olan denizdeki insanın ilmine vâkıf değildir. Denizde olanın gönlünde Mevlâ'nın sevgisi, karada olanın gönlünde ise Leylâ'nın sevgisi vardır.

52 - Der Beyân-ı Fark-ı Devvom Mi Gûyed ve Ân Mârifet Est – Mârifet Olan İkinci Farkı Beyân Eder.

Belhî'ye göre her şey Allah'tan olur. Mârifet makâmına ulaşmak da Allah'ın yardımıyla olur. Mârifet makâmı edep makâmıdır. Bu makâma ulaşan Allah'ın sırrını bulur. Hakikatle mârifet arasında fark yoktur. Fark mârifetin içerisindeydir.

53 - Der Beyân-ı Erbâb-ı Sûret ve Ashâb-ı Sîret Gûyed – Sûret ve Sîret Ehlini Beyân Eder.

Belhî'ye göre Allah'ın sîreti gönlün içerisindeydir. Bu sîret de gönül gözüyle görülebilir. Sûret gözüyle o görülemez. Alim sîrete, cahil sîrete yönelir.

54 - Der Beyân-ı Âfâk ve Enfüs Mi Gûyed – Âfâk ve Enfüsü Beyân Eder.

Belhî'ye göre kendi bânına sefer eden kişi bütün âfâklardan geçmiştir. Âfâka bağlı olan dört ana tabîattandır ve bu tabîatlardan kurtulmuş olan enfüsüdür. Enfüs âlemi âfâk âleminden daha iyidir.

55 - Der Beyân-ı Nefesî ki Kelime-i İlâhîyye Mi Bâşed ve İn Ân Rûh Est ki Be Hazret-i Âdem Safiyullâh Ez Taraf-i Hazret-i Hakk Be Subhânehu ve Teâlâ

Nefh Şode Est – Allah’ın İlahî Kelimesi Olan Nefes ve Noksan Sıfatlardan Münezzeh Allah’ın, Âdem Safiyullâha Üflediği Rûhun Hakkındaki Beyândır.

Belhî, Hz. Âdem’in içerisindeki kelimelerin Allah’a ait olduğunu ve bu kelimelerin içlerinin tamamen esmâ ile olduğunu söyler.

56 –Der Beyân-ı Ân ki Âdemî Merkez-i Cümle-i Kainât Est – İnsanın Bütün Kâinâtın Merkezi Olması Hakkındaki Beyândır.

Belhî’ye göre insan bütün kâinâtın merkezidir ve merkezin içerisindeki de Allah’ın sırrıdır. İnsan merkezdeki sırrı öğrendiğinde kendi sırrına da vâkıf olur. İnsan kendi sırrından habersiz olduğu zaman hayvandan daha alçak bir sığata sahip olur. Sırrından âgâh olduğunda ise hilâfet tacını başına takar.

57 - Der Beyân-ı Tabâyi-i Ulvî ve Sulfî Gûyed – Yüce ve Alçak Tabîatları Beyân Eder.

Belhî’ye göre ulvî kılınmış insan eflâka, alçak kılınmış insan ise toprağa bağılıdır. Peygamberler bâtında, hayvanlar ise zâhirde topraktandır. En iyi olan varlık bâtında topraktan olandır. En kötü olan varlık ise zâhirde topraktan olandır

58 - Der Beyân-ı İn Ânâsır-ı Erbaa ki Kuyûdât-ı Pây-ı Dil Est Der Râh-ı Hakk Be Subhânehu ve Teâlâ – Noksan Sıfatlardan Münezzeh Allah’ın Yolunda Gönül Ayağının Bağı Olan Dört Unsur Hakkındaki Beyândır.

Belhî’ye göre bu dört ana unsur insanları bağlar. Bu bağlardan kurtulanlar mert olanlardır. Bu unsurlar anne tabîatlarıdır. Bu anne unsurlarından kurtulanlar Hz. Âdem’in evladı olurlar.

59 - Der Beyân-ı Hâşâk-i Mâsivâ Gûyed ve Ân Sedd-i Râh-ı Sâlik Est – Mâsivâ Süprüntüsünü Beyân Eder. O Salikin Yoluna Engeldir.

Belhî’ye göre gönüldeki tüm mâsivâ süpürölüp atılmalıdır. Mâsivâ insan için engeldir ve onun ruhunu hapseder.

60 - Der Beyân-ı Ân ki Akl Dû Kısım Est Yekî Akl-ı Maâş ve Diğerî Akl-ı Maâd Est – Aklın İki Kısım Olması Hakkındaki Beyândır. Akıl İki Kısımdır: Biri Akl-ı Maâş ve Diğerî Akl-ı Maâddır.

Belhî'ye göre akıl, akl-ı maâd ve akl-ı maâş olarak iki kısma ayrılır. Akl-ı maâd küllî, akl-ı maâş cüz'idir. Akl-ı maâş dünyevî, akl-ı maâd uhrevîdir. Peygamberler akl-ı külle sahip oldukları için insanlara rehber olmuşlardır.

61 - Der Beyân-ı Hakîkât ve Mecâz Gûyed Alâ Tarîk-i Temsîl – Temsîl Yoluyla Hakîkat ve Mecâzı Beyân Eder.

Belhî'ye göre hakîkatsız olan her şey mecazdır. Hakîkat mecazın içerisinde gizlidir. Mecâz zâhirdir ve hakîkat bâtın. Hakîkat bâtının içerisinde âşikârdır.

62 - Der Beyân-ı Ân ki Eser-i Kadîm Hâdis Est – Kadimin Eserinin Hadîs Oluşu Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre sonradan yaratılan insan, kadîm olan Allah'ın denizinde bir damladır. İnsan, Allah'ın bir eseridir.

63 - Der Beyân-ı İnnallâhe Halaka Âdeme Alâ Sûretihi ev Alâ Sûreti'r-rahmân Mî Gûyed – "Allah'ın Âdem'i kendi suretinde veya Rahmân'ın Sûretinde Yaratması" Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre insanın sûreti Allah'a hâstır ve bu sebeple insan hâssu'l-hâstır. İnsan, Allah'ın suretinde yaratılmıştır. Sûret ve sîret Allah'a açılan kapıdır.

64 - Der Beyân-ı Nermi-i Dil ve Sahtîy-i Dil Gûyed – Yürek Yumuşaklığı ve Yürek Katılgını Beyân Eder.

Belhî'ye göre yumuşak yürekliler Allah'ın lütfuna, taş yürekliler ise Allah'ın kahrına mazhurdur. Yumuşak yürekli olan insan olur.

65 - Der Beyân-ı Evsâf-ı Hayvâni Gûyed – Hayvanlık Vasıflarını Beyân Eder.

Belhî insana rahmetin Allah'tan geldiğini söyler. Hayvani vasıflar da insana Allah tarafından gelir. Kibir aslandan, kin deveden, hile tilkiden, tamah köpekten, zulüm kaplandandır. İnsan arı gibi çiçeklerden bal toplamalıdır.

66 - Der Beyân-ı Tabîat-ı Nâr ve Hâk ve Ânçe Mütevellid Ez İnhâ Mî Şevad Mî Gûyed – Ateş, Toprak Tabîatı ve Bunlardan Doğanların Tabîatını Beyân Eder.

Belhî'ye göre toprak tabiatı, ateş tabiatından üstündür. Ateşten olanlar topraktan olanlara eziyet ederler. Ateşten olanın işi eziyet ve cefa etmektir. Ateşten olanın tabîatı cinnîlerin tabîatındandır. Ateş tabîatına hava, toprak tabîatına su yardımcı olur.

67 - Der Beyân-ı Ânâsır-ı Erbaa ve Ânçe Tealluk Be İnhâ Dâred Mî Gûyed – Dört Unsur ve Bu Dört Unsur İle Alakalı Olanları Beyân Eder.

Belhî'ye göre topraktan olan Hz. Ali'dendir ve onun gözü altı cihettedir. (doğu, batı, kuzey, güney, alt, üst) Topraktan olanların mîzâcı muhabbettir, onlar iyi Huyludur. Su tabîatından olanlar da böyledir. Ateş ve havadan olanlar ise şeytandır.

68 - Der Beyân-ı Vücûduke Zenbun Lâ Yukâsu Bihi Zenbun Âhar ve Der Zımn-ı Ân Ba'zî Ez Esrâr-ı İlâhiyye Guftu Mî Şevad – ‘Senin Varlığın Öyle Bir Günahdır ki Hiçbir Günah Ona Kıyâs Olunmaz’. Bununla İlgili Bazı İlâhî Sırları Beyân Eder.

Belhî'ye göre kişi kendini aradan çıkardığı zaman bu vücut günahından kurtulur. Vücûdu olduğunu düşünen insan en kötü günahı işler ve hakîkatta bu şirkidir. İnsan ne zaman bu günahattan kurtulursa Allah'la vahdete erer

69 - Der Beyân-ı Mezemmet-i Şöhret ve Ba'zî Ez Muzerrât-ı Ân Gûyed – Şöhretin Kötülenmesi ve Onun Bazı Zararlarını Beyân Eder.

Belhî şöhretin âfet olduğunu söyler. Şöhret insanın yolunda bir engeldir. insan şöhretten kurtulduğu zaman bu engeli kaldırır.

70 - Der Tab'ı Hâk – Toprak Tabîatı Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre, toprak tabîatına sahip olanlar eflâkî olur. Onların ibret gözleri açılır. İbret gözleri sayesinde Bekir Reşâd Efendi'nin yolunu görebilirler.

71 - Çeşm-i İbret Gûyed – İbret Gözü Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre ibret gözünü iyi açan vahdet nurlarını görebilir. Baştaki göz ve gönül gözü arkadaştır. İkisi birleştirilmelidir.

72 - Der Beyân-ı Çeşm-i Mumkin Çeşm-i Hâdis Est ve Çeşm-i Vâcib Çeşm-i Kadîm Est – Mümkün Gözünün Hadîs Gözü Oluşu ve Vâcib Gözünün Kadîm Gözü Oluşu Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre Allah ile beraber olana Allah'ın gözü âşikâr olur. Allah'ın gözü ile Allah'ın yüzü de görülür. Mukayyed göz ile Allah görülemez, mutlak göz ile görülebilir.

73 - Ve Zeyyene Lehum Eş-Şeytânu Â'mâlehum – Şeytan Onların Yaptıkları İşleri Süsledi.

Belhî'ye göre yapılan işlerin üzerine itimat etmek kibre sebeptir ve kibri sebebiyle şeytan da Allah katından uzaklaştırılmıştır. İnsan ameline değil, Allah'a güvenmelidir.

74 - Der Beyân-ı Zikr-i Dil Mî Gûyed – Gönülün Zikrini Beyân Eder.

Belhî'ye göre gönülden yapılan zikir Allah için yakîndir ve gönülden zikreden muttakîlerden olur. Gönülden olan zikir de iki çeşittir: İsmen olan zikir ve müsemmâ olan zikir.

75 - Der Beyân-ı Hadîs Gûyed Ed-Dünyâ Harâmun Li Ehli'l- Âhireti ve'l- Âhiretu Harâmun Âlâ Ehli'd-Dünyâ ve Humâ Harâmâni Âlâ Ehlillahi ve Der Zımn-ı Ân Ba'zî Ez Esrâr – ‘Dünya, Ahiret Ehline Haramdır; Ahiret Dünya Ehline Haramdır. Ehlullahâ İse Bunların Her İkisi de Haramdır.’ Hadîsi Hakkındaki Beyândır.

Belhî dünyanın âhiret ehline, âhiretin dünya ehline, dünya ve ahiretin ikisinin de Allah ehline haram olması hakkındaki hadîsi zikreder. Ona göre dünya ehli hayvan gibidir. Âhiret ehli ise ibâdete yönelmiştir; ancak ibâdeti cennet arzusu veya cehennem korkusu ile yerine getirir. Ehlullah ise dünya ve âhirete yönelmez. Her şeyi sadece Allah'ın rızası için yapar.

76 - Der Beyân-ı İsm-i Hû ve Esrar-ı Ân Gûyed – Hû İsmi ve Sırlarını Beyân Eder.

Belhî'ye göre Allah'ın denizini görenler hû'nun esrârına mazhar olurlar. Bütün âlemler ‘hû’ dan âşikârdır. Hû, Allah isminde bâtın, Allah ise hû isminde zâhirdir. Evvel ve âhir, zâhir ve bâtın ‘hû’ dur.

77 - Der Beyân-ı El-İnsânu Abîdu'l-ihsân Gûyed – ‘İnsan İyiliğin Kölesidir.’ Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre insan eğer ihsanın kölesi olur ve ihsanda bulunursa ‘cân’ olur. İhsan eden insanların kalbini kazanır. İhsan, Allah'ın sıfatlarındandır. Bu sıfatla süslenen Allah ile olur.

78 - Der Beyân-ı Dil Âzârî ve Ayb Custen Ez Merdumân ve Gıybet Kerden-i Ân Mî Gûyed – İnsanların Gönüllerini İncitme, Kusurlarını Arama ve Haklarında Gıybet Etmeyi Beyân Eder.

Belhî'ye göre gönül incitmekten daha büyük bir günah yoktur. İnsan hiç kimseyi küçük görmemelidir. Kendi hatalarını görmekle meşgul olan kişi Bekir Reşâd Efendi'nin hâs bağlılarından olur.

79 – Der Beyân-ı Ruşenây-ı Dil ve Ba'zî Ez Esrâr-ı Ân Mî Gûyed – Gönül Aydınlığı ve Onun Sırlarını Beyân Eder.

Belhî'ye göre Allah zikri ile aydınlanmış gönül, Allah'ın yüzünün aynası olur. Gönül evini tavaf eden hacı olur. Pek çok hacı, Allah'ın evini tavaf etmek için Mekke'ye giderler. Allah'ın evini tavaf eden hacılardan, gönül evini tavaf eden ise nâcilerden olur.

80 - Der Beyân-ı İnsan-ı Hakîkî ve İnsan-ı Mecâzî – Hakîkî ve Mecâzî İnsan Hakkındaki Beyândır.

Belhî'ye göre insan iki çeşittir: Zâhir olan insan ve bâtın olan insan. Zâhirde olan sûreten, bâtında olan ise sûreten insandır. Zâhirde olan akılsız, şeriat ve dünya ehlidir; bâtında olan akıl sahibi, hakikat ve ahiret ehlidir.

81 - Der Beyân-ı Esrâr-ı Turâbî Mî Gûyed – Toprakta Olanın Sırlarını Beyân Eder.

Belhî'ye göre topraktan olanlar vahdet ehlidir ve kesrete yönelmezler. Toprakta olanlar Allah'ın sırlarına mazhardırlar. Toprakta olanlar ilim sahibidir ve kalpleri tertemizdir.

82 - Der Beyân-ı Çeşm-i Hudâbinî Gûyed – Allah'ı Gören Gözü Beyân Eder.

Belhî'ye göre insanın gözü, Allah'ın gözünden olursa insanın gözünde tüm âlem Allah olur. Eğer insan Allah'ı gören gözlerini kaybederse tüm körler ona tapar.

83 - Der Beyân-ı Şuunât-ı İlâhiye ve Der Zımn-ı Ân Ba'zî Ez Esrâr Mî Gûyed - İlâhî Tecellîler ve Bununla İlgili Bazı Sırları Beyân Eder.

Belhî Allah'ın her an bir iş üzere olması hakkındaki ayeti zikreder. Ona göre Allah'ın has kullarından olan insanın tüm işlerini Allah üstlenir.

84 - Der Beyân-ı Esrâr-ı Hû Gûyed – Hû'nun Sırlarını Beyân Eder.

Belhî'ye göre tüm âlem "hû" nun içerisindeydir. İnsan sağır ve dilsiz olduğu zaman "hû" nun sırlarına vâkıf olur. Allah'ı gören göze sahip olan insan, Bekir Reşâd Efendi'nin yolundan başka bir yol görmez.

85 - Der Beyân-ı Vesvese Gûyed ve Ân Eser-i Nârîst – Vesvese ve Onun Ateşten Olan Eserini Beyân Eder.

Belhî'ye göre içerisinde şeytanın vesveseleri olan kişinin içerisinde ateş olur. Vesvese insanı Allah'tan uzaklaştırır ve onun can gözünü kör eder. Vesveseden kurtulmak için Allah'ı zikretmek gerekir.

86 - Der Beyân-ı Hubbu'd-Dünyâ Re'si Küllü Hatîetin ve Der Zımn-ı Ân Ba'zî Ez Esrâr Gufte Mî Şevad – Dünya Sevgisi Bütün Hataların Başıdır. Bununla İlgili Bazı Sırları Beyân Eder.

Belhî dünya sevgisinin bütün hataların başı olması hakkındaki hadîsi zikreder. Ona göre içerisinde dünya sevgisi olan kişi başka hatalara da yönelir. Hatalar bir organ gibidir ve başları olan dünya sevgisine bağlıdır. Baş ezildiğinde diğer organlar da ölmüş olur.

87 - Der Beyân-ı Perde-i Mâsivâ Gûyed – Mâsivâ Perdesini Beyân Eder.

Belhî'ye göre mâsivâ gönülde bir zerre gibidir ancak bu zerre gönle perde olur.

88 - Der Beyân-ı Muhabbet-i Dil Be Sûy-i Hüdâvend Celle Zikruhu – Zikri Yüce Allah'a Yönelen Gönül Muhabbetini Beyân Eder.

Belhî'ye göre gönüldeki muhabbet Allah'a yöneldiğinde insanın cânı Allah'a kavuşur. Muhabbet gönle yerleşince Allah insana yakınlaşır. Muhabbetli insan Allah'ı arzular. Muhabbetsiz insan azgınlaşır. Muhabbet fenâfillah makamına ulaştığında kişi bekâbillah makamının da lezzetini alır.

89 – Der Sıfat-ı Mülk-i Bedâhşân Gûyed – Bedahşân Ülkesinin Sıfatını Beyân Eder.

Belhî, Bedahşân ülkesinde yakut madeni olduğunu, Bedahşân'ın havasının güzel olduğunu söyler. Bedahşân'ın başkenti Feyzabâd'dır. Allah dostu Nâsır Hüsrev'in mezarı da Bedahşân'dadır. Belhî, Bedahşân Kunbez'de dünyaya gelmiştir ve altı aylıkken ailesiyle batıya hicret etmiştir. Hicretleri İstanbul'da sonlanmıştır. Allah'tan, Hz. Peygamber ve pâk Ehl-i Beyt'inin hürmetine İstanbul'u bela ve âfetlerden korumasını dilemiştir.

90 - Der Beyân-ı Âfâk ve Enfus ve Ânçe Be İnhâ Müteallık Est Ez Esrâr-ı Hakk Subhânehu ve Teâlâ Gûyed –Âfâk, Enfus ve Bunlarla Alakalı Olan Noksan Sıfatlardan Münezze Allah'ın Sırlarını Beyân Eder.

Belhî'ye göre afâki olan gizlidir, enfus içerisinde olan ise açıktır. Afâk bütün kulların enfus ise sadece has kulların yoludur. Âfakî olanın zikri esma, enfüsî olanın zikri ise müsemmâdır. Afâktan enfusa yönelen kişi Allah'ın kudret ve sanatını görür.

Ona göre insanın başı Hz. Peygamber, yüzü Hz. Ali, iki gözü Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, iki gözün baş tâcı ise Hz. Fâtıma'dır. Başa şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifet makâmı oturmuştur.

91 – Selâmetu'l-İnsân Fi Hıfzi'l-Lisân – İnsanın Selâmeti Dilini Korumasındadır.

Belhî, insanın selâmetinin dilini koruması ile gerçekleşeceğini zikreder. Hayır ve şerrin dilden geldiğini söyler. Dil korunursa diğer organlar da günahlardan korunmuş olur. Âriflerin mesleği dillerini tutmalarıdır. Ârif olmak isteyen de dilini tutmalıdır.

92 - Der Beyân-ı Fevâid-i Hâmûşî Gûyed – Susmanın Faydaları Hakkında Söylenen Beyândır.

Belhî'ye göre insan önce düşünüp sonra konuşmalıdır. Susmak insan için tahttan daha kıymetlidir. Hakîkat on tanedir ve onun dokuzu susmaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUNÛZÜ'L-ÂRİFİN'İN TENKİTLİ METNİ

3.1.Eserin Nüshaları

Esere ait iki yazma nüsha ve Abdalbâki Gölpınarlı'nın kaleme aldığı eksik bir yazma nüsha tesbit ettik.

3.1.1. F Nüshası

F nüshası İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları tarafından basılan fotokopi nüshadır. Bu nüshanın kopya edildiği nüshanın aslına ulaşamadık. Nüsha ta'lik hat ile kaleme alınmış ve 1173 sayfadır. İstinsah kaydında Abdulkâdir Belhî tarafından hicri 1322/1904 yılı safer ayında kaleme alındığı bilgisi mevcuttur.

İstinsah kaydı şöyledir:

قد تم هذا الكتاب دفعة رابعة بيد ناظمه السيد عبد القادر ابن السيد الشيخ سليمان الحسيني البلخي القنذري الخانقاهي ابن السيد ابراهيم المشهور بخواجه گلان ابن السيد بابا ابن السيد ابراهيم ابن السيد محمد معروف ابن السيد ترسون الباقي ابن السيد غلام الدين ابن السيد ناصر الدين ابن السيد جمال الدين ابن السيد برهان الدين قليچ ابن السيد كمال الدين قدس الله اسرارهم سنة ثلاثة و مئة و اثني و عشرين بعد الالف في صفر ٢٢ و الحمد لله وحده تمت

3.1.2. S Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi'nde 391/1 numarayla kayıtlı olan nüshadır. Ta'lik hatla kaleme alınmış ve 405 sayfadır. Nüshanın içerisinde Abdulkâdir Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd adlı eseri de mevcuttur. Kunûzü'l-ârifin 1-379 varak arasında

yer almaktadır. Esrâr-ı Tevhîd ise 380-396 varak arasında bulunmaktadır. İstinsah kaydında

İstinsah kaydı şöyledir:

قد تم هذا الكتاب دفعة ثانية بيد ناظمه السيد عبد القادر ابن السيد سليمان الحسيني البلخي القندوزي الخانقاهي ابن السيد ابراهيم المشهور بخواجه گلان ابن السيد بابا ابن السيد ابراهيم ابن السيد محمد معروف ابن السيد ترسون الباقي ابن السيد غلام الدين ابن السيد ناصر الدين ابن السيد جمال الدين وهو ابن قدوة العارفين السيد برهان الدين قليچ وهو ابن السيد كمال الدين قدس الله اسرارهم في اثني و عشرين من شهر ذو الهجة الحرام سنة ١٣٢٢ والحمد لله وحده تمت

3.1.3. G Nüshası

Mevlânâ Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde 132 numarayla kayıtlı nüshadır. Ta'lik hatla kaleme alınmış ve 40 sayfadır. Nüshanın içerisinde Kunûzü'l-ârifin'in bir kısmı dışında yine Abdulkâdir Belhî'ye ait olan Gülşen-i esrâr ve Yenâbiu'l-hikem adlı eserlerin de bir kısmı Abdülbâki Gölpınarlı tarafından istinsah edilmiştir. Kunûzü'l-ârifin'in istinsah edilen kısımları 31-39 varak arasında bulunmaktadır. Seyyid Abdulkâdir Belhî tarafından hicri 1322/1904 yılı Zilhicce ayında kaleme alındığı bilgisi mevcuttur.

İstinsah kaydı şöyledir:

قد تم هذا الكتاب دفعة ثانية بيد ناظمه السيد عبد القادر ابن السيد سليمان الحسيني البلخي القندوزي الخانقاهي ابن السيد ابراهيم ابن السيد بابا ابن السيد ابراهيم ابن السيد محمد معروف ابن السيد ترسون الباقي ابن السيد غلام الدين ابن السيد ناصر الدين ابن السيد جمال الدين وهو ابن قدوة العارفين السيد برهان الدين قليچ وهو الله اسرارهم في اثني و عشرين من شهر ذو الهجة الحرام سنة ١٣٢٢ والحمد لله وحده ابن السيد كمال الدين قدس تمت

3.2.Nüshaların İmla Özellikleri

S ve F nüshalarında tesbit ettiğimiz önemli imla özelliklerini örneklerle gösterdik.

1. Her iki nüshada da yönelme eki olan به kendisinden sonraki kelimeye bitişik yazılmıştır.

دل بدست آوردنش خندان کین

351

دل بدست آوردنش خندان کین

2. Her iki nüshada da hâ-i resmiye ile biten kelimelerin kendisinden sonraki kelimeye izafeti hemze ile yapılmıştır.

توئی از نسخه کبرای زردان

352

توئی از نسخه کبرای زردان

3. Her iki nüshada da istimrar bildiren می eki kendisinden sonraki kelimeye bitişik yazılmıştır.

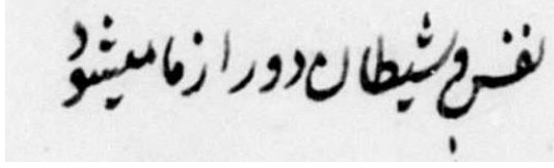
نفس و شبستان دور از ما می شود

353

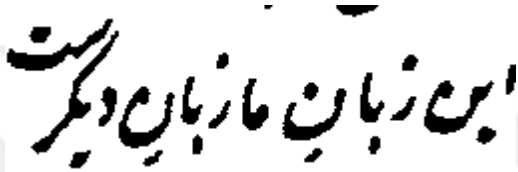
³⁵¹ Metin, be. 4354.

³⁵² Metin, be. 5352.

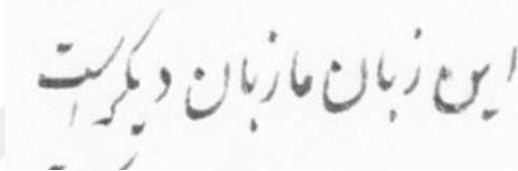
³⁵³ Metin, be. 1036.

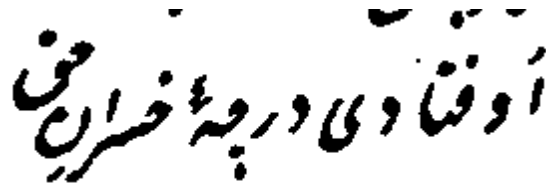
4. S nüshasında است kelimesi ayırık olarak yazılırken F nüshasında ise başındaki hemzenin hazfedilmesiyle kendisinden sonraki kelimeye bitişik yazılmıştır.

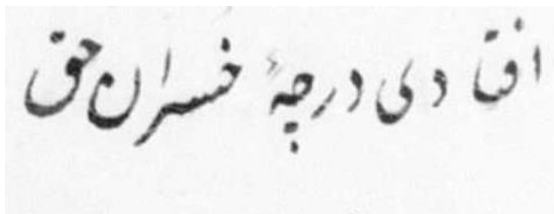
354

5. F nüshasında افتادن fiili med ile اوفتاد şeklinde yazılırken S nüshasında ise herhangi bir farklılık yapılmamıştır.

355

³⁵⁴ **Metin, be. 95.**

³⁵⁵ **Metin, be. 42.**

6. Her iki nüshada da bazı kelimeler birbirlerine bitişik olarak yazılmıştır.

نباشند یکنفس از بحر فصلش³⁵⁶

نباشند یکنفس از بحر فصلش

3.3. Metin Tenkidinde İzlenilen Yöntem

Esere ait iki tam ve bir eksik olmak üzere üç nüsha tesbit ettik ve bu üç nüshayı da çalışmamızda kullandık. Tam nüshaların istinsah kayıtları ve tarihleri nazar-ı dikkate alındığında bu nüshaların Belhî'nin kaleminden çıkmış olduğunu söylemek mümkündür.

F nüshasının sonunda ve S nüshasının başında eserin fihristi yer almaktadır. Bu fihristlerdeki başlıklar metin içerisinde farklılık arz etmektedir. Bu sebeple S nüshasına ait fihristi de ayrı bir nüsha kabul edip SF adıyla metin içerisinde kullandık ve F nüshasıyla farklılık arzeden konu başlıklarını karşılaştırarak dipnotta belirttik.

S nüshasının bazı sayfalarında mikrofilm aktarımından kaynaklı metin okumasını zorlaştıran görüntü bozuklukları mevcuttur. Dipnota metindeki görüntü bozukluklarını ekleyerek gösterdik.

F nüshasında müstensih veya başka bir okuyucu tarafından alınmış bazı notlar ve düzeltmeler mevcuttur. Ayrıca eserde iktibas edilen âyet ve hadîslerin beyit rakamları belirtilmiştir.

³⁵⁶ Metin, be. 279.

F nüshasının kopya edildiđi ana nüshaya ulaşamadık. G nüshasındaki istinsah kaydını dikkate aldığımız takdirde Abdülbâki Gölpınarlı'nın kendi nüshasını oluştururken S nüshasını esas aldığını söylebiliriz.

F nüshası S nüshasından daha önce istinsah edilmesi sebebiyle S nüshasını tercih etmemizi gerektirecek unsurlarla karşılaşmadığımız sürece çalışmamızda F nüshasını esas aldık.

Nüsha farklılıkları ile karşılaştığımızda metnin akışını dikkate alarak ve dil, üslup, kafiye, vezin gibi edebi unsurları da göz önünde bulundurarak Belhî'nin kaleminden çıkmış olduğunu düşündüğümüz metni tercih ettik.

Anlam farkına sebep olan farklılıkları nüsha farkı olarak gösterirken böyle bir duruma yol açmayan imla farklılıklarını nüsha farkı olarak göstermeye gerek duymadık

Nüsha farklılıklarına sebep olan kelime veya cümleleri dipnotta karşılıklı olarak gösterdik.

Tenkitli metni oluştururken günümüz İran Farsça imlasına uymaya gayret ettik.

Ayet ve hadisleri harekeleyip bolt yazı ile gösterdik. Arapça ibarelerin okunmasını kolaylaştırmak için bu ibareleri de harekeledik.

Tamlamaları gösterdik ve zaman bakımından birbirleriyle karışması mümkün olan fiileri uygun şekilde harekeledik.

Metinde mevcut olan kasidenin başlangıcını ve sonunu gösterdik.

3.4.Tenkitli Metin

[1] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هزج مسدس محذوف: مفاعيلن-مفاعيلن-فعولن

F1 S1 G34a	که جان و عقل را با جسم کرد بند	بگویم حمد ربِّ آن خداوند	.1
	ز جان و عقل و ² تن خود را عیان کرد	به جان و ¹ عقل را این جسم تن کرد	.2
	که صنع و قدرتش شد زین روانی	که تن را بهر جان کرد آشیانی	.3
	ازین ها کرد زبده شد مکرم	که از علوی و سفلی کرد آدم	.4
	به زنجیر بست حق جان را چون ننجیر	به جان و عقل را تن کرد زنجیر	.5
F2	که صنعش را درین کرد حق نمایان	که جان در این عناصر گشت تابان	.6
	برآرد جان را بالا ز پستی	ز زنجیر عناصرهای هستی	.7
	ازین ظاهر نمود فرزندِ زیبا	عناصر مادران افلاک آباء	.8
	ازین ها کرد ظاهر شد مکرم	که آن فرزندِ زیبا گشت آدم	.9
	به خلقان خدا او رهنما شد	که این آدم ز لطفِ آن خدا شد	.10
F3	نهاده بر سر سلطان لَوْلَاکَ ⁵	ز کَرْمَنَّاکَ ³ بر سرتاج لَوْلَاکَ ⁴	.11
	به آلِ امجد و اصحاب بروی	درود بی نهایت باد بروی	.12

[2] در بیان اسرار انسانی و معرفتِ سبحانی⁶ گوید

F3
G34a
S1

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	رو تو از بابِ مَدِينَةَ ⁷ کن طلب	سرّ انسانی اگر خواهی ز رَبِّ	.13
F4 S2	نور انوارِ الهی او بؤد	سرّ اسرارِ خدائی او بؤد	.14
	هر که در این عالم است در رنگی است	سرّ انسان عالم بی رنگی است	.15
	عالم بی رنگی شد حالِ درون	چون ازین عالم اگر باشی بیرون	.16

	عالم بی رنگی رنگِ جان بود	17.
	جنس با هم جنس باشد آشنا ست	18.
F5	روز روشن خواهی از وی رو متاب	19.
	تاریکی ها دانکه این هستی تو ست	20.
	آفتابِ شمع و اخترِ سوز او ست	21.
	آفتابِ هستی اش گردد عیان	22.
	هستی حق شد به چشمت جلوه‌گر	23.
	چشم تو با چشمِ حق را شد بدل	24.
F6	چشمِ خودبین جز ز خود چیزی ندید	25.
	آن که خودبین گشت او شیطانی شد	26.
	آن که خودبین است رو بر ماسوا ست	27.
	چون به صورت هر دوی این آدم اند	28.
S3	آن یکی شد چون زمین و این ⁸ آسمان	29.
F7	چون به سیرت گر روی گشتی قریب	30.
	ور به سیرت رفتی انسانی شدی	31.
	صورتِ حیوانی را کردی قرار	32.
	صورتِ حیوانی این ملکِ تننت	33.
	آدمی را همتِ عالی بود	34.
F8	آن که انسان است شد خیرُ الخلف	
	وان که حیوان است شد سوی علف	

¹ به جان و F, G - : S

² و F, S - : G

³ Kur'an-ı Kerim Meâli, Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Ankara, Türk Diyanet Vakfı

Yayınları, 2011, İsrâ/70.

⁴ Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-Kuds, Kahire, 1351, c. 1. s. 45

⁵ A.e.

⁶ و معرفت سبحانی SF - : S, F, G

⁷ İbnu'l-Esîr, Câmiu'l-usûl, Mektebetu'l-Helvânî, Kahire, 1389, c. 8. s. 657

⁸ این F: آن S

⁹ چون S: چون F

¹⁰ Bakara/30.

	سیرت حیوان را مقرر شد سیم و زر	آمی باشی ز دنیا در گذر	.35
	سیرت آدم نیست آن حیوان بدان	آدم شد به سیرت ای جوان	.36
	سرّ اسرار خدا را مخزنی ست	سیرت آدم ها که حق را محرمی ست	.37
	در میان عالم آدم دلق اوست	جمله عالم را بدان تو خلق اوست	.38
F9	صاحب دلق از درونت یافتی	دلق او را از میان پر تافتی	.39
	چون صدف از بهر دردانه بوّد	دلق را دان بهر او خانه بوّد	.40
	غیر جنس ما ندارد این هوس	رمز ما را جنس ما دانند بس	.41
	افتادی ¹¹ در چه خسران حق	توز خود غافل شدی ای مرد حق	.42
S4	آن هوا را میل سوی ما سوا ست	چاه خسرانی که آن نفس و هوا ست	.43
F10	آنچه در دل بود از حق یافتی	روی دل از ماسوا بر تافتی	.44
	چون خواصان با خدای لا ینام	ماسوا را بستگان باشند عوام	.45
	التفات آن نشد بر ماسوا	آن که او شد از خواصان خدا	.46
	بهر خاصان خدا آن وَالسَّلام	التفات ما سوا باشد حرام	.47
	آن که نبوّد خالص او را نی نشان	خاصگان حق ز حق دارد نشان	.48

F11
S4
G34a

[3] در بیان صبر گوید¹²

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

بر الم های شداید های حق	آن نشان خاصگان صبر است ز حق	.49
صبر شد مفتاح قفل هر دری	صبر باشد با سعادت ها سری	.50
پوختگی از صبر می باشد بدان	هر که صابر نیست او را خام دان	.51
خود فروش است آن که ز و کن رو ترش	کار خامان جمله گی شد خود فروش	.52

¹¹ افتادی S: اوفتادی F
¹² گوید S, F, G: می گوید SF

F12	راه حق از خود فروشی سد بود	خود فروشی اهل دین را بد بود	.53
	خویششن را لایق در بار کرد	هر که در راه خدا رفتار کرد	.54
	اندرون خاصگان رو خاص شو	کار خاصان گیر از خاصان بشو	.55
	آن کسی را باشد از صبرش نشان	جلوه ذات خدا باشد بر آن	.56
S5	هستی حق شد بر آن کس در عیان	آن که او در هستی حق شد نهان	.57
F13	هستی ها بر خواست جمله او بشد	هستی ها در هستی او پرده شد	.58
	از حقیقی هستی است ای سر فراز	هستی های جمله می باشد مجاز	.59
	چون ز امواج صفات ای کامیاب	ذات چون بحر است عالم چون حباب	.60
	این حباب ظاهری ز امواج او ست	موج ها ظاهر ز جوش بحر اوست	.61
	موج ها ظاهر ز بحر ذاتی است	این حباب عالم از امواجی است	.62
F14	زین حبایی ¹³ شو بیرون شو کامیاب	هستی تو چون حباب است روی آب	.63
	در حقیقت بحر حق بین نور شو	از مجازی و ¹⁴ حبابی دور شو	.64
	گرچه آن در چشم مردم با سوا ست	بحر حق بینان به قرب آن خدا ست	.65
	لطف حق را اندرونش یافت است	ما سوا را چون ز دل پر تافت است	.66
	جان و دل غرق است اندر بحر نور	از سوا نبود درون دل خطور	.67
F15	از عیانی خویشتن شو در نهان	گر تو خواهی آن خدا را دید عیان	.68
	چون به چشم حق خدا شد در نظر	رو خدا را تو به چشم حق نگر	.69
	تا که بر چشمت نماید آن گزین	رو ز ممکن سوی واجب ره گزین	.70
	ریسمان دل خلاص از پیچ شد	چون ز هر جانب خدا مشهود شد	.71
S6	خوان در دل رکز کن این رایتش	أَيْنَمَا كُنْتُمْ تُؤَلَّوْا ¹⁵ آیتش	.72
F16	در رهی صبرش برو باشی به حق	گر تو آدمزاده ای ای مرد حق	.73

¹³ حبایی F: مجازی S

¹⁴ S - F:

¹⁵ Bakara/115.

	راه صبرش دان رضای او بَوَد	.74
	بی رضایش نیست ممکن راه او	.75
	چون خلیل آسا رضایش کن طلب	.76
	سر بنه در راه تسلیم و رضا	.77
F17	او بَوَد از بندهٔ خاص رشاد	.78
	آن که در بحر حقیقت گم بَوَد	.79
	آن که در بحر حقیقت شد فنا	.80
	آن بَقایِ حق به آن ¹⁷ تابنده شد	.81
	روشنی از شمس حق ¹⁸ شد در عیان	.82
F18	او که باشد آفتاب اندر نهان	.83
	از نهانی کوکبان ظاهر شود	.84
	گر حقیقی بحر اگر باشد شهود	.85
	نهر امکانی ز بحر حق بَوَد	.86
S7	نهر امکان جاری سوی بحر او ست	.87
F19	از حقیقی بحر می باشد حیات	.88
	نهر امکانی ز خود فانی شود	.89
	بعد ازان باشد حقیقت در عیان	.90
	این مجازی پردهٔ تحقیق بشد	.91
	چون مجازی فعلِ حق را سائر ست	.92
F20	از برای آن حبیبِ خاصِ حق	.93
	مَا رَمِيَتْ إِذْ رَمِيَتْ ²⁰ گفت حق	

Bakara/18. ¹⁶

آن بقایِ حق به آن F: ¹⁷

روشنی از شمس حق F: ¹⁸

کوکبان F: ¹⁹

Enfâl/17. ²⁰

	نسبتش شد با رسول الله مجاز	با خداوند شد حقیقی بی مجاز	94.
	این زبان ما زبان دیگر است	بلبل جان در نوای دیگر است	95.
F21	این نوای بلبل جان از خدا ست	هر که اندر جان بود او با خدا ست	96.
	هر که اندر جان نشد نا محرم است	نزد خاصان خدا چون اهرم است	97.
	آن که او شد پیروی نفس و هوا	اندرونش پر بود از ماسوا	98.

[4] در بیان انس حضرت²¹ حق سبحانه و تعالی گوید
 F21
 S7
 G34a

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	روی دل را از سوا بر تافتی	اندرونت انس حق را یافتی	99.
F22	انس حق اندر دلت سازد قَرار	دیو نفست از دلت سازد فرار	100.
S8	دیو نفست گر ز دل سازد گریز	اندرون رو جام لبریزی بریز	101.
	جام لبریزی که از جذب خدا ست	چونکه آن سوزنده هر ماسوا ست	102.
	جام از لبریز هر که نوش کرد	از درون او انا الحَق جوش کرد	103.
	جام آن از جام مَنصُوری بود	نی ازان جامی که خودبینی بود	104.
F23	جام خودبینان ز شیطان و هوا ست	جام حق‌بینان ز خمر آن خدا ست	105.
	آن که او از خمر حق شد ذوق یاب	در میان مردمان شد کامیاب	106.
	هر که در این عالم است شد بی حضور	چون به آن عالم بود سازد حضور	107.
	چونکه در این عالم اندر کثرت است	چون به آن عالم همه در وحدت است	108.
	وحدتش از کثرتش پوشیده شد	خمر وحدت با اخص نوشیده شد	109.
F24	آن که او شد اهل کثرت در جهان	اهل غفلت آن بود از مردمان	110.
	اهل وحدت آن که در باری بوند ²²	از همه خلقان سبکیاری بوند ²³	111.

²¹ حضرت F - SF, G, S

²² بوند S: بود F

²³ بوند S: بود F

	اهل وحدت جمله‌گی عینی بوند	112.
	غیبیان آن اند آنها قالی اند	113.
	غیبیان از ظاهری شد با خبر	114.
F25	بین ظاهر باطنی دان فرق ها ست	115.
S9	اهل وحدت آن که روحانی بوند	116.
	آن که او روحانی است ای جان پسر	117.
	میل آن بر سوی آن یاری بود	118.
	آن که با گلزار حق ره یافت است	119.
F26	روی جانان چشم او را شد نظر	120.
	آنچه او را بود ²⁴ خبر آن عین شد	121.
	وجه باقی رو نما شد در عیان	122.
	رازدان مصطفی حالی بود	123.
F27	راز دل را تو ز اهل دل بجو	124.
	راز دل رازی ز ادراک است بیرون	125.
	نیست ما را طافت از تفصیل آن	126.
	این همه با ذوق باشد ای پسر	127.
	ذوق این از ذوق دیگرها جدا ست	128.
F28	هر که را ذوق از درون دل بود	129.
	بیشه زار این حقیقت آدمی ست	130.
S10	آدم معنی که از اسرار او ست	131.
	جز ز دیدارش نبیند چشم آن	132.

²⁴ بود S: بد F
²⁵ Bakara/115.
²⁶ ذوق S: ذق F

133. هر چه را خواند عیانی خواندش از عیانی او عیانی بیندش
134. وجه باقی جلوگر شد در عیان جز ز وجهش کُلُّ شَیْءٍ²⁷ باشد نهان²⁸ F29
135. وجه باقی رونما شد تا ابد رو تو بر خوان قَلُّ هُوَ اللهُ أَحَدٌ²⁹

F29
S10
G34a

[5] در بیانِ عاقلانی که آنها عارف اند³⁰

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

136. در رهی اخراوی باشند عاقلان آن که عاقل گشت آن عارف بدان
137. عاقلان را طبع بالا دو بود طبع بالا دو نشد آن گاو بود
138. همت عاقل بلند از نه فلک آن که عالی همت افضل از ملک F30
139. همت عاقل به قرب حق روی ست چونکه این همت به فضل حق دری ست
140. عاقلان آن اند عارف با خدا ست آن که عارف گشت از حق کی جدا ست
141. عارفان حق که خود را باختند آنچه او جز حق بود انداختند
142. هر که عارف گشت از فضل خدا میل آن نبود به سوی ما سوا
143. ماسوا شد اهل غفلت را دری چون ازان در گشت ظاهر کثرتی F31
144. عارفان گشتند از حق با خبر در میان آدمان اند چون گهر
145. اهل وحدت سوی عقبا روی او ست در مشام جان آن گلبوی او ست S11
146. اهل وحدت ها ست با حق عارفون گشته اند از عارفی از واصلون
147. وصل حق را اگر بجوی ای جوان رو نهان شو رو نهان شو رو نهان
148. هستی چون ابر است به روی آفتاب ابر زایل شد بر آمد آفتاب F32
149. ابر هستی شمس حق را شد حجاب هر که بیرون گشت ازین شد کامیاب
150. عارفان حق که هم چون دل بوند پای شان بیرون ز لای گل بوند

Kasas/88. ²⁷

²⁸ شَیْءٍ باشد نهان :F

İhlâs/1. ²⁹

³⁰ در بیان عاقلانی که آنها عارفند :F

	لای گِل این عالم جسمانی است	لای از گِل شد بیرون روحانی است	.151
	آن که او روحانی شد از فضلِ حق	منزلش برتر بُوَد از نه طبق	.152
F33	منزلِ او قَرِبِ اَوْ اَدْنَى ³¹ بُوَد	قَرِبِ اَوْ اَدْنَى ³² به آن مأوا بُوَد	.153
	موج ها از بحرِ دل ظاهر شود	چون ازان امواجِ دل ظاهر شود	.154
	از نسایم های قدسِ نفخِ حق	موجِ دل ظاهر شود زان نفخِ حق	.155
	موجِ بحرِ دل که آن شد آشنا	چشمِ دل ها گشت از وی روشنا	.156
	روشنایِ چشمِ دل از نورِ حق	نورِ حق روشن گری جان است زحق	.157
F34	نورِ دل از نورِ حق یابد جلا	نورِ حق سوزنده هر ماسوا	.158
	نور از حق هر که را دل نور شد	از درونش جان و دل مسرور شد	.159
S12	جان و دل را آن که او در بر بیافت	قرصِ ذاتش اندرونِ دل بتافت	.160
	قرصِ ذاتِ حق درون شد جلوگر	قلبِ او شد روشن از بدرِ قمر	.161
	قرصِ ذاتِ حق بر آن گردد عیان	او بُوَد از رستگران جهان	.162
F35	آن که او از خاصگان آن خدا ست	مُضْمَلِ از چشمِ او دان ماسوا ست	.163
	هر که اندر بحرِ حُبِّ فانی بُوَد	در میانِ مردمانِ جانی بُوَد	.164
	جان او از جانِ جاناتی بُوَد	با حقیقتِ مردِ انسانی بُوَد	.165

[6] در بیانِ اسرارِ انسانی گوید³³

F35
S12
G34a

رملِ مسدسِ محذوف: فاعلاتنِ فاعلاتنِ فاعلن

	سرّ انسانی خداوندِ جهان	این بُوَد ³⁴ اسرار از سرّ نهان	.166
F36	هر که او در عالمِ انسان بُوَد	جمله عالم ³⁵ پیش او یکسان بُوَد	.167

³¹ Necm/9.

³² Necm/9.

³³ در بیان اسرار انسانی گوید F: S

³⁴ این بود F: S

³⁵ جمله عالم F: S

	هر که را شد عالم انسان مقرر	168.
	عالم جان عالم دیگر بود	169.
	آن که شد در عالم جان هم زبان	170.
	عالم جان را درون دل بدان	171.
F37	با خداوند جهان دل خانه شد	172.
	باد دل از باد نوروزی بود	173.
S13	باد دل را از هوای حق بدان	174.
	گر هوای حق نباشد اندرون	175.
	خانه شیطان پر از حرص و هوا ست	176.
F38	اندرون دل اگر شیطان بود	177.
	گر تو شیطان را بر آری از درون	178.
	راه شیطانی بود کبر و غرور	179.
	کبر و مغروری ز شیطانی بود	180.
	کبر و مغروری به شیطان شد پسر	181.
F39	آن که او از کبر و مغروری بر است	182.
	آن که او منسوب رحمانی شدی	183.
	راه شیطانی پر است از بغض و کین	184.
	راه رحمانی پر از نور خدا ست	185.
	نور حق سوزنده نار و هوا ست	186.
F40	آن که اسب همتش کم دو بود	187.
	بختیاری همت عالی ست آن	188.
S14	آن که او از بختیاران خدا ست	189.
	عالم جان را کند سیر و سفر	
	از عوالم جمگی برتر بود	
	بی زبان شد گرچه دارد صد زبان	
	آن که اندر دل بود شد جاودان	
	عرش رحمانی درون خانه شد	
	نی چو بادی کهنه روزی بود	
	خانه شیطانی باشد اندرون	
	هم درونش پر ز حب ماسوا ست	
	در رمی رحمانی شیطان سد بود	
	راه رحمانی شود فتح از درون	
	زان سبب شیطان ز رحمان گشت دور	
	هر که مغرور است آن شیطان بود	
	آن که مغرور است به او شیطان پدر	
	دآن که از شیطان ملعون او بر است	
	دایم ³⁶ از شیطان بد ایمین شدی	
	راه رحمانی پر از صدق و یقین	
	راه شیطانی پر از نار و هوا ست	
	نور رحمانی ز ذات آن خدا ست	
	نزد اهل الله آن کس گاو بود	
	بخت یارش نی ز همت خالی بدان	
	همتش عالی بلند از نه سما ست	

190. آن که او را همتش باشد رفیق
چون پدر با خلق عالم شد شفیع
191. شفتش با جمله خلقان را یک است
خواه باشد³⁷ مؤمن و³⁸ خواه بتپر است
- F41 192. جمله این ها همه از خلق او ست
از برای لطف و قهرش دلق او ست
193. مؤمنان مظهر به لطف حق روند
کافران بر سوی قهر او دوند
194. از برای لطف و قهرش مظهری ست
لطف و قهر از این دو اظهاری ست
195. هر دویش از حکمتش نبود بیرون
فعل حق زین دو مظاهر شد نمون
196. هر یکی بر مظهریت عابدی ست
عابدیت مقتضای فطرتی ست
- F42 197. زین نمط گویم اگر اسرار آن
تا قیامت نیست ممکن ختم آن

F42 [7] در بیان مشاهده³⁹ احوال بایزید بسطامی⁴⁰ و بعضی از توحید و
S14 اسرار الهیه⁴¹
G34a

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

198. عابد حقی چو بسطامی بشو
اندرون جان سلطانی بشو
199. بهر جان ها کشور دل شد قرار
شهر دل بهتر به جان از هر دیار
200. این دلت را شهر جان خود بدان
حکم جانت کشته در قلبت روان
- F43 201. قطب بسطامی که شیخ بایزید
جامی از وی نوش گو هل من مزید⁴²
202. قطب بسطام است قطب العارفین
او ست از عوایص بحر حق یقین
- S15 203. همچو بسطامی درادر بحر حق
گیر اسرار خدا از بحر حق
204. بحر حق را رو به چشم خود ببین
بحر حق با چشم بسطامی ببین
205. پیر بسطامی که حق بین چشم او ست
عارفان را همچو جان و چشم او ست
- F44 206. اندرون جام لبریزی بریز
جرعه ای از جام تبریزی بریز

³⁷ باشد S - : F

³⁸ و S - : F

³⁹ مشاهده F - : SF, G

⁴⁰ گوید SF - : F, G

⁴¹ در بیان مشاهده احوال بایزید بسطامی ... اسرار الهی F: S

⁴² Kaf/30.

207. سرّ حق را اگر همی خواهی عیان
 رو چو مولانا ز خود شو در نهان
208. آن که او از خویشتن بی خود نشد
 سرّ حق مشهود جان او نشد
209. دل که خالی شد ز حُبِّ غیر حق
 او بوَد از عاشق صادق به حق
210. عاشق صادق سراسر ای جوان
 او بوَد از رستگاران جهان
- F45 211. دل که بر حبِّ سوا آلوده شد
 خانه شیطان درون او بشد
212. دل که شد از عالم امکان بیرون
 سرّ حق شد بهر آن در دل نمون
213. سرّ حق در عالم انسان بوَد
 عالم انسانی سرّ آن بوَد
214. آدمی از نسخه کبرای او ست
 نسخه کبرا که از اسرار او ست
215. سرّ حق از قلب انسان ظاهر است
 جلوه ذاتش در آن دل باهر است
- F46 216. دل که شد آینه حق از جلا
 عکس روی حق از آن باشد نما
217. گر شود آینه دل بی غبار
 می ناید عکس روی آن نگار
- S16 218. هر که در آینه روی حق بدید
 روی او از روی حق شد ناپدید
219. روی حق باشد سراپا در شهود
 از وجود خویشتن شد لا وجود
220. هستی حق شد بر آن کس جلوگر
 هستی از خویشتن شد اثر
- F47 221. هستی حق همچو خاور روشن است
 هستی عالم چو ظلمات شب است
222. خاور هستی اگر باشد عیان
 هستی ظلمانی می باشد نهان
223. عالم ظلمانی این هستی تو ست
 عالم نورانی دان هستی او ست
224. عالم نورانی گر ظاهر شود
 هستی ظلمانی را قاهر شود
225. هستی ظلمانی می باشد مجاز
 آن حقیقی هستی است او بی مجاز
- F48 226. آن حقیقی هستی اش ظاهر شود
 آن مجازی هستی را قاهر شود
227. از مجازی هستی خود را دور دار
 ظاهر و هم باطنت پر نور دار
228. از مجازی ها اگر گشتی نهان
 آن حقیقت بر تو می باشد عیان
229. آن که او در نور خورشید خدا ست
 اندرون آن پر از حُبِّ خدا ست

230. آن که دارد میلِ حق را از درون میلِ او سوی خدا شد رهنمون
231. هر که را سالم بُوَد دل از غرض اندرونش خالی باشد از مرض F49
232. آن مرض اخلاق بد باشد بدان خلق نیکو صحت است ای یار جان
233. دل ز امراض از حقیقت گشت دور گفته او گرچه باشد همچو دُر S17
234. گفته پیران به گوش جان شنو صحتِ امراض دل را شد گرو
235. صحتِ امراضِ دل خواهی اگر گفت پیران را به گوش جان بخر
236. گوش جاننت را در آمد نُصح او بهر جاننت گشت صحت پند او F50
237. نصیح پیران همچو آن نوروز دان استوای روز و شب زان روز دان
238. آب نیسان گفته های پیر دان گفته های او شود در گران
239. آب پندش را به جان کردی تو نوش سُنْدُسِ خُضْرِ وَ اِسْتَبْرَقِ⁴³ بپوش
240. گفت پیران جامِ منصوری بُوَد نی ازان جامی که مزدوری بُوَد F51
241. آن که منصوریت به قربِ باری اند وان که مزدوریت آن ابراری اند
242. همتِ عالی ست بر⁴⁴ قربانیان زان سبب از جمله گشتند سابقان
243. همتِ ابراری از این کمتری ست همتِ قریبا که از آن بر تری ست
244. آن که زد در عالم انسان قدم در حقیقت بحر حق را زد قدم
245. بحر حق را بحر انسانی بدان گفت حق اِنْسَانُ سِرِّی تو بدان F52
246. جامِ لبریزی ز تبریزی بخواه شو درون کشور دل پادشاه

F52
S17
G34b

[8] در بیان فقر گفته می شود

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

247. گر گدای فقر باشی ای پسر هر چو عالم را تو شدی تاج سر S18

Kehf/31.⁴³
F بر S: با⁴⁴

F53	آن گدای فقر همچون پادشاه	جمله عالم پیش او یک برگ گاه	248
هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن			
	اگر خواهی ز حق یابی تو شاهی	گدای فقر شو شو پادشاهی	249
	به ملک معنوی چون پادشاه اند	اگر چندی نمد بر سر کلاه اند	250
	که از ملک وجود خود رهائی	تو را حاصل شود سرّ خدائی	251
	هران از فقر میدان بی خبر شد ⁴⁵	تمامی جسته جوی او هدر شد	252
F54	هران کس گشت از فقرش خبر دار ⁴⁶	بود از بند محبوب آن یار	253
	هران کس گشت او از فقر آگاه	که فقرش شد تمامی شد هُوَ اللَّهُ ⁴⁷	254
	نَبِيُّ الْفَقْرِ فَخْرِي ⁴⁸ گفت بشنو	حقیقی فقر ⁴⁹ شد با گفت او رو	255
	به دل جز حق همه باشند سوزان	حقیقی فقر این شد ای مسلمان	256
	به غیر از حق نباشد از استنادش	به راهی حق بود این توشه زادش	257
F55	جهان خواهی ز دل باشد فراموش	یکی جرعه ز جام فقر مینوش	258
	جهان و جمله از دل نیست گردد	خداوندی حقیقی هست گردد	259
	خداوند جهان را رو عیان بین	به غیر از حق بود جمله نهان بین	260
	جهان و جمله از دل شد فراموش	حقیقت این بود رو باش خاموش	261
S19	حقیقت بحر دان بی ساحل آمد	هران ساحل بدید بحری نیامد	262
F56	هران بحری که از ساحل خبر نی	خبر از ساحل است از بحر آن نی	263
	خبر از ساحل است او در مجاز است	حقیقت بحر حق دان بی مجاز است	264
	که آن از ساحلان باشند مجازی	که از حاجی نباشند از حجازی	265
	به راهی فقر ابراهیم ادهم	که تخت و سلطنت را داد بر هم	266

⁴⁵ میدان بی خبر شد: F: **سید** S

⁴⁶ فقرش خبر دار: F: **مخبر** S

⁴⁷ İhlâs/1.

⁴⁸ Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve'l-Hadîs, c. 2. S. 102.

⁴⁹ A.e.

	گدای فقر شد او پیشوا شد	267.
	به ملکِ فقر شد آن قُطْبِ بسطام	268.
F57	مُنَوَّر شد از رویش شهر بسطام	269.
	هران کس ⁵⁰ با حقیقت واصل آمد	270.
	هران کس را که ⁵¹ ساحل می نماید	271.
	هران بحری ز ساحل گشت آن دور	272.
	هران برّی که از بحرش خبر گفت	273.
F58	هران بحری که آن از بحر گفت است	274.
	میان هر دوی این فرق ها شد	275.
	به چشمِ عینی عین آن همان شد	276.
	چو موسی رو که غیبت را بکن عین	277.
S20	ز اول غیب بود گفت رَبِّ اَرَبِّي ⁵³	278.
F59	تَرَانِي شد جوابِ من رَانِي	279.
	که آنها گشته اند در بحر وصلش	280.
	که آنها مُتَّصِل در بحر او ی‌ند	281.
F60	نمی باشند ز حق یک لَحْظَه فاصل	282.
	که آنها گشته اند از بحرِ حق دور	283.
	هران برّی کی از بحرش خبر نی	284.
	درختِ بی ثمرها را بسوزند	285.
	به صورت هر دویی این ها درخت اند	286.
F61	درختی بی ثمرها مثل عرعر	
	درختی با ثمر سوی زمین سر	

⁵⁰ هر آن کس F: S

⁵¹ هر آن کس را که F: S

⁵² A'râf/143.

⁵³ A'râf/143.

⁵⁴ A'râf/143.

⁵⁵ A'râf/143.

	و آن سر بر زمین آن خلق نیک است	287.
	و آن را بی ثمر آن خلق بد دان	288.
	ز اخلاق مُحامدْهای آدم	289.
	هران آدم که از دل با خبر شد	290.
F62	میان آدمان باشند مُگرم	291.
S21	یقین میدان که او در فقر او شد	292.
	هران در فقر شد او گشت عارف	293.
	میان خاکیان شد هر دو دیده	294.
	که از خود نیست شد چون ذره نمود	295.
F63	حقیقت را نشد او را شهودش	296.
	به امکانی بود آن ساحل آمد	297.
	فرو رفت اندرون بحر واجب	298.
	که از خود نیست شو بنگر عیانی	299.
	به چشم عارفان حق در عیان است	300.
F64	به زندان بدن محبوس جاه است	301.
	دلت را پاک کن چون آبِ صافی	302.
	بشد اندر قفس چون طیر محبوس	303.
	ازان بیرون شدی طبع تو علو است	304.
	که شد رو از علایق بر خلائق	305.
F65	که بر سوی خدا دل بسته گردد	306.
S22	که روی دل به سوی آن خدا شد	307.
	معارفِ دُرّ ز اصدافِ درونی	308.

	309.	شود روشن که چشم از روی دل دار	به آن دل دار جان و دل خریدار
	310.	چو بازان کبک معنی کن شکاری	ازان معنی در راه باری
F66	311.	اگر باشی تو از راهش خبردار	نبیند چشم تو جز روی آن یار
	312.	هران کس او ز جانش با خبر شد	که از جانش ز ⁵⁷ جانان با خبر شد
	313.	هران کس او ز جانش گشت آگاه	که او شد بنده ای از خاص درگاه
	314.	هران کس بنده ای درگاه او شد	که از جانش به جانان راه او شد
	315.	هران معنی که از دل ها نهان است	درون جان او اندر عیان است
F67	316.	نباشد معنی انسان به قامت	بؤد معنی مُسَلَّم بهر حالت
	317.	به قامت بنگری حیوانی باشد	به حالت بنگری انسانی باشد
	318.	که این قامت به جمله مُشْتَرک دان	به حالت گشت چون معنی انسان
	319.	که اندر حالت است معنی بدانی	به معنی شد حیات جاودانی
	320.	ز بحر علم باشد آدمی زاد	ازان رو زبده شد از جمله عُباد
F68	321.	خدا را جمله عالم شد عبادش	ز عالم منتخب شد این عبادش
S23	322.	عبادی بهر آدم شد مُقَرَّر	عبادت شد به آدم تاج و هم سر
	323.	که آدم از عبادت گشت اکمل	به عرفان شد عبادت مُکَمَّل
	324.	هران طاعت به عرفان هم سبق شد	که از عرفان رو با سوی حق شد
	325.	هران عارف که اندر راه او شد	جهان و جمله زیر پای او شد
F69	326.	هران عارف ز حق دارد نشانی	نشان او بؤد در بی نشانی
	327.	هران باشد که از مردان صادق	همه قولش به فعلش شد مُوافِق
	328.	هران باشد که از مردی و فائی	درون دل بیابد صد صفائی
	329.	هران کس را که قلبش گشت مرآت	نمود بر چشم او عالم چو ذرات
	330.	هران کس از دل خود گشت محجوب	بؤد از زمره نادان محسوب

F70	نتابد از حقیقت دان بقائی	هران کس را ز خود نبود فنائی	331
	میان عارفان او گشت مکحول	هران کس را که چشمش گشت مکحول	332
	به چشم حق همه آن روی حق شد	هران کس را که چشمش چشم حق شد	333
	رجوع نهرها با بحر او یند	همه انهرها از بحر او یند	334
	چو قطره رو به سوی بحر او ییم	که ما یک قطره از بحر او ییم	335
F71	که از بحرش بیرون سرکشته او ست	تمامی جمله عالم قطره او ست	336
S24	طلب کاران بحرش رو به دیدار	که ما از قطره‌گی باشیم طلب کار	337
	که چشم قلب شان زان روشنا اند	طلب کاران بحرش آشنا اند	338
	که آنها اند اندر بحر حکمت	نهنگ قلزم دریای وحدت	339
	ازان گشتند اندر دل سروری	ز حق یابند همیشه دل حضوری	340
F72	بنوشند جرعه ای از جام حیدر	سرایا جان و دل باشد مَنوَر	341
	میان عارفان باشند چون دُر	ازان جرعه شوند از خویشتن دور	342
	شوند وارسته از خود گشته فانی	زهستی مجازی ها تمامی	343
	وجود هستی حق شد وجودش	ز جز هستی حق نبود شهودش	344
	به وحدت جمله عالم شد مظاهر	حقیقی وحدت حق گشت ظاهر	345
F73	که آن است بی نمون اندر نمون شد	مظاهرها ز ذات حق نمون شد	346
	چو شب تاریک از ضوه نهارش	کواکب محو شد از شمس ذاتش	347
	شعاعش با حقیقی شد مظاهر	حقیقی شمس هستی گشت ظاهر	348
	ازین امکان راه است با سوی یزدان	شعاع شمس نام او ست امکان	349
	مؤثر بر اثر دان جلوگر شد	که این امکان ز ذات او اثر شد	350
F74	اثر از ذات چون با ذات باشد	اثرها از ظهور ذات باشد	351
S25	اثرها شد ز ذات او ست جودی	اثر نبود به ذات خود جودی	352

	353.	اثرها کسوه ذاتِ احد شد	که در این کسوه ذاتِ آن ⁵⁸ احد شد
	354.	عوالم کسوه شد بهر مراتب	ز بحر ذاتِ او شد کون راطب
	355.	وجود کون از ذاتش بیرون نی	درون کون شد دان ذاتِ او نی
F75	356.	که ذاتش شد محیط کونش مُحاط است	به اکوان حاکم است از حکم ذاتش
	357.	که اکوان است بر ذاتش مَظاهر	که ذاتِ او ست زین اکوان ظاهر
	358.	جمع عالمِ آدم هستیِ او ست	همه بالا و پستی هستی ز ⁵⁹ او ست
	359.	که جز حق نیست این کون و مکان را	همه عالم مکان است بی مکان را
	360.	که بر عقل جز تَخْیِر نیست ادراک	بگفت سلطان کونین مَا عَرَفْنَاكَ ⁶⁰
F76	361.	که راه آن به جز حیرت نباشد	که حیرت شد نما آن راه باشد
	362.	که از ادراکِ عقلِ خود گذر کن	که از حیرت به سوی آن نظر کن
	363.	ز جز حیرت نیابی راه او را	که از فکرت نبینی روی او را
	364.	که راه روی او بی خویشتن دید	هران با خود بَوَد هرگز نبوئید
	365.	عوالم چون گلستان های حق اند	به چشم عارفان بین جمله حقا ند
F77	366.	به چشمِ عارفِ دانایِ اسرار	نماید یک به چشمش یار و اغیار
S26	367.	هران عارف که اندر بحر او شد	همه را دید ز موج بحر او شد
	368.	همه انهار ها از بحر حق دان	رجوع نهر ها در بحر حق دان
	369.	ازین انهار ها یابی خلاصی	به بحر حق شدی گشتی ز خاصی
	370.	ز پنداری اگر نبود اثر هیچ	خلاصی یافت ریسمان دل از پیچ
F78	371.	هران کس با حقیقت گشت واصل	نباشد از خدا یک لحظه فاصل
	372.	حقیقت واصلان را منزل آمد	هران در شرع ظاهر فاصل آمد
	373.	شریعت صورت آمد بهر سیرت	طریقت راه شد بهر حقیقت

⁵⁸ ذاتِ آن S: آن ذاتِ F

⁵⁹ Fz: S -

⁶⁰ Bedreddin el-Ayni, *Umdetü'l-kârî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1421, c. 23. s. 307.

	374.	معارف زبده این هاست ای یار	اگر باشی ازین زبده خبر دار
	375.	که این زبده بوَد از زبده حق	ازین زبده بوَد روشن که آن حق
F79	376.	چو روغن زبده ای از شیر ماس است	بوَد روغن که خاص از دوغ ماس است
	377.	حقیقت روغن است ماست شریعت	که خالص گشت او باشد طریقت
	378.	شریعت شد مُقَدَّم از طریقت	طریقت یافت تَمکین از شریعت
	379.	طریقت را بوَد منزل مکانی	حقیقت شد حیات جاودانی
	380.	معارف از حقیقت شد ظهوری	که از بطن صدف مانند دُری
F80	381.	معارف با حقیقت ذوقی باشد	ازان ذوقش به جانش شوق باشد
S27	382.	به فرق ثانی شد آن جمع است	که آن بی فرق شد در عین جمع است
	383.	به فرق اول است از عامیان است	که اسرار خدائی زان نهان است
	384.	ز منزل های حق یک یک گذر کن	به وجه ذات او هر دم نظر کن
	385.	ز خود گم شو حقیقت بین عیانی	همه اسرار بی گفت زبانی
F81	386.	حقیقت کحل چشم عارفان است	ز کحل حق بدان حق در عیان است
	387.	به چشم جان دیدارش نمون شد	به دیدارش هران شد بی نمون شد
	388.	که بی خود گشتی دیدارش ببینی	اگر با خود شوی او را ببینی
	389.	من و تو گفتن این ها عارضی است	حقیقی از جوَد ذاتی اوی است
	390.	من و تو از عوارض هاست ظاهر	عوارض ذات حق را شد مظاهر
F82	391.	اگر ذره بمآند از اشارت	مجازی هستی است آن با اشارت
	392.	نمآند از اشارت هیچ ذره	حقیقی هستی است بر خواست پرده
	393.	حقیقی قرب باشد لا معیت	به فرق آمد بوَد قرب مَعِیَّت
	394.	که قرب با مَعِیَّت معرفت شد	میان واجب و امکان او شد
	395.	میان واجب و امکان برزخ	میان آب و برف او گشت چون یخ
F83	396.	که آن باشد که از انسان کامل	برآرد آن که او افتاد در گِل

S28	شود پنهان ز چشم خاص و عامش	میان هر دو بحرین شد مقامش	397
	به چشم باطنی رو سوی حق است	به چشم ظاهری رویش به خلق است	398
	ز رو پوششش بوَد مستور باطن	که حالِ ظاهرش رو پوش باطن	399
	ازان رو عارفان گشتند عارف	سلامت باشد این مسلک به عارف	400

F84
S28
G34b

[9] در بیان مذمتِ شهرت گوید⁶¹ الشهرةُ آفة⁶²

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	ز شهرت شد بیرون شد خاص آدم	که شهرت آفت است از بهر آدم	401
	که شد از بندهٔ محبوبِ خاصی	ز شهرت ها تمامی شد خلاصی	402
	ز بندِ آهنین دان کم نباشد	که شهرت راهِ حق را بند باشد	403
	به شهرستان دل خود را درون کرد	که شهرت راز دل آن که بیرون کرد	404
F85	که شهرت بهر آدم آفت آمد	که دامِ آدمی دان شهرت آمد	405
	ز حق یابد تجلیاتِ خاصی	هران کس یافت از شهرت خلاصی	406
	یکی آن تار و دیگر بود باشد	که شهرت باریا مربوط باشد	407
	به دل از جرعهٔ صافی بریزند	بزرگان از رهی شهرت گریزند	408
	کند شیطان ز شهرت غصبِ ایمان	که شهرت دامِ شیطان است یقین دان	409
F86	که از شهرت تمامی شد رهائی	هران کس که بوَد مردِ خدائی	410
S29	که شهرت ترک شد دل سوی مولا ست	که شهرت میلِ او بر سوی دنیا ست	411
	درون دل بیابد صد صفائی	هران از قید که شهرت شد رهائی	412
	کلّ خوش بوی خود بد بوی کرد است	هران کس چون به شهرت خوی کرد است	413
	هران بیرون شود رو سوی حق است	که شهرت آفت اندر راهِ حق است	414
F87	که آن شهرت بوَد چون ظلّ زایل	سبک مغزان به شهرت گشت مایل	415

⁶¹ گوید F, SF: گفته شده است S, G
⁶² الشهرةُ آفة - SF, G, S

416. خدا دان هاز شهرت ها گریزند می وحدت به جام دل بریزند
417. که از شهرت به دل نبود صفائی رسد هر لحظه در دل صد جفائی
418. که شهرت با ریا گرم از درخت است به زودی خشک سازد گرچه سخت است
419. هران کس راه او شد با خدا راست دلش از قید شهرت دان که بر خواست
420. خدا خواهی خدا را بندهگی کن F88 به جان و دل به او افکندهگی کن
421. هران کس قرب حق را یافت در دل بر آمد پای همت لای از گل
422. ز قرب حق رسد در دل حضوری ازان بر عقل و جان باشد سروری
423. که دو بین چشم یک بین کرده تو سفینه بحر وحدت رانده تو
424. که بحر وحدتش دان قرب ذات است ز چشمت مُضْمَجَل باشد صفات است
425. که عقل و جان شود روشن ز رویش که دل ها بسته در زنجیر مویش F89
426. که جان آدم از حق زنده باشد میان مردمان فرخنده باشد S30
427. دلا برخیز ز شهرت ها بیرون شو که از دل با خدا در انس او شو
428. هران کس انس و حق را یافت در دل که پای همتش بیرون شد از گل
429. که شهرت از هوا بند ست در پا به پر راند هوا آن را به هر جا
430. که دل از قید شهرت شد خلاصی که او شد بنده مسعود خاصی F90
431. خدا خواهی دلت را با خدا بند که جز او هرچه⁶³ است از دل بیرون بند
432. هران کس با خدا گشت ست مأنوس نخواهد از خداوند غیر از انس
433. که انس حق بود داروی دردان انیس است مونس است با مُسْتَمْتَدان
434. ز شهرت پای در گل بسته باشد ازین بیرون ز گل برجسته باشد
- F91 **[10] در بیان آن که عقل از طبایع روح افلاکی است و نفس از طبایع عناصر اربعه**
S30 **که سفلی و مادری ست و عقل علوی و روحانی ست و نفس سفلی و جسمانی ست⁶⁴**

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

⁶³ چه S - F

⁶⁴ که سفلی و مادری ست ... و جسمانی ست S, F - SF

	عقل باشد طبع روح افلاکی دان	.435
	عقل باشد حاکم نفست اگر	.436
	نفس اگر حاکم شود بر عقل تو	.437
F92	نفس تو محکوم عقل تو شود	.438
S31	عقل اگر با نفس سرکش یار شد	.439
	عقل اگر بر سوی روحانی بود	.440
	عدل حق را دان که افلاکی بود	.441
F93	عدل حق از طبع عقلت شد ظهور	.442
	عقل تو شد جانب حق راه بر	.443
	نفس اگر از چهار طبعش شد رها	.444
	طبع روحت عقل شد ای جان پسر	.445
F94	ملک آبا بهر عقل تو بود	.446
	عقل تو با نفس تو غالب بود	.447
	ملک آبا را تو گشتی وارثی	.448
	قلب تو شد مخزن اسرار حق	.449
F95	عقل را دان طبع روحانی بود	.450
	طبع جسمت طبع روحانی شود	.451
	آدم مسجود باشد نام تو	.452
	جام تو از جام لبریزی بود	.453
S32	طبع روحانی بود خلق حسن	.454
F96	طبع روحت روشن از انوار او	.455
	طبع ناری طبع فرعونی بود	.456
	نفس طبع چهار عناصر مادران	
	از همه افلاک کردی تو گذر	
	أَسْفَلِیْنَ السَّافِلِیْنَ شد بهر تو	
	ذوق دل از بهر تو حاصل شود	
	از درون جنت اندر نار شد	
	عدل حق از بهر آن جاری بود	
	عادلان منسوب به أُولَئِکِی ⁶⁵ بود	
	نفس و با شیطان از تو گشت دور	
	نفس را شد جانب سفلی مقرر	
	شد مُقَدَّس یافت از حق پر صفا	
	طبع جسمت نفس باشد سر به سر	
	ملک مادر بهر نفس تو بود	
	ملک آبا بهر تو طالب بود	
	راه حق را تو شدی از حارصی	
	تافت بر مرآت دل انوار حق	
	نفس را دان طبع جسمانی بود	
	از ملک ها قدر تو عالی شود	
	خمر وحدت شد درون جام تو	
	همچو جام شمس تبریزی بود	
	طبع جسمت ملک دل را شد فتن	
	طبع جسمت مُظَلِّم است از نار او	
	هر که او ناری ست فرعون آن بود	

	طبیعِ ناری را مدد شد از هوا	طبیعِ هَامَانِی ⁶⁶ بُوَد طبیعِ هوا	457.
	چون ببر دارد زند خاکِ سرا	نارِ فرعون را که هَمانِ هوا	458.
F97	نور حق باشد که آن خاکی ز حق	نار او کشته شود از نور حق	459.
	ناریان را رو به سویِ سفلی ست	خاکیان را رویِ سویِ علوی ست	460.
	در حقیقت او بُوَد در سفلیت	گرچه باشد ظاهری در علویت	461.
	خاکیان را عُلوِّیَّت در باطنی ست	خاک گرچه سفلی اندر ظاهری ست	462.
	خاکیان چون مرکز افلاک شد	این عناصرها به دورِ خاک شد	463.
F98	زین جهت برتر ز هفت افلاک شد	مرکزِ افلاکِ عناصرِ خاک شد	464.
	گشت انسان زبده کون و مکان	مرکزِ این خاک را انسان بدان	465.
	آن خدا را نیست حدّ و انتها	مرکزِ انسانی باشد آن خدا	466.
	روح باشد مَحْضُ از نور آله	ملکِ تن را روح باشد پادشاه	467.
	نفس باشد لیک ⁶⁷ او هم یک وزیر	روح باشد شاهِ عقلت دان وزیر	468.
S33	کار تو شد برتر از هفت آسمان	چون وزیرِ عقل غالب شد به آن	469.
F99	شاه را آورد به حبسِ تن بداد	روحِ افلاکی به جسم و تن نهاد	470.
	شاه ازین بیرون شود سلطان بُوَد	جسم ما چون بهر شاه زندان بُوَد	471.
	آن یکی عقل است و دیگر نفس دان	شاه دارد دو وزیر آن را بدان	472.
	وان دیگر نفس است شد از کافران	چون وزیرِ عقل شد از مؤمنان	473.
F100	نفس شد مغلوبِ تار و مار شد	آن وزیرِ عقل با روح یار شد	474.
	عسکرِ نفس است کند هر دم فتن	عسکرِ روحانی شد خلقِ حسن	475.
	عسکرِ جسمانی کُلّ مرده شد	عسکرِ روحانی کُلّ زنده شد	476.
	عسکرِ نفس است جایش در جسد	کبر و عجب بخل و طمع شد با حسد	477.

	عسکر نفس است بؤد این ها همه	بغض و کین و کذب و غیبت این همه	478.
F101	عسکر روحت تمامی زنده دان	گر تو این ها را بگشتی ای جوان	479.
	با خداوند حقیقی بنده شد	چون عساکرهای روحت زنده شد	480.
	اهل جنت گشتی اکنون و السلام	ملک دل بر شاه شد تسخیر تام	481.
	عقل اگر با روح شد گئی بؤد	عقل اگر با نفس شد جزئی بؤد	482.
	عقل جزئی را بؤد کارش فساد	عقل گئی را بؤد نامش معاد	483.
F102	علم و حلم و دین باشد هم وفا	چون قناعت با تواضع هم سخا	484.
S34	عسکر روحانی است این ها زحق	صدق و اخلاص عدالت شد ز حق	485.
	عسکر نفسانی را حاکم شود	عسکر روحانیت غالب شود	486.
	عسکر نفسانی از دل شد فرار	عسکر روحانی دل را شد قرار	487.
	جای عقلت سدره شد بی قال و قیل	نام عقلت آن زمان شد جبرئیل	488.
F103	عقل کلّ شد جبرئیل در سِنْرَة ⁶⁸ شد	عقل کلّ را دان مقامش سدره شد	489.
	شد به قرب حضرتش از جان رهی	تا به سِنْرَة ⁶⁹ عقل کلّ را شد رهی	490.
	عالم جان شد تو را سیران ز حق	جان تو شد مُنْجَذِب از سوی حق	491.
	بارگاه قربتش را شد قبول	جان تو با جان جانان شد وصول	492.
F104	با مَعِیَّتِ قَرَبِ رَا بَشْنَاخْتِی	بی مَعِیَّتِ قَرَبِ حَقِ رَا یَا فْتِی	493.
	با معیت قَرَبِ آن قَوْسَیْنِ ⁷¹ است	بی معیت قَرَبِ اَوْ اَدْنَائِی ⁷⁰ است	494.
	گشتی فارغ از همه قول و بیان	بی مَعِیَّتِ بَا مَعِیَّتِ شَد عِیَان	495.

F105
S34
SFI

[11] در بیان اسم و تاریخ این مثنوی و بعضی از توحید و اسرار آن ⁷²

Necm/14. ⁶⁸

Necm/14. ⁶⁹

Necm/9. ⁷⁰

Necm/9. ⁷¹

⁷² و بعضی از توحید و اسرار آن S, F - SF

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	496.	ز دل کردم سـؤالـی بهر نامش	كُنُوْزُ الْعَارِفِيْنَ كَفْتَا جَوَابِش
	497.	که سیصد بیست و یک بعد از هزاری	دَرِيْنَ تَارِيْخِ شَدَّ بَدَأْشِ ز بَارِي
S35	498.	که در ماه رجب لیلِ رغایب	كِهْ شَدَّ مَشْهُودِ اَنْ مَعْنَايْ غَايِب
F106	499.	به عونِ حق رسد منظوم با تمام	كُنُوْزُ الْعَارِفِيْنَ شَدَّ بَهْرِ اَيْنِ نَام
	500.	كُنُوْزُ الْعَارِفِيْنَ اسرارِ توحید	هَرَانِ خَوَانَدِ كِهْ اَوْ شَدَّ اَزْ مُوْجِدْ
	501.	مُوْجِدْ اَنْ كِهْ يَكْ بَيْنِ چشَمِ دارد	هَرَانِ يَكْ يَكْ بَيْنِ بُوْدِ حَقِّ يَكْ نَمَايَدِ
	502.	که دو بین چشمِ رو سوی سوائی ست	كِهْ يَكْ بَيْنِ چشَمِ رُو سُوِيْ خَدَائِيْ سَت
	503.	که یک بین چشمِ عارفان اند	بِهْ اسرارِ نَهَاتِيْ واقفانِ اند
F107	504.	که یک بین چشمِ آن چشمِ خدائی ست	كِهْ يَكْ بَيْنِ چشَمِ اَنْ چشَمِ خَدَائِيْ سَت
	505.	هران یک بین بُوْدِ او گشت عارف	بِهْ عارفِ هَا بُوْدِ سَرِّ مَعَارِفِ
	506.	که عارف مخزن است از بهر اسرار	دَرُوْنِ اَنْ پَرِ اَزْ اسرارِ اَنْ يَارِ
	507.	به حارِ وحدتش در جوش آمد	ز جوششِ عَقْلِ مَا دَرِ حِيْرَتِ اَمَدِ
	508.	ز حیرت نیست ره با عقل پیدا	كِهْ اَزْ حِيْرَتِ بُوْدِ اَنْ رَاهِ مَوْلَا
F108	509.	به حارِ وحدتش در جان نمون شد	اَزَانِ دَرِ عَقْلِ مَا حِيْرَتِ فَزُوْنِ شَدَّ
	510.	که راهِ عقلِ ما تا حیرت آمد	اَزَانِ چُوْنِ جَانِ مَا دَرِ غِيْرَتِ اَمَدِ
	511.	خدا را واصلان از جان باشند	كِهْ اَزْ جَانِشِ بِهْ جَانَانِ رَاهِ بَاشَنْدِ
	512.	هران کس شد خبرداران از جان	دَرُوْنِ جَانِ بِيْنَدِ جَانِ جَانَانِ
S36	513.	حقیقت نقدِ حالِ جان باشد	بِهْ عَقْلِشِ رَفْتِ بَا جَانَانِ نَبَاشَدِ
F109	514.	که راهِ عقلِ دان تا سدره باشد	بِهْ فَوْقِ سِدْرَةِ ⁷³ اَزْ جَانِ رَاهِ بَاشَدِ
	515.	که راهِ عقلِ تو با مُمکنات است	كِهْ رَاهِ عَقْلِ تُو بَا مُمَكِنَاتِ اسْت

	ازین مُمکن گذر کن سوی جانان	516.
	که از جان است ره با قَابِ قَوْسَین ⁷⁴	517.
F110	که شد توحید اِسْقَاطُ الاِضَافَات	518.
	وجودِ عالمِ مثالِ رنگ و بویند	519.
	وجودِ عالمین باشد مراتب	520.
	بزرگی از مراتب آدمی شد	521.
F111	که روح آدم است از روح خالق	522.
	حقیقت گفتمت بیرون مزن دم	523.
	ازین عین است ظهور جمله عالم	524.
	که آدم جان باشد بهر عالم	525.
	در او جمله جهان باشد نهانی	526.
F112	که از فضلِ خداوند بهره ور شد	527.
S37	شده روشن زمین و آسمانی	528.
	که غیبش عین گشت عینُ الیقین شد	529.
	که جز او نیست هستی هستی اوست	530.
F113	که قطره رو به سوی ذاتِ او ئیم	531.
	که قطره محو شد در بحرِ جلوه	532.
	حقیقت شد حیاتِ جاودانی	533.
	نه از شیران صنعی برفیانی ست	534.
	به اسرارِ بطوننی واقفان اند	535.

Sād/72. ⁷⁴

Sād/72. ⁷⁵

Sād/72. ⁷⁶

Bakara 34. ⁷⁷

⁷⁸ خداوند F: خداوندی S

F114	کتابی خوانده ام از روی یاری	نخوان دم از ورق ها من کتایی	.536
	از و هرگز نباشد فتح بابش	ورق ها از کُتُب باشد حجابش	.537
	که تا بینی جمال لا یزالی	گذر از علم وز ⁷⁹ اوراق قالی	.538
	ازان بگذشتی ره ⁸⁰ شد سوی دلداری	کُتُب ها شد حجاب روی آن یاری	.539
	که آن از مردمان خامیان اند	کُتُب ها از برای عامیان اند	.540
F115	به روی یار بی چون رو نظر کن	ز اوراق کتایی رو گذر کن	.541
	رهت شد راست با حق باش خاموش	همه اوراق از دل شد فراموش	.542
S38	ازین روباه شغالان شد گریزان	که درین پیشه است ببران و ⁸¹ شیران	.543
	هران تاز و سوار اسب معنا ست	که این میدان تاز اسب معنا ست	.544
	حقیقت کشف شد بر ما عیانی	به فضل آن خداوند جهانی	.545
F116	نهان بین این همه کون و مکان را	عیان خواهی خداوند جهان را	.546
	که این کون با مُگَوَن شد مظاهر	نهانی کون مُگَوَن گشت ظاهر	.547
	که هفتم آسمان در زیر پا شد	بُراق همتت سوی سَمَا ⁸² شد	.548
	که غیر از او بوَد از وی گذر کن	ز خود گم شو به وی هر دم نظر کن	.549
	بیان سازم همه ز احوال حالی	نباشم در سخن کس را عیالی	.550
F117	به ظاهر گرچه بینند یار و اغیار	ز احوال کسی نبود خبردار	.551
	نباشد قال را با حال راهی	هران علمی که باشد او ز قالی	.552
	که راه حال شد از قال بیرون	که راه حال شد از قال بیرون	.553
	به چشمت آب بنمود آن سراب است	که دنیا خواستی حالت خراب است	.554
	مشو بهر سراب اکنون درادر	که حالت چون سراب است ای برادر	.555
F118	سرابت را اثر نبود ز آبی	به رنگ آب بنمود آن سرابی	.556

⁷⁹ وز: F از S

⁸⁰ ره: F رو S

⁸¹ F و: S

⁸² Isrâ/1.

	ز قانت شد درون دل سیاهی	557.
S39	بطونی حال آمد شد دیگرگون	558.
	دلّت شد موج زن چون آب دریا	559.
	کمال او همیشه بی زوال است	560.
F119	که پای کاملان است بیرون از گِل	561.
	برای مردمان او رهنمون است	562.
	بُراقِ همتش سوی سمانی ست	563.
	که آن شب رو بود با طور رعنا	564.
	که اشیا گشت بر ذاتش مظاهر	565.
F120	حقیقت شد وجود ذات باری	566.
	شُعاعش مُسْتَنِدِ با شمس ذات است	567.
	شُعاعِ او ز لطفِ او ست جودی	568.
	كُنُوزُ العارفين بهر خواص است	569.
	برای سالکان اقرب مسالک	570.
F121	هران داند که او از خود نهان است	571.
	به چشم عارفان محرم یار	572.
S40	به اسرار خدا باشد دفینه	573.
	تو را حاصل شود فیض خدائی	574.
	درونش پر بود ز اسرار انسان	575.
F122	صفات و ذات را شد مظهر از حق	576.
	به نزد همتش ذره جهان است	577.
	ز ذره کمتر است در چشم ایشان	578.

579. وجود جمله عالم در نهان است خداوند حقیقی در عیان است

F123
S40
G34b

[12] الْوَلَايَةُ أَفْضَلُ مِنَ النَّبُوءَةِ

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

580. نبي باشد مثال شمس خاور ولي باشد مثال ماه انور
581. مُقَارِنٌ كَرٌّ شَمْسٌ بِأَنَّ مَاهٍ دَرَانِ دَمٌ دَمٌ زَنْدٌ أَوْ أَزَّ أَنْأَ اللَّهُ
582. نُبُوتٌ هَمَّجٌ رَوْزٌ رَوْشَنٌ أَمَدٌ وَلَايَةٌ هَمَّجٌ مَاهِيٌّ دَرِ شَبِّ أَمَدٍ
583. نُبُوتٌ ظَاهِرٌ اسْتِ بَاطِنٌ وَلَايَةٌ نُبُوتٌ رَا كَمَالٌ اسْتِ أَزِ وَلَايَةٌ
584. نُبُوتٌ رَوِيٌّ أَوْ بِأَسْوِيٍّ خَلْقٌ اسْتِ وَلَايَةٌ رَا كَه رَوِ بِأَسْوِيٍّ حَقٌّ اسْتِ
585. نُبُوتٌ ظَاهِرِيٌّ رَوِ بَرِ شَرِيْعَتِ وَلَايَةٌ بَاطِنِيٌّ رَوِ بَرِ حَقِيْقَتِ
586. نُبُوتٌ أَزِ بَرَايِ خَاصٍ وَ عَامٍ اسْتِ وَلَايَةٌ أَزِ بَرَايِ خَاصِّ كَافٍ اسْتِ
587. وَلَايَةٌ أَزِ نُبُوتِ أَفْضَلٌ أَمَدٌ وَلَايَةٌ بَا نُبُوتِ مَأْخُذٌ أَمَدٌ
588. نُبُوتٌ بِيٍّ وَلَايَةٌ نَيْسَتِ مُمَكِّنِ نُبُوتٌ أَزِ وَلَايَتِ يَاقَتِ تَمَكِّنِ
589. دَو رَوِ بَاشَدِ نَبِيٍّ رَا كَه زِ يَزْدَانِ يَكِيٌّ بِأَسْوِيٍّ خَلْقٌ وَ أُنْ يَكِ بَه يَزْدَانِ
590. كَه أُنْ بِأَسْوِيٍّ خَلْقٌ اسْتِ أُنْ نُبُوتِ وَ أُنْ بِأَسْوِيٍّ حَقٌّ بَاشَدِ وَلَايَتِ
591. كَه أُنْ بِأَسْوِيٍّ حَقٌّ اسْتِ أَفْضَلٌ أَمَدٌ أَزَانِ رَوِيٍّ كَه أُنْ بِأَسْوِيٍّ حَقٌّ أَفْضَلٌ أَمَدٌ
592. نُبُوتٌ أَزِ طَلُوعِ تَا دَرِ زَوَالِ اسْتِ وَلَايَتِ تَا غُرُوبِ چُونِ مَثَلِ أُنْ اسْتِ
593. كَه أَدَمٌ شَدَّ طَلُوعِ أَفْتَابِيٍّ كَه خَاتَمِ كَشْتِ چُونِ نَصْفِ النَّهَارِيٍّ
594. ظَهْرٌ أَزِ أَفْتَابِ تَا نَيْمِ رَوْزِيٍّ كَه أُنْ دَوْرٌ نُبُوتِ شَدَّ ظَهْرِيٍّ
595. زِ خَاتَمِ تَا غُرُوبِ دَوْرِ وَلَايَتِ ظَهْرٌ شَبِّ بَوْدِ رَوْزِ قِيَامَتِ
596. كَه دَوْرِ أُنْ نُبُوتِ كَشْتِ چَنْدَانِ بَرَوِ دَوْرِ وَلَايَتِ رَا چَنْبِيْنِ دَانِ
597. أَرِيْنِ بَيْشْتَرِ أَكْرَ كَوَيْمِ زِ اسْرَارِ چَنْدَانِ مَنْصُورِ كَشْتَمِ بَرِ سَرِّ دَارِ

F127
S41

[13] الْمَلُوكُ مُلْهُمُونَ

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

598. مَلِکِ هَا مَلْهَمِ اَنْدِ اَز سَوِی اَنْ حَقِّ بَه عَدْلِ و دَادِ گَشْتَنْدِ مَظْهَرِ حَقِّ
599. مَلِکِ هَا گَشْتَه اَنْدِ ظِلِّ خَدَاوَنْدِ نَمَا اَز ظِلِّ شَدِّ عَدْلِ خَدَاوَنْدِ
600. کِه مَظْهَرِ گَشْتَه اَنْدِ بَر لَطْفِ و قَهْرَشِ کِه لَطْفِ و قَهْرِ حَقِّ جَارِی اَز بَهْرَشِ
601. کِه ظِلِّ اَنْ خَدَاوَنْدِ جِهَانَ اَنْدِ اَزَانَ رُو جَمَلَهْگِی دَر حَکْمِ اَنْ اَنْدِ S42
602. بَوْنَدِ فَرِیَادِ رَسِ اَز بَهْرِ مَظْلُومِ نِظَامِ عَالَمِ اَز اَیْنِ هَا سَتِ مَنظُومِ F128
603. بَه ظَاهِرِ اَسْمِ حَقِّ گَشْتَنْدِ مَظْهَرِ کِه فَعْلِ حَقِّ اَز ظَاهِرِ گَشْتَه اَظْهَرِ
604. تَجَلِیَاتِ ظَاهِرِ شَدِّ هَوِیْدَا بَرَایِ بِی کَسَانَ بَاشَنْدِ مَأْوَا
605. کِه دَرگَاحَشِ بَه مَظْلُومَانَ پَنَاهِی شَوْنَدِ بِی چَارگَانَ رَا چَارَه سَازِی
606. خَدَا رَا قَدْرَتَشِ زَیْنِ گَشْتِ ظَاهِرِ ظَهْرِ قَدْرَتَشِ رَا شَدِّ مَظَاهِرِ
607. کِه فَعْلِ حَقِّ زِ سَلْطَانِ شَدِّ ظَهْرَشِ حَقِیْقَتِ اَز مَجَازِی شَدِّ بَرُوزَشِ F129
608. کِه نَسَبَتِ بَا مَلِیْکِ بَاشَدِ مَجَازِی حَقِیْقِی فَعْلِ حَقِّ شَدِّ بِی مَجَازِی
609. بَوْنَدِ چَوْنَ سَایَه یَزْدَانَ بَه مَرْدَانَ بَه زَیْرِ ظِلِّ اَوْ شَدِّ اَمَنِ و اَمَانَ
610. بَه مَرْدَمِ هَا بَوْنَدِ وَاجِبِ دُعَایَشِ بَه عَدْلِ و دَادِ و عُمَرِ اِزْدِیَادَشِ

F130
S42

[14] دَر بَیَانِ دَاخِلِ شَدَنِ هَوَا بَه عَقْلِ

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

611. هَوَا شَدِّ اَنْدَرُونَ عَقْلِ دَاخِلِ کِه پَایِ عَقْلِ شَدِّ دَر لَایِ دَر گَلِ
612. مُگَدَّرِ گَشْتِ اَز صَافِی اَثَرِ نِی کِه اَوْ شَدِّ جِزْئِی اَز کُلِّی خَبَرِ نِی
613. کِه دَر جِزْئِی بَمَآئِدِ اَوْ گَشْتِ جَاهِلِ کِه اَنْ جِزْئِی بَه کُلِّی گَشْتِ حَایِلِ
614. بَه جِزْئِی مَآئِدِ⁸³ شَدِّ اَز جِنْسِ حَیْوَانِ کِه رَا هِ اَوْ نَشَدِّ بَا سَوِی اَنْسَانَ
615. بَه دَلِ گَرِ حُبِّ دُنْیَا گَشْتِ غَالِبِ شَبِّ و رُوزَشِ بَه دُنْیَا گَشْتِ طَالِبِ F131
616. اِگَرِ خَوَاهِی اِزَانَ بَاشِی خَلَاصِی قَنَاعَتِ رَا بَکَنْ اِز دَلِ لَبَاسِی S43

⁸³ مآئد S: کشت F

617. قناعت بر تو باشد تاج بر سر
به چشمت یک شود چون خاک با زر
618. به راه واصلان کردی تو رفتار
به چشمت یک نماید یار و اغیار
619. که عقلت آن زمان راه خدا شد
که از عقلت به سوی آن هدا شد
- F132 620. گشاده گشت راه عقلت ای جان
که انسانی به چشمت شد نمایان
621. ز جزئی سوی کُلّی گشت طالب
هوا و نفس را او گشت غالب
622. به چشم عقل از حق روشنائی
نمایان شد از و نور الهی
623. که عقلت گشت مایل سوی روحت
شود افلاکی چون این عقل روحت
624. به عقلت روشنی باشد ز روحت
ازان حاصل شود در دل فتوح
- F133 625. هوا باشد که اندر عقل مغلوب
که راه عقل شد با سوی محبوب
626. هوایت گر کشد سوی خداوند
هوایت شد خدا دل با خدا بند
627. هوا شد با خدا با عقل یار ست
که چشم عقل بر روی نگار ست
628. هوایت گر شود با سوی نفست
که از بالا کشد بر سوی پست
629. هوایت گر به دنیا گشت مایل
میان تو خداوند گشت حایل
- F134 630. که حُبّ دنیوی سر بر هوا شد
درون دل پر از حُبّ سوا شد
- S44 631. که طبع گشت سفلی از هوایت
ازین سفلی فُتادی در غوایت
632. که طبع سفلی را از دل بیرون کن
که طبع علوی را رو اندرون کن
633. که طبع علوی بر تو یار باشد
همه خارت به تو گلزار باشد
634. که طبع علوی با پیغمبران اند
ازان طبعش ز جمله برتران اند
- F135 635. که طبع علوی با خاصان حق است
ازان رو طبع خاصان سوی حق است
636. که خاصان خدا از عارفان اند
که جز حق هر چه باشد آن ندانند
637. که خاصان خدا رحمت ز حق اند
به سوی مردمان از سوی حق اند
638. که خاصان عقل شان عقل معاد ست
همیشه روشنی زان در فؤاد ست
639. که پای عقل با حق بسته گردد
که خار دل همه گلدسته گردد

640. که خار دل بوَد خار طبیعت
F136 طبیعت های سفلی اندرونت
641. ز طبع سفلی ها گشتی تو آزاد
طبیعی علوی در دل گشت نو زاد
642. طبایع علوی دل را نور سازد
که نورش جان را مسرور سازد
643. طبیعت های سفلی گشت شیطان
کند شیطان ز سفلی غصب ایمان
644. طبیعت های علوی طبع عقل است
به عقلت روشنی از طبع علو ست
645. ز بهرت طبع علوی گشت چون باز
F137 شکار کبک معنی کن به آن باز
S45
646. که آن کبکان معنی سیر انسان
ازین ظاهر شود اسرار پنهان
647. ز اسرار خدائی گشت آدم
به اسرار خدا شد مَحْرَم آدم
648. هران کس واقف سیر نهران شد
به اسرار خدائی مَحْرَم آن شد
649. ز اسرار خداوند جهانی
که انسان است اسرار از جهانی
650. جهان باشد همه اجزای انسان
F138 جهان ز اسرار انسان است نمایان
651. نبودی خلقت آدم ز مطلوب
کجا بود خلقت عالم ز محبوب
652. نتیجه آدم است از سیر خلقت
ازین آدم نما شد سیر حکمت
653. همه از بهر آدم شد ظهورش
صفات و ذات شد ازین ظهورش
654. صفات و ذات حق را گشت مظهر
به آدم شد نما آن شمس اظهر
655. بوَد آدم ز مرآت خدائی
F139 درین مرآت شد ذاتش نمائی
656. نما شد روی حق در قلب انسان
ازان رو شد خلیفه او ز یزدان
657. که از مرآت شد افضل ز خلقش
که این مرآت شد حق را ز دلکش
658. که این دلَق است نقاب آن خداوند
ازین دلَق است نما وجه خداوند
659. که این دلَق از همه دلَقان قریب است
دیگر دلَقان همه آدم فریب است
660. دیگر دلَقان ز انسان دور باشد
F140 درین دلَق آدمی چون نور باشد
S46
661. که درین دلَق شد سلطان لَوْلَاک⁸⁴
ز بهرش گشت خلقت های افلاک

662. که این دلّی است مقصود خداوند
که در این دلّی امرش گشتت در بند
663. که در این دلّی شد نفخ الهی
که از این دلّی شد رو بر سمائی
664. که این نَفَخ⁸⁵ است نامش امر ربی ست
به مردم باشد این امرش مُرَبِّی ست
665. درین امر است تمامی جمله خلقان
درین امر است تمامی انس و هم جان
666. به هر یک مُقْتَضای قابلیت
ظهور امر شد از خالقیت
667. که مخلوقان به خالق گشت مظهر
صفات خالقیت گشت اظهر
668. صفاتش را مظاهر گشت عالم
صفات و ذات را شد مظهر آدم

F142
S46
G35a

[15] وارداتِ غَیْبِیّه

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

669. من نپرم پر و بال هیچ کس
من به بالِ حق کنم پرواز بس
670. نیستم اندر سخن با کس عیال
از خدا گویم سخن نی⁸⁶ از مَقال
671. آنچه گویم از خدا از حق بوَد
واردِ غیب است غیب از حق بوَد
672. چون قلم را با ورق بنهادمی
آنچه وارد گشتت او راگفتمی
673. نیستم در شب که سوزم روشنا
روشنی ام ز آفتاب است روشنا
674. ز آفتابِ شمع و اختر سوز من
دائمی روشن بوَد این روز من
675. چون مُقَلِّد نیستم در تاریکی
تا کنم روشن که از شمع تاریکی
676. آن حقیقی آفتابم شد شهود
آن مجازی شمع ها شد بی وجود
677. در مجازی شمعی اند تقلیدیان
با حقیقی شمسی اند تحقیقیان
678. با مجاز شمع⁸⁷ شد در قال آن
با حقیقی شمس اهلِ حال دان
679. اهلِ قالان رو به سوی کثرت اند
اهلِ حالان رو به سوی وحت اند

Sâd/72. ⁸⁵
⁸⁶نی: F, S, نه
⁸⁷شمع: S, شمعی: F

	اهلِ قالان راه وحدت ساتر اند	.680
	اهلِ قالان عقل بر روی هوا ست	.681
	عقل بر حق است زرع از خاک شد	.682
F145	زرع از خاکی بر سر افلاک شد	.683
	شد مُقَرَّب با خدا از دیگران	
	زرع از خاکی بوند ⁸⁸ پیغمبران	.684
	جملهٔ افلاکی زرع خاکی اند	.685
	گرچه باشد خاک پست از آسمان	.686
	آسمان در پیش قدرش کمتری ست	.687
	از خدا خواهند آن افلاکیان	.688
F146	چونکه انسان با خدا اقرب بُوَد	.689
	عالم انسانی قَرَبِ رَبِّ بُوَد	
S48	قرب انسان از خدا سازند طلب	.690
	قرب انسان شد قریب بی حرف و لب	.691
	آسیا شد بهر گندم دانه ای	.692
	خانه حق است قلب مؤمنان	.693
	قلب مؤمن گشت حق را خانه ای	.694
F147	چون صدف از بهر آن دردانه ای	.695
	دُرِّ حق را خانه باشد این صدف	.696
	قلب مؤمن گر شود همچون صدف	.697
	قلب اگر آلوده و ناپاک شد	.698
	خانه شیطان چو بُت باشد بدان	.699
	از هوا و وز هوس پُر ست دران	.700
	بعد ازان از دل خدا را بنده شد	
	اهلِ جنت او بُوَد از مُتَّقین	
F148	کبر و عجب و از ریا دان فارغ اند	.698
	اهلِ جنت آن که با حق عارف اند	.699
	خارشان بیرون شد از گلزار شان	.700
	از رهی صدق و صفا شد کار شان	
	آن که کارش با صفا شد با وفا	

⁸⁸ بوند F: بود S

⁸⁹ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, Mektebetu'l-Kuds, c. 1. s. 45.

	701	کار همامان گشت جمله از هوا	گر هوا باشد به دل نبود صفا
	702	کارها شد از هوا خاشاک دان	چونکه خاشاک می پرد در پیش آن
F149	703	رو گذر از طبع خاشاک ای پسر	طبع خاشاکی به آتش شد شرر
S49	704	طبع خاکی را گزین ای مرد دین	تا که کردی در رهی حق راه بین
	705	طبع خاکی شد تواضع ای جوان	از تواضع شد رخت با آسمان
	706	پیش ازان خاکی شدن رو خاک شو	بعد ازان رو بر سر افلاک شو
	707	باب حق باشد که انسان ای پسر	آن که او انسان نشد کمتر ز خر
F150	708	لطف حق را گشت انسان مظهري	لطف حق از بهر انسان اظهري
	709	عالم انسانی کون جامع است	جمله اعیان با انسان لامع است
	710	عالم انسانی است عین العیان	غیبها باشد یقین در عین آن
	711	عالم انسانی شد اندر شهود	جز ز حق نبود درون آن وجود
	712	هرچه او جز حق بود در پرده شد	آن که اندر پرده بود ⁹⁰ بی پرده شد
F151	713	پرده حیوان ز انسان درید	باز انسان کبک معنی را پرید
	714	کبک معنی گشت صید باز تو	تار بربط بسته شد در ساز تو
	715	بلبل جانست که همچون باز شد	رو به سوی آسمان پرواز شد
	716	چون گلستان گشت خارت ای جوان	جان بلبل در گلستان شادمان
	717	آدم معنی شدی از لطف حق	گیر معنی را سبق از فضل حق
F152	718	از ورق هامن او را می جستمی	چون او را یافتم ورق را شستمی
S50	719	چون ورقها شد ز دل اندر نهان	گشت موجود آن خدای جاودان
	720	آن ورقها بهر ابراران بود	با مُقَرَّبها ورق یزدان بود
	721	آن که او از یار شد افلاکی دان	بنده آن خواجه لولاکی ⁹¹ دان

⁹⁰ بود S: بد F

⁹¹ Aclûni, *Keşfu'l-hafâ*, Mektebetu'l-Kuds, c. 1. s. 45.

	از ورق ها دل اگر خالی شود	.722
F153	قال هایت جمله‌گی حالی شود	
	چون ورق ها در دلت مطبوع شد	.723
	از ورق ها چون دلت وارسته شد	.724
	طبع تو علوی شود از فضل حق	.725
	طبع علوی طبع روشن دل بود	.726
	طبع از مادر اگر گشتی خلاص	.727
F154	آن شود واقف به سرّ آن قدر	.728
	از لسان الغیب باشد این بیان	.729
	این زبان ما زبان دیگر ست	.730
	در گلستان های جان آن کرد سفر	.731
	جان بلبل در گلستان خدا ست	.732
F155	آن بود واقف به سرّ اندرون	.733
S51	آن که او باشد ز جانش بی خبر	.734
	عالم جان عالم دیگر بود	.735
	قرب او را آن که او از جان بیافت	.736
	شمس ذات حق بران گردد عیان	.737
F156	در شهودش جمله اشیا حق نمود	.738
	نیست جز واجب درین کون و مکان	.739
	هستی حق شد عیان اندر عیان	.740
	کُلّ ظاهر گشت اجزا ⁹² شد بطون	.741
	شان حق را جمله اشیا مظهری ست	.742
F157	چون شعاع محو ست پیش شمس او	.743

	744	این شُعاع از شمس ذاتِ او اثر	شمس ذاتش بر اثر شد جلوگر
	745	چون اثرها جمله از هستی او ست	آن مُؤثِّر از اثر اندر نمو ست
	746	این اثر از شمس ذاتش چون شُعاست	این شُعاع از نور ذات کبریا ست
	747	چون اثرها جمله شد کون و مکان	این همه کون و مکان شد خلق آن
F158	748	آن مُؤثِّر چون ازین کون است بیرون	آن مُؤثِّر مطلق است نبود درون
S52	749	آن که او مطلق بود باشد قدیم	آن که در قید ست حادث ای سلیم
	750	آن که در قید ست او را خلق دان	آن خداوند ست خَلَقِ جهان
	751	این جهان را مظهر قدرت بدان	از جهان شد قدرت او در عیان
	752	از جهان نی نام بودی نی نشان	قدرتش در ذاتِ او بودی نهان
F159	753	این جهان شد بر صفاتش واسطه	تا شود ظاهر صفات زین واسطه
	754	بی وسایط نیست مُمکن در ظهور	این وسایط گشت مظهر بر ظهور
	755	این وسایط ها ست امر اعتبار	از وسایط ظاهر ست آن کردگار
	756	این وسایط ها بود نامش مجاز	از حقیقت شد ظهور هر مجاز
	757	این مجازی فعلِ حق را ساتر ست	فعلِ حق از این مجازی ظاهر ست
F160	758	آن که او را شد حقیقت در عیان	این مجازی ها شود از وی نهان
	759	این مجازی مُقتضی شد بر صفات	این مجازی ها شود ظاهر صفات
	760	این مجازی بر صفاتش در بود	از مجازی ها صفات اظهر بود
	761	چون صفاتش را ⁹³ مجازی شد ظهور	شد ظهورش از مجاز او مثلِ دُرّ
	762	بر حقیقت این مجازی پیرو ست	همچنان سایه که با صاحب رو ست
F161	763	سایه ظاهر صاحبش پنهان بود	صاحبِ سایه درون آن بود
S53	764	سایه حق آدمی شد در جهان	سایه آدم بود جمله جهان

	اندرون جان آدم جان جان	جمله عالم چون جسد آدم چو جان	.765
	آدمی چون جان بود اندر جسد	جمله عالم بهر آدم چون جسد	.766
	آدم خاکی ست افلاکی بود	چون ز آدم مقصدم خاکی بود	.767
F162	چون ز حق از بهر آن کی دم بود	غیر خاکی صورتش آدم بود	.768
	روح او از نفخ حق باشد بدان	آدم صورت و سیرت ای جوان	.769
	استوای حق به عرش آدم ست	عرش رحمان قلب خاکی آدم ست	.770
	اندرونش سر پنهانی بود	قَلْبُ مُؤْمِنٍ ⁹⁴ عرش رحمانی بود	.771
	قلب مؤمن را در از فضل رب	عرش رحمانی اگر خواهی ز رب	.772
F163	هر که داخل گشت حاجی آن بود	قلب مؤمن بیت تحقیقی بود	.773
	آن که ناجی گشت او شد کامران	هر که حاجی گشت آن ناجی بدان	.774
	از رهی تحقیق شد راهش به حق	ناجیان آناند مُحَقِّقِ هَایِ حَقِّ	.775
	از حقیقت شد برای آن سبق	آن که او شد واقف اسرار حق	.776
	اندرون آن ز حق شد روشنا	آن که شد اسرار حق را آشنا	.777
F164	جز خدا هر چه بود آن شد نهان	آن که او را شد حقیقت در عیان	.778
S54	صاحب ظلّ از درون ظلّ نمود	مَعْرِفَتِ رَا جَمَلَه اشیا ظلّ نمود	.779
	چون ازین ظلّ گشت ظاهر آن خدا	چون وجود ظلّی شد اندر نما	.780
	نیست اندر ظلّ وجود این را بدان	جمله عالم را وجود ظلّی دان	.781
	این اثر ها شد مراتب های حق	این همه ظلّی اثر باشد ز حق	.782
F165	از مراتب ها ست حق اندر عیان	قدرتش از این مراتب شد عیان	.783
	این مراتب از ظهور قدرت است	این مراتب ها تمامی حکمت است	.784
	هر یکی بر جامه ⁹⁵ بر دلق ها ست	هر مراتب را که از حق خلق ها ست	.785

	هر مراتب مظهر قدرت بود	.786
	زین مراتب صنع او شد آشکار	.787
F166	پر و بالش را گشاده باز تو	.788
	گشت مظهر بر تجلی ذات حق	.789
	او بود اندر میان مردمان	.790
	حضر زنده تا ابد باشد حیات	.791
	گر تو خواهی زنده‌گی ای جان پسر	.792
F167	گفت پیران است چون آب حیات	.793
S55	گفت پیران را به گوش جان شنو	.794
	آن که جانش تازه شد از گفت او	.795
	آن مرض ها طبع جسمانی بود	.796
	طبع روحانی به انسان شد رفیق	.797
F168	طبع اگر سفلی بود نبود رفیق	.798
	طبع سفلی در رهی حق راهزن است	.799
	طبع علوی طبع خاصان خدا ست	.800
	طبع اگر علوی شود مستغنی دان	.801
	طبع اگر علوی شود از فضل حق	.802
F169	طبع علوی در رهی حق رهبر ست	.803
	طبع علوی را اگر کردی رها	.804
	هر که طبع علوی را دارد ببر	.805
	طبع علوی طبع افلاکی بود	.806
	علویان منسوب رحمانی بوند	.807
	قدرت او مظهر حکمت بود	
	باز همت را مراتب شد شکار	
	شد به سوی آسمان پرواز او	
	از صفات و ذات بر گیرد سبق	
	همچو حضر ⁹⁶ زنده بین مردمان	
	تا قیامت دور باشد از ممات	
	رو بنوش ز آب حیاتی ای پسر	
	آن که او نوشید ابد شد در حیات	
	جان تو باشد ز گفتش تازه نو	
	یافتش کئی خلاص ز امراض او	
	طبع شد روحانی صحت آن بود	
	در تو حاصل گشت آن شرط طریق	
	طبع سفلی گشت قِطَاعِ طریق	
	آن که شد در طبع سفلی چون زن است	
	آن که علوی گشت آن خاص خدا ست	
	از هوا و وز هوس نبود دران	
	از همه افضل بود در نزد حق	
	طبع علوی پیروی پیغمبر ست	
	تو شدی مانند شیطان در غوا	
	آسمان هفتم او را شد مقرر	
	گرچه جسمش عنصور خاکی بود	
	سفلیان منسوب شیطانی بوند	

⁹⁶ حضر F: حضری S

F170	همچو آن اشجار باشد پر ثمر	علویان از علویت دارد اثر	.808
S56	از طریق اقرب او واقفند	علویان آنند خدا را عارفند	.809
	از طریق اقربش جویان او ست	علویان آنند محبوبان او ست	.810
	از رهی قریبش رسیدند قرب حق	علویان آنند مقرب های حق	.811
	آن که علوی نیست اسمائی بود	علویان آنند مسمائی بود	.812
F171	با معیت قرب شد آن بی حجاب	علویان را ذکر اسما شد حجاب	.813
	بی معیت قرب أَوْ أَدْنَى ⁹⁷ ست آن	با معیت قرب از قوسین نشان	.814
	تاج كِرْمَنَّاكَ ⁹⁹ را بنهاد سر	آن که شد از قَابِ قَوْسَيْنِ ⁹⁸ با خبر	.815
	عارفان آنند از حق واقفان	تاج كِرْمَنَّاكَ ¹⁰⁰ تاج عارفان	.816
F172	محرم اسرار ذات باری اند	عارفان حق همه در باری اند	.817
	محرم اسرار آن یاری نشد	آن که عارف نیست در باری نشد	.818
	عاکفان کعبه دل سوی او ست	چشم عارف چون به سوی روی او ست	.819
	روی او را دانکه روی حق بود	آن که از خود نیست شد با حق بود	.820
	همچو خاور شمع را خوابنده شد	روی حق از روی آن تابنده شد	.821
F173	آن مجازی شمع ها باشد نهان	خاور هستی او باشد عیان	.822
	آن حقیقی شمسی آنها ذاتی اند	آن مجازی شمعیان اسمائی اند	.823
S57	بر مجازی ناظرند آن شمعیان	با حقیقت ناظرند آن شمسیان	.824
	شمسیان آنند آنها عینی اند	شمعیان آنند استدلالی اند	.825
	شمسیان را علم شان از حال شد	شمعیان را علم شان از قال شد	.826
F174	علم شمعی سوی کثرت ماسوا ست	علم شمسی علم توحید خدا ست	.827

Necm/9. ⁹⁷
Necm/9. ⁹⁸
İsrâ/70. ⁹⁹
İsrâ/70. ¹⁰⁰

	علم شمسى را بيرون از قال دان	.828
	قال ها مرآت دل را شد حجاب	.829
	حال را ميدان كه چون انهارها ست	.830
	نهر قالت بحر حق را شد دخول	.831
F175	نهر قالى از كتب ها علم آن	.832
	نهر قالى علم تدريسى بوَد	.833
	علم ارثى گشت با پيغمبران	.834
	علم پيغمبر كه موهوب است زحق	.835
	علم موهوبى ست علم ذوالجلال	.836
F176	علم موهوبى ست از اسرار حق	.837
	علم موهوبى ست علم راسخان	.838
S58	راسخان را از علم شان است از خدا	.839
	علم راسخ گشت از اسرار او	.840
	علم كسىبى آلت دنيا بوَد	.841
F177	علم كسىبى سوى دنيا روى او ست	.842
	علم كسىبى بسته باشد با خبر	.843
	آن كه بسته با نظر او عينى است	.844
	عينيان را تو ز اهل حال دان	.845
	قشرها با قال باشد اى جوان	.846
F178	مغزيان باشند از اهل بطون	.847
	اهل باطن علم شان شد در صدور	.848
	علم اگر صدرى بوَد روحانى است	.849
	قال ها گردد تمامى حال آن	
	حال اندر دل بوَد شد بى حجاب	
	اختيارش گشت ساقط شد خمول	
	بحر حالى را كتابش حق بدان	
	بحر حالى علم آن ارثى بوَد	
	با خواص امتش شد ارث آن	
	علم شد موهوب آن شد علم حق	
	بى شريك و بى نظير و بى مثال	
	عارفان از علم حق دارد سبق	
	راسخان در علم حق شد راسخان	
	نبودش آن علم ز شيطان و هوا	
	شد نتيجه زبده اسرار او	
	علم وهبى آلت اخرا بوَد	
	علم وهبى سوى عقبا روى او ست	
	علم وهبى بسته باشد در نظر	
	و آن كه بسته با خبر او غيبى است	
	غيبيان را رو كه اندر قال دان	
	مغزها را رو به سوى حال دان	
	اهل باطن راه شان شد در بطون	
	اهل ظاهر علم شان شد در سطور	
	علم اگر سطرى بوَد جسمانى است	

	علم صدري علم آبائی ¹⁰¹ بود	850.
	علم سطری را بدان از مادری ست	851.
F179	علم مادر طبع این چهار عنصری ست	852.
	تحت حکم چهار عناصر آن بود	853.
	آن که شد از حکم این چهارش بدر	854.
S59	همت آن سوی دنیا شد روان	855.
	این عناصرها که باشد مادران	856.
F180	همتش بر عالم افلاک شد	857.
	اندرون چهار این شد حبس روح	858.
	آن که شد بیرون از این ها علوی است	859.
	طبع سرکش بهر نار کبر و غضب	860.
	طبع سرکش را که این یاری بود	861.
F181	نفس را تابع شود شد در غوا	862.
	از هوا شد طبع ناری آتشین	863.
	اسفلین السافلین اندازدش	864.
	باطن این دو ز هر دو شد لطیف	865.
	باطن هر دو زان دو شد کثیف	866.
F182	هر دوی این را لطافت باطنی ست	867.
	باطن این ها لطیف روحانی یند	868.
	آسمان ها را کنی در دم گذر	869.
S60	از هوا وز نار نبود راه آن	870.
	چون ز مرکز با سما دان راه بود	

Müslim b. Haccâc, **Sahîh-i Müslim**, El-Matbaatu'l-Misriyye, Mısır, 1349, c. 15. s. 194- .Ahzâb/33. ¹⁰¹
195.

871. گشت زرع آسمان باشد زمین
F183 از زمین افلاکیان باشد یقین
872. بی زمین افلاکی نبود در جهان
از زمین باشند همه افلاکیان
873. از هوا وز نار افلاکی نشد
حاصل این خاک و آب افلاکی شد
874. که ز هوا وز نار افلاکی شود
همچو شیطان رد از بایی شود
875. گشت آن شیطان ز جرأت ردّ باب
طبع نار سرکشی رد است ز باب
876. طبع ناری اندرونش جرأت است
F184 آن که ناری گشت او در جرأت است
877. محویت از طبع خاکی شد پدید
وز هوا وز نار خاکی ناپدید
878. طبع خاکی را گزینی خاک شو
از هوا وز نار اکنون پاک شو
879. طبع از ناری شود در دل شرور
از شرارت دور باش شو با حضور
880. طبع ناری طبع شد بر سفایان
طبع خاکی طبع شد بر علویان
881. طبع بادی طبع خاشاکی بود
F185 آن که او بادی ست خاشاک آن بود
882. طبع ناری نَفْسِ أَمَّارَةٌ¹⁰² بود
طبع بادی نَفْسِ لَوَّامَةٌ¹⁰³ بود
883. مُلْهِمَةٌ¹⁰⁴ آن طبع مائی شد یقین
طبع خاکی شد که از حق مُطْمَئِنٌّ¹⁰⁵
884. طبع اگر شد مُطْمَئِنٌّ¹⁰⁶ ره راست شد
S61 آنچه در دل بود ز حق در خواست شد
885. طبع ناری بادی با حق شد حجاب
کارها باشد ز هر دو پیچ و تاب
886. آب و خاکی یک دیگر را شد قریب
F186 ناری بادی گشت بر این دو رقیب
887. نار و باد و فرعون و هامانی بود
خاک و آب موسی هارونی بود
888. گرچه ناری صورتش نورانی شد
باطن او را بدان ظلمانی شد
889. خاک گرچه ظاهرش ظلمانی است
باطن او از همه نورانی است
890. خاک باشد با تواضع مظهري
شد تکبر ذاتش و باد اظهري

Yûsuf/53. ¹⁰²

Kiyâme/2. ¹⁰³

Şems/8. ¹⁰⁴

Fecr/27. ¹⁰⁵

Fecr/27. ¹⁰⁶

F187	میل او سوی تواضع شد ز یار	آب بر روی زمین سازد قرار	.891
	گر شدی خاکی شدی ابن تراب	با تواضع گشت مظهر این تراب	.892
	خاکیان بر بو تراب باشند پسر	بو تراب بر خاکیان باشد پدر	.893
	طبع هم دیگر ز یک دیگر نفور	ناریان از بو تراب گشتند دور	.894
F188	جمله عصیان شقاوت را دری ست	ناریان را رو به دنیا سرکشی ست	.895
	از ترابی نبودت نره اثر	طبع ناری در دلت باشد اگر	.896
	آب و خاکی بین این دو شد غریب	طبع ناری را هوا باشد قریب	.897
	غیر جنسان را که جذب کاذب است	جنسیت را جنسیت دان جاذب است	.898
S62	نار بر آب و هوا خاک است فریب	نار و بادی جنسیت با هم قریب	.899
F189	قرب این ها بر جوارش اقرب است	جنسیت از بهر این ها ابعده است	.900
	قرب ابعده میل شان کذب و فریب	قرب اقرب جنسیت را شد قریب	.901
	هم دیگر از ضدیت دان فاصل است	قرب ابعده را که ضدی حاصل است	.902
	این نفورش باقی است تا نفخ صور	نور از ظلمت چنان دارد نفور	.903
	تا شوند تفریق ز روی جنس شان	انبیا را حق فرشتاد بهر شان	.904
F190	از ازل هم جنس بود ¹⁰⁷ شد سوی حق	کرد دعوت قوم را با امر حق	.905
	امر حق را گشت منکر شد جدل	آن که ناجنس بود ناری از ازل	.906
	آن که نا جنس بود ز حق مردود شد	جنس ها از جنس ها تفریق شد	.907
	نار با نار نور با نور شد جذب	جنس ها شد جنس خود را منجذب	.908
	بین شان را ضدیت مزداد شد	جنس از جنس دیگر ممتاز شد	.909
F191	از خداوند یافت لطف بی گران	آن که تابع شد به امر حق چنان	.910
	گشت مظهر قهر حق را آن کسی	آن که شد با امر حق را سرکشی	.911
	گشت از آن قومی که شد لایفلحون	طبع ناری بهر آن شد رونمون	.912

¹⁰⁷ بود S: بد F

	طبع ناری را ز شیطان شد مدد	913.
	طبع آب و خاک دان رحمانی است	914.
S63	وان دوئی دیگر بدان شیطانی است	915.
F192	چون با فعال خودش مغرور شد	916.
	اعتماد بر عمل باشد خطا ست	917.
	اعتمادت را به حق رو ساز کن	918.
	اعتمادت با خدا باشد قوی	919.
	عارفان کردند با حق اعتماد	920.
F193	کرد شیطان اعتماد اندر عمل	921.
	کبر و مغروری اگر باشد بدل	922.
	روز ناری با هوا میکن نزول	923.
	طبع از آبی گذر رو خاک شو	924.
	راه افلاکی ازین خاک ای پسر	925.
	میوه افلاک ¹⁰⁸ باشد آدمی	926.
F194	روح افلاکی به آدم شد دمی	927.
	اندرون خاکی روح پاکی است	928.
	روح آدم روح حق را شد مضاف	929.
	زان سبب با حق خلیفه آدمی ست	930.
S64	چون ز خاک سلطان آن لَوْلَاک ¹⁰⁹ شد	931.
F195	عزت خاکی به حق باشد بلند	932.
	از عناصرها مقرب خاک شد	933.
	گر تو خواهی قرب حق را ای پسر	
	بهر آدم خاکیت باشد شرف	
	پای اسبش بر سر افلاک شد	
	از بلندان زان سبب شد در بلند	
	قدر خاک برتر ز هفت افلاک شد	
	خاکیت بگزین و باشی تاج سر	
	غیر خاکی همچو آن سنگ خزف	

¹⁰⁸ افلاک S: افلاکی F

¹⁰⁹ Aclūni, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-Kuds, c. 1. s. 45.

	934	شد کمال آدمی از خاکیت	خاکیت شد راه بر افلاکیت
F196	935	بهتری از نار در ظاهر بؤد	بهتری خاک در باطن بؤد
	936	خواست شیطان بهتری در ظاهری	اوفتاد در چاه خسران باطنی
	937	عزتِ صوری مجاز است ای عزیز	باطنی عزت حقیقت شد تمیز
	938	عزتِ صوری اگر خواهی ز حق	عین ذلت باطنی شد او ز حق
	939	عزتِ صوری ست بر اجسام بؤد	عزتِ معنی ست اندر جان بؤد
F197	940	عزت اندر جسم شد نبود بقا	عزتِ جان است جان را شد لقا
	941	عزتِ تن جمله را یکسان بؤد	عزتِ جان بهر آن خاصان بؤد
	942	عزتِ جانت ز حق باشد حصول	بارگاه عزتش را شد قبول
	943	عزتِ جانت که عز معنوی ست	آن بؤد داروی امراضِ دلی ست
S65	944	عزت اندر تن بؤد جان شد مرض	از مرض مملو شود دل از غرض
F198	945	آن غرض ها سوی شیطانی کشد	چون ز معموری به ویرانی کشد
	946	بسته باشند عز تن را جاهلان	جاهلان باشند از حق غافلان
	947	جاهلان نبوند ¹¹⁰ بصیر از سوی حق	جهلِ شان باشد حجابِ روی حق
	948	جهلِ ظلمانی ز دل بیرون شود	علمِ نورانی به دل حاصل شود
	949	علمِ نورانی به جان و دل حیات	جهلِ ظلمانی به جان و دل ممات
F199	950	جهل و ظلمت بسته زنجیر هوا ست	چون هوا را راه سوی ماسوا ست
	951	دل ز زنجیر هوا بکسلده شد	بعد ازان دل سوی خانه کعبه شد
	952	روی دل با سوی کعبه راست شد	صاحبِ کعبه به جان در خواست شد
	953	صاحبِ کعبه به جانت شد شهود	ثُمَّ وَجَّهَ اللَّهُ ¹¹¹ به جانت رو نمود
	954	وجهِ حق بر چشم تو شد جلوه‌گر	از عیاتی او نمود اندر نظر

¹¹⁰ نبوند F: نبود S
¹¹¹ Bakara/115.

F200	هستی اشیا ز اشیا شد نهان	وجه باقی رونما شد در عیان	.955
	هستی غیرش ز هستش شد فرار	هستی او شد به هستش آشکار	.956
	شمس ذاتش آشکا را شد عیان	تاریکی از شمس ذاتش شد نهان	.957
	بی حجابی شد ز حق شد کامیاب	ای خوشا بر آن که او شد بی حجاب	.958
S66	از خودی وز جهان کم بستۀ یست	کامیاب هر دو عالم آن کسی ست	.959
F201	نزد حق شد نمرۀ از عارفین	آن که او شد در رهی مردان دین	.960
	جان جانان شد به چشمش جلوه‌گر	آن که او از عالم جان شد خبر	.961
	خاکیت شد راه جان پاکیت	عالم جان را رهش شد خاکیت	.962
	از رهی خاکی رسی تا علیین	راه جان از خاک باشد ای امین	.963
	زان سبب با عرش اعظم آن دری ست	خاک را دان با تواضع مظهری ست	.964
F202	خاکیت بگزین و باشی سر بلند	از خدا خواهی اگر قدر بلند	.965
	گرچه باشد بر زمین افلاکی است	هر که خاکی گشت قدرش عالی است	.966
	بو ترابی را حق شد فتح باب	خاکیان دارد اثر از بو تراب	.967
	همچو جان است اندرون تن نهان	بو ترابی زبده بین مردمان	.968
	اندرون خالی ز جمله ماسوا ست	بو ترابی عارفان آن خدا ست	.969
F203	او بوَد از وارث پیغمبران	آن که او شد بو ترابی در جهان	.970
	مظهر لطف خدا راه هدا ست	بو ترابی مظهر لطف خدا ست	.971
	اهل جنت آن بوَد بی قال و قیل	آن که او شد بنده اش از جان و دل	.972
	از برای بندگان است لطف حق	بو ترابی رحمت است از سوی حق	.973
S67	بو ترابی ها بوند ز اخیار دین	بو ترابی را نباشد کبر و کین	.974
F204	میل نبوَد در دلش جز سوی حق	بو ترابی همتش شد سوی حق	.975
	چون به عالم افضل آدم بوَد	بو ترابی مصلح عالم بوَد	.976
	میل شان نبوَد برای سیم و زر	بو ترابی ها ز حق دارند خبر	.977

	978.	میل ایشان است به راه حق روی ست	کارهای شان تمامی اخروی ست
	979.	میل ایشان با رضای حق بؤد	فعل هایش چون تمامی حق بؤد
F205	980.	فعل بنده‌گر شود فعل خدا	اندرون آن بسوزد ماسوا
	981.	فعل بنده شد ز بنده منسلب	او شود فعل خدا را منقلب
	982.	گر نباشد فعل بنده منسلب	کی شود فعل خدا را منقلب
	983.	اختیار بنده چون با بنده است	کی از و فعل خدا تابنده است
	984.	اختیار فعل بنده شد نهان	اختیار حق شود اندر عیان
F206	985.	از نهانی بنده از حق ظاهر ست	از عیانی بنده از حق باطن است
	986.	تو عیان باشی خدا باشد نهان	تو نهان گشتی خدا باشد عیان
	987.	این مجازت با حقیقت شد نقاب	از مجازات شو بیرون شو کامیاب
	988.	این مجازات با حقیقت پرده شد	پرده را برداشتی جمله او شد
S68	989.	از مجازی قطره‌گی ها دور شو	اندرون بحر حق شو نور شو
F207	990.	در مجازی قطره‌گی ماندی اگر	تو شدی اندر میان از در به در
	991.	قطره خود را به بحرش حق رسان	تا شوی از قطره‌گی اندر نهان
	992.	قطره‌گی نبؤد به بحرش اتصال	مآند اندر قطره‌گی او شد فصال
	993.	قطره ممکن شود از خود فنا	از حقیقی بحر حق او را بقا
	994.	آن حقیقت بحر شد اندر نظر	قطره ها نبؤد ز بحرش جز اثر
F208	995.	این همه عالم اثرهای خدا ست	از اثر ها ذات باری رو نما ست
	996.	این اثر ها از صفات حق بؤد	چون صفاتش ذات را ملحق بؤد
	997.	این صفات ها مظهر ذاتی بؤد	از صفاتش فعل ذات جاری بؤد
	998.	فعل ذاتش از صفاتش شد عیان	این بؤد مستغنی از قول و بیان

F209
S68

[16] مناجات به درگاه حضرت قاضی الحاجات

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	999.	ای تو گشتی از عیانی در نهان	در نهانی گشته اندر عیان
	1000.	از عیانی نیست علم را وجود	از نهانی جمله شد اندر وجود
	1001.	از برای واصلان باشی عیان	از برای فاصلان باشی نهان
	1002.	جمله‌گی از بحر ذات قطره ایست	جمله‌گی از شمس ذات ذره ایست
F210 S69	1003.	قطره ها رو به بحر ذات تو ست	ذره ها رو به شمس ذات تو ست
	1004.	قطره اندر بحر شد بحرت عیان	قطره اندر قطره بحرت شد نهان
	1005.	بحر تو از قطره ها مسطور شد	قطره اندر بحر شد مشهود شد
	1006.	الله الله این چه قدرت حکمت است	عقل ها از درک این عاجز تر است
	1007.	عقل ها را نیست راه درک آن	عقل ها عاجز بود از درک آن
F211	1008.	جز تحیر نیست درک عقل مان	ای توئی بیرون ز عقل و فهم مان
	1009.	ای توئی پیدا و پنهان آشکار	جمله عالم گشت از تو آشکار
	1010.	این تمامی عالم اندر حکم تو ست	آنچه اندر حکم باشد خلق تو ست
	1011.	خلق تو از جود تو شد در ظهور	چون به جودت قدرت شد در ظهور
	1012.	جود تو از قدرتت شد آشکار	باز قدرت را که عالم شد شکار
F212	1013.	باز قدرت بود در ذات نهان	باز قدرت گشت از جودت عیان
	1014.	جمله عالم شد ز قدرت در وجود	مقتضای خلقتش سازند سجود
	1015.	هر یکی را بهر استعداد خود	از تو هر یک را اعبادی رو نمود
	1016.	جمله این ها بوند از بندگان	بندگان باشند ز لطفت کامران
	1017.	ای تو هستی بندگان را عیب پوش	عیب ها داریم عیب ما بپوش
F213 S70	1018.	عیب های بندگان بیندئی	عیب های جمله را پوشندئی
	1019.	نعمت بر بندگان افزون بود	بندگان از نعمت مفتون بود
	1020.	جرم و عسیان می کنند این بندگان	عفو و غفران می کنی مر بندگان

1021. کار تو با بندگان لطف و کرم
غیر تو این کی کند ای ذوالکرم
1022. عیب های بندگان را ساتری
هر قصور بندگان را غافری
- F214 1023. شفقتت بی حد بود مر بندگان
بندگان از شفقت تو غافلان
1024. معصیت را بندگان باشند دلیر
دیده آن را می کنی ستر از حریر
1025. بر تو لایق کارها از ما نشد
آنچه او از ما شود آن جرم شد
1026. کارهای ما همه عسیان بود
کار تو بر بندگان احسان بود
1027. نعمتت بر ما بود از حد شمار
کفر و نعمت می کنیم ما صد هزار
- F215 1028. شکر نعمت را به جانه آورده ایم
پیش لطفت ما همه شرمنده ایم
1029. فعل های ما تمامی شد قصور
کارهای ما نشد از دل حضور
1030. کارهای ما همه شرک و ریا
تو منزله از همه ای کبریا
1031. کارهای ما همه روپوشی است
اندرون آن پر از غل و غش است
1032. جز ز لطفت نیست بر ما از امید
چون به لطف تو بباشیم معتمد
- F216 1033. اعتماد ما به تو باشد رواست
اعتماد با غیر تو کردن خطاست
- S71 1034. ای توئی بی چارگان را چاره ساز
ما همه بی چارگان را چاره ساز
1035. نفس و شیطان راه ما را بسته کرد
بی عنایاتت ازین کی بسته کرد
1036. چون عنایاتت به ما هم راه شود
نفس و شیطان دور از ما می شود
1037. گر تو شود توفیق تو با ما قرین
دور از ما می شود این دو لعین
- F217 1038. قلب ما کن جانب لطفت روان
تا که ما باشیم ز لطفت کامران
1039. جمله عصیان ما را کش قلم
بر سر ما عفو و لطفت زن عالم
1040. قلب ما را بارضای خویش کش
تا نباشیم اندرون کشمکش
1041. چون رضایت قلب ما جویان شود
شکر نعمت را زبان گویان¹¹² شود
1042. درد دل ها را دوا سازی بکن
ای تو هستی واقف سر درون

1043. کارهای بندگان باشد خطا ای توئی پوشنده جرم و خطا F218
1044. هر خطا از بندگان شد در ظهور مغفرت سازی خطاهان یا غفور
1045. بر روی بنده خطایش را مزن تو که ستار العیوبی ذو الحنن
1046. هر خطائی کرده ایم بد کرده ایم از خطاهای که خود شرمنده ایم
1047. مغفرت خواهیم ز بابِ لطفِ تو عاصیان را گفته لا تَقْنَطُوا¹¹³
1048. قلبِ ما را روشنی از نور کن اندرون دل سراپا طور کن F219
S72
1049. ذکر تو بر جان ما باشد غذا انس تو باشد به دل صبح و مسا
1050. مرده دل از ذکر تو زنده شود قربِ تو از جان جوینده شود
1051. آن که شد جوینده راه خدا از هوا بر گشت راهش شد خدا
1052. میلِ دل سوی هوای تو شود از هوایت بر رضای تو شود
1053. از رضایت عید محصنات شویم زمرة عبدِ خصائت شویم F220
- [17] در بیان آن که خدای تبارک و تعالی عالم را خلق کرد برای انسان و انسان را خلق کرد برای خود چنانچه فرموده است الانسان سری و انا سره و ازین ظاهر و آشکار است گفته خواهد شد چونکه عالم انسان عالم کبرا است¹¹⁴ و عوالم دیگر عوالم صغرا است¹¹⁵

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

1054. آن خداوند زمین و آسمان قدرتش را کرد از عالم عیان
1055. جمله عالم قدرتش را مظهری ست جمله عالم اظهاری ست F221
1056. جمله عالم گشت از قدرت شهود در شهود قدرتش ذاتش نمود
1057. جمله عالم بود در قدرت نهان چون ز ذاتش قدرت او شد عیان
1058. گشت عالم واسطه بر قدرتش جمله عالم شد ظهور قدرتش
1059. قدرتش بر جمله عالم رو نمود تا ازین عالم شود انسان شهود S73

¹¹³ Zümer/53.

¹¹⁴ کبرا S: کبر F

¹¹⁵ و انسان را خلق کرد برای خود... و عوالم دیگر عوالم صغراست SF - :F, S

1060. خلق عالم شد به آدم واسطه
1061. جمله عالم رو نمود قدرت است
1062. جمله عالم ظاهری کبرا بود
1063. باطنش را جمله عالم شد صغیر
1064. از جهانی صورتش شد منتخب
1065. مقصد حق از عوالم آدمی ست
1066. جمله عالم واسطه بر آدمی ست
1067. جمله اجزا گشت بهر آدمی
1068. سرّ حق در عالم انسان بود
1069. سرّ حق را صورت انسان بدان
1070. صورت انسان به حق شد اختیار
1071. جمله عالم بهر آدم خادم است
1072. شد وجودش جمله عالم را سبب
1073. بر صفات و ذات حق شد مظهري
1074. بشنو الانسان سري از رسول
1075. سرّ انسان است خداوند جهان
1076. آن خدا شد اقرب از **حَبْلِ الْوَرِيدِ**¹¹⁶
1077. آدمی مقصود حق شد از جهان
1078. تا ازین اکوان شود آدم ظهور
1079. جمله اکوان بود مثل شجر
1080. میوه اشجار عالم آدم است
1081. زبده عالم به حق مختار شد
- F222 تا شود آدم به حق بی واسطه
- قدرت تلمش به خلق آدم است
- ظاهر آدم ازین صغرا بود
- معنی انسانی اکبر از کبیر
- ذات حق را سیرتش باشد احب
- F223 چون به آدم جانب از حق دمی ست
- آدمی با ذات حق را هم دمی ست
- جامع الاجزا از حق شد آدمی
- عالم انسانی سرّ آن بود
- چون درین صورت بود ذاتش نهان
- F224 چون درین صورت بود اسرار یار
- چون ز عالم آن که مقصود آدم است
- از قوا آمد به فعل اسمای رب
- شد ز سوی حق **خَلِيفَةَ** اظهري
- S74 این حدیث قدسی از جان کن قبول
- F225 این بود اسرار از سرّ نهان
- آن که شد آگاه شد مردی فرید
- شد به آدم واسطه کون و مکان
- میوه اکوان شد آدم در ظهور
- آدمی در این شجر شد چون ثمر
- F226 چون ازین اشجار زبده آدم است
- از طفیل میوه این اشجار شد

1082. گر نبودی میوه مقصود خدا کی وجود این شجر شد از خدا
1083. این ثمر ز اشجار عالم آدم است آدمی چون جان جمله عالم است
1084. جمله عالم بهر آدم چون جسد زان سبب ابلیس به آدم شد حسد
- F227 1085. آدمی مخدوم این عالم بود بهر آدم جمله‌گی خادم بود
1086. آدمی باشد ز عالم منتخب زان جهت از جمله شد محبوب رب
1087. مظهر نام خدا آدم بود جز ز آدم مظهر تام کی بود
1088. چونکه انسان از ملک‌ها افضل است قدر انسان از فلک‌ها برتر است
- S75 1089. پیش قدرش جمله خلق جهان از اقل باشد قلیل این را بدان
- F228 1090. مرکز کون و مکان انسان بود چون ازین مرکز همه اکوان بود
1091. گشت انسان مرکز جمله وجود از وجود مرکزش جمله نمود
1092. گشت مرکز ظاهری یک نقطئی باطنش را گشت عالم نقطئی
1093. مرکز تحقیق آدم شد یقین گرچه باشد صورتش از ما و طین
1094. چون ز انسان آسمان دارد شرف روی حق باشد به انسانی شرف
- F229 1095. در حقیقت وجه آدم روی او ست نی که آن روئی که او خود روی او ست
1096. روی خودبین از حقیقت فاصل است روی حق‌بین با حقیقت واصل است
1097. گشت انسان محرمان وجه ذات تافت ذاتش چون به مرآت صفات
1098. آینه شد آدمی با وجه ذات وجه ذاتش جلوگر شد بر صفات
1099. وجه آدم شد صفات حق یقین جلوگر شد ذات رب العالمین
- F230 1100. وجه انسان است کتاب لم یزل آن که خواند عارف است او از ازل
1101. وجه انسانی بود قرآن حق چون درین قرآن شد اسرار حق
1102. تو ز خود غافل شدی ای مرد دین در صف حیوان یان مانند یقین
1103. وصف حیوانی تو را غالب شدی بر هوای نفس خود طالب شدی
- S76 1104. از کتاب حق تو گشتی بی خبر زان سبب شد جای تو نار سقر

1105. از کتاب خویش هر که واقف است
1106. آدمی واقف شود بر سرّ خود
1107. آدمی واقف نشد بر سرّ یار
1108. آدمی از فضل حق دارد خیر
1109. آدمی بی فضل نبود در جهان
1110. آدمی را فضل می باشد شرف
1111. فضل ها بسیار باشد در جهان
1112. علم هر چیزی ز جهلش بهتر است
1113. فضل کلی معرفت باشد به حق
1114. فضل جزئی نسبتش با یک دیگر
1115. فضل کلی بر فضایل سابق است
1116. آن که او کلّ گشت آن سابق بود
1117. کلی ها را تو مثال بحر دان
1118. نهر ها با نهرها لاحق بود
1119. چشمه ها شد نهر ها را لاحقون
1120. سابقون السابقون بحرست ز حق
1121. همچنین باشد تفاوت در میان
1122. جمله این ها ز صنع حق بود
1123. هیچ کس را با حقارت می نگر
1124. جمله اش با صنع صانع مظهری ست
1125. صنع صانع گشته از این ها ظهور
1126. جمله مردم را به چشم حق نگر
1127. صنع حق باشد به مصنوعش روان
- F231 نزد حق آن کس ز قرآن ناطق است
- آن بود قرآن ناطق از ودود
- آن بود حیوان همچون زیر بار
- فضل حق شد بهر آدم تاج سر
- آن که او بی فضل شد حیوان بدان
- F232 آن که او بی فضل شد نبود شرف
- اندرون فضل ها فضل است بدان
- معرفت شد با خدا افضلتر است
- فضل جزئی را نشد رو سوی حق
- همچو فضل عمر وزید با یک دیگر
- F233 صاحب کلّ بر دیگرها سابق است
- جزو ها با کلی ها لاحق بود
- جزو ها را تو مثال نهر دان
- بحر چون با نهرها سابق بود
- S77 نهر ها با چشمه ها شد سابقون
- F234 نهر ها با چشمه ها سابق به حق
- سابقون السابقون زین شد بیان
- آن که سابق گشت او با حق بود
- خواه مسلم خواه کبر حیوان خر
- چونکه از مصنوع به صانع دان دری ست
- F235 مظهر صانع همه شد بی قصور
- صنع و قدرت گشته با این جلوهگر
- چون ز مصنوعش به صانع راه دان

1128. بین مصنوعش بزرگی آدمی ست اعظم صنوعش به صنع آدمی ست
1129. جمله عالم صنع حق باشد بدان بین این ها اکملش آدم بدان
1130. صنع آدم از دیگر صنعان جدا ست صنعت آدم که از دست خدا ست
1131. این شرف مخصوص بر آدم بود از برای دیگران این کی بود
1132. آدمی از دیگران ممتاز شد زان سبب از بهترین عبّاد شد
1133. قدر آدم با خدا باشد بلند از بلندان کرد آدم را بلند
1134. بعضی را ابرار از اخیار کرد بعضی را دان¹¹⁷ مخزن اسرار کرد
1135. بعضی آدم گشتت از ابرار حق بعضی آدم شد مقرب او به حق
1136. بعضی ها اوتاد از آبدال شد بعضی ها اقطاب قلب جمله شد
1137. سرّ حق از روی این ها شد ظهور از مراتب شد ظهورش بی قصور
1138. بعض شد آفاقی بعضش انفسی بعض آن شد جامع هر دو بسی
1139. که آدم گشتت جامع بر مقامات که از حق شد به آدم این کرامات
1140. که آدم گشتت از ابرار و اخیار ازان شد رونمون جمله اسرار
1141. که آدم گشتت اسرار از خداوند به آدم گشتت اسرار آن خداوند
1142. به اسرار جهاتی گشتت مظهر ازان رو آدمی شد شمس اظهر
1143. اگر خواهی ز اسرار خدائی درون ملک دل شو پادشاهی
1144. درون ملک دل سرش عیان است همه بی قول و بی گفت در بیان است
1145. ز احوال دلت گشتی خبردار شدی تو واقف اسرار آن یار
1146. هران باشد که از اسرار آگاه که در شهر وجودش گشتت آن شاه
1147. درون ملک دل شد جمله عالم که ملک دل بود شهری معظم
1148. که دراین شهر مالک جبریان است به چشم جبری اسرارش عیان است
1149. هران جبری که شد از جبر تحقیق به نزد آن خدا شد او محقق

1150. هران جبری که از تقلید جبری ست
1151. که نقلی را شهودش نیست با عین
1152. که نقلی سوی دنیا گشت آلت
1153. که نقلی روی او شد سوی امکان
1154. حقیقت جبری شد بحر معظم
1155. حقیقی جبر را نبود نهایت
1156. حقیقی جبر حق برآن عیان است
1157. چو قطره محو اندر بحر حق است
1158. اراده بهر جبری منسلب دان
1159. ارادات الهی گشت ظاهر
1160. تمامی شرک از جبری نهان است
1161. که جبری را نمی باشد اراده
1162. که جزئی گشت تابع سوی کاش
1163. به زیر حکم کلّ چون گشت مغلوب
1164. که آن جزئی ز کلی در نهان است
1165. عیان باشد اگر شمس جهانی
1166. که شب هاشد نهان شمس است ظاهر
1167. اگر شمس حقیقی گشت ظاهر
1168. هوا و وز هوس گشتی تو فانی
1169. هوایت چون حباب روی آب است
1170. هوا راه خدا را گشته مانع
1171. همه عالم بوند صنع خداوند
1172. که از مصنوع به صانع راه باشد
- F240 که جبر آن بود از روی نقلی ست
- شود با عین به نقل رفتنش شین
- حقیقت جبر را شد ذوق و حالت
- حقیقی روی او شد سوی یزدان
- بود بحر ز دیگر بحر اعظم
- F241 بدایتش به دیگر شد نهایت
- که او از خویشتن اندر نهان است
- که آن جبری بود از سوی حق است
- چو قطره نیست شد در بحر یزدان
- که جبری بر اراده شد مظاهر
- F242 تمامی وحدت حق در عیان است
- اراده از حق است آن بی اراده
- که ساقط گشت جزئی دان ز کاش
- که حکم جزئی از این گشت مسلوب
- S80 نهانی شب که شمس اندر عیان است
- F243 ازان باشد که شب ها در نهانی
- به نور شمس باشد روز باهر
- نمآند در جهان یک نفس کافر
- که همت شد به ملک جاودانی
- هوا اگر رفت دل سوی خدایی است
- F244 بیرون شو از هوا بین صنع صانع
- که از صنعش به صانع رو دلت بند
- که راه این به استدلالت باشد

1173. که استدلالیان باشند غیبی
1174. که آن عینی بود از کوی او شد
1175. که عینی گشت شد از بختیاری
1176. که عینی گشت آن انسان کامل
1177. که حمل آن ز اول در قوا بود
1178. که او از جهل و ظلمش شد خلاصی
1179. به امرش قائماً بِالْأَقْسَطِ¹¹⁸ گشت است
1180. هران علمی که باشد او ز حالی
1181. که حالی رو به سوی آن نگار است
1182. که قالی روی او شد سوی دنیا
1183. که از حالی دلت پر نور گردد
1184. ز حالی بنده احرار باشی
1185. ز حالی با خدا باشند مقرب
1186. به حالی مظهر ست انسان کامل
1187. به حالی سرّ حق اندر عیان است
1188. به حالی می شود انسان ز دانا
1189. که از حال است انسان را کمالات
1190. که از حال است راهِ قَابِ قَوْسَيْنِ¹²⁰
1191. که از حال است راه آن خداوند
1192. که از حال است راه انبیاهان
1193. که قول انبیا با حال راه است
- از و بیرون بود آن گشت عینی
- همای دولتش در سوی او شد
- F245 مقام منزلش شد کوی یاری
- امانت های حق را گشت حامل
- به فعل آمد که او اندر قوا بود
- که او شد با خدا از عبود خاصی
- که جهل و ظلم از دستش برفت است
- S81
- F246 بود بهتر ازان علمی که قالی
- گلستان دلش زان سبزه زار است
- به مال و منصب و با عز و با جاه
- که خارت از گلستان دور گردد
- به ملک معنوی سردار باشی
- F247 ز حالی باشد انسان قرب آن رب
- بر آرد پای آن افتاده در گِل
- هران غیب است که آن عین العیان است
- رسند از حال با قربِ أُوْ أَدْنَى¹¹⁹
- که از حال است کند طی مقامات
- F248 رسی آنجا شدی تو نور عینین
- به غیر از حال جمله راه شد بند
- که از حال است راه اولیاهان
- ازان قولش خواصش راه حال است

Âl-i İmrân/18. ¹¹⁸

Necm/9. ¹¹⁹

Necm/9. ¹²⁰

1194. که راه آن خدا¹²¹ از حال باشد
1195. اگر قالت به حالت شد مبدل
1196. که از حالت به دل باشد سروری
1197. دلت را زنده‌گی از حال باشد
1198. دلت افسرده باشد¹²² مرده گردد
1199. ز انسانی به حیوان شد مبدل
1200. به سفلی گشت از حیوان¹²³ بتر شد
1201. دلت روشن شد از نور الهی
1202. حقایق ها بود ز اسرار انسان
1203. که انسان شد خلیفه¹²⁴ سوی آن حق
1204. خلیفه دان ز مستخلف جدانی
1205. اگر بنده ز خود باشد نهائی
1206. اگر بنده همی باشد عیانی
1207. نهائی بنده آن حق گشت ظاهر
1208. مظاهر شد ظهور قدرتش را
1209. ازین وجه است خلیفه¹²⁶ شد ز یزدان
1210. که قول آن که قول آن خدا شد
1211. همه مردم به زیر حکم او یند
1212. که امر آدم است امر خداوند
1213. هران از زیر حکم او بیرون شد
- S82 همه قالت تمامی حال باشد
- F249 میان مردمان گشتی تو اکمل
- میان مردمک باشی چو نوری
- به دل افسردگی از قال باشد
- ز انسانی به حیوان ی بگردد
- چنان از علوی شد آن سوی اسفل
- F250 که از انعام بدتر از اضل شد
- حقایق منکشف شد همچو مابی
- به چشم دل ز حق باشد نمایان
- به مردم رهنما با سوی آن حق
- جدا باشد خلیفه¹²⁵ از خدا نی
- F251 خداوند جهان باشد عیانی
- خدا باشد از و بنده نهائی
- خلیفه گشت با حق شد مظاهر
- ظهور قدرتش زین شد هویدا
- S83 که قول و فعل آدم شد ز یزدان
- F252 به خلقان جهان او رهنما شد
- به امر گفته فرمان او یند
- خلیفه جمله مردم را دهد پند
- خدا را عاصی از مرد دون شد

121 خدا S: - F
 122 باشد F: کرد S
 123 Tin/5.
 124 Bakara/30.
 125 Bakara/30.
 126 Bakara/30.

	هران کس چون مطیع امر او شد	1214.
	هران کس شد مطیع آل یاسین	1215.
F253	که او شد زبده اَخیار ¹²⁷ از دین	
	هران کس شد ز خاصان الهی	1216.
	برای مردمان او پیشوایی	
	هران کس که بود ز اَخیار امت ¹²⁸	1217.
	به تحقیق آن بود از اهل جنت	
	هران کس را که در طبعش سخا شد	1218.
	برای آن ز حق جنت عطا شد	
	هران کس را که طبع آن بخیل است	1219.
	میان مردمان آن کس لئیم است	
F254	که عالی طبع ها از اهل حالی ست	1220.
	هران کس را که طبعش طبع عالی ست	
	میان مردمان باشد ز محبوب	1221.
	هران کس را که طبعش گشت مرغوب	
	بلند از همتان آن مرد عالی	1222.
	هران مردی که دارد طبع عالی	
	که طبع آن به مردم ها سلیم است	1223.
	هران مردی که طبع آن حلیم است	
S84	علیم است و سلیم از سوی آن حق	1224.
	هران در طبع آن است حکمت حق	
F255	که آن دانا بود از قلب سالم	1225.
	هران باشد تراشیده ز عالم	
	تراشیده نباشد آدمی زاد	1226.
	که آن خود رو بود او گرچه زهاد	
	تراشیده که آنها عارفان اند	1227.
	به اسرار الهی واقفان اند	
	تراشیده نشد آن خود پسند است	1228.
	که آن شد خود پسند در قید و بند است	
	که با قید عناصر بسته باشد	1229.
	که طبع علوی زان ¹²⁹ برجسته باشد	
F256	به طبع مادری دان بسته او شد	1230.
	که طبع چهار عناصر مادری شد	
	تراشیده که آنها علویان اند	1231.
	ز طبع مادری برجستگان اند	
	طبعیت های افلاک است طبعش	1232.
	ز ابّ موروث آن افلاکی طبعش	
	عناصر مادر ست آبا فلک شد	1233.
	که آبائی که برتر از ملک شد	
	که آن آبائی شد از علویات است	1234.
	و آن شد مادری از سفلیات است	

Hacer el-Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrika*, Mektebetu'l-Feyyâz, Mısır, 1429, s. 456. ¹²⁷

A.e. ¹²⁸

زان F: زین S ¹²⁹

1235. که آن از علوی شد او گشت انسان
F257 و آن از سفلی شد او گشت حیوان
1236. به صورت هر دوی این آدمان اند
به سیرت فرق ها مثل جهان اند
1237. تراشیده حقیقی آدمی شد
که آن شد نا تراش حیوان ی او شد
1238. تراشیده که باشند پیر پرور
تراشیده نشد بی پیر و بی سر
1239. اگر خواهی تراشی از خداوند
S85 که بتراشد¹³⁰ تو را تو باش خرسند
1240. که به تراشد تو را چشمت گشاید
F258 به چشمت زره همچون کوه نماید
1241. به چشم تو که چون زره نمون است
به ظاهر زره باطن مثل کوه است
1242. درون ساعتی یک زره مآند
ز زره ساعت از رفتن بمآند
1243. درون چشم اگر باشد ز زره
که از یک زره مآندی تو که از ره
1244. که نماید ز خوردی بر دو¹³¹ چشمت
که چون با خورده بین باشد نمونت
1245. که آن یک زره اندر چشم باشد
F259 از آن زره به چشمت درد باشد
1246. به ظاهر زره را نبود وجودی
الم بر چشم شد چون کوه جودی
1247. بزرگان بهر تو چون خورده بینند
که بنماید تو را آن را که بینند
1248. که زره بر دیگر عضو پاک نبود
اگر بر چشم شد چشم پاک نبود
1249. که کار زره در چشمت بزرگ است
نمایش را اگر چندی که خورد ست
1250. که کار آن خدا میدان چنین است
F260 که وزر زره در نزدش چو کوه است
1251. به ظاهر کوه را میدان بزرگ است
به باطن نزد حق یک زره نیم است
1252. که آن زره مثال کوه باشد
که زره شد وجود آن کوه باشد

[18] وجودک ذنب لا یقاس ب ذنب آخر

F260
S85

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

1253. که کوه معصیت نبود قیاسش
S86 به ذنب هستی کن ذنبان قیاسش

¹³⁰ بتراشد S: بتراشد F
¹³¹ خوردی بر دو - S: خورد F

1254. ز ذنب هستی خود را دور کردی / شدی عارف به حق مسرور کردی
F261
1255. که چشم عارفی بر تو گشایند / که نره کوه را بر تو نمایند
1256. که چشم عارفی چون خورده بین است / از آن بنماید آنچه در کمین است
1257. اگر گویند عیبت را ز شفقت / مشو مغموم تو از آن گفت و شفقت
1258. اگر خرسند نگشته گشتی مغموم / شدی در هر دو عالم تو ز مشنوم
F262 1259. تراشیده شدی از پیر دانا / ز خود کمتر ندیدی هیچ کس را
1260. ز کس بهتر اگر خود را ببینی / در آن دم گشتی با شیطان قرینی
1261. که شیطان دید خود بهتر ز آدم / ازان مردود شد او از خداوند
1262. که شیطان کرد طاعت های بسیار / ازان طاعت به او شد قرب آن یار
1263. که از بسیار طاعت گشت عالی / نبود خالی ز طاعت ماه و سالی
F263 1264. خدا خلق کرد آدم را که از حق / مخاطب کرد ملک را ربّ افلاک¹³²
1265. ملائیک را که فرمان از خدا شد / به آدم سجده امر آن خدا شد
1266. ملائیک کرد به امر حق اطاعت / به آدم سجده کرد زان یافت قربت
1267. که هستی بهر ابلیس رونمون شد / شقاوت اندرون بود او بیرون شد
S87 1268. بگفت من ناری او از خاکی باشد / کی از ناری به خاکی سجده باشد
F264 1269. که من از نار باشم او که از خاک / کجا من سجده آم بهر این خاک
1270. که او از خاک آن ظلمانی سفلی ست / که من از نار نار نورانی علوی ست
1271. که شیطان کرد حجت با خداوند / ابا از سجده شد ربّ خداوند
1272. که آن هستی به شیطان بود نهانی / ز روی آدم او شد در عیانی
1273. حسد کبر و تعنّد بود پنهان / که از هستی که این ها شد نمایان
F265 1274. که این هستی به شیطان رو نما شد / که طاعت های او جمله هیا شد

¹³² افلاک S: ارباب F

1275. که آدم چون محک از مظهریت
1276. که نور از ظلمتش میدان جدا شد
1277. که شیطان بود اول عبد زاهد
1278. تراشیده اگر شیطان که بودی
1279. عبادت های بارش داد سرکش
1280. که بار هر عبادت نیستی شد
1281. درون هستی است کبر و غروری
1282. بزرگان از رهی پستی گریزند
1283. ز هستی گر بماند زره کم
1284. سوار اسبِ نفست هستی باشد
1285. هران کس شد تراشیده ز پیران
1286. تراشیده حقیقی شیرها اند
1287. محقق ها اگر سازند تراشی
1288. که آنها بر تو بد گویند گریزی
1289. نمی دانم ازین ها تو کدامی
1290. اگر باری ببینی گوئی طیرم
1291. که زبده از تراشی حاصل آید
1292. تراشیده بوند مردان کامل
1293. تراشیده نباشد مرد خود رأی
1294. هران کس یافت از حق لطف بی حد
1295. اطاعت بهر نفس است آن خطا شد
1296. اطاعت می کنی با امر حق کن
1297. به حکم نفس کردی حکم آنی
- ز آدم نور و ظلمت اظهریت
- که آدم شد خلیفه از خدا شد
- تراشیده نشد ز سوی واحد
- عبادت ها به نیستی می کشیدی
- هران سرکش بود دستت ازان کش
- که آن نیستی حقیقت هستی او شد
- که از هستی نشد در دل سروری
- به جام نیستی می را بریزند
- جبال طاعتت را داد بر هم
- مقامت از بلندی پستی باشد
- که لطف حق بر او باشد فراوان
- تراشیده نشد چون برفیان اند
- تراش زان شوی تو دل خراشی
- اگر آن نیک می گیند بریزی
- به مثل آن شترمرغ کار سازی
- بپر گویند بگوئی من شترم
- که آن شد ناترش زان فاصل آید
- کمالات به انسانیت حامل
- که خود رأی بود پنداری وی
- ز جمله نفس خود را دید او بد
- که آن شد بهر نفس آن در هباشد
- اگر از امر نفس است ترک آن کن
- ازین بیرون شدی حاکم به آنی
- F266
- S88
- F267
- F268
- F269

1298. به حکمش کرد رائی ای برآدر
1299. ز زیر حکم او خود را بیرون آر
1300. تراشیده مؤدب با خدایند
1301. هوائی مشربان نبود تراشی
1302. هران باشد تراشیده که از حق
1303. اگر گشتی ز مردی نا تراشی
1304. تراشیده بود از مرد انسان
1305. که از یک نا تراش بسیار آدم
1306. زبان نا تراشان همچو سنگ است
1307. اگر بر سر زند بشکست از آن سر
1308. اگر گوئی سخن اندازه بر گو
1309. که بی میزان سخن باشد چو آتش
1310. ازان آتش اگر افتد شراره
1311. زبان را در دهان محبوس داری
1312. زبان اندر دهانت حبس گردد
1313. شود روشن که عقل و جان ز حبسش
1314. که بی اندازه باشد آن هوا دان
1315. هوا باشد سخن نبود ز حکمت
1316. سخن شد از هوا آن هیچ باشد
1317. که آن هیچ است ز روی علم نبود
1318. سخن باشد که میزان سخن گو
1319. نهان است آدمی زیر زبانش
1320. سخن گوئی به حکمت کن مطابق
- S89 بگرداند تو را اکنون درآدر
- F270 رسی به آن مقام قرب ابرار
- که از آداب در قرب و صفایند
- تمامی کار هایش نا تراشی
- نبینی قول و فعلش غیر از حق
- به رشوت خوی کردی گشتی راشی
- F271 که اسرار خدا شد بهر انسان
- که در مجلس بود یابند از و غم
- اگر در پا رسد آن پا که لنگ است
- اگر بر دست رسد دست گشت ابتر
- به اندازه سخن ها گشت نیکو
- F272 ازان آتش زبانت رو درون کش
- شود سوزان جهان از یک شراره
- ازان بهتر زبان را تو بر آری
- که عقل و جان تو در رقس گردد
- S90 شود عقلت سوار پشت اسبش
- F273 هوا باشد سخن بی فایده دان
- نباشد از هوا آن شد به حکمت
- که آن هیچ است اندر پیچ باشد
- که آن بی علم شد آن محض جهل است
- ازان باشد نما حال سخن گو
- F274 به قولش ظاهر است افعال و حالش
- مطابق شد به حکمت شد موافق

1321. اگر باشد سخن فایده بر کس
 1322. موافق شد به حکمت این سخن دان
 1323. منافع بهر انسانی دو قسم است
 1324. ازین هر دو یکی ملحوظ باشد
 1325. ازین ها گر یکی ملحوظ نبود
 1326. **كُلُوا وَاشْرَبُوا**¹³³ حق گفت به قرآن
 1327. فرو بردن توانی استخوان را
 1328. که اسراف تو همچون استخوان است
 1329. سخن باشد اگر از حد تجاوز
 1330. سخن را گر تجاوز نیست بر گو
 1331. تو میدانی سخن کردن زیان است
 1332. زبان لغزیش کند از پا بتر دان
 1333. زبان باشد ز جمله عضو اصغر
 1334. زبان اندر دهان خاموش باشد
 1335. نباشد در سخن بسیار عقلت
 1336. که خاموشی بود از مرد با خوش
 1337. هران پر گفت شد او را سبکدان
 1338. سخندان آن که از حق عارفان اند
 1339. سخن باشد اگر نُزَّ و جواهر
 1340. سخن بی معنی باشد زود پس کرد
- F275 سخن کردن تو را دستور باشد
 سخن از بهر تو دستور نبود
 که بعد ازان بگفت **لَا تُسْرِفُوا**¹³⁴ آن
 که نتوانی بیرون کردن ز دل را
كُلُوا وَاشْرَبُوا¹³⁵ چون لحم¹³⁶ آن است
 به حق کن استعاذه تو همان روز
 ازان گفتن که حاصل گشت نیکو
 فرو بردن که همچون استخوان است
 ازان لغزیش که جانت در خطر دان
 ولیکن جرم او از جمله اکبر
 که از دل جمله ذوق و نوش باشد
 به خاموشی بود تزئید عقلت
 ز پر گفتن به آدم شد فراموش
 سبک ها نیستند مرد سخندان
 به اسرار معانی واقفان اند
 میان سنگ ها شد چون جواهر
 ازان پیدا نباشد بر¹³⁷ تو از درد
- F276
S91
- F277
- F278

A'râf/31. ¹³³
 A'râf/31. ¹³⁴
 A'râf/31. ¹³⁵
 لحم F: گوشت ¹³⁶
 S: با F ¹³⁷

1341. تفکر کن ز اول پس سخن گوی
پشیمانی نیارد بر تو آن گوی
1342. سخن بی فکر شد آرد پشیمان
پشیمانی ست یکی از باب احزان
- F279
S92 1343. بزرگان راه خاموشی گرفتند
ز خاموشی به قریب حق برفتند
1344. ز خاموشی دلت دان زنده گردد
دلت شد زنده جانت خنده گردد
1345. هران مردی ز خاموشی نظر کرد
سمای جان را در دم گذر کرد
1346. سمای جان اندر قلب باشد
ز جان و قلب با جانان باشد
1347. هران مردی که شد در عالم جان
که از جان یافت ره با سوی جانان
- F280 1348. راه جانان بود راه شکر فی
به راه او نگنجد صوت و حرفی
1349. ز صوت و حرف باشد آن مُعَرَّآ
ازان رو عارفان را گشت مأوا
1350. ز خاموشی که غفلت بسته گردد
دلت با سوی آن حق بسته گردد
1351. که چشم جان ز خاموشی گشاید
به چشم جان روی حق نماید
1352. که کار عارفان باشند خاموش
به جز حق هرچه باشد دان فراموش
- F281 1353. فراموشی بود از ماسوائی
حقیقت عین باشد نی سوائی
1354. هران کس را حقیقت گشت با عین
به سوی غیب رفتن شد به او شین
1355. شریعت رو به سوی غیب باشد
طریقت رو به سوی عین باشد
1356. حقیقت گشت با عینُ العَیانی
که او باشد حیاتِ جاودانی
1357. میان هر دو از حق معرفت دان
مُقَرَّر گشت او از بهر انسان
- F282
S93 1358. یکی ممکن و دیگر گشت واجب
ازین واقف نشد آن ابنِ حاجب
1359. که آن ممکن بود بحر صفات است
و آن واجب بود آن بحر ذات است
1360. میان هر دو بحرین گشت بَرَزَخٌ¹³⁸
وجوب امکان بین هر دو بَرَزَخٌ¹³⁹
1361. که نام برزخ آن اعراف باشد
رجالان اند بر اعراف باشد

	1362.	میان هر دو بحرین است مقامش	شناسد جمله را با قال و حالش
F283	1363.	که حال جمله در عینش عیان است	همه ز اقوال و احوالش بیان است
	1364.	بوند احوال شان از جمله پنهان	سرائر ها بؤد مکشوف ایشان
	1365.	که این ها با خدا محبوب باشند	که از اقوال این ها دور باشند
	1366.	همه اقوال احوال است بر ایشان	تمامی قال ها شد حال ایشان
	1367.	بحار علم حق را گشته مظهر	که علم حق ز ایشان گشته اظهر
F284	1368.	که علم شان بؤد از علم ذات است	درون علم ذات علم صفات است
	1369.	صفات و ذات را شد مظهر انسان	که شد انسان خلیفه بهر یزدان
	1370.	صفات و ذات را شد جامع از حق	که شد انسان کامل او مُحَقَّق
	1371.	به انسانی کمالاتی است از حال	اگر نبؤد کمال او گشتت از قال
	1372.	کمالات الهی بی نهایت	به انسان است ز روی قابلیت
F285 S94	1373.	ز روی قابلیت شد ظهوری	چو نیسان در صدف شد همچو دُرّی
	1374.	درین اصداغ انسانی سرا سر	دُرّی اسرارها شد همچو گوهر
	1375.	که آن گوهر بؤد اسرار انسان	خدا از بهر انسان کرد احسان
	1376.	که احسان خدا شد بهر آدم	ز جمله کرد آدم را مُگَرَم
	1377.	ازین رو آدمی مسجود باشد	که این مسجودی از حق جود باشد
F286	1378.	که آدم مظهر است با حق بدانی	ازان رو گفت حبیبش مَنْ رَأَى ¹⁴⁰
	1379.	ظهور حق به آدم شد هویدا	به آدم سجده امرش گشتت پیدا
	1380.	ملک ها بهر امرش کرد سجده	مطیع حق بشد با امر سجده
	1381.	که ابلیس بهر سجده کرد ایبا	ازان مردود شد از یار زیبا
	1382.	که نافرمانی بهر آن نمون شد	ازین رو در شقاوت بر فزون شد
F287	1383.	طبیعت های بد باشد چو ابلیس	ازان افتد درون چاه ابلیس

1384. سر آن شد طمع پس کبر و کین است حسد با عجب و مغروری چنین است
1385. همه این ها از اخلاق ذمیم است اگر بر کس بود آن در جهیم است
1386. همه زین ها اگر گشتی خلاصی تو گشتی دور از شیطان عاصی
1387. که این ها یار با شیطان باشند تمامی این همه شیطانی باشند
1388. ز شهر دل که این ها شد بیرونی اثر نبود ز شیطان اندرونی
1389. به این ها می کند شیطان آغوا به مردم ها کند صد شور غوغا
1390. قناعت با تواضع گشت یاری طمع از هم تگبر گشت عاری
1391. سخاوت هیچی شد بهر تو حاصل یقین دان گشت شیطان از تو فاصل
1392. صفای قلب اگر بر تو نمون شد شرارت های شیطان بی نمون شد
1393. ز قید مادری گشتی خلاصی خدا را تو شدی از عبد خاصی

F288
S95

F289

F289-
290
S95-96

[19] در بیانِ خَطِّ استوا می گوید و آن خَطِّی¹⁴¹ است¹⁴² که به وسطِ عالم واقع است و آن را اِعْتِدَالِین خوانند و آن مدارِ رَأْسُ الْاَسْوَلِ الْحَمَلِ و الْمِيزَانِ است هر گاهی که اَفْتَابِ عالم تاب به درجه اول برج حمل در آید شب و روز مساوی خواهد شد و آن روز را روزِ نوروز خوانند اول بهار است و دیگری آن اول درجه برج میزان است و اول تیره ماه است و نیز در آن روز استوای لیل و نهار مساوی خواهد شد و هر دو اِعْتِدَالِین مظهرِ تجلیاتِ رحمانی است تَعَلُّقُ به عالم آفاق و انفس دارد و هر دو از این بیرون نیست زیرا را عالم این عالم اوسط است و در عالم مَكُونَاتِ چه مقدار افریده باشد ازین دو بیرون نیست خواه عالم آفاق و خواه عالم انفس تمامی را جامع است و از آفاقی و انفسی به تفصیل بیان خواهد شد انشا الله تعالی و تقدس

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

1394. میان جمله عالم خَطِّ راهی ست بود نامش که خَطِّ اِسْتِوَائِی¹⁴³ ست
1395. که آن خَطِّ است از خَطِّ خدائی میان عالم او شد اِسْتِوَائِی¹⁴⁴
1396. بران خط گر شود آن آفتابی که نور ظلمتش باشد مساوی
1397. که با رَأْسُ الْحَمَلِ با رَأْسِ میزان بود خورشید برابر روز و شب دان

¹⁴¹ خطی S, F: خط SF

¹⁴² ست S, F: است SF

¹⁴³ Tâhâ/5.

¹⁴⁴ Tâhâ/5.

1398. به آن خط است که¹⁴⁵ روز و شب برابر عدالت ظاهر از سلطان داور
1399. که خورشید نقل کرد برج حمل را زمین پوشید ازان سبزین حلق را F292
1400. که آن روز است او شد اول سال شب و روزش برابر شد به مثقال
1401. که آن روز است اول از بهار است شتاب گذشت که آن روز بهار است
1402. تجلیات حق را گشت مظهر گلستان ها همه زین گشت اظهر
1403. عدالت های حق زین گشت ظاهر عدالت های حق را شد مظاهر
1404. عدالت ها ز روی استوائی ست که از این استوا جمله مساوی ست F293
1405. نه آن بسیار گرم است¹⁴⁶ و نه سرد است¹⁴⁷ میان هر دویش فردانه فرد است
1406. که باشد زین بساط حق نشانه که بسط حق از و باشد روانه S97
1407. که باشد استوائی جمله عالم که ازین استوا شد زبده آدم
1408. که آن باشد به خط استوائی وجود آدمی شد ز استوائی F294
1409. وجود آدمی را جمله موجود به امر آن خدائی اوست معبود
1410. تمامی جمله خلقت استوائی ست به عرش آدمی حق استوائی ست
1411. که قلب آدم است عرش خداوند به عرش خود شود نازل خداوند
1412. به عرش قلب رحمان مستوی شد دلت اندر میان اَصْبُعَيْن¹⁴⁸ شد
1413. شوی در پنجه تقلیب رحمان¹⁴⁹ تو را ظاهر شود اسرار انسان F295
1414. امانت ها که بود¹⁵⁰ اندر قوایت به فعل آید که چون یک یک نماید
1415. امانت ها که در تو بود پنهان حجاب جهل از تو گشته پنهان
1416. حجاب جهل از تو شد بیرونی به ظاهر گشت آن بود اندرونی

¹⁴⁵ که S: F -

¹⁴⁶ گرم است F: سرد است S

¹⁴⁷ سرد است F: گرم است S

¹⁴⁸ Nasr el-Kissî, el-Müntehab, Dâru'l-Belensiyye, Riyad, 1423, c. 2. s. 385.

¹⁴⁹ رحمان F: رحمن S

¹⁵⁰ بود S: بد F

	حجابِ جهل باشد سَدِّ راهت	1417
F296	فراموشی ز غفلت در زیاد است	1418
	اگر غفلت تمامی شد بیرونی	1419
	که غفلت گشت بر اسرار پرده	1420
S98	هران بر ماسوا رو بر سوائی ست	1421
	که آن بر ره روی پژمورده باشد	1422
F297	کند غفلت تمام از دل فراری	1423
	قوایت منتشر باشد به دنیا	1424
	قوای منتشر را جمع کردی	1425
	قوای منتشر بر استوا جمع	1426
	که آن جمع تو باشد علم حالی	1427
F298	مُحَقِّقِ هَا هَمِه از اهلِ حال است	1428
	که قالِ تو همه گردد به احوال	1429
	ز روی استوا باشد شهودت	1430
	شدی قایم به قسطِ آن خداوند	1431
	میان هر دو کفین شد قرارت	1432
F299	اگر تو از درون باشی خبر دار	1433
	درون دل بوَد اسرارِ رحمان	1434
	که در ملکِ وجودت جمله عالم	1435
S99	که حاجت نیست با قول و بیانی	1436
	همه از استوای حق عیانی	1437
	که حق شد استوا اندر وجودت	1437
F300	شدی در بین مردم عبید مسعود	1438
	به چشمِ تو خداوند گشت مشهود	1438

1439. به خَطِّ استوا شد¹⁵¹ عارفِ حق
1440. که خَطِّ استوا آن اعتدال است
1441. اگر شد انجِراف از استوائی
1442. به خَطِّ استوا آن گشت مظهر
1443. شود مکشوف اسرار وجودت
- F301 1444. به خَطِّ استوا باشند رجالی
1445. که خَطِّ استوا شد بَرَزَخ¹⁵² حق
1446. رجالِ اعراف باشند استوائی
1447. به ظاهر روی او با سوی خلق است
- F302 1448. ز حق این هر دو را گشت است جامع
1449. میان هر دو این باشد مقامش
1450. میان هر دو قوسین گشت انسان
- S100 1451. اگر نبود میان هر دو قوسین
1452. که آن نفخ است از نفخ الهی
- F303 1453. که آن نفخ است رسولِ ذُو المَنِّن گفت
1454. نفسِ رحمانی در بین دو قوس است
1455. بود معنی این پوشیده پنهان
1456. عباره سهل شد معنی ست دشوار
1457. که این اسرار رحمانی ست ای جان
- F304 1458. ز قوسین خدا باشد وقوفت
1459. که شد آفاق¹⁵⁴ و انفس جمع در تو
- به حال باطنی شد واقف از حق
- میان هر دو قوسین لا محال است
- کفی سوی زمین دیگر هوائی
- تجلیاتِ رحمانی ست اظهر
- نَرَقِّی حاصل است اندر شهودت
- رجالِ اعراف شد واقف ز حالی
- یکی واجب و ممکن جمع از حق
- نباشند لحظه از حق جدائی
- به باطن روی او با سوی حق است
- ستاره طالعش گشت است لامع
- شود پنهان ز چشمِ خاص و عامش
- از و شد منتشر آن نفخِ رحمان
- از و نبود نشورای نور عینین
- از و شد فیضِ عالم را کماهی
- نفسِ رحمانی¹⁵³ از سوی یمن گفت
- به آن مظهر که بین هر دو قوس است
- هران داند که شد مَظْهَر به رحمان
- بوند محجوب ازین ابرار و اخیار
- میان هر دو قوسین سرّ این دان
- که این معنی یقین دان شد شهودت
- دو بابت شد گشاد اکنون بپر تو

¹⁵¹ شد S: شدی F
¹⁵² Rahmân/20.
¹⁵³ Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 1. s. 257.
¹⁵⁴ Fussilet/53.

1460. که هر دو را که دل جمع کردی میان عارفان تو فرد کردی
1461. ازین هر دو شدی از حق خبر دار ز سوی حق شدی مخزن به اسرار
1462. به **كَرْمَانَكَ**¹⁵⁵ مظهر شد خطابش که باشد جامع ذات و صفاتش
1463. که باشد آدم معنای آدم به عالم عین باشد عین عالم
1464. که باشد حامل اسرار قرآن که قرآن است از معنی انسان
1465. که این قرآن بود بر نقش و حرف است معانی های او بی صوت و حرف است
1466. معانی های قرآن است انسان حقیقت را که انسان است قرآن
1467. کلام الله ناطق گشت آدم که باشد مُنْتَجِب از جمله عالم
1468. کلام الله شد تفسیر آدم که انسان شد متون جمله عالم
1469. که این متن است متن آن خداوند که در این متن شد سرّ خداوند
1470. که در این متن شد کلی و جزئی درون این بود علوی و سفلی
1471. که در این متن ظاهر گشت آن حق صفات و ذات را شد جامع از حق
1472. میان هر دو بحرین است قرارش ازین پوشیده نبود سرّ یارش
1473. بود برزخ میان هر دو کونین مقام منزلش شد **قَابَ قَوْسَيْنِ**¹⁵⁶
1474. به خطّ استوا باشد قُعودش سرائرها بود اندر شهودش
1475. که دُو الوجهین باشد نامش از حق یکی رو سوی خلق و آن روی با حق
1476. هران کس را که باشد این مقامش که با حق آن بود خاصّ الخواصش
1477. که آن باشد ز حق انسان کامل بر آرد پای آن افتاده در گِل
1478. ز حق یابد همیشه آن حضوری درون آن صفا باشد سروری
1479. به اوصافِ خدائی گشته مظهر کمالاتش بود چون شمس اظهر
1480. که نسبت یافت تام از فخر عالم خلاصه گشت از اولادِ آدم

S102	که آن باشد ز مردِ بو ترایی	1481	که خاکیت بوَد بر وی قراری
F309	ز آب و خاک او مسرور باشد	1482	هوا و نار از وی دور باشد
	ز دل کبر و غرور بر کنده باشد	1483	که از دل با خداوند بنده باشند
	که آدم گشت از جمله مکرم	1484	بوَد آدم به نزد آن خداوند
	حقیقت گفتمت بیرون مزن دم	1485	که این آدم بوَد معنی آدم
	ز حق می کن طلب رو تو ورا باب	1486	ازین آدم شود چون فتح ابواب
F310	بگیر مُحکم ورا نگذار از کف	1487	ز فضلِ حق که ز یمش گشت در کف
	به امر گفته ای فرمان او شو	1488	ز بهرت هر چه گوید نیک بشنو
	در آن دم پر شود قلب تو از نور	1489	شوی از اختیار خویشتن دور
	میان مردمان گشتی تو نُقاد	1490	به زیر حکم او گشتی تو مُنقاد
	تو را گوید ز عیبت باش ممنون	1491	ز امر او مشو چون ذره بیرون
F311	ز حق بشنو سخن را نی ز غیرت	1492	به حقت هر چه گوید محض خیر است
	رسی بر مقصد آن است اندرونت	1493	اگر این ها به جان باشد قبولت
	رسی وان گه به فضل و لطف یزدان	1494	قبول و ردّ او شد جمله یکسان
	نباشی از خدا یک دم فضولی	1495	تمنای دلت باشد خصولی
S103	که هستی او شود در هستی تو	1496	که خود را محو کن در هستی او
F312	ز هستی اش ز تو شد در فراری	1497	تو را از هستی او شد قراری
	که هستت را به گُلی می زباید	1498	تجلی ذاتی بر تو رو نماید
	که بنماید خدا بر تو عیانی	1499	که از هستی خو باشی نهانی
	ازان پیشتر که بوَد در علم غیبت	1500	حقیقت می شود مشهود عینت
	به صانع قدرت حق رو نظر کن	1501	که در ملک وجود خود سفر کن
F313	که آن روحانیان با جسم شد بند	1502	وجودت گشت حکمت از خداوند
	به اقلیم وجودت گشتی تو شاه	1503	که از خلق وجودت گشتی آگاه

1504. به آدم جمله عالم گشتت تسوید ازین تسوید آدم گشتت تبییض
 1505. که آدم گشتت تبییض از خداوند درین تبییض شد صنع خداوند
 1506. که این تبییض مقصود خدا شد که این تبییض ز تسوید اصطفی شد
 1507. که آدم گشتت مرآت خدائی درین مرآت شد وجهش نمائی
 1508. که آدم گشتت مرده قبل مرده ابد باشد حیات چون حضر زنده

F314
S103

[20] در بیان موت اختیاری گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

1509. حقیقت بسته موت اختیاری ست که در این موت هزار اسرار باری ست
 1510. که در این موت شد اسرار باری که در این موت شد روی نگاری
 1511. که این تولید ثانی از فلک شد ز روی قدر بر تر از ملک شد
 1512. ازین تولید عروج بر¹⁵⁷ آسمان است سمای آدمی اندر عیان است
 1513. که تولید اولی بود¹⁵⁸ از عناصر دؤم شد از سما بر امر ناصر
 1514. عناصر حکم او حیوانی باشد بدان حکم سما انسانی باشد
 1515. که آدم بر سماء اولین است که علم او ز رب العالمین است
 1516. که آدم مظهر اسماء¹⁵⁹ کل شد خلیفه با خدای جز و کل شد
 1517. هران تولید او باشد ز آدم به اسما کل ها شد مظهر آدم
 1518. ز اول بود تولیدش ز حوا دوم تولید ز آدم گشتت پیدا
 1519. ز حوای عناصر شد تَوَلَد به حکم چهار عناصر گشتت مولود
 1520. ز حوای عناصر او بیرون شد به زیر حکم آدم رو نمون شد
 1521. که این افلاکی شد فرزندی آدم ز فرزندان حوا شد مُگَرَم
 1522. که فرزندان حوا گشتت سفلی که آن فرزندی آدم گشتت علوی

¹⁵⁷ بر F: با S
¹⁵⁸ بود S: بد F
¹⁵⁹ Bakara/31.

1523. که آن فرزندِ آدم شد مُگَرَّم ز حوا مادری نبود مُگَرَّم
1524. ز حوا مادری شد حکم شیطان ز ابّ آدمی شد حکم رحمان
1525. که آن فرزندِ آدم شد مُحَوَّق باشد **وَلَدُ سِرِّرُ أَبِيهِ**¹⁶⁰ که از حقّ S105
1526. **وَلَدُ سِرِّرُ أَبِيهِ**¹⁶¹ باشد که ای جان شود او هم خلیفه او ز یزدان F318
1527. ولدِ گر سرّ مادر شد یقین دان درون چهار عناصر گشت زندان
1528. شدی افلاکی سیرت شد بر افلاک شدی وان گه خواص **شَاهِ لَوْلَاكَ**¹⁶²
1529. به آدم آنچه اسرارش نمود شد که با فرزندِ آدم آن نمود شد
1530. و آن را نیست ز اسرارش نشانی عناصر مادری حوا ست دانی
1531. به حوای عناصر گشت فرزند به زیر حکم عناصرها ست در بند F319
1532. ز زیر حکم عناصرها بیرون شد به آدم شد پسر حق رهنمون شد
1533. که از **سِرِّرُ أَبِيهِ**¹⁶³ شد آن ولد دان به او اسرار حق باشد نمایان
1534. ز عناصرها بیرون شد شد ز افلاک که افلاکی بود بر سوی افلاک
1535. که آن افلاکی شد از علویات است و آن شد از عناصر سفلیات است
1536. که آن افلاکی آن آبائی باشد و آن شد عنصری آن سفلی باشد F320
1537. و آن شد از عناصر مادری دان و آن افلاکی است آبائی میدان
1538. ز عالی همتان افلاکیان اند که پستی همت از عنصریان اند
1539. و آن افلاکیان رو سوی حق است و آن عنصریان رو سوی¹⁶⁴ خلق است
1540. به آن افلاکیان طبعی ست علوی و آن عنصریان است طبع سفلی S106
1541. تفاوت بین شان را هست بسیار یکی چون ظلمت است دیگر چو انوار F321
1542. که او شد از عناصر گشت محبوب و آن افلاکی شد آن گشت محبوب

Abdurahmân es-Sehâvî, **el-Makâsîdû'l-hasene**, Dâru'l-Kitâbi'l-arabî, Beyrut, 1405, c. 1. s. 706.¹⁶⁰

A.e.¹⁶¹

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, c. 1. s. 45.¹⁶²

Abdurahmân es-Sehâvî, **el-Makâsîdû'l-hasene**, c. 1. s. 706.¹⁶³

Sوی - F:¹⁶⁴

1543. و آن افلاکی رو سوی سما شد و آن شد عنصری سوی هوا شد

F321 [21] داخل شدن هوا در قلب آدم هوا دو قسم است یکی از جانب روح است و آن
S106 عشق مولا است و دیگری از جانب نفس است و آن متعلق به ماسوا است
هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

F322 1544. هوا داخل شود در قلب آدم که سَدّ راه حق باشد به آن دم

1545. هوا را گر ز دل کردی بیرونی چشایدی لَدَّتِ طاعت درونی

1546. هوا را دان حجاب راه حق شد هوا بیرون شود ره¹⁶⁵ سوی حق شد

1547. هوا دو قسم باشد ای برادر یکی از روح و دیگر نفس کافر

1548. و آن از روح بُوَد آن عشق حق است و آن از نفس سَدّ راه حق است

F323 1549. هوای نفس از تو کشته گردد هوای روح کَلّی زنده گردد

1550. هوای روح باشد سوی مولا هوای نفس باشد سوی دنیا

1551. هوای روح بر تو گشت یاری هوای نفس شد از دل فراری

1552. هوای روح تو روحانی کردی هوای نفس تو جسمانی کردی

S107 1553. هوای روح تو نورانی باشد هوای نفس تو ظلمانی باشد

F324 1554. هوای روح باشد بر لطافت هوای نفس باشد بر کثافت

1555. هوای روح باشد سوی مولا هوای نفس باشد سوی لایلا

1556. هوای روح تو عشق خدا شد هوای نفس عشق ماسوا شد

1557. هوای روح را شد مرد کامل هوای نفس باشد پای در گِل

1558. هوای روح دل را زنده سازد هوای نفس دل را مرده سازد

F325 1559. هوای روح شد از جانب یار هوای نفس باشد زهر چون مار

1560. هوای روح شد با حق عروجی منازل آسمان قطع بروجی

1561. هوای روح شد داروی دردان حکیم و خاّذق¹⁶⁶ با درد مندان

1562. هوای روح دل را یار باشد که خارستان دل گلزار باشد
1563. هوای روح چون باد بهار است گلسنتان ازان اشکوفه زار است
1564. هوای روح خدا را می رساند که از دل دوده ها را می رهاند F326
1565. هوای روح شد در دل فتوحی ازان اسررها باشد فتوحی
1566. هوای روح باشد بر مسما از و ظاهر شود اسماء حسنی
1567. هوای روح باشد بر عناصر عناصر می شود افلاکی ظاهر
1568. هوای روح بر جسم ترابی ست ترابی ها ازان رو بو ترابی ست S108
1569. هوای روح کشد با قرب دلدار به آن دلدار جان باشد خریدار F327
1570. که موت اختیاری گشت حاصل که آن بی شبهه با حق گشت واصل
1571. که موت اختیاری شد ظهوری که در دل نور و با جان شد سروری
1572. ز خواهش مرده شد نفس ای برادر که آن موت اختیاری شد سراسر
1573. مراد او شود در نا مرادی اراده شد ز بهرش بی ارادی
1574. ارادت های نفسی گشت مسلوب ارادات الهی گشت مطلوب F328
1575. که او شد از طلب ها کلی فانی که او شد همچو حضر جاودانی
1576. دل او زنده شد از **مَوْتِ نَفْسَانِ**¹⁶⁷ که آن پوشیده بود¹⁶⁸ آن گشت کشفش
1577. حقیقت کشف شد چون شمس اظهر بطون ها گشت ظاهر روشن اظهر
1578. حقیقت بحر حق زد موج بسیار ازان امواج شد دُرهای اسرار
1579. که هر یک موج با رنگ دیگر شد ازین رنگان جمله با خیر شد F329
1580. حقیقی بحر حق را گشت غَوَّاص ازین واقف نشد جز بنده خاص
1581. هران شد اندرون بحر پنهان ز پنهانی حقیقت شد نمایان

¹⁶⁷ Aliyyu'l-Kârî, el-Esrâru'l-merfuâ, el-Kutubu'l-İslamî, Beyrut, 1406, s. 348

¹⁶⁸ بود :S بد F

1582. هران پنهان نشد او بی خبر شد که از بحر حقیقت یک اثر شد
1583. اثر از بحر شد در بحر نبود اثر در بحر شد در بر نبود S109
1584. اثر در بحر شد او گشت فانی نیایی از اثر نزه نشانی F330
1585. ز هر جانب خدا اندر شهودت ز جز وحدت نشد بر چشم دیدت
1586. خدا باشد ز هر جانب نمودار به هر جا بنگری آن گشت دیدار
1587. جهان و جمله باشد بی نشانی حقیقت او بود از وی نشانی
1588. همه عالم جمال یار باشد همه جا گلشن دیدار باشد
1589. به جز حق نبود این کون و مکانی که او شد آشکار از نهانی F331
1590. بطون باشد جهان و جمله عالم شود ظاهر خداوند دو عالم
1591. خداوند جهان عین العیان است به¹⁶⁹ جز حق هر چه هست اندر نهان است
1592. خدا باشد عیان جمله نهان شد خدا باشد عیان جمله عیان شد
1593. عیانی از خدا جمله عدم شد که بر آن جلوۀ ذات قدم شد
1594. که آن ظاهر بطون باطن ظهوری اگر باشد حقیقت در ظهوری F332
1595. به روز روشن این را جمع کردم به تاریکی به مردم شمع کردم
1596. حقیقی جبر این جا گشت حاصل که آن جبری نشد او گشت فاصل

F332 [22] باز رجوع نمودن به جبر حقیقی
S109

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

1597. حقیقی جبر شد اندر عیانی که شد مُسْتَأْغَنی از قول و بیانی S110
1598. حقیقی جبر شد در بحر تحقیق ازان رو گشت جبری از مُحَقِّق F333
1599. حقیقی جبریان از خاصگان است حقیقت چشم جبری را عیان است
1600. که آن جبری حقیقت نی شهودش مُقَلِّد جبری شد نبود شهودش
1601. حقیقی جبری آن از حال باشد مُقَلِّد را که جبرش قال باشد

¹⁶⁹ به F: که S

1602. مُقَلِّدِ جَبْرِی از جبرش اثر نی
1603. ز موتِ اختیاری شد حصولش
1604. ز موتِ اختیاری شد حقیقت
1605. بُوَد در پَنجِهٖ تَقْلِیبِ رَحْمَان
1606. مَثَلِ قَطْرَهٗ اِنْدَرِ بَحْرِ حَقِّ شَد
1607. کِه شَد جَبْر حَقِیقِی اَشْکَارَا
1608. بِه هَر جَانِبِ بَگَرْدَانْد کِه رَوِیْش
1609. جِهَان بَاشَد ز چَشْمِ اَن نِهَانِی
1610. اِرَادَتِ هَایِ نَفْسَتِ گَشْتِ فَانِی
1611. اِرَادَتِ هَایِ نَفْسَتِ گَشْتِ رُو پُوشِ
1612. اِرَادَتِ هَایِ نَفْسَتِ گَشْتِ جِزْئِی
1613. کِه جِزْئِی گَشْتِ اِنْدَرِ کَلْبِیِ فَانِی
1614. دِرَوْنَتِ رَا کِه بَاشَد کَنْزِ رَحْمَان
1615. اَزِیْن رُو پُوشِی کَنْزَتِ دَر نِهَانِ اسْت
1616. کِه اِیْن رُو پُوشِی مِیْلِش سَفْلِی بَاشَد
1617. اِگَر شَد سَفْلِی بَاشَد اَهْلِ دَنْیَا سَت¹⁷²
1618. اَزِیْن رُو پُوشِی هَا رُو تُو گَزْر کِن
1619. و اَن کَنْزِ¹⁷⁵ حَقِیقِی شَد خَدَاوَنْد
1620. دِرَوْنَتِ کَنْزِ¹⁷⁷ حَقِّ رَا کَرْدِی پِیْدَا
- F334 نباشد یک نفس از حق فصولش
- اراده مُنْسَلِب شد در حقیقت
- کِه قَلْبِش بَیْنِ هَر دُو اَصْبُعَیْنِ¹⁷⁰ دَان
- چو قطره محو شد در بحر حق شد
- کِه او را شد نظر روی نگارا
- F335 خداوند جهان در پیش رویش
- خداوند جهان باشد عیانی
- تُو رَا حَاصِل شُود اَن جَانِ جَانِی
- شَدِی بَیْرُونِ ز نَفْسَتِ بَاشِ خَامُوشِ
- S111 ارادات الهی گشت کَلْبِی
- F336 بخوان وان گه حدیث من رَآئِی¹⁷¹
- کِه حَکْمِ نَفْسِ رَا رُو پُوشِ اَن دَان
- اَزِیْن بَیْرُونِ شَدِی کَنْزَتِ عِیَانِ اسْت
- اِگَر تَصْفِیَه شَد اَن عَلَوِی بَاشَد
- اِگَر عَلَوِی بُوَد اَن¹⁷³ اَهْلِ عَقْبَا سَت¹⁷⁴
- F337 به آن کنز حقیقی رو نظر کن
- بَخْوَانِ تُو کَنْزُ کَنْزِ¹⁷⁶ اَزِ خَدَاوَنْد
- کِه شَد اسرار انسانی هویدا

Nasr el-Kissî, **el-Müntehab**, Dâru'l-Belensiyye, c. 2. s. 385.¹⁷⁰

Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, c. 7. s. 320.¹⁷¹

S - :F¹⁷² ست

اَن شَد :F¹⁷³

S - :F¹⁷⁴ ست

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 2. s. 155.¹⁷⁵

A.e.¹⁷⁶

A.e.¹⁷⁷

1621. به ذات آن خدا تو گشتی کنزی¹⁷⁸ درون تو خداوند گشت کنزی¹⁷⁹
1622. ز اسرار خدا باشی یقین دان خداوند است از اسرار انسان
1623. خدا از جمله اشیا شد قریبت ز حبل گردنت حق دان قریبت¹⁸⁰
1624. صفات الله باشد این وجودت که ذات الله ز جمله شد شهودت
1625. صفات و ذات حق را گشتی مظهر ازان رو تو شدی از جمله اکبر
1626. حقیقت را شدی مظهر ز یزدان ازان رو روی تو شد روی یزدان
1627. که روی آدمی با حق نقاب است نقاب بیرون شود حق بی حجاب است
1628. که حیوانی به آدم شد نقابی که حیوان شد بیرون شد فتح بابی
1629. که حیوانی ز انسان دور باشد که شد حیوان ازو مهجور باشد
1630. که از حیوان به¹⁸¹ انسان فرق بسیار میان فرق ها اسرار¹⁸² بسیار
1631. ز حیوانی به انسان شد ترقی ز انسان با خدا باشد ترقی
1632. میان این مراتب های حق است ز هر یک مرتبه دان خلق حق است
1633. مراتب های انسانی ست جامع صفات و ذات بر وی گشت لامع
1634. مراتب از حقیقت نیست بیرون مراتب شد ز یک دیگر دیگر گون
1635. چو عمر و زید به یک دیگر نماید اگر مآند که فرقی کی نماید
1636. میان عمر و زید است این تفاوت چنین شد قدرت خلاق ناسوت
1637. که آن شد عنصری حوائی باشد و آن افلاکی است آبائی باشد
1638. میان عنصری افلاکی فرق است میان هر دو فرق انسانی غرق است
1639. تفاوت در میان هر دو باشد ز عنصرها بیرون آن مرد باشد
1640. هران در حکم عنصر مادری شد نشد افلاکی آن از مادری شد

A.e. ¹⁷⁸

A.e. ¹⁷⁹

¹⁸⁰ قریبت S: است F

¹⁸¹ به F: و S

¹⁸² اسرار S: اسرار F

1641. هران افلاکی از مادر بیرون است
1642. که این ابدان بود از چهار عناصر
1643. عناصرها بوند¹⁸³ از امهاتی
1644. که آن را جسم شد با روح غالب
1645. که آن روحانی شد سوی پدر شد
1646. که آن جسمانی باشد مادری دان
1647. ز حیوانی اگر باشی خلاصی
1648. که از حیوانیت خود را بیرون کن
1649. منازل های وحدت را بکون طی
1650. منازل های وحدت نی حسابش
1651. ز منزل های حق یک یک گذر کن
1652. ز بی چونی به رنگ¹⁸⁵ چون بر آید
1653. همه عالم شود رنگ خدائی¹⁸⁷
1654. که از رنگ خدای¹⁹⁰ رنگت¹⁹¹ نمون شد
1655. که از رنگ خدای¹⁹⁴ گشتی تو مصبوغ¹⁹⁵
1656. نمآند یک اثر از صبغ بنده¹⁹⁷
- اگر چه جسم او اندر زمین است
- که جان او بیرون از این عناصر
- که اجسام است بهر امهاتی
- که آن شد عنصری بر صوری طالب
- همای همّتش اثر پدر شد
- به حکم مادری شد جمله حیوان
- پدر را تو شدی¹⁸⁴ فرزند خاصی
- که منزل گاه وحدت را درون کن
- حیات سمرمدی یابی شوی حی
- بکن قطع منزل بی حسابش
- به روی یار بی چون رو نظر کن
- همه عالم به رنگ¹⁸⁶ او نماید
- که از رنگ خدای¹⁸⁸ خود¹⁸⁹ نشد نمائی
- که بی رنگی¹⁹² به رنگ تو¹⁹³ نمون شد
- به صبغ¹⁹⁶ آب شد ظرف تو مصبوغ
- که آن صبغ خدای¹⁹⁸ شد بهر بنده
- S113
- F342
- F343
- F344

¹⁸³ بود F: بوند S

¹⁸⁴ گشتی F: شدی S

¹⁸⁵ Bakara/138.

¹⁸⁶ Bakara/138.

¹⁸⁷ Bakara/138.

¹⁸⁸ Bakara/138.

¹⁸⁹ خود F: حق S

¹⁹⁰ Bakara/138.

¹⁹¹ Bakara/138.

¹⁹² Bakara/138.

¹⁹³ Bakara/138.

¹⁹⁴ Bakara/138.

¹⁹⁵ Bakara/138.

¹⁹⁶ Bakara/138.

¹⁹⁷ Bakara/138.

¹⁹⁸ Bakara/138.

1657. هران دارد ز صِبْغِ حَقِّ¹⁹⁹ نشانی
1658. درون بحر جبری شد قراری
1659. درون جبر حق شد گشت عُمان
1660. که موتِ اختیاری نام جبر است
1661. که جبری را نباشد اختیارش
1662. که نهر جبر اندر بحر حق شد
1663. که اندر بحر موتِ اختیاری ست
1664. ز امکانی²⁰¹ وجودی گشت زایل
1665. میان استوا باشد قرارش
1666. میان هر دو قُطبین است مقامش
1667. که زبده باشد از کون و مکانی
1668. حقیقت شد که آن از بو ترابی
1669. ترابی شد به جبری گشت مُلْحَق
1670. ترابی ها همه از جبریان اند
1671. کسی نبود به موتِ اختیاری
1672. به موتِ اختیاری گشت آگاه
1673. که اسرار خدا به روی نمون شد
1674. که به روی استوا مشهود گردد
1675. که شد بر استوای آدمی او
- S114 نشان او بوَد در بی نشانی
- F345 که باشد مُتَّصِل در حق قراری
- همیشه گشت اندر قریب یزدان
- شود با اختیار بیرون ز جبر است
- اراده ساقط است از دستِ یارش²⁰⁰
- ز جبریان گشت ساقط بحر حق شد
- F346 درون بحر نهر او قراری ست
- حقیقی را نشد امکان²⁰² حایل
- جنوب و هم شمال جمع است ز یارش
- بوَد پنهان ز چشمِ خاص و عامش
- به جسم جمله باشد همچو جانی
- F347 ترابی جمله شد از بو²⁰³ ترابی
- به موتِ اختیاری گشت الحق
- به موتِ اختیاری مردگان اند
- از و پنهان بوَد اسرار باری
- S115 به اسرار الهی گشت وان گاه
- F348 که او از واقفِ حالِ بطون شد
- که حالش قَائِمًا بِالْقِسْطِ²⁰⁴ گردد
- نَفَخْتُ فِيهِ²⁰⁵ را مظهر بوَد او

Bakara/138.¹⁹⁹

S یارش: نازش²⁰⁰

S امکانی: امکان²⁰¹

S امکانی: امکان²⁰²

S بو: این²⁰³

Âl-i İmrân/18.²⁰⁴

Sâd/72.²⁰⁵

1676. که با نَفِّخِ خُدَانِی²⁰⁶ گَشْت مَظْهَر
خدا شد مُنْكَشِف چون شمس اظهر
1677. وجودِ ظِلِّی از این در نهان شد
که صاحبِ ظِلِّ خدا اندر عیان شد
- F349 1678. به زیر سرِّ حق باشد قُبَابِی
وجودش شد به مردم چون حَبَابِی
1679. اگر خواهی وجودی چون حَبَابِی
ز خود گم گَشْتِی بنمود حَبَابِی
1680. حَبَابِ تو به روی آب باشد
حباب بشکست آب صاف باشد
1681. به ظاهر شد وجودت چون حَبَابِی
حقیقت شد حَبَابِی آبِ صافی
1682. وجودِ جمله عالم چون حَبَابِ است
وجود این حَبَابِ از جودِ آب است
- F350 1683. همه عالم ز جودِ آن خداوند
ز نقشِ آبِ حَبَابِی کسوه شد بند
1684. که هستی جمله‌گی همچون حَبَابِ است
حَبَابِ است نقشِ آبی روی آب است
1685. ازین نقشِ حَبَابِی رو بیرون شو
حقیقت آب باشد رو درون شو
1686. حقیقت همچو بحر است گر بدانی
رجوع نهر ها با بحر ها دانی
- S116 1687. همه انهار ها شد سوی بحری
که بحری مُطْلَق است نبود چو نهری
- F351 1688. وجودت نسخه کبرای حق است
درین نسخه تمامی جمله خلق است
1689. همه عالم بود اجزای کبرا ست
به کبرا نسبتش عالم چو اجزا ست
1690. که این کبرا به ظاهر جز و عالم
حقیقت را که عالم جز و آدم
1691. که از حق جمله عالم گَشْت موجود
ازین موجودِ آدم گَشْت مقصود
1692. که آدم گَشْت مقصودِ خداوند
که این آدم بود با ذات پیوند
- F352 1693. ز غیرِ آدم است باشد ز صغرا
نباشد مثلِ آدم او از کبرا
1694. ز کبرائی خلافت شد مُقَرَّر
که قدرش را²⁰⁷ حق²⁰⁸ نمود از جمله برتر
1695. ملک را بهر سجده امر حق شد
که این مسجود شد با امر حق شد
1696. هران آدم که باشد او ز مسجود
مُخَالِف آن که شد شیطان مردود

Sâd/72. ²⁰⁶

F - :S را ²⁰⁷

S - :F حق ²⁰⁸

1697. هران آدم که او از آدمی شد
1698. به آن شد آدمی امر است سجده
1699. ز حوای عناصر گشت سفلی
1700. ز آبِ آدمی مسجود باشد
1701. ز عنصر مادری شد طبع حیوان
1702. ز طبع هر دویس در تو ست پیدا
1703. که طبع مادری را راهزن دان
1704. که در این چهار عناصر حکم شیطان
1705. به فرزندان آدم نیست جاری
1706. فلک ها را نباشد حکم شیطان
1707. و چون زیر فلک شد چهار عناصر
1708. هران از زیر این چهارش بیرون است
1709. که شیطان را نباشد حکم بر آن
1710. به شیطان نیست راهی سوی افلاک
1711. هران باشد به حکم چهار عناصر
1712. و آن محکوم شیطان است یقین دان
1713. هران از حکم این چهارش بیرون است
1714. ز موتِ اختیاری مرده گردد
1715. ز موتِ اختیاری زنده شد کس
1716. ز حق آن استوا مشهود باشد
1717. که قسطِ حق به او باشد نمایان
- نه از حوا عناصر مادری شد
- ز حوا عنصری نهی است سجده
- ز آبِ آدمی آن گشت علوی
- ز عنصر مادری دان نهی باشد
- ز آبِ افلاکی باشد طبع انسان
- که از طبع پدر شد راه مولا
- مدد بر طبع مادر شد ز شیطان
- به فرزندان مادر جاری است آن
- همه افلاکی اند از بو ترابی
- و آن زیر فلک در حکم آن دان
- به این ها حاکم است شیطان خاسر
- ز حکم نفس و شیطانی بیرون است
- عناصر مادری شد حکم به آن
- به حکمش نار و باد و آب و با خاک
- که شیطان حاکم است بر او ست قاهر
- به حکم چهار عناصر باشد انسان
- چنان شیطان بد است او زبون است
- چو آبایش دلی آن زنده گردد
- نباشد حکم شیطان بهر آن کس
- به امرش قائمًا بالقسط²⁰⁹ باشد
- مساوی گشت کفین عدل از آن
- F353
- S117
- F354
- F355
- F356
- S118

1718. ز عدلش جمله عالم را حیاتی
1719. عدالت هاز روی استوائی ست
1720. که از فرزندِ مادر دور گشتی
1721. به سرّ آن پدر گشتی تو مردی
1722. به جمله اضطراری گشتت یک سان
1723. به موت²¹¹ اختیاری شد حصولش
1724. که باشد اضطراری جمله را یک
1725. هران شد از خواص او اختیاری ست
1726. هران معنی که پوشیده به انسان
1727. به موتِ اختیاری حالِ عُقبا
1728. هران شد²¹² از اراده کُلّی فانی
1729. اراده های بنده شد حجابی
1730. اراده جمله‌گی شد بی اراده
1731. و با شمس و قمر تزویج سیماب
1732. براده آهن است مفتاح این ها
1733. براده آهن و دهن عُقابی
1734. اگر مفتاح شد حاصل به دستت
1735. حقیقت را به تو کردم بیانی
1736. اراداتِ الهی گشتت مطلوب
1737. هران شد با اراداتِ الهی
1738. اراده با اراده مُنسَلِب شد
- F357 همه از عدلِ حق شد انبساطی²¹⁰
- مسأوی نور و ظلمت ز استوائی ست
- که تو به آن پدر دان سرّ گشتی
- و گر بر سرّ مادر گشتی مُردی
- که موتِ اختیاری بهر انسان
- F358 ز بعدی دور نزدیک است به قربش
- به خاصان اختیاری گشتت بی شک
- که غیر از خاص جمله اضطراری ست
- به موتِ اختیاری شد نمایان
- شود روشن به چشم آن ز دنیا
- F359 ز حق یابد حیاتِ جاودانی
- اراده شد سقوط شد فتح بابی
- شود اکسیر تر²¹³ آهن براده
- ز بهر این همه مفتاح در باب
- S119 بکن مفتاح را اول تو پیدا
- F360 ازین حاصل شود مفتاحِ بابی
- که این دشوار بر تو گشتت سهلت
- اگر چندی ندیدم من عیانی
- ارادت های جزئی گشتت مسلوب
- همه کارش بوَد کار الهی
- F361 به مفتاح سعادت مُنْقَلِب شد

²¹⁰ انبساطی F: در بساطی S

²¹¹ موت F: انسان S

²¹² شد F: گشت S

²¹³ تر F: ترا S

1739. به اکسیر حقیقی گشته مظهر درون دل شود چون شمس اظهر
1740. حقیقت بر تو بی تو می نماید که تو با تو شدی او که نماید
1741. که تو با او شوی شد با معیّت که او بی تو شود شد لا معیّت
1742. مقام لا معیّت دان مُحاق است معیّت چون به صهو از آن مُحاق است
1743. به این رتبه مُشَرَّف آدمی دان به آدم لطف شد از سوی یزدان
1744. به جز آدم ازین باشند محبوب که آدم شد به حق زیرا ز محبوب
1745. به این خلعت مُشَرَّف گشت آدم که از جمله ازان رو شد مُکَرَّم
1746. که آن آدم بوَد از ابنِ آدم هران افلاکی است شد ابنِ آدم
1747. هران افلاکی نی فرزندِ حوا ست عناصر بهر آن کس حکم فرما ست
1748. به زیر چهار عناصر گشت آدم نشد افلاکی آن نبوَد مُکرم
1749. بوَد فرزندِ حوای عناصر که از اسرارِ آدم گشت قاصر
1750. که فرزندِ عناصر سوی دنیا ست که آن فرزندِ آدم رو به عقباست
1751. به فرزندانِ آدم گشت اسرار به آن موروث شد از جانبِ یار
1752. به فرزندانِ مادر ارث ز دنیا ست طبیعت سفلی شد رویش به دنیا ست
1753. طبیعت هایِ علوی سوی اب است هران علوی بوَد آن ابنِ ابّ است
1754. طبیعت هایِ سفلی مادری دان طبیعت هایِ سفلی است چاه و زندان
1755. هران از طبع زندانی بیرون است طبیعت هایِ آدم رو نمون است
1756. طبیعت شد به آدم بیرون از چهار بوَد افلاکی آن از سوی دلدار
1757. جهان را از جهان نبود وجودی وجودش از حقیقت شد وجودی
1758. جهان را از جهان نبود نشانی جهان شد از حقیقت یک نشانی
1759. و آن افلاکیان اندر جهان است جهان با خشم شان²¹⁴ از حق نشان ست

	جهان و جمله عالم گشت از حق	1760.
	و آن ابن پدر افلاکیان اند	1761.
S121	و اگر باشی ز عنصر مادری تو	1762.
F366	اگر افلاکی گشتی ای برادر	1763.
	عناصر مادری زنجیر پایت	1764.
	به راهی استوا خاصان حق اند	1765.
	که راه استوا آن راه جانی ست	1766.
	که راه جان آن راه خواص است	1767.
F367	که خاصان خدا بر استوا اند	1768.
	که حاجب ها که قوسین خدائی ست	1769.
	میان حاجبین باشی قراری	1770.
	دراندم هر نفس از تو براید	1771.
F368	هران داند که او بر استوائی ست	1772.
	هران داند مسما شد ظهورش	1773.
	ز خاکیت مسما در ظهور است	1774.
F369	به اسمائی همه از خاکیان اند	1775.
	و آن در غیب باشد او بر اسماست	1776.
S122	و آن در غیب شد ایمان به غیب است	1777.
	میان غیبی و عینی چنان شد	1778.
	که آنها غیبی اند بسته به ظاهر	1779.
F370	و آنها عینی اند چون بحر باشند	1780.
	جهان از جمله ظاهر گشت آن حق	
	و ابن مادری عنصریان اند	
	و گر افلاکی باشی از پدر تو	
	که از این چهار عناصر خود بیرون بر	
	ازین بیرون شدی ره استوائیت	
	ازین ره رهروان بر سوی حق اند	
	که از این جان به جانان دان که راهی ست	
	هران داند که او از عبد خاص است	
	به راه استوا آن استوا اند	
	میان حاجبین استوائی ست	
	که هر دو قوس باشد بر قراری	
	نفس رحمانی باشد از تو آید	
	دلش تَقْلِبِ اَنْگَشْتِ ²¹⁵ خدائی ست	
	که آن واقف شود از قریب دورش	
	هران خاکی نشد اسما ظهور است	
	به اسمائی به غیر از خاکیان اند	
	و آن با عین باشد بر مسما ست	
	و آن در عین شد ایمان به ²¹⁶ عین است	
	که از روی زمین تا آسمان شد	
	و آنها عینی اند باطن و ظاهر	
	و آنها غیبی همچون نهر باشند	

1781. رجوع نهریان با بحر حق است که بحر حق که مُستغَرَق به حق است
1782. که بحر حق بَوَد مُستغنی از نهر که باشد اِنْصِباب نهر با بحر
1783. که نهر است عاشق و بحر است معشوق ز حذبِ معشوقی عاشقِ چو معشوق
1784. که نهر تو به بحر حق بریزد میان عاشقی معشوقی خیزد
- F371 1785. میان هر دویش فرقی نمآید به هم شد مُتَّصل دو یک نماید
1786. ازان رو لى مَعَ الله²¹⁷ گفت وَقْتُ نبی فرمود که از اَوْقَاتِ وَقْتُ²¹⁸
1787. که آن وقت است نهر تو به بحر است که نهرت نیست شد آن عین بحر است
1788. وجود نهر شد با بحر فانی رسولُ الله ازان گفت مَن رَأَى²¹⁹
1789. که كُنْز²²⁰ حق تو بودی گشتی ظاهر که عالم بر ظهورت شد مَظَاهِر
1790. ز عالم ها که مقصودش تو بودی که کوی وحدت از عالم ربودی
- F372 1791. که سَرَ حق تو بودی در عیان شد که سَرَ تو خداوند جهان شد
- S123 1792. شدى آینه دیدار مولا ازین آینه تابان²²¹ روى مولا
1793. درون قلب تو شد خَانَه حَق²²² درون خانه شد معبود بر حق
1794. درونت گشت عرش آن خداوند به عرشش مُستوى شد آن خداوند
- F373 1795. وجودت زبده عالم بدانی درین زبده بَوَد کون و مکانی
1796. ازین زبده خداوند در شهود است ازین زبده تمامی در وجود است
1797. ازین زبده مراتب های حق شد ازین زبده تمامی در سبق شد
1798. ازین زبده خدا شد در عیانی ازین شد آشکارا هر نهانی
1799. ازین باشد همه دوران نزدیک خدا باشد ازین از جمله نزدیک
- F374 1800. ز نزدیکی تو را دوری نماید حُجُب خیزد که او نزدیک نماید

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 2. s. 202.²¹⁷

A.e.²¹⁸

Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, Dâru'l-hadîs, c. 7. s. 320.²¹⁹

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve'l-Hadîs, c. 2. s. 155.²²⁰

تایان F: بنمود²²¹

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 2. s. 116.²²²

1801. حُجُبِ هَا بَهْرِ تُو بَاشَدِ عِلَایِقِ
 1802. زِ چِشْمِ دِلِ خِلَایِقِ دُورِ بَاشَدِ
 1803. زِ دِلِ بَاشَدِ خِلَایِقِ جِملِه پَنهَانِ
 1804. زِ رَحْمَانِیِ خِلَایِقِ دُورِ سَازَدِ
 1805. زِ پَا بِنْدِیِ خِلَایِقِ هَا رِهَا شُو
 1806. خِلَایِقِ رَاهِ حَقِّ رَا پَایِ بِنْدِ اسْتِ
 1807. خِلَایِقِ گِشْتِ کَثْرَتِ اَنْدَرِیْنِ رَاهِ
 1808. هِرَانِ مَرْدِیِ زِ کَثْرَتِ دُورِ گِشْتِ اسْتِ
 1809. زِ کَثْرَتِ اَنْ کِه او آزاده گردد
 1810. زِ حَوَایِ عِنَاصِرِ شَدِ خِلَاصِیِ
 1811. زِ حَوَایِ عِنَاصِرِ شَدِ تَوَلَّدِ
 1812. طَبِیْعَتِ هَایِ حِیَوَانِیِ بِه دَرِ شَدِ
 1813. تَوَلَّدِ از پدر افلاکی باشد
 1814. تَوَلَّدِ از پدر شد ابنِ ادم
 1815. تَوَلَّدِ از پدر شد شیر تحقیق
 1816. کِه شِیرِ بَرَفِیِ صُورَتِ مَثَلِ شِیرِ اسْتِ
 1817. کِه بَرَفِیِ رَا نَبَاشَدِ جَانِ و رُوحِیِ
 1818. بِه صُورَتِ بَرَفِیَانِ جَاهِلِ فَرِیْبِ اَنْدِ
 1819. و اَنْ بَرَفِیِ بُوَدِ عِلْمِشِ زِ قَرطَاسِ
 1820. کِه اَنْ بَرَفِیِ بُوَدِ از اهلِ قَالِ اسْتِ
 1821. مِیَانِ اَهْلِ ظَاهِرِ اَهْلِ بَاطِنِ
 1822. بِه ظَاهِرِ سُورَتِشِ نَبُودِ تَفَاوُتِ
- F375 که بعد از آن به سوی او روان شو
 هران سوی خلیق شد به بند است
- S124 هران بیرون ز کثرت گشت آگاه
 درون قلب او پر نور گشت است
 ز افلاکی پدرها²²³ زاده گردد
- F376 میان مردمان آن گشت خاصی
 طبیعت های حیوان شد به مولود
 تولد را یقین دان از پدر شد
 درونش پر تواضع خاکی باشد
 که بران آدم است از سوی حق دم
 ز مادر شد ولد برفی نه تحقیق
 که از شیر حقیقی این بزرگ است
 که از برفی نمی باشد فتوحی
 اگر چند از حقیقی شیری دور اند
 حقیقی صدی است نبود ز قرطاس
 حقیقی آن بود از اهل حال است
 تفاوت را چنین دان از بواطن
 به باطن جان ز بی جان شد تفاوت
- S125

1823. تَوَلَّدَ از عناصر برفیان است
1824. ز حوای عناصر شیر برفی ست
1825. اراده جزئی اندر حکم حوا ست
1826. اراده جزئی شد زیر عناصر
1827. اراده کلّ ز موتِ اختیاری ست
1828. هران در حکم کُلّ شد²²⁴ گشت آن کُلّ
1829. هران کُلّ گشت آن شد آدمی زاد
1830. هران کُلّ گشت از اجزا ست بیرون
1831. که در اجزا بوَد از جزئیات است
1832. که در اجزا ست آن زیر عناصر
1833. که آن باشد ز برفیان تقلید
1834. هران باشد که از تقلید بیرون
1835. هران مردی که از تحقیقیان است
1836. هران مردی که باشد او ز حالی
1837. هران مردی که باشد ابن آدم
1838. هران مردی که باشد بو ترابی
1839. هران مردی که باشد او ز مردان
1840. هران مردی که شد اهلِ طریقت
1841. هران مردی که شد از خود فنائی
1842. هران مردی به مردان است اکرم
1843. هران مردی که باشد با حاجبی
- F379. تَوَلَّدَ ز آسمان شیر ژیان است
- که از افلاکی آدم شیر صرفی ست
- اراده کَلّی اندر حکم مولا ست
- اراده کُلّی باشد شد ز باصر
- هران شد حکم کلّ بی اختیاری ست
- ز ابن آدم است آدم بوَد کُلّ
- ز حوای عناصر گشت آزاد
- F380. که حالِ کُلّ ز اجزا شد دیگرگون
- ز اجزا شد بیرون از کلیات است
- به حکم مادر است آن نیست باصر
- که او باشد ز مردان مُقَلِّد
- به فضلِ آن خدا باشد دیگرگون
- F381. به راءِ العین حقیقت در عیان است
- بران مکشوف سرّ لا یزالی
- S126. که زبده آن بوَد باشد مُکَرَّم
- شود واقف به اسرار ترابی
- F382. همیشه باشد آن در ظلّ یزدان
- که از راه طریقت شد حقیقت
- که او شد از حقیقت در بقائی
- که در نزدِ خدا آن شد مُکَرَّم
- درون آن حجاب نی فتح بابی

1844. هران مردی که بیرون از حجاب است
1845. هران مردی که شد از مرد دین دار
1846. هران مردی که او باشد مُقَرَّب
1847. هران شد با خداوند بندهٔ خاص
1848. هران باشد که از خود در نهان است
1849. هران شد واقفِ اسرار آن یار
1850. هران باشد که از اهلِ وفائی
1851. هران باشد که اندر خانهٔ دل
1852. هران که آن بود از حق پرستان
1853. هران باشد که رویش سوی آن دوست
1854. هران باشد که اندر راه جانان
1855. هران باشد که او در قَابِ قَوْسَیْنِ²²⁵
1856. هران باشد به خَطِّ اِسْتِوَانِی²²⁸
1857. هران باشد که چشمش سوی یارش
1858. هران باشد که او از کوی یارش
1859. هران باشد که اندر بحر جبرش
1860. هران باشد که از جبر خداوند
1861. هران باشد که او از جبر تحقیق
1862. هران جبری که او نبود مجازی
1863. هران جبری که از خود مُنْسَلِب شد
- F383 حقیقت شد عیان آن بی حجاب است
- میان مردمان است آن ز ابرار
- که در نزد خدا آن گشیت اقرب
- درون آن پر است از صدق و اخلاص
- خداوند جهان بر او عیان است
- F384 بود از مردمان مرد دلدار
- درون دل بیابد صد صفائی
- بیرون باشد دو پایش لای از گِل
- S127 درون او بود مسرور خندان
- که چشمش ناظر است با روی آن دوست
- F385 که از جان است ره با سوی جانان
- به اَوَانِی²²⁶ شود در بین قَوْسَیْنِ²²⁷
- F386 که رحمان شد به قلبش اِسْتِوَانِی²²⁹
- به پیشش حاضر است هر لحظه یارش
- که روی این شود از روی یارش
- شود معمور ز جبرش شهر قلبش
- حقیقت او بود مرد خرد مند
- F387 که از دیگر بود آن کس مُحَقِّق
- حقیقت حاجی است آن از حجازی
- به حکم آن خداوند مُنْقَلِب شد

Necm/9. ²²⁵

Necm/9. ²²⁶

Necm/9. ²²⁷

Tâhâ/5. ²²⁸

Tâhâ/5. ²²⁹

1864. هران جبری که او شد بی اراده اراداتِ خدا بر او اراده
1865. هران جبری است اندر بحر وحدت که ننماید به چشم آن ز کثرت
1866. هران جبری که شد مجبور یارش که یارش ساخت جبری را به کارش F388
1867. هران جبری که شد او اهلِ حالی درونِ حالِ او نبود ز قالی S128
1868. هران جبری که باشد آن²³⁰ ز احوال که احوالش نمی گنجد به اقوال
1869. هران جبری ز مطلب گشت ساقط طلب ها جمله شد از جبری ساقط
1870. هران مردی که راهش از درون است درونی راه بهتر از بیرون است
1871. درونی راه اسمائی نباشد مسما را درونی راه باشد F389
1872. که آن راه مسما شد درونی ز اسما راه باشد از بیرونی
1873. که اسماء کسوه باشد بر مسما درون کسوه باشد آن مسما
1874. که آن کسوه به ظاهر نقش حرف است مسما معنی است بی نقش حرف است
1875. مسما حرف و ز صورت مُبَرّا که صورت حرف و صوت معنی مُعَرّا
1876. که حرف و صوت دان اجسام معنی ست که این ها از مظاهرهای معنی ست F390
1877. ظهور معنی را این ها ست آلت ازین حالت گشاید هر دو بالت
1878. معانی بی مظاهر نیست ممکن معانی از مظاهر یافت تمکین
1879. مظاهر بر معانی گشت مسکن معانی از مظاهر گشت روشن
1880. مظاهر بهر معنی شد غلافی شود بیرون ازین معنی صافی
1881. خدا را جمله اشیا شد مظاهر خدا از جمله اشیا گشت ظاهر F391
1882. همه عالم ظهور آن خدا شد خدا ازین عوالم در نما شد S129
1883. خدا از²³¹ جمله اشیا گشت ظاهر که این ظاهر خدا را شد مظاهر
1884. مظاهر را ظهورش گشت از حق ظهور از حق مظاهر یافت روناک²³²

²³⁰ آن F: او S
²³¹ از F: را S
²³² روناک F: رونق S

1885. مَظَاهِرِ هَمْجُو حَظِّ اسْتَوَائِي سِت ظهورِ شَمْسِ ازین حَظِّ²³³ اسْتَوَائِي سِت
1886. شَبِّ وَ رُوزِشِ مَسَاوِي گَشْتِ اَزَان که رَحْمَانِي صِفَاتِشِ شَدَّ نَمَائِيَان
- F392 1887. عَوَالِمِ جَمَلِه مَظْهَرِ شَدَّ بِه اسْمَا که اسْمَاءِ گَشْتِ مَظْهَرِ بَرِ مَسْمَا
1888. مَسْمَا آن بُوَدِ آن ذَاتِ مُطْلَق عَوَالِمِ شَدَّ ظْهَوْرِ اَزِ ذَاتِ آن حَقِّ
1889. عَوَالِمِ اَزِ ظْهَوْرِ ذَاتِ بَاشَد صِفَاتِشِ وَاسِطَه بَا ذَاتِ بَاشَد
1890. صِفَاتِ اَوْ زِ ذَاتِشِ شَدَّ ظْهَوْرِي عَوَالِمِ اَزِ صِفَاتِشِ دَرِ ظْهَوْرِي
- F393 1891. صِفَاتِ حَقِّ زِ ذَاتِشِ نَيْسِتِ بِيْرُون صِفَاتِشِ بُوَدِ²³⁴ دَرُونِ ذَاتِ مَكْنُونِ
1892. صِفَاتِشِ شَدَّ زِ ذَاتِ آن ظْهَوْرِي چُو جُوهرِ گَشْتِ اَزِ کَانِشِ ظْهَوْرِي
1893. صِفَاتِ حَقِّ بِه ذَاتِشِ بُوَدِ پَنْهَان هَمِه عَالِمِ اَزِينِ شَدَّ دَرِ نَمَائِيَان
1894. که عَالِمِ گَشْتِ ظَاهِرِ اَزِ صِفَاتِشِ صِفَاتِ حَقِّ که ظَاهِرِ شَدَّ زِ ذَاتِشِ
1895. صِفَاتِ دَرِ ذَاتِ پَنْهَانِ بُوَدِ عِيَانِ شَدَّ وَجُوْدِ جَمَلِه عَالِمِ اَزِ هَمَانِ شَدَّ
- F394 1896. ظْهَوْرِ جَمَلِه عَالِمِ اَزِ صِفَاتِشِ ظْهَوْرِ اَيْنِ صِفَاتِشِ شَدَّ زِ ذَاتِشِ
- S130 1897. صِفَاتِ حَقِّ بِه ذَاتِشِ گَشْتِ مَظْهَرِ هَمِه خَلْقِ اَزِ صِفَاتِشِ گَشْتِ اِظْهَرِ
1898. صِفَاتِشِ شَدَّ مَظَاهِرِ بَهِرِ ذَاتِشِ عَوَالِمِ گَشْتِ مَظْهَرِ بَرِ صِفَاتِشِ
1899. که آدَمِ گَشْتِ اَزِ كُؤِي مَظَاهِرِ زِ رُوِي آدَمِ آن حَقِّ گَشْتِ ظَاهِرِ
1900. که آدَمِ جَامِعِ جَمَلِه جِهَانِ شَدَّ اَزِينِ آدَمِ ظْهَوْرِ هَرِ نَهَانِ شَدَّ
- F395 1901. که آدَمِ گَشْتِ اَزِ مَرَاتِ شَاهِي دَرِينِ مَرَاتِ شَدَّ وَجْهَشِ نَمَائِي
1902. که آدَمِ گَشْتِ اَزِ اسْرَارِ آن مَاه اَزَانِ رُو دَمِ زَنْدِ اَزِ لِي مَعَ اللّهِ²³⁵
1903. که آدَمِ بَلْبِلِ اَزِ گَلْزَارِ وَحْدَتِ بِه آن گَلْزَارِ وَحْدَتِ نَيْسِتِ كَثْرَتِ
1904. زِ آدَمِ گَشْتِ ظَاهِرِ حَكْمَتِ گَلِّ که دَرِ گَلْزَارِ حَكْمَتِ گَشْتِ بَلْبِلِ
- F396 1905. زِ آدَمِ رُو نَمَا شَدَّ سَرِّ آن يَار که آدَمِ مَظْهَرِ اسْتِ بَرِ طُورِ دِيدَارِ

²³³ خط S: در F

²³⁴ بود S: بد F

²³⁵ Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve'l-Hadîs, c. 2. s. 202.

1906. که آدم گشیت اسرار خدائی
1907. هران آدم که از اسرار حق است
1908. هران آدم که او از خود نهان است
1909. هران آدم بؤد مظهر به اسرار
1910. که آن آدم بؤد لطف از خداوند
1911. که باشد آدمی از اِنْتِخابی
1912. ز روی اِنْتِخابی گشیت مُمتاز
1913. سوار اسب معنی گشیت آدم
1914. مقامی²³⁷ آدمی باشد حقیقت
1915. هران کس شد حقیقی آدمی آن
1916. که الانسانُ سری در معانی ست
1917. درون کان او باشد خداوند
1918. جمیع عالم از بهرش طفیلی ست
1919. به آن اسرار آن که شد وقوفش
1920. که انسان است از معنی خبر دار
1921. که معنی ها به انسان شد خدا دان
1922. که انسانی نباشد آن به صورت
1923. که سیرت گشیت انسان ای برادر
1924. که صورت آدمی معنی ست حیوان
1925. به صورت سیرتش باشد مُوافق
1926. که انسانی ست از معنی آدم
- F397. ازین شد رو نما سرّ الهی
- ز اسرارش به جمله درس حق است
- که اسرار خدا از او عیان است
- میان آدم²³⁶ است چون در شهوار
- ز سوی حق به مردم او دهد پند
- که از جمله جهان شد اِنْتِخابی
- S131. که اسب معنوی زان گشیت در تاز
- ازین آدم شود روشن دو عالم
- F398. حقیقت شد مقام آدمیت
- که الانسانُ سری شد نمایان
- به اسرارش معانی آن ز کانی ست
- نما از کان او وجه خداوند
- درون آن که از اسرار خیلی ست
- F399. بؤد انسان ز معنی پر درونش
- ازان معنی که رویش سوی دیدار
- خدا شد معنی انسانی ای جان
- که انسانی بؤد معنی به سیرت
- به ظاهر باطن است انسانی اظهر
- F400. ازان آدم گریز با سوی یزدان
- بؤد انسان که باشد مرد صادق
- هران انسان بؤد آن گشیت آدم

1927. هران انسان بَوَد شد کون جامع S132 تمامی کون به انسانی ست لامع
1928. هران انسان بَوَد آن گشت با عین F401 جهان و جمله باشد اندرون عین
1929. هران انسان بَوَد آن مرد ز دانا ست درون آن پر از اسرار معنا ست
1930. هران انسان بَوَد محبوب حق است که روی او تمامی سوی حق است
1931. هران انسان بَوَد در قرب یار است معانی های او دان بی شمار است
1932. به خَطِ استوا باشد که انسان که انسان را به خَطِ استوا دان
1933. هران باشد به خَطِ استوائی F402 نباشد از خدا یک دم جدائی
1934. هران باشد که او ز استوا دور بَوَد از زمره نادان مهجور
1935. هران باشد که حالش حال انسان به انسانی شود اسرار رحمان
1936. به انسانی بدان طبع بلند است هران انسان بَوَد او در بلند است
1937. که باب آن خدا باشد ز انسان خدا خواهی درادر قلب انسان

F403 [23] در بیان بزرگی قلب انسانی و نیز بعض از اسرار الهیه می گوید²³⁸
S132

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

1938. که قلب آدمی باشد بزرگی به آدم نسبت عالم گشت خوردی
1939. درون قلب انسان کائنات است درون کائنات جمله جهات است
1940. که قلب عارفان مانند بحر است جواهر ها بدان در زیر بحر است
1941. جواهرها که اسرار خدائی ست S133 ازان اسرار ذات حق نمائی ست
1942. درون آدمی شد جمله عالم F404 که آدم جامع است بر هر دو عالم
1943. ازین انسان جامع شد ظهورش که این انسان مُقَرَّب شد به قربش
1944. که انسان است جامع بر مقامات ازین انسان حصول هر کمالات
1945. که روی آدمی دان روی حق است که وصف آدمی از وصف حق است

²³⁸ و نیز بعض از اسرار الهیه می گوید S, F - SF

1946. به اوصافِ خدائی گشته مظهر
F405 که از اوصافِ دیگر گشته بر تر
1947. که واصف بهر آدم آن خدا شد
که راه ملکش راه هدا شد
1948. که انسان ابن آدم شد یقین دان
هران شد ابن حوا نیست انسان
1949. که ابن آدم است انسان کامل
به حوا شد پسر آن گشت جاهل
1950. که ابن آدم است از حق خَلِيفَةٌ²³⁹
ز بهر او کتاب از حق صحیفه
1951. که انسان ابن آدم شد سماوی ست
F406 هران باشد سماوی او ست علوی ست
1952. به حوا شد پسر روی سوی دنیا ست
به آدم شد پسر رو سوی عقبا ست
1953. و آن شد اهل عقبا آدمی شد
که از نفخ خداوندی دمی شد
1954. و آن شد اهل عقبا آدمی شد
که از نفخ خداوند دمی شد
1955. که او از وارث پیغمبران است
که مردم را به راه حق بران است
1956. که او از ابن آدم شد یقین دان
F407 که از مادر بُوَد نبود ز انسان
- S134
1957. که آن از ابن آدم شد سماوی ست
که ابن مادر است آن شد ز سفلی ست
1958. ز ابن آدم است آن شد ز دانا
معانی های حق را گشت بی‌نا
1959. معانی های حق اندر عیان است
که آن از چشم دیگر در نهان است
1960. هران معنی ز حق باشد ظهورش
که آن از بحر حق شد همچو دُرّش
1961. درون بحر حق اسرار بسیار
F408 هران در بحر شد واصل به اسرار
1962. هران باشد که او از بحر بیرون
که آن باشد ز محجوبان اکنون
1963. که آن بیرون بُوَد از بحر یزدان
ازان پوشیده باشد سرّ سبحان
1964. هران شد اندرون بحر رحمان
به آن مکشوف باشد سرّ انسان
1965. به آن اسرار انسان در عیان است
که آن در بحر حق اندر نهان است
1966. هران در بحر معنی گشت غَوّاص
F409 که باشد با خداوند بندۀ خاص
1967. هران باشد که انسان خدائی
به راه آن خدا شد رهنمائی

[24] در بیان جفاکار گوید

F409
S134

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

1968. هران باشد که از مرد جفاکار جفاکاران نباشند از صفاکار
1969. جفاکار آن بود از دل بیرون است که او اندر میان خار درون است
1970. اگر خار درون از دل بیرون شد صفای معنوی دان اندرون شد

F410
S135

[25] در بیان صفای معنوی و آن چه تعلق به آن دارد از حقایق و اسرار²⁴⁰

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

1971. صفای معنوی شد بهر انسان ازان باشد صفا در قرب یزدان
1972. صفای معنوی دل نور گردد سراپا جان و دل مسرور گردد
1973. صفای معنوی از حق طلب کن که خود را بعد ازان رو قرب رب کن
1974. صفای معنوی در جان فرح شد کدورت ها ز جانت در طرح شد
1975. صفای معنوی حاصل ز صافی ست کدورت شد درونت نی ز صافی ست
1976. کدرها شد ز راه نفس و شیطان صفای معنوی از راه رحمان
1977. که راه نفس و شیطان بسته گردد به دل فیض خدا پیوسته گردد
1978. فیوضات الهی بهر آن است که آن بیرون ز کبر و عجب آن است
1979. ز مغروری اگر وارسته گردد به راه مستقیم دل بسته گردد
1980. ز فیض آن خدا آن کس به کام است ز بیت نیستی او را مکان است
1981. اگر مائد ز هستی مثل زره به راهش گشت آن چون کوه پرده
1982. ازان زره درون دل سیاه است همه افعال ازان اندر تباه است
1983. به نزد تو که آن زره نماید که با چشم خدائی کوه باشد
1984. کجا گر زره بینی رو حذر کن که چشمت را بپوش از وی گذر کن

²⁴⁰ از حقایق و اسرار S, F - SF

1985. که تا آن ذره در چشمت نیفتد
F413 اگر افتاد به چشمت درد افتد
1986. ز دردش با حذر باشی تو اکنون
ز چشمت ذره را رو ساز بیرون
1987. درون چشم اگر سازد قراری
الم ها شد به چشمت صد هزاری
1988. الم ها اندرونش جای²⁴¹ گیر شد
سفیدی ها به چشم آمد ضریر شد
1989. سفیدی اندرون چشم باشد
درون چشم همچون پشم باشد
1990. که از آن رو صنائی در نهان شد
F414 گر کوری بهر آن اندر عیان شد
1991. به هر دو کونین آن محجوب باشد
به شیطان رجیم محبوب باشد
1992. شود فرزندِ حوای عناصر
به راه حق روی آن گشت قاصر
1993. ز ابن آدمی آن دور گردد
که با نار و هوا مزدور گردد
1994. بگردد او ز انسانی به حیوان
ازان پوشیده گردد سرّ انسان
1995. ز انسانی اثر نبود چو ذره
F415 به حیوانی شود هم رنگ و همره
1996. که انسانی از و گردد نهانی
به حیوان هم صفت باشد بدانی
1997. ز هستی عارفان باشند گریزان
ز ترس هستی اند چون بی دیل رزان
1998. ز هستی گشت آن شیطان ملعون
ز هستی قلبِ آدم گشت محزون
1999. گناه هستی می باشد چو کوهی
S137 به این نسبت گناهان است²⁴² چو²⁴³ گاهی
2000. بلا آرد گناه هستی بر سر
F416 گناه او کند بی پیر و بی سر
2001. گناه هستی از حق دور سازد
ز فیض حق دلت مهجور سازد
2002. گناه از هستی باشد ای برادر
اگر آن گیک باشد گشت ای اژدر
2003. گناه از هستی باشد ای مسلمان
به آب تو به نبود پاک رو دان
2004. گناهِ هستی²⁴⁴ از ذنبان عظیم است
ازان غافل که آن مردِ لئیم است

²⁴¹ جای F: جای S

²⁴² است F: S -

²⁴³ چو F: همچو S

²⁴⁴ Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, c. 2. s. 202.

2005. **گناه هستی**²⁴⁵ از خود دور داری
2006. **گناه از هستی**²⁴⁶ دور افلاکیان اند
2007. و آن افلاکیان رو بر سماوات
2008. هران افلاکی شد رو با خدا شد
2009. هران افلاکی شد طبع است ز علوی
2010. هران افلاکی شد همت بلند است
2011. هران افلاکی شد طبع پدر شد
2012. هران ناری بوَد مبعودِ حق است
2013. هوائی روی او با سوی ناری ست
2014. که ناری مظهر است بر وصفِ شیطان
2015. که ناری مظهر کبر و غرور است
2016. که ناری را²⁴⁷ هوا باشد به شدت
2017. ترابی مظهر است بر لطفِ آن حق
2018. که ناری از ترابی دور باشد
2019. هران باشد ترابی گشت مقبول
2020. ترابی عاقبت اندیش باشد
2021. ترابی از درون شد با تواضع
2022. که ناری اندرونش کبر و کین است
2023. ترابی ها بوند مقبولِ رحمان
2024. که ناری را بوَد میلش به سرکش
2025. که ناری ها بوند مظهر به شیطان
- F417 درونت را ز حق مسرور داری
- و آن افلاکیان از خاکیان اند
- هران افلاکی شد او بر سماوات
- طریق او طریق آن هدا شد
- هران افلاکی نبود اوست سفلی
- F418 که قولش بهر مردم نصیح و پند است
- که از طبع پدر آن بهرور شد
- ترابی آن که شد محبوبِ حق است
- که مائی روی او سوی ترابی ست
- S138 ترابی مظهر است بر وصفِ رحمان
- F419 ترابی بر تواضع در سرور است
- ز مائی بر²⁴⁸ ترابی گشت قوت
- که ناری مظهر قهر است از حق
- که ناری از درون مغرور باشد
- هران ناری بوَد آن گشت مسئول
- F420 حقیقی آن ز حق درویش باشد
- تگبُر شد که تبدیل بر تواضع
- که بخل و با حسد در دل کمین است
- که ناری ها بوند مقبولِ شیطان
- هران سرکش بوَد دستت ازان کش
- F421 ز ناری فعلِ شیطان شد نمایان

A.e.²⁴⁵

A.e.²⁴⁶

S از F:²⁴⁷

S با F:²⁴⁸

2026. که از نار و هوا دل پاک گردد
2027. ز آب و خاک ره شد سوی آباء
2028. ز آب و خاک با حق شد قریبی
2029. ز خاکیت که آدم یافت قربت
2030. که ناری گرچه از حق یافت قربت
2031. که قرب آن هوا چون قرب نار است
2032. که قرب آن ترابی گشت مُحکم
2033. که قرب مائی نزدیک²⁴⁹ ترابی ست
2034. ترابی آن که شد از بنده خاص
2035. ترابی آن که از اسرار باری ست
2036. ترابی آن که از مردان دین است
2037. ترابی ها بوند مَحَرَم به اسرار
2038. ترابی ها بوند در قرب باری
2039. ترابی ها مُجِبِّ بو تراب اند
2040. ترابی را نباشد کبر و کینه
2041. ترابی را به دل باشد حضوری
2042. ترابی ها همه از عارفان اند
2043. ترابی را درون چون آب صافی ست
2044. ترابی ابن آدم شد یقین دان
2045. که از فرزند آباء فلک شد
2046. که آن فرزند آدم شد به تحقیق
- S139 به این قربت نباشد هیچ فرقت
- F422 که آن قربت شود آخر به فرقت
- چو آن نقشی که آن بر روی آب است
- نباشد اِنْفِصَال از حق به یک دم
- چو آن قرب هوا باشد به ناری ست
- درون آن پر است از صدق و اخلاص
- F423 ترابی را نظر با روی یاری ست
- ز حکم نفس و شیطانی بیرون است
- نماید چشم او را جلوۀ یار
- ازین رو گشته اند از بو ترابی
- F424 ازین جانب همه در قرب یار اند
- ترابی ها بوند از پاک سینه
- ترابی را به دل باشد سروری
- ز احوال بطونی واقفان اند
- هران باشد ترابی او ز صافی ست
- F425 که نفسش مُطَمَّئِنَةٌ²⁵⁰ باشد ز یزدان
- S140 که چون قدرش که از فوق ملک شد
- ترابی آن بود از روی تحقیق

2047. هران آدم که شد فرزندِ مادر ز حوای عناصر شد ز مادر
2048. هران فرزند ز افلاکی پدر شد مُکَرَّم هم مُعَزَّز آن پسر شد
2049. هران فرزند شد بر اثر آباء که از اسما بود رو بر مسما
2050. ترابی آن که شد از علویان است هران ناری بود از سفلیان است
2051. ترابی آن که با حق راز گوید ازان رازش به خلقان باز گوید
2052. ترابی آن که او از دوستان است مُجِيبَ خاندان دُلستان است
2053. ترابی آن که او در قرب یار است ازان قریبش که دل اشکوفه زار است
2054. ترابی آن که عالی همتان است ز عالی همتی رو بر سمای است
2055. ترابی آن که باشد او مُحَقِّق نه از تقلید به آن باشد مُقَلِّد
2056. ترابی آن که شد در کوی دلدار ازان دلدار اندر دل ز اسرار
2057. ترابی آن که از ناری بعید اند به نزد آن خدا دایم سعید اند
2058. ترابی آن بود از مردِ دیندار نباشد او که از مردان پندار
2059. هران باشد ز مردِ بو ترابی درون دل بود همچون ترابی
2060. هران باشد که آن از نار و ز باد که از کبر و غرور آن گشتت بر باد
2061. هران کس را که ناری شد مقامش از و رنجیده باشد خاص و عامش
2062. هران باشد که از²⁵¹ ناری ز خَلَق میان آدمی باشد بد اخلاق
2063. هران که اندرونش ترس حق شد که آن اهلِ بصیرت چون ز حق شد
2064. هران که اندرونش حُبِ فی الله از و باشد رضا خوشنود الله

F429
S141

[26] در بیانِ فضیلتِ رضا و صبر گوید²⁵²

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

2065. هران باشد رضای آن خداوند که جانش با رضایش²⁵³ گشت پیوند

²⁵¹ از F: آن S
²⁵² گوید S, F: می گوید S
²⁵³ Tevbe/72.

2066. رضایش شد به دل دل نور باشد
2067. که راه آن خدا باشد رضایش
2068. رضای حق شوی با حق مُقَرَّب
2069. رضای حق تو را با حق رساند
2070. رضای حق تو را چون یارِ غار²⁵⁴ است
2071. همیشه بر رضا مردان حق اند
2072. بزرگان یافتن راه رضایش
2073. که قرب معنوی باشد ز یزدان
2074. رضای حق بُوَد اندر ترابی ست
2075. ترابی مظهر صبر است ز یزدان
2076. کمال آدمی از صبر باشد
2077. خدا را واصلان از راه صبر است
2078. که صابرها به حق باشند قریبی
2079. که صابر را خداوند دوست دارد
2080. جمع انبیا مأمور به صبر اند
2081. ز راه صبر باشد با خدا راه
2082. به صبر از حق که آن پیغمبران اند
2083. ولی ها جمله اندر صبر باشند
2084. به صابرها بدان آن حق معین است
2085. که لطف حق به صابر بی شمار است
2086. بزرگان یافتند آن قرب حق را
- F430 دلش از نور حق مسرور باشد
- که آن شد با رضایش شد به راهش
- ازان باشد ظهور قرب آن ربّ
- که از دوری به قریبش می رساند
- F431 انیس و مونس و هم غم کسار است
- که از راه رضای حق به حق اند
- ازان پیدا ست اندر دل صفایش
- F432 هران باشد که اندر راه جانان
- S142 هران شد با رضا آن بو ترابی ست
- ز صبر انسان رسد با قرب یزدان
- هران بی صبر شد چون نمر باشد
- که آن صابر بُوَد چون شیر و ببر است
- F433 که صابرها نشد مردم فریبی
- به صابر فیض چون باران ببارد
- ز راه صبر ایشانان به قرب اند
- هران شد از خواص او گشت آگاه
- ازان از جمله خلقان برتران اند
- F434 ز راه صبر برخوردار باشند
- که آن غیب است اندر²⁵⁵ عین این است
- هران صابر بُوَد در چشم یار است
- که قرب حق بُوَد در راه حق را

2087. هران کاری بُوَد از صبر برخواست
2088. هران کاری بُوَد او شد ز پندار
2089. هران باشد که از محجوب آدم
2090. ز صبر حق هران دارد نشانی
2091. کمال آدمی از صبر باشد
2092. کشایش ها که از صبرت عیان است
2093. بدان صبر از صفت های خدائی ست
2094. که کار بسته از صبرت گشادی
2095. که باشد صبر مفتاح مَقاصد
2096. به آدم پوختهگی درد یک صبر است
2097. هران پوخته شود در صبر حق است
2098. ز موتِ اختیاری پوخته گردد
2099. ز صبر آن اختیاری موت پیدا ست
2100. به ظاهر ²⁵⁶گرچه آن ²⁵⁷صبر ²⁵⁸تلخ باشد
2101. طریق صبر بر خاصان حق است
2102. که راه صبر باشد حکمتِ حق
2103. هران بی صبر شد خالی ز حکمت
2104. هران کس را ²⁵⁹شد صبر از خداوند
2105. که مؤمن مُمتَّجِن از صبر باشد
2106. اجر صابر را ز حق نبُوَد قیاس
2107. چون مقام صبر بالا از همه
- F435 چو آن تیری بُوَد شد به هدف راست
- S143 که راه آن نشد با سوی دیدار
- نباشد ذوق او از صبر هر دم
- نشانی او بُوَد در بی نشانی
- هران انسان بُوَد در صبر باشد
- F436 همه پوشیده از این در بیان است
- هران صابر بُوَد او با خدائی ست
- که راه صبر شد راه رشادی
- ز صبرش آدمی یابد مَقاصد
- هران پوخته شود بحر جبر است
- F437 که آن کس پوخته شد در جبر حق است
- ز بی زک همچو آردی بخته گردد
- هران بی صبر شد دل پر ز سودا ست
- به باطن از شکر شیرین بیاشد
- هران از خاص باشد او به صبر است
- F438 به صابر گشت مکشوف حکمت از حق
- S144 به صابرها بُوَد اسرار حکمت
- مُظَقَّر شد به کارش از خداوند
- بیرون چو آفتاب از ابر باشد
- اجر صابر نزد حق شد بی قیاس
- F439 آن که بر صبر است بالا از همه

²⁵⁶ صبر S - : F
²⁵⁷ آن F - : S
²⁵⁸ صبر S - : F
²⁵⁹ که F - : S

2108. بندۀ صابر خدا را شد قریب
پیش حق صابر نباشد بر فریب
2109. صبر مفتاح سعادت ها بود
صابران اهل سعادت زان بود
2110. هر که صابر نیست او را خام دان
آن که خام است کار او باشد زیان
2111. چون زیانکاری ز بی صبران بود
بهر بی صبران جهان زندان بود
- F440 2112. صبر یک بابِ ظفر باشد ز حق
آن که شد صابر مُظفّر شد ز حق
2113. هران باشد که از مردان صابر
بود ابرار از اخیار با باصر
2114. هران مردی که باشد او ز صابر
که صابرها به حق باشند شاکر
2115. که شکر حق ز صُبّاری بیان است
ز شکر حق که صبرش در عیان است
- F441 2116. هران باشد که صابر شاکر از حق
شود اتمام بران نعمت که از حق
2117. هران شاکر به نعمت های حق شد
به شکر اندرش با سوی حق شد
- S145 2118. که شاکر صابر از اسمای حق است
هران این هر دو را دارد به حق است
2119. که هر دو از صفت های خدائی ست
هران دارد که از مردی خدائی ست
2120. هران باشد ز صبرش کامرانی
به شهرستان دل شد حکمرانی
- F442 2121. هران باشد که از مردی²⁶⁰ خدائی
درون ملک دل شد پادشاهی
2122. هران باشد که از مردان دیندار
نباشد او که²⁶¹ از مردان پندار
2123. هران باشد دلش چون آبِ صافی
به قول و فعل او نبود خلافی
2124. هران را راستی باشد طریقش
نبیند هیچ کس را که ز خود غش
2125. نبیند هیچ کس با چشم خواری
اگر بیند که آن خود گشت خاری²⁶²
- F443 2126. اگر چشم خدا بینی گشاید
ز خود کمتر به چشمش کی نماید
2127. اگر با چشم خواری دید کس را
حقیقت خوار شد بس کن سخن را

²⁶⁰ مردی F: مرد S
²⁶¹ او که F: آن که S
²⁶² خاری F: خواری S

2128. خوار دیدن نیست مؤمن را روا نفس خود را خوار بین در ره در
 2129. هران کس نفس خود را خوار دید است که خارش اندرون گلزار دید است
 2130. هران باشد ز حکم نفس آزاد بود مسرور از خندان دل شاد

F444
S145

[27] در بیانِ عزت و ذلتِ نفس گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

2131. که نفست خواربین باشی مُعَزَّز هران دید خوار نفسش شد مُعَزَّز
 S146 2132. هران باشد به ظاهر عَزَّ نفسش شود زان اسببِ اسْتِغْدَادِ لِنَگَش
 2133. ز عَزَّ نفس باشد از همه پس به عَزَّ نفس باشد آن بود خس
 2134. هران باشد بیرون از عَزَّ نفسش ز لای طبع بیرون پای اسببش
 F445 2135. که عَزَّ نفس باشد سوی ظاهر که عَزَّ معنوی عَزَّی ست ظاهر
 2136. ز عَزَّ معنوی با حق قریب است که عَزَّ ظاهری مردم فریب است
 2137. به عَزَّ ظاهری شد آن چو شیطان به عَزَّ باطنی²⁶³ شد سوی رحمان
 2138. به عَزَّ ظاهری دل مرده گردد که مار نفس از او زنده گردد
 2139. به ذلت داشتی این نفس بد را به سر افراشتی²⁶⁴ عَزَّتِ عالم ها
 F446 2140. هران کس دید نفس خود به خواری که باشد بنده در قربِ باری
 2141. مرادِ نفس باشد بهر عصیان شقاوت سرکشی باشد به یزدان
 2142. به حکم نفس آن کس²⁶⁵ می دراید گلستانش به خارستان دراید
 2143. به حکم نفس داخل شد زبون شد که عصیان سرکشی بهرش فزون شد
 2144. هران شد زیر حکم نفس بدکار از و ناید بیرون کاردار هموار
 F447 2145. هران باشد که او بر نفس غالب به اسرار الهی گشت طالب
 2146. هران باشد که او از ابن آدم پی اسرار آدم شد دمام

²⁶³ باطنی S: معنوی F
²⁶⁴ آن S: - F
²⁶⁵ آن کس F: آن که S

2147. بنی آدم به اثر آن پدر دان که با اثر پدر فرزند میدان S147
- F447 [28] در بیان تواضع و خاکیت و اسرار آن²⁶⁶
S147
- هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن
2148. بنی آدم بوَد مائی ترابی بنی حوا بوَد بادی و ناری
2149. هران فرزند آدم شد ترابی ست که آن فرزند حوا بادی ناری ست F448
2150. بنی آدم وجود از خاک دارد که خاکی از تواضع بار دارد
2151. ز²⁶⁷ خاکی گشت آن که سرفرو شد که از جمله به نزد حق برو شد
2152. هران شد با تواضع خاک باشد که از خاکی سر افلاک باشد
2153. چو از خاکی زمین روید نباتات جماد و جانور حیوان نباتات
2154. که خاک از پستی شد از جمله برتر درون خاک باشد لعل احمر F449
2155. درون خاک شد جمله جواهر ازین خاک است ظاهر سرّ ظاهر
2156. ازین خاک است راه آسمانی ازین خاک است حیات جاودانی
2157. به روی خاک سجده امر ربّ است که این خاک است خاکِ جدّ و ابّ است
2158. بنی آدم عناصر باشد از خاک که از خاک است ره با سوی افلاک
2159. که خاکی بر تواضع گشت مظهر ازان اسرار آن حق گشت اظهر F450
2160. که خاکیان خدا را شد مُقَرَّب بوَد خاکی ظهور سرّ آن ربّ
2161. که خاصان خدا از خاکیان است ز ناری و هوا از عاصیان است S148
2162. ز ناری وز هوا شد کبر و مغرور هران را کبر و مغروری ست ز حق دور
2163. هران از نار بادی دور گردد ز آبی خاکی او مسرور گردد
2164. ترابی را به حق قدرش فزون است به چشم ناریان آن گرچه دور است F451
2165. ترابی محرمان حضرت حق ترابی مظهر است بر لطف آن حق

²⁶⁶ و اسرار آن S, F: ازان گوید SF
²⁶⁷ ز F: که S

	2166.	ترابی ذاتِ حق را گشت مظهر	کمالاتِ ترابی گشت اظهر
	2167.	ترابی از ملائک گشت برتر	ز روی قدر شد از جمله
	2168.	بی گشت محبوبِ خداوند	ز نفخ روح حق در جسم شد بند
F452	2169.	ترابی ها ز ناری دور باشد	کجا ناری بوَد مغرور باشد
	2170.	هران باشد که او از نار و بادی ²⁶⁸	نشد از ابن آدم بو ترابی ²⁶⁹
	2171.	ثرابی آن که باشد شد به یزدان ²⁷⁰	کجا ناری ست آن باشد به ²⁷¹ شیطان
	2172.	ثرابی آن که از مردانِ دین است	ثرابی آن که باشد ²⁷² در یقین است
	2173.	ثرابی را نشد در دل شکوکی	همیشه از خدا نبود فکوکی
F453	2174.	ترابی محرمان آن خدایند	طریق حق به مردم می نمایند
	2175.	ترابی را نباشد کبر و کینه	ترابی ها بوند از پاک سینه
S149	2176.	ترابی بحر حق را گشت غَوَّاص	که او شد خدا از بندۀِ خاص
	2177.	ثرابی گشت اندر بحر عرفان	پر است بحرش که از لَوْلُو مَرْجَانُ ²⁷³
	2178.	ثرابی آن که او خود را نبیند	هران خود را ندید آن حق بیند
F454	2179.	ثرابی آن که از خود وار هید است	حقیقت بر دو چشم آن ²⁷⁴ نمود است
	2180.	ثرابی آن که شد از حق صفایش	به ملکِ معنوی باشد بقایش
	2181.	ثرابی آن که از خود گشت آگاه	به اقلیمِ مُحَبَّتِ گشت آن شاه
	2182.	ثرابی ها ز خود وارسندگان اند	حقیقی با خدا پیوستگان اند
	2183.	ثرابی ها به بحرِ وحدتِ ذات	چو قطره محو باشند بحر در ذات
F455	2184.	ثرابی ها همه از خود نهان اند	به هستیِ خدا اندر عیان اند

²⁶⁸ هر آن باشد ... و بادی F: ترابی آن که از مردان دین است S
²⁶⁹ نشد از ... بو ترابی F: ترابی آن که شد در یقین است S
²⁷⁰ ترابی آن ... یزدان F: ترابی را نشد در دل شکوکی S
²⁷¹ کجا ناری ست آن باشد به شیطان F: همیشه از خدا نبود فکوکی S
²⁷² باشد F: شد S
²⁷³ Rahmân/22
²⁷⁴ آن F: او S

2185. ثُرَابِی هَا ز خُود گُشْتَنْد فَاثِی
2186. ثُرَابِی هَا هَمّه دَر اَنسِ اَو یَنْد
2187. ثُرَابِی هَا ز مَرْدَانِ خُدا اَنْد
2188. ثُرَابِی هَا ز مَرْدَانِ حُضُور اَنْد
2189. ثُرَابِی هَا بَه زَیْر سَایَه حَق
2190. ثُرَابِی هَا هَمّه بَاشَنْد عَآرِف
2191. ثُرَابِی هَا هَمّه اَز عَآرِفَان اَنْد
2192. ثُرَابِی هَا بُونْد مَخْزَن بَه اَسْرَار
2193. ثُرَابِی جَمَلَهْگِی مَحْصُولِ خَاک اَنْد
2194. ثُرَابِی هَا بُونْد دَر بَحْرِ وَحْدَت
2195. ثُرَابِی هَا بُونْد دَر عَالَمِ جَان
2196. ثُرَابِی هَا ز اَنوَارِ خُدا اَنْد
2197. ثُرَابِی هَا ز لَطْفِ اَن خُدَائِی سَت
2198. ثُرَابِی هَا کَه اَز تَحْقِیْقِیَان اَنْد
2199. بَنی اَدَم شَرَف اَز خَاک دَآرْد
2200. شَرَف اَز نَارِ وَبَآدی اَو سَت شَیْطَان
2201. شَرَف اَز اَب وَ خَاک اَسَت اَدَمی رَا
2202. اَگَر خَوَاهی شُوی اَفَلَکِی ای جَان
2203. کَه رَاه اَز خَاک بَاشَد سَوی اَبْت
2204. اَگَر خَاکِی شُدی تَو اَبِن اَدَم
2205. بَه خَاکِی شُد ظُهُورِ قَدْرَتِ حَق
- از و یابند حیاتِ جاودانی
- شَب و رُوزش ز اَنسِش قَرَب جَویَنْد
- کَه مَرْدَم رَا بَه خَالِقِ رَهْنَمَا اَنْد
- هَمّه اَوَقَاتِ شَان اَز حَق سَرُور اَنْد
- F456 ز عَالَمِ فَارَغ اَنْد بَاشَنْد بَا حَق
- دَرُونِش پَر ز اَسْرَارِ مَعَارِف
- S150 بَه اَسْرَارِ و²⁷⁵ مَعَانیِ وَاقْفَان اَنْد
- دَرُونِ مَخْزَنِ اَسْتِ اَسْرَارِ اَن یَار
- F457 کَه اَیْنِ مَحْصُولِ بَرْتَرِ اَز سَمَآکِ اَنْد
- کَه نَنمَآیْد بَه چَشْمِ شَان ز کَثْرَت
- کَه اَز جَانِش بُونْد²⁷⁶ بَا سَویِ جَانَان
- کَه رُو بَا سَویِ حَقِ نِی بَر سَوا اَنْد
- بَه سَویِ لَطْفِ حَقِ دَانِ رَهْنَمَائِی سَت
- F458 نَه اَز تَقْلِیْدِیَانِ سَمْعِیَانِ اَنْد
- کَه اَز نَارِ وَ هَوَا هَرگَز نَدَآرْد
- اَزَانِ رُو کَآرِهَآیْشِ شُد ز طُغْیَانِ
- کَه جَسْمِ اَدَمیِ زَیْنِ هَر دُو پَیْدَا
- ز²⁷⁷ خَاکِیِ شُوزِ خَاکِیِ بَر فَلَکِ دَانِ
- F459 کَه رَاهِ نَارِ و²⁷⁸ بَآدِ اَسْتِ سَویِ اَمْتِ
- ز فَرزَنْدَانِ حَوا تَو مُگَرَمِ
- ز خَاکِیِ شُد ظُهُورِ حَکْمَتِ حَقِ

²⁷⁵ و S: F
²⁷⁶ بوند S: F
²⁷⁷ F: که S
²⁷⁸ و S: F

2206. هران باشد که او در²⁷⁹ طبع نار است ثرابی ها از و اندر فرار است S151
2207. هران در طبع نار است او ست سرکش درونش کبر و کین است سر ازان کش
2208. هران خاکی بوَد طبعش مُلایم مُلایم طبع نفسش را ست لایم F460
2209. که خاکی را گزین ای مردِ دیندار ز خاکیت دلت باشد چمن زار
2210. ز خاکی آدمی یابد کمالات ز خاکی آدم است بر ذوق و حالات
2211. مُعَرَّز هم مُگَرَم گشت آدم عناصر خاک شد از بهر آدم
2212. به ظاهر شد کثیف باطن لطیف است ز عنصرهای دیگر این شریف است F461
2213. که خاک است مرکز این جمله عالم به دور مرکزش شد جمله عالم
2214. به ظاهر خاک یک نقطه ز عالم محیط مرکزش را جمله عالم
2215. محیط مرکزش عالم مُحاط است همه عالم درون امهات است

[29] در بیان آن که بنی آدم خُلاصه و مُنتَخِب است از جمعِ عوالم

F462
S151
G 35a

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

2216. چو نقطه گشت از این خاک آدم ازین آدم نما شد جمله عالم
2217. ز روی آدمی خاک است قایم همه اسرار حق زین گشت دایم
2218. حقیقت آدمی شد مرکز خاک ازین مرکز ظهور جمله افلاک
2219. بوَد آدم ختام جمله مولود²⁸⁰ درین آدم بوَد اسرار موجود
2220. که آدم شد نتیجه چون ز اکوان که از این شد نتیجه جمله اکوان F463
2221. که آدم شد نتیجه از وجودی به آدم شد همه ذوق و شهودی S152
2222. که آدم نسخه ایجاد حق شد ازین آدم تمامی در سبق شد
2223. که آدم مُنتَخِب باشد ز عالم که از این مُنتَخِب شد جمله عالم

²⁷⁹ در S: بر F
²⁸⁰ مولود F: موجود S

2224. که آدم رحمت است از سوی آن حق طفیلِ آدم است عالم که از حق
2225. که آدم رحمت است از اِنْتِخَابِی ز روی مُنْتِخَب شد خلق باری
2226. نبودِی مُنْتِخَب با حق ز مقصود جهان و جمله‌گی کی بود موجود
2227. ز روی مُنْتِخَب شد جمله عالم ازین ها مُنْتِخَب باشد که آدم
2228. که آدم مُنْتِخَب از دو جهان است که دراین مُنْتِخَب کون و مکان است
2229. درون آدمی بحر خدائی ست درون او پر از ذُرّ الهی ست
2230. که قلبِ آدمی شد بحر وحدت درون او نشد اصلا ز کثرت
2231. هران در کثرت است او بحر نبود اگر بحر است ز کثرت ذره نبود
2232. هران در وحدت است بحر خدا شد هران در کثرت است بر ماسوا شد
2233. هران در وحدت است حق در عیائی ست هران در کثرت است حق در نهانی ست
2234. عیائی آن که شد از اهلِ عین است بیانی آن که شد از اهلِ غیب است
2235. بیانی با عیائی شد مُبَدَّل میان آدمی آن شد مُکَمَّل
2236. هران باشد مُکَمَّل از خداوند برای مردمان لطف از خداوند
2237. هران باشد که آن با حق قریبی میان مردمان شد چون غریبی
2238. که حالِ آن ز مردم ها نهان است که حالِ مردمان بر او عیان است
2239. ز احوالِ آدمی اندر کمال است کمالِ آدمی ز احوالِ حال است
2240. هران آدم بوَد اهلِ کمالی تمامی قال تبدیل است به حالی
2241. ز حالِ انسان یابد قربِ حق را ز حالش داند آن اسرارِ حق را
2242. که نقشِ آدم است از حق کتابی که جهل از نقش باشد در عتابی
2243. که نقشِ آدمی شد سرّ قرآن که از قرآن حق رو نقش خود دان
2244. حقیقی سرّ قرآن است وجودت اگر اسرارِ حق باشد شهودت
2245. نماید سرّ حق اندر عیائی پس آن که تو شوی از خود نهانی
2246. نهان گشتی خدا شد در عیانت عیان گشتی خدا باشد نهانت

2247. ز هستی دور با هستی حق شو درون بحر حق رو بحر حق شو
2248. درون بحر حق را گشتی داخل دران دم با خداوند گشتی واصل
2249. ز بحر حق اگر باشی بیرونی شدی از اهل کثرت از درونی
2250. که نقش کثرتش چون نقش آب است که نقش آب بر رویش حباب است
2251. وجود ماسوا شد چون حبابی حبابی نقش نبود جز ز آبی
2252. وجود جمله از بحرش حباب است حباب بشکسته شد آن صافی آب است
2253. ز هستی حبابی رو گذر کن حقیقی بحر حق را رو نظر کن
2254. حقیقی بحر حق را نیست ساحل هران ساحل بدید آن گشت حایل
2255. که ساحل شد به بحر حق حبابی اگر ساحل ندید نبود حبابی
2256. ز ساحل بحر دید محجوب باشد درون از بحر دید مسعود باشد
2257. ز ساحل بحر دید آن شد ز ابرار مُقَرَّب اندرون بحر آن یار
2258. هران بزّی که رویت نی ز بحرش که شناسد ز خشکی دان که ربش
2259. که آن از ساحل است باشد ز ابرار و آن در بحر شد شد قرب دلدار
2260. هران بزّی که دریا را ندید است به غیر از خشکی چیزی او ندید است
2261. که دین آن چو بَيْتُ الْعُنْكُبُوتِ²⁸¹ است که همچون ریسمان در پیچ بود است
2262. نشد ز اسرار حق آن نزه آگاه که از جهل مُرْكَب گشتات گمراه
- F469 S154
- F470
- F471
- F471 S154
- F472 S155
- [30] در بیان جهل مُرْكَب و مَدْمَتِ آن گوید²⁸²**
- هزج سدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن**
2263. ز دل جهل مُرْكَب دور گردد یقین از علم حق مسرور گردد
2264. دل از جهل مُرْكَب شد خلاصی کند از حق طلب آن علم خاصی
2265. به دل جهل مُرْكَب سدّ راه است هران بیرون ازین باشد به راه است

Ankebût/41. ²⁸¹
²⁸² گوید SF, F - S

2266. که از جهل مُرْگَب آن که شد دور
ز ظلمت شد بیرون آن گشت در نور
2267. ز دل جهلِ مُرْگَب را رها کن
بر و تحصیلِ علمِ آن خدا کن
2268. مُرْگَب جهل از حق دور سازد
درون آدمی بی نور سازد
- F473 2269. ازین ویران شود چون خانه دل²⁸³
که پایِ آدمی زین گشت در گِل²⁸⁴
2270. مُرْگَب جهل در دل قسوت آرد²⁸⁵
که چون باران به دل قسوت به بارد²⁸⁶
2271. که از جهلِ مُرْگَب آن بیرون شد
که خارِ دل بدان از دل بیرون شد
2272. هران علمش به جهلش شد مُرْگَب
نباشد علمِ آن روشن که از ربّ
2273. هران که جهلش از دل گشت دوری
ز علمِ حق به دل باشد سروری
- F474 2274. ز علمِ حق دلت آینه گردد
تجلیّ الهی دیده گردد
2275. حجابِ اندرونی جهل باشد
هران بیرون شود ره سهل باشد
2276. که از ناری و بادی باشد آن کس
مُرْگَب جهل شد از بهر آن کس
2277. که با مائی ترابی علمِ صافی ست
که از صافی علمش قلبِ صافی ست
2278. هران باشد که قلبش صافی از غش
بُود از بنده دل پاک و بی غش
- F475 2279. ز دل پاکی شود محبوبِ آن حق
که دل پاک عبدِ خالص گشت با حق
- S156 2280. هران دل پاک شد شد بنده خاص
خدا را بنده شد از صدق و اخلاص
2281. مُرْگَب جهلِ خود پندار باشد
که خود پندار ز دینداری نباشد
2282. ز پنداری رهی حق دور باشد
هران پندار شد مردود باشد
2283. دلا برخیز ز پنداری حذر کن
حجابِ دل بُود ازان گذر کن
- F476 2284. حجابِ دل زیاده شد ز جهلت
تو را دشوار باشد کار سهلت
2285. دل از جهلِ مُرْگَب مرده گردد
ازین بیرون شوی²⁸⁷ دل زنده گردد

²⁸³ ازین ... خانه دل F: مرکب جهل در دل قسوت آرد S
²⁸⁴ که پای ... در گِل F: که چون باران به دل قسوت به بارد S
²⁸⁵ مرکب ... قسوت آرد F: ازین ویران شود چون خانه دل S
²⁸⁶ که چون ... به بارد F: که پای آدمی زین گشت در گِل S
²⁸⁷ شوی F: شدی S

2286. هران باشد که او از جهل آزاد درون آن شود از²⁸⁸ علم حق شاد
2287. که از جهل بسیط برگشتن آسان مُرْگَب جهل دشوار است به انسان

F477
S156

[31] در بیان انصاف گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

2288. هران کس را بُوَد از طبع انصاف ز طبع مُنْصِیفی باشد ز غل صاف
2289. هران کس را که²⁸⁹ طبع مُنْصِیفان است حقیقی علم به مُنْصِیف در عیان است
2290. که چشم دل شود از جهل اعمای به شیطان شد عمل مغصوب و یغما
2291. که آن را چشم دل شد روشنائی کند تفریق سفیدی از سیاهی
- F478 2292. ز سوی حق بُوَد عَالِمٌ مُحَقِّقٌ ²⁹⁰ببیند²⁹¹ جمله را با چشم تحقیق
- S157 2293. حقیقی چشم حق به روی گشاید که حق و باطل از وی می نماید
2294. هران مُنْصِیف بُوَد از فضلِ رحمان به آن اسرار پنهان است نمایان
2295. که مُنْصِیف ها بدان از علوی باشد هران مُنْصِیف نشد آن سفلی باشد
2296. که مُنْصِیف را که همت سوی علو است هران مُنْصِیف نشد همت به سفلی است
- F479 2297. که مُنْصِیف ها بآند از همتان است که آن پاک و تمیز از طینتتان است
2298. ز انصاف است حاصل هر کمالات که از انصاف رسد بر ذوق و حالات
2299. که انصاف نصف دین است بهر آدم ز انصاف می رسد بر مَقْصَد آدم
2300. که مُنْصِیف ها بوند از مرد دین دار هران مُنْصِیف نشد شد سوء کردار
2301. هران مُنْصِیف بُوَد در طبع آبی ست که میل آب باشد بر ترآبی ست
- F480 2302. به طبع نار و بادی نیست انصاف به خاکی میل باشد او ز انصاف
2303. به طبع نار و بادی سرکشی دان تواضع بهر خاکی شد ز یزدان
2304. تواضع از برای خاک خاص است تَگْبُر از برای نار و باد است

²⁸⁸ از F: ز S
²⁸⁹ که F: ز S
²⁹⁰ که S: - F
²⁹¹ ببیند F: ببیند S

2305. ز آب و خاک باشد علم تحقیق
2306. هران باشد مُحَقَّق او ز خاک است
2307. که علم پاکی باشد علم صدری
2308. هران صدری بُوَد علمش ز مولا ست
2309. علوم صدری ست از علم عرفان
2310. علوم صدریان از علم ذات است
2311. علوم صدریان از بو تُراب است
2312. علوم صدری ست چون بحر مَوَاج
2313. به بحر علم حق باشد تُرابی ست
2314. به بحر حق تُرابی گشت مَظهر
2315. تُرابی اندرون بحر وحدت
2316. تُرابی اندرون بحر باشند
2317. تُرابی اندرون بحر پاری²⁹² ست
2318. تُرابی بحر حق را گشت غَوَاص
2319. هران کس را بُوَد از خاک طینت
2320. تواضع بهر آن باشد که حالی
2321. هران در قیل و قال است آن هوائی ست
2322. هران مُنْصِيف بُوَد آن مائی باشد
2323. هر آن از حکم این چهارش بیرون است
2324. درون این چهارش مائد آدم
2325. ز زیر حکم این ها خود بیرون کرد
- F481 هران صدری نشد آن شد ز سطری
- S158 که آن صدری نشد بر شور و غوغا ست
- نه ازان سطر و اوراق پریشان
- درون علم شان علم صفات است
- F482 تُرابی بحری ست ابن تُراب است
- شود بیرون ز بحرش علم امواج
- تُرابی بحر حق را گشته فانی ست
- علوم آن خدا زین گشت اظهر
- مثال آن نهنگ در بحر وحدت
- ز بحر حق فصال هرگز نباشند
- F483 که چشمانش به روی آن نگاری ست
- ازان شد با خدا از بندهِ خاص
- تواضع بهر آن باشد طبعیت
- نیابی تو ازین²⁹³ از قیل و قالی
- هران شد با تَکْبُر او ز ناری ست
- F484 هران در نیستی آن خاکی باشد
- S159 درونش با خَلَاوَت از بیرون است
- شود تشویش دل بهرش دمام
- حیات جاودانی اندرون کرد

²⁹² پاری F: پاری S
²⁹³ ازین F: از و S

2326. روح او را شد مدد از سوی حق روح او افلاکی شد از روح حق
2327. روح حق را دان که افلاکی بود چون به افلاکی ز روح حق بود F485
2328. آن که افلاکی ست ابن آدم است **الْوَالِدُ سِرُّ أَبِيهِ**²⁹⁴ را محرم است
2329. آن که افلاکی نشد حوائی دان از عناصرهای حوا مادران
2330. آن که شد از چهار عناصر مادرش آن بود منسوب حوا مادرش

F486
S159
G 35a

[32] در بیان وحدت حقیقی و اسرار آن گوید²⁹⁵

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

2331. آن که با حق بسته شد از جان و دل پای استعداد بیرون شد ز گل
2332. پای استعداد ز گل برداشتی جمله مردم را تو کردی آشتی
2333. جمله مردم گشت خویش و اقربا چونکه از یک نهر جاری چشمه ها
2334. جمله مردم بود از یک وطن گرچه باشد بین شان ملک ختن
2335. جمله‌گی از یک حقیقت رونما ست بین مردم گرچه نامش ماسوا ست F487
2336. در حقیقت آدمی انسانی است گرچه بعضی رومی بعضی زنجی است
2337. همچنین دان جمله این کائنات از حقیقی آن خدا جمله حیات S160
2338. بعضی آن روحانی و هم علوی است بعضی آن جسمانی و هم سفلی است
2339. بعضی آن نورانی است باشد لطیف بعضی آن ظلمانی است باشد کثیف
2340. بعضی آن آبائی شد افلاکی است بعضی آن شد مادری و خاکی است F488
2341. بعضی آن باشد سفید بعضی سیاه بعضی آن ناری بود بعضی هوا
2342. بعضی آن مائی ست بعضی آن ثراب بعضی چون آب است و²⁹⁶ بعضی آن سراب
2343. جمله از بحر حقیقت در وجود بعضی قطره بعضی چشمه در شهود

Abdurahmân es-Schâvî, *el-Makâsidü'l-hasene*, c. 1. s. 706. ²⁹⁴

²⁹⁵ گوید SF - :S, F

²⁹⁶ و S - :F

2344. بر مثال این همه جَوَّالِه ای ست
2345. مَنْبَعِ جَوَّالِه دان یک آتش است
2346. این همه جَوَّالِه عالم را بدان
2347. نیست بر جَوَّالِه خارج از وجود
2348. صورتِ ممکن ز واجب شد ظهور
2349. این همه عالم مظاهر با خدا ست
2350. این مظاهر صورتِ امکانی است
2351. از مظاهر مظهرش شد در ظهور
2352. از مظاهر مظهرش را یافتی
2353. شمسِ ذاتش شد به چشم تو عیان
2354. شمسِ ذاتش شد به چشم تو جلوگر
2355. آن که اندر غیب بود²⁹⁸ در عین شد
2356. سوی غیبی آن که شد محبوب او ست
2357. عینیان محبوب گشتند با خدا
2358. آن که او را شد حقیقت هر دو عین
2359. آن که اندر غیب شد نبود ز عین
2360. آن که اندر عین نبود او جدا ست
2361. آن که اندر عین است از حق نیست دور
2362. آن که او در عین نبود کثرتی ست
2363. چون ز وحدت نیست در باطن اثر
2364. ذوقِ وحدتِ اهلِ وحدت را بوَد
- جمله از بحر حقیقت ژاله ای ست
- F489 در نمایش گرچه صورت بی حد است
- چون ازین باشد خدا اندر عیان
- از وجودِ واجب است جمله وجود
- گشت مُمکنِ مظهر حق در ظهور
- F490 از مَظاهرها ظهور آن خدا ست
- صورت امکان به ظاهر فانی است
- چون به موسی از شَجَر²⁹⁷ در کوه طور
- F491 همچو قرص آفتابی تافتی
- S161 جمله عالم گشت از چشمت نهان
- جز ز ذاتش نیست از عالم اثر
- سوی غیبی رفتنش در شین شد
- سوی عینی آن که شد محبوب او ست
- چون نباشند از خدا یک دم جدا
- F492 اندرون عالم است آن نور عین
- آن که شد در عین حقیقت به عین
- اندرون بحر غرق ما سواست
- اندرون بحر وحدت شد سرور
- F493 گرچه او باشد به ظاهر وحدتی ست
- ذوق از وحدت بوَد آن بی خبر
- اهلِ وحدت نیست در کثرت بوَد

2365. اهلِ وحدتِ ذوقِ وحدتِ یافتند زان جهتِ سر را ز کثرتِ تافتند
2366. اهلِ وحدتِ را بؤد ذوقش ز حق روی شان از جمله عالم شد به حق
- F494 S162 2367. اهلِ وحدتِ ها مُقَرَّبِ های او ست عاکفانِ خانهُ آن²⁹⁹ کوی دوست
2368. اهلِ وحدتِ ها ز دربارِ خدا ست آن که او درباری است او با خدا ست
2369. مَنبَعِ اشیا خدا اندر شهود در شهودتِ عینِ اشیا او نمود
2370. جمله اشیا از وجودِ حق بؤد بی وجودش جمله اشیا کی بؤد
2371. این همه عالم که از هستی او ست هستی اش از صورتِ عالم نمود ست
- F495 2372. هستیِ عالم ز عالم شد نهان هستیِ حق آشکارا شد عیان
2373. آن حقیقی هستیِ حق شد ظهور این مجازی هستی از خود گشت دور
2374. از مجازی هستیِ او رونما ست از مجازی شد ظهور آن خدا ست
2375. آن که او شد از مجازی ها بیرون هستیِ حق شد به چشم آن نمون
2376. هستیِ حق شد به چشم تو عیان هستی تو شد ز چشم تو نهان
- F496 2377. هستی ات بر هستیِ او پرده دان هستی ات خیزد از او شد در عیان
2378. ای خوشا بر آن که از هستی گذشت هستیِ حق شد به هستی این نشست
2379. ای خوشا بر آن که از خود دور شد آن ز قربِ حق دلش پر نور شد
2380. ای خوشا بر آن که از خود نی وجود از وجودِ حق وجود او نمود
2381. ای خوشا بر آن که او از هیچ شد تار و پود دل خلاص از پیچ شد
- F497 S163 2382. ای خوشا بر آن که شد اهلِ یقین در رهی حق او بؤد از مُتَّقین
2383. ای خوشا بر آن که رویش روی حق چون ز روی حق دهد هر دم سبق
2384. ای خوشا بر آن که شد از عبدِ حق چون ز عبدی یافت آن کس قربِ حق
2385. ای خوشا بر آن که از دیداری است بنده مسعودِ ذاتِ باری است
- F498 2386. ای خوشا بر آن که از دلدار شد بنده از عبدِ خاص یار شد

	جملة مردم به چشم او نیکو ست	ای خوشا بر آن که اندر کوی دوست	2387.
	چشم هایش جانب دیدار شد	ای خوشا بر آن که روی یار شد	2388.
	مُضْمَجِل شد از دو چشم آن صفات	ای خوشا بر آن که شد ³⁰⁰ مظهر ³⁰¹ به ذات	2389.
	بی خبر شد از جهان شد با خبر	ای خوشا بر آن که از حق شد خبر	2390.
F499	قَائِمًا بِالْقِسْطِ ³⁰² شد از استوا	ای خوشا بر آن که او شد استوا	2391.
	يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيْمَاهُمْ ³⁰³ بشد	ای خوشا بر آن که از آغرافی شد	2392.
	أَيْنَمَا تَوَلَّوْا ³⁰⁴ آسمان را گشت در	ای خوشا آن شد تَوَلَّد از پدر	2393.
	جبر حق شد در ظهور از امر حق	ای خوشا بر آن که شد در جبر حق	2394.
F500	اختیارش ساقط است از لطف یار	ای خوشا آن شد که ³⁰⁵ به موت اختیار	2395.
	از نهانی او خدا شد در عیان	ای خوشا آن شد که از خود در نهان	2396.
S164	از رهی تسلیمیت شد قرب حق	ای خوشا بر آن که شد تسلیم حق	2397.
	چون ز بنده نیز راضی گشت حق	ای خوشا بر آن که راضی شد ز حق	2398.
F501	نفخ حق از بهر آن کس در دمی ست	ای خوشا بر آن که با حق محرمی ست	2399.
	آسمان ها بهر آن باشد مَقَر	ای خوشا بر آن که او شد از پدر	2400.
	اندرون بحر شد بحر حق	ای خوشا بر آن که شد تفویض حق	2401.
	از وجود حق به او باشد وجود	ای خوشا بر آن که او شد لا وجود	2402.
	الْوَالِدُ سِرًّا أَبِيهِ ³⁰⁶ شد آن پسر	ای خوشا بر آن که شد سرّ پدر	2403.
F502	از زمین و آسمان شد کَرَّتین	ای خوشا آن ³⁰⁷ شد تَوَلَّد مرتین	2404.
	از حقیقت مَعْرِفَت دان رو نمود	ای خوش آن را که حقیقت شد شهود	2405.

³⁰⁰ شد F: مظهر S

³⁰¹ مظهر F: شد S

³⁰² Al-i Imrân/18.

³⁰³ A'râf/46.

³⁰⁴ Bakara/115.

³⁰⁵ که F - S

³⁰⁶ Abdurahmân es-Schâvî, el-Makâsidü'l-hasene, c. 1. s. 706.

³⁰⁷ را S -: F

	2406.	ای خوش آن را که حقیقت در نمانست	چشم جاننش روی یار مه‌لقاست
	2407.	ای خوش آن را هستی حق زد عالم	هستی این شد تمامی در عدم
	2408.	ای خوش آن را از خودی وارسته شد	آن به هستی خدا پیوسته شد
F503	2409.	ای خوشا آن را که شد در بحر حق	اندرون بحر حق شد در حق
	2410.	ای خوشا بر آن که او خاکی بود	آن که خاکی گشت افلاکی بود
	2411.	ای خوشا بر آن که او شد از خواص	با خداوند جهان شد عبد خاص
S165	2412.	ای خوشا بر آن که او شد سر حق	سر او گشت است آن معبود حق
	2413.	ای خوشا بر آن که او شد آدمی	نفخه حق را بود او محرمی
F504	2414.	ای خوشا بر آن که او انسان بود	اندرون قلب او رحمان بود
	2415.	ای خوشا بر آن ز خود شد مُسَلِّب	پنجه قلب را شد مُنْقَلِب
	2416.	ای خوشا بر آن که او شد حیدری	در میان عارفان شد صفدری
	2417.	ای خوشا بر آن که کون جامع است	اندرونش سر حق دان لامع است
F505	2418.	ای خوشا بر آن که شد اسرار دان	از خداوند یافت لطف بی گران
	2419.	ای خوش آن را که مسمائی بود	با مسما گشت اسما کی بود
	2420.	ای خوش آن را علم او شد در صدور ³⁰⁸	نی ازان قرطاسی علمش از سطور ³⁰⁹
	2421.	ای خوش آن را علم او از حق بود	کارهای او تمامی حق بود
	2422.	ای خوشا آن را که ایمان گشت عین	سوی غیبی رفتن او گشت شین
F506	2423.	ای خوشا آن را که شد از اهل حق	کارهایش شد تمامی کار حق
	2424.	ای خوش آن را قطره اش در بحر حق	بحر حق را محو شد شد بحر حق
	2425.	ای خوش آن را شیر تحقیقی بود ³¹⁰	نی ازان شیران تقلیدی بود ³¹¹
	2426.	ای خوش آن را شیر برفی او نشد	بلکه از شیران تحقیق او بشد

³⁰⁸ ای خوش آن را علم او شد در صدور F: ای خوش آن را شیر تحقیقی بود S

³⁰⁹ نی ازان ... از سطور F: نی ازان شیران تقلیدی بود S

³¹⁰ ای خوش ... تحقیقی بود F: ای خوش آن را شیر برفی او نشد S

³¹¹ نی ازان شیران تقلیدی بود F: بلکه از شیران تحقیق او بشد S

S166	گردن آن کبر و نخوت را برید	ای خوش آن را که تواضع را خرید	.2427
F507	گردن حرص و طمع را تیشه کرد	ای خوش آن را که قناعت پیشه کرد	.2428
	با سخاوت هر که شد حق یار اوست	ای خوش ³¹² آن را ³¹³ سخاوت کار اوست	.2429
	از نشان حق به او باشد نشان	ای خوشا آن کس که او شد بی نشان	.2430
	بندۀ مقبول آن در بار شد	ای خوشا آن کس که او از یار شد	.2431
	پیش یزدان او بود مُتَّقین	ای خوشا آن کس که با حق شد یقین	.2432
F508	چون به چشم حق بدید او روی حق	ای خوشا آن کس که شد عارف به حق	.2433
	از قیود جمله عالم رسته شد	ای خوشا آن کس ز خود وارسته شد	.2434
	بین قوسین ³¹⁵ گشت از او اَدْنائی ³¹⁶ شد	ای خوشا آن کس که او اَدْنائی ³¹⁴ نی شد	.2435
	موج بحر ذات شد ظاهر صفات	ای خوشا آن کس که شد در بحر ذات	.2436
	مَسْگن و مأوای او شد کوی یار	ای خوشا بر آن که او شد بختیار	.2437
F509	او بود از واقف اسرار یار	آن که او را شد خبر از کوی یار	.2438
	سرّ یاری را بدان تو آدم است	واقف اسرار یاری آدم است	.2439
	از جهان نی نام بودی نی نشان	که نبودی آدمی اندر جهان	.2440
	جان آدم چون ز روح حق دمی ست	این جهان جمله ز بهر آدمی ست	.2441
S167	زان جهت شد آدمی اسرار حق	جان آدم شد ز نفخ روح حق	.2442
F510	جان او از روح حق شد روشنا	آن که شد اسرار حق را آشنا	.2443
	الْوَلْدُ سِرُّ اَبِيهِ ³¹⁷ را باشد بدان	آن که او شد آدم اسرار دان	.2444
	الْوَلْدُ سِرُّ اَبِيهِ ³¹⁸ را یار نیست	آن که او از آدم اسرار نیست	.2445

³¹² خوش F: خوشا S

³¹³ که S: - F

³¹⁴ Necm/9

³¹⁵ Necm/9

³¹⁶ Necm/9

³¹⁷ Abdurahmân es-Schâvî, el-Makâsidü'l-hasene, c. 1. s. 706.

³¹⁸ A.e.

	2446	صورتش انسان و آن حیوان بُوَد	بی خبر از عالم انسان بُوَد
	2447	عالم حیوان ز انسان دور شد	آن که حیوان است از و مهجور شد
F511	2448	عالم انسانی شد در قریب حق	قرب حق را راه از انسان حق
	2449	عالم دل از عوالم شد دیگر	از خدا شد اندرون دل نظر
	2450	عالم دل از همه باشد کبیر	جمله عالم نزد دل باشد صغیر
	2451	جمله عالم را درون دل بدان	دل بُوَد بیت خداوند جهان
	2452	بیت حق از جمله عالم اکبر است	پیش بیتش جمله عالم اصغر است
F512	2453	آن که از دل واقف است انسان بُوَد	آن نشد واقف ازین حیوان بُوَد
	2454	چونکه حیوان از عناصرها بُوَد	اندرون عنصر است حیوان بُوَد
	2455	عالم انسان ز عناصرها بیرون	جسم آدم از عناصر شد نمون
	2456	باطنی انسانی از افلاکی ³¹⁹ شد	جز و اعظم عنصرش از خاک شد
S168	2457	این عناصرها به جسمش حاکم است	باطن انسان به این ها حاکم است
F513	2458	این عناصر جملهگی خادم بُوَد	بر عناصر آدمی مخدوم بُوَد
	2459	خلقت این ها ز بهر آدمی ست	بهر خدمت آدمی را خادمی ست
	2460	آدمی مخدوم باشد ای جوان	جمله را بر خدمت آدم بدان
	2461	خلقت عالم ز بهر خدمتی ست	آدمی را خدمتش با حق روی ست
	2462	چون ازین خدمت کمال آدم است	چون ظهورش بر کمال آدم است
F514	2463	كُنْتُ كُنْزٌ ³²⁰ را بخوان تو از رسول	كُنْزٌ ³²¹ حق شد آدمی از حق حصول
	2464	تا شود از آدمی كُنْزٌ ³²² بیرون	در قوا بُوَد كُنْزٌ ³²³ حق زین شد بیرون

³¹⁹ افلاکی F: افلاک S

³²⁰ Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 2. s. 155.

³²¹ A.e.

³²² A.e.

³²³ A.e.

2465. كُنْز³²⁴ حق را دان کمالِ آدمی ست
2466. كُنْز³²⁶ حق از روی آدم شد ظهور
2467. آدمی چون طور باشد ای جوان
2468. كُنْز³²⁸ حق را آدمی خاتمه بوَد
2469. در حق اندر صدف باشد نهان
2470. گر صدف را اندرونش خالی شد
2471. از کمالِ حق ظهور آدم است
2472. آدمی شد مظهر اسرارِ حق
2473. مظهر سرّش به آدم شد کمال
2474. آدمی باشد مثالی آینه
2475. آینه از بهر آدم شد کمال
2476. چون کمالش را خدا سازد عیان
2477. روی خود بر آینه بنمود حق
2478. بر کمالش آدمی شد مظهري
2479. آدمی شد مظهر آن ذُو الجلال
2480. در حقیقت این کمالِ حق بوَد
2481. بی ز آدم بود³²⁹ کمالش در بطون
2482. زین سبب آدم خلیفه شد ز حق
2483. چون کمالِ این خلیفه از خدا ست
2484. چون کمالِ حق ز آدم شد ظهور
2465. كُنْز³²⁵ حق را آدمی دان مظهري ست
- چون به موسی شد ظهور از کوه طور
- F515 2467. كُنْز³²⁷ حق از طور آدم در عیان
- چون صدف از بهر دردانه بوَد
- بر صدف شد در کمال این را بدان
- از کمال در صدف دان خالی شد
- مظهر اسرارِ قدرتِ آدم است
- F516 2472. آدمی شد مظهر اسرارِ حق
- S169 2473. مظهر سرّش به آدم شد کمال
- این کمال از ذاتِ پاکِ ذُو الجلال
- تا نماید روی حق در آینه
- جلوگر بر آینه آن ذُو الجلال
- آینه پاک است کمالش در عیان
- F517 2477. روی خود بر آینه بنمود حق
- آن کمالِ آدمی باشد ز حق
- تا که از آدم کند آن اظهري
- مظهریت دان به آدم شد کمال
- این کمال از آدمی ظاهر بوَد
- چون ز آدم شد ظهور آن بطون
- F518 2482. زین سبب آدم خلیفه شد ز حق
- تا ازین باشد ظهور امرِ حق
- از خدا شد این خلیفه با خدا ست
- آدمی شد بر مثالی کوه طور

A.e. 324

A.e. 325

A.e. 326

A.e. 327

A.e. 328

329 بود: بد F

	2485	کوه طورش مظهر دیدار شد	چون ازان دیدار بر خوردار شد
	2486	چون کمال آدمی از حق بوَد	از ظهورات کمال حق بوَد
F519	2487	جز ز مظهر نیست آدم را کمال	مظهریت شد ز فضل ذُو الجلال
S170	2488	چون کمال حق بر اشیا ظاهر است	مُقْتَضای قابلیت باهر است
	2489	چون ز آدم شد ظهور اکملش	چون بوَد آدم خلیفه اکملش
	2490	چون ز حق بر آدمی شد هر کمال	آن کمال حق بوَد بی قیل و قال
	2491	جمله اشیا ³³⁰ ظهور حق بوَد	اکمل مظهر به حق آدم بوَد
F520	2492	آن که شد از اکمل حق در جهان	آن بوَد از وارث پیغمبران
	2493	وَارِثَانِ اَنْبِیَا ³³¹ باشند کثیر	بهر آن بی چارگان باشند ظهیر
	2494	آن که او شد اکمل از وارثان	جمله مردم بوند مسؤل از آن
	2495	وارثان اکملش اقطاب شد	دیگرانیش نایب اقطاب شد
	2496	چونکه اقطاب هر زمان را یک بوَد	هر که شناسد و را در شک بوَد
F521	2497	هر که بشناسد اگر باشد قبول	او نباشد از غم فردا ملول
	2498	چون قبول او قبول حق بوَد	ردّ او را دان که ردّ حق بوَد
	2499	آن که او از جان و دل باشد قبول	آن بوَد ز اخیار اُمت با رسول
	2500	آن که او از قلب آن مردود شد	تو یقین دان از خدا مردود شد
	2501	آن که او شد از درونش آشنا	اندرون آن ز حق شد روشنا
F522	2502	کارهای او تمامی باریک است	آب حیوان در میان تاریک است
S171	2503	کارهای او همه پوشیده ای ست	حکمت الله از دلش جوشیده ای ست
	2504	عقل ها از درک آن عاجز بوَد	فهم ها چون نره ناچیز بوَد
	2505	عقل ها را ³³² نیست راهی درک آن	عقل ها از درک آن عاجز بدان

³³⁰ را S - : F

Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve'l-Hadîs, c. 2. s.75. ³³¹

³³² را S - : F

	عقل را چون عجز باشد در ظهور	.2506
	عقل ها باشد تفاوت در میان	.2507
F523	بعضی آن کامل و بعضی ناقص آن	
	عقل ناقص ناقص است در کار حق	.2508
	عقل ناقص تابع نفس و هوا است	.2509
	عقل ناقص جانب و دنیا بود	.2510
	عقل ناقص همتش پستی بود	.2511
	ناقصان بر اسب هستی اند سوار	.2512
F524	اسب هستی را رهش شد سنگ زار	
	اسب هستی بار آن کبر و غرور	.2513
	اسب کامل شد تواضع خاکیت	.2514
	مرد کامل را رهش شد با خدا	.2515
	عقل کامل صاحبش باشد شریف	.2516
F525	عقل کامل روی او بر آسمان	.2517
S172	آسمان را روی باشد کاملان	.2518
	سفلیان را روی ³³³ به سوی پستی شد	.2519
	علویان را طینتش خاکی بود	.2520
	علویان فرزندی آبائی بوند	.2521
	آن که او آبائی نبود مادری است	.2522
F526	آن که او شد مادری آن چون زنی است	
	آن که دنیاوی است اخراوی کی است	.2523
	آن که دنیاوی ز جنس مادری است	.2524
	آن که از جنس پدر اخراوی است	.2525
	جنس مادر آن که شد پست فطرت است	.2526

2527. جنس آبا آن که شد رحمانی است
2528. طبع آبا شد بلند از نه سما
2529. طبع مادر عالم جسمانی است
2530. آن که او آبائی است روحانی شد
2531. آن که او روحانی شد انسان بُوَد
2532. وان که حیوانی ست ز حیوان شد أَضَل
2533. عالم انسانی شد اسرار حق
2534. عالم انسانی بالا از همه
2535. عالم انسانی شد با حق قریب
2536. عالم انسانی را نفس بدان
2537. آن که او در عالم نفس بُوَد
2538. عالم آفاق³³⁸ شهود و ظاهر است
2539. عالم آ آفاق³³⁹ و نفس جمع شد
2540. شمع او شد روشنای خاوری
2541. روشنای خاوری شد شمع حق
2542. شمس حق در آسمان چهارم است
2543. روشنای شمع جان باطنی
2544. شمس ظاهر روشن است از شمس جان
2545. شمس ظاهر را طلوع است که غروب
2546. شمس جان باشد همیشه بر قرار
- F527 جنس مادر آن که شد شیطانی است
- طبع آباء آن که برتر از سما
- طبع آبا عالم روحانی است
- وان که او شد مادری جسمانی شد
- وان که او جسمانی شد³³⁵ حیوان بُوَد
- F528 S173 عالم انسانی شد از وی کسل
- آن که در اسرار شد انسان حق
- آن که انسان است بالا از همه
- عالم حیوانی باشد چون سلیب
- عالم آفاقی³³⁶ در نفس نهان
- F529 عالم آفاقی³³⁷ به سیر آن بُوَد
- عالم نفس شهود و باطنی است
- اندرون تاریکی چون شمع شد
- نی ازان شمع که شد از روغنی
- شمع حق روشن بُوَد از شمس حق
- F530 شمع جان در آسمان باطن است
- چون به شمس ظاهری شد روشنی
- شمس جان روشنگری جمله جهان
- شمس جان را نی طلوع و نی غروب
- نی طلوع و نی غروب است یک قرار

³³⁵ شد S: است F

³³⁶ Fussilet/53.

³³⁷ Fussilet/53.

³³⁸ Fussilet/53.

³³⁹ Fussilet/53.

F531	شمس صوری از صفات او بُوَد	شمس جان از نور ذات او بُوَد	.2547
S174	شمس جان هرگز نباشد در اُفول	شمس صوری را بُوَد هر دم اُفول	.2548
	شمس جان روشن ز ذات آن بُوَد	روشنی صوری ز شمس جان بُوَد	.2549
	شمس صوری شد از و اندر نهان	شمس ذاتش شد به جان اندر عیان	.2550
	شمس جان را صوری دان بنده شود	شمس حق بر جان تابنده شود	.2551
F532	آفتاب از سماء رو تافتی	آن حقیقی شمس جان را یافتی	.2552
	گر حقیقی شمس جان باشد عیان	آفتاب آسمان باشد نهان	.2553
	اندرون نور گشتی گشتی نور	شمس جان بی تو به تو سازد ظهور	.2554
	از میان بر خواست ظلمت ماسوا	جمله عالم گشت یک نور خدا	.2555
	جمله عالم شد ز وحدت در نهان	وحدت حق شد تمامی در عیان	.2556
F533	نَحْنُ أَقْرَبُ ³⁴⁰ گفت حق رو گوش دار	ظاهر و باطن خدا شد آشکار	.2557
	تو شدی از اقربیت در نهان	اقربیت بی تو شد اندر عیان	.2558
	هستی بنده به حق ابعد بُوَد	چون خدا با بندگان أَقْرَبُ ³⁴¹ بُوَد	.2559
	هستی را بر داشتی جمله او شد	اقربیت را که هستی پرده شد	.2560
	هستی ات ³⁴² برخواست ز تو حق شد قریب	هستی حق را که هست شد رقیب	.2561
F534	زان سبب گشتی ظلوم و جاهلی	قرب حق را تو ز هستی غافل	.2562
S175	آن امانت بر تو بود ³⁴³ واقف شدی	از ظلومی و جهول بیرون شدی	.2563
	زان سبب شد نامت اهل کثرتی	از ظلومی گشتی اندر غفلتی	.2564
	گشت پنهان جمله اسرار علوم	اهل کثرت آن که شد باشد ظلوم	.2565
	کثرتی ها جمله گی جاهل بُوَد	اهل وحدت آن که شد عالم بُوَد	.2566
F535	آن که او شد اهل وحدت وحدتی ست	آن که او شد اهل کثرت برزخی ست	.2567

Kâf/16. ³⁴⁰

Kâf/16. ³⁴¹

³⁴² هستی ات F: هستی چون S

³⁴³ بود S: بد F

	2568.	اهل وحدت عارفان حق بوند	اهل کثرت جاهلان از حق بوند
	2569.	اهل وحدت هاز دربار خدا ست	اهل کثرت اندرون ماسوا ست
	2570.	اهل وحدت بحریان باشند به حق	اهل کثرت بریان فاصل ز حق
	2571.	اهل وحدت از خدا کی فاصل اند	اهل کثرت با خدا کی واصل اند
F536	2572.	اهل وحدت چشم بر روی خدا ست	اهل کثرت چشم شان سوی سوا ست
	2573.	آن که بر سوی خدا شد روی او	چونکه شد خوش بوی مشک بوی او
	2574.	آدمی معنی به آن باشد رفیق	راه آن روشن شود از هر طریق

[33] در بیان آدم معنی گوید

F536
S175

رمل سدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	2575.	آدمی معنی که اندر جان بؤد	جان معنی حضرت رحمان بؤد
F537 S176	2576.	معنی اندر جان بؤد جان در نهان	چونکه از جان معنی ها باشد عیان
	2577.	جان همچون بحر باشد ای جوان	موج ها از بحر جان باشد روان
	2578.	از نسیم حق به جان باشد اثر	موج زن شد بحر جان ای با خیر
	2579.	جان اندر موج شد ای یار جان	گوهر معنی از و باشد عیان
	2580.	گوهر معنی ز آدم در ظهور	جز ز آدم در صدف مخفی ست ذرّ
F538	2581.	آدمی بر جان و جانان مظهري ست	معنی ها از روی آدم اظهري ست
	2582.	أمّ معنی آدمی باشد بدان	چون ز آدم معنی ها شد در روان
	2583.	آدمی باشد مُگرم از همه	چون ز آدم ظاهر است معنی همه
	2584.	معنی حق را که آدم مظهر است	معنی های حق ز رویش اظهر است
	2585.	معنی حق را ز مظهر رو بجو	معنی از مظهر روان چون آب جو
F539	2586.	معنی حق از برای آدم است	بهر آن آدم ز حق نفخ دم است

	2587.	آدمی بی نفخ باشد بی گمان ³⁴⁴	روح او را روح حیوانی بدان
	2588.	آدمی از نفخ روح دارد شرف	بی ز نفخ حیوانی رو سوی علف
	2589.	نفخ حق را هر که دارد آدمی ست	آدمی با نفخه حق مظهری ست
	2590.	آدم آن باشد که سیرت آدمی ست	سیرت حیوان نباشد ز آدمی ست
F540 S177	2591.	با خداوند سیرت آدم آدم است	سیرتش آدم نشد گاو و خر است
	2592.	آدم معنی که سیرت آدم است	آدم صورت به صورت آدم است
	2593.	صورت و هم سیرتش آدم بود	آدم معنی حقیقی آن بود
	2594.	آدم معنی بود ز اسرار حق	عارفان است آدم معنی حق
	2595.	آن که شد عارف ز معنی شد خبر	عارف معنی خدا را مُعْتَبِر
F541	2596.	از پدر آن شد تُوَلَّد عارف است	چونکه از طبع پدر او واقف است
	2597.	آن که شد فرزند مادر عنصری ست	از طبایع های آبش غافل ست
	2598.	سفلیان از مادران عنصر اند	جمله‌گی در زیر حکم عنصر اند
	2599.	حکم عنصرها به آن غالب بود	بهر دنیا روز و شب طالب بود
	2600.	آن که فرزند است ز افلاکی پدر	چون به اثر آن پدر شد این پسر
F542	2601.	میوه افلاکی افلاکی بود	گرچه جسم از عنصر خاکی بود
	2602.	جسم خاکی از عناصر مادری ست	روح او بیرون ز حکم مادری ست
	2603.	روح حیوانی به حکم مادر ست	از عناصر روح حیوان را در ست
	2604.	روح افلاکی بود از روح حق	روح حق علوی بود از سوی حق
	2605.	روح علوی آن که او را یار شد	باغ اشجار دلش پر بار شد
F543 S178	2606.	بار اشجار دلت باشد قوی	تو نکردی بهر گرد هر غوی
	2607.	سیرت آدم با خداوند محرم اند	گرچه اندر ظاهری نا محرم اند
	2608.	ظاهری را نیست از حق اعتبار	باطنش را کرد آن حق اعتبار

2609. اعتبار ظاهری دان سرکش است
2610. اعتبار ظاهری در صورت است
2611. باطنت را شد نظر از سوی حق
2612. باطنت را رو ز ظاهر ساز کن
2613. باطنت باشد مُنَوَّر همچو ماه
2614. چون نظر از حق درون دل بَوَد
2615. سیرتت پاکیزه شد ای مرد حق
2616. پاک سیرت شد کمال آدمی
2617. آدمی از سیرت است ای یار جان
2618. پاک سیرت آن که شد انسان بَوَد
2619. آن که او شد زشت سیرت در جهان
2620. زشت سیرت آن ز مغروران بَوَد
2621. حسن سیرت آن ز مقبولان او ست
2622. از تَکَبُّر وز حسد دل خالی ست
2623. طبع علوی چون ز سفلی عالی ست
2624. طبع علوی همتش سوی پدر
2625. همت عالی گشت آن شد از پدر
2626. آنچه او شد از پدر او در ظهور
2627. چونکه فرزندی این اثبات کرد
2628. چونکه فرزند است وارث بر پدر
2629. ارث مادر شد به فرزندان خود
- F544 چون ز بالا جانب پستی کش است
- اعتبار باطنی در سیرت است
- ظاهر را چون نظر نبود ز حق
- بعد ازان از باطنت رو خواست کن
- ظاهر باشد اگر چندی سیاه
- ظاهر تو گرچه اندر گل بَوَد
- باطنت را شد نظر از سوی حق
- F545 سیرتش ناپاک نبود ز آدمی
- سیرت ناپاک حیوانی ست آن
- زیشیت سیرت را بدان حیوان بَوَد
- از همه مردم و را بدتر بدان
- کبر و کین بخل و حسد در آن بَوَد
- F546 با تواضع با قناعت مظهر او ست
- F179 طبع آن علوی ازین ها عالی ست
- طبع علوی شد ز سفلی خالی ست
- شد ز افلاکی تَوَلَّد آن پسر
- از پدر موروث شد بهر پسر
- F547 از برای آن³⁴⁵ پسر شد او³⁴⁶ ظهور
- هرچه بود³⁴⁷ اندر پدر میراث شد
- چونکه با فرزند شد ارث پدر
- ارث مادر مال و دنیا شد ز خود

³⁴⁵ آن F: او S
³⁴⁶ او F: آن S
³⁴⁷ بود S: بد F

2630. وارثان مادران دنیلوی دان
2631. آن که او شد وارث دنیای دون
2632. وارث پیغمبران عقبائی اند
2633. وارثان پیغمبران آبائی شد
2634. چونکه فرزند عناصر مادری ست
2635. خوف حق سازد درون دل قرار
2636. ترس حق شد اندرون بندگان
2637. هر که را شد جان او تازه ز حق
2638. هر که شد از جان مُحبِ آن خدا
2639. از سوا هران که دل را کنده کرد
2640. آن که حق را بنده شد از جان و دل
2641. لای گِل آن طبع سفلی ها بُوَد
2642. علویان آن اند آنها حیدری ست
2643. حیدری آن است که با حق عارف اند
2644. حیدری ها گشته اند از خود نهان
2645. حیدری ها گشته اند محبوبِ حق
2646. آن که او شد چون تُراب آن حیدری ست
2647. حیةُ نفس اندرون آدم است
2648. حیةُ نفس از درون بیرون شود
2649. حیةُ نفس دور سازد از خدا
2650. حیةُ نفس اندرون در پیچ شد
2651. گر تو باشی حیدری ای جان من
- وارثان آب بُوَد اخراویان
- F548 از طبیعت های سفلی شد نمون
- علم و حلم و دین را دان وارث اند
- چون ز فرزند عناصرها نشد
- بهر شان میراث دنیای دنی ست
- با خدا از جان بُوَد لیل و نهار
- F549 بندگان یابند ز ترسش تازه جان
- S180 برد از میدان وحدت کوی حق
- چون ز دل برکنده شد گلی سوا
- خویشتن را با خداوند بنده کرد
- هر دو پایش شد بیرون از لای گِل
- F550 آن که بیرون شد ازین علوی بُوَد
- اندرون مردمان او صفدری ست
- از معانی و حقیقت واقف اند
- چون ازین ها گشته آن حق در عیان
- آن بُوَد محبوب از محسوبِ حق
- F551 از درونش حیةُ نفس را دری ست
- زخره اعمال ها را در دم است
- جمله احوال دیگرگون شود
- آدمی را از خدا سازد جدا
- جمله اعمال ازان در هیچ شد
- F552 نفس اژدر کشتی³⁴⁸ گشتی جان من
- S181

2652. **ذُو الْفِقَارِ**³⁴⁹ حیدری بر نفس زن تا خلاصی یابی از ظلمات تن
2653. ظلمت تن کشتی³⁵⁰ هستی در نهان ظلمت هستی بیرون نورش عیان
2654. هستی حق شد چو ضوء آفتاب ظلمت از هستی باشد در حجاب
2655. هستی ها در هستی او پرده شد هستی ها خیزد همه هستی او شد
- F553 2656. هستی آن حق اگر باشد عیان هستی ها جمله می باشد نهان
2657. هستی حق شد شهود اندر نظر هستی ها شد جمله‌گی اندر مفر

[34] در بیان آن که نفس چون مار است و زهر آن هوا است

F553
S181

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

2658. نفس چون مار است و زهر آن هوا است از هوا باشد علم ها در هبا ست
2659. زهر این باشد بتر از زهر ها ست از هوا مسموم شد آن در غوا ست
- F554 2660. از هوا هران که او مسموم شد اندرون دل پر از مغموم شد
2661. این هوا را بند راه حق بدان این هوا بیرون شدی حق شد عیان
2662. از هوا هران که دل را پاک کرد از زمین خود را که بر افلاک کرد
2663. این هوا شد از عناصر مادری در عناصر هر که بند است مادری
2664. دل ز حوای عناصر پاک شد روح او را قوت از افلاک شد
- F555 2665. هر که در زنجیر حوای هوا ست قلبی آن مُسْتَغْرِقٌ بحر سوا ست
- S182 2666. گر هوا باشد به دل حق دور شد آن که بیرون از هوا دل نور شد
2667. گر تو نفسست را بکشتی ای جوان آن هوا شد خود به خود اندر نهان
2668. نفس چون مادر هوا باشد پسر نفس می زاید هوا را سر به سر
2669. این هوا را مادرش گر کشته شد این هوا از طبع خود دان مرده شد

³⁴⁹ ذولفقار: F: ذولفقاری S. - Dâru'l-kitâbu'l- .Şerh-i Mişkâtü'l-Mesâbih, Hatîb et-Tebrîzi, Mirkâtü'l-mefâfih, ilmiyye, Beyrut, 1422, c.7. s. 533.

³⁵⁰ کشتی: F: کشت S

2670. چون هوا از نفس یابد تازه جان
F556 جان او از نفس باشد ای جوان
2671. گر تو سر را از هوا بر تافتی
جَنَّةُ الْمَأْوَى³⁵¹ حق را یافتی
2672. از هوا سر تافتن آن سروری ست
هر که سر تابد ازین آن صفدری ست
2673. چون هوا باشد مثالِ ظلمتی
هر که اندر ظلمت است شد کثرتی
2674. چشمِ دل را چون هوا باشد حجاب
از هوا برجستی دل شد بی حجاب
2675. گر هوا از دل اگر باشد بیرون
F557 روشنی حاصل شود در اندرون
2676. حیةُ نفس اندرون در پیچ و تاب
اندرون خالی نبود از عذاب
2677. حیةُ نفس از درونت گشت دور
کارهایت جمله‌گی شد با حضور
2678. حیةُ نفس از درونت دم کشد
خرمن اعمال را در دم کشد
2679. گر تو باشی آدمی ای مرد حق
از شرارت های او بگریز به حق
2680. مکرهای او ست بی حد بی³⁵² حساب
F558 تو مشو ایمین ز مکر ای کامیاب
2681. آن که او ایمین شود از مکر او
S183 چون فرفته شد درون مکر او
2682. نفع در ظاهر مَضَرَّتْ در نهان
چون ز نفعش بگذری کشتی آمان
2683. دانه بر روی است دامش در کمین
چون ز دانه خویش را در دام بین
2684. چون ز دانه روی را برتافتی
دان که از دامش خلاصی تافتی³⁵³
2685. آن که او را شد نظر در دانه اش
F559 بهر دانه سوخت جمله خارا³⁵⁴ش
2686. دانه او شد مرض ها در دلت
از طمع بخل و حسد پر شد دلت
2687. جاهلان را رو به سوی دانه شد
بیتِ دل زان دانه اش ویرانه شد
2688. دانه این شد مرض ها³⁵⁵ در³⁵⁶ دلت
چشمِ دل را همچو آن خاری خلد
2689. دانه نفست هوای دنیوی ست
میلِ دل باشد هوای اخروی ست

Necm/15. ³⁵¹

بی F: و S ³⁵²

تافتی F: یافتی S ³⁵³

خارا³⁵⁴ش F: خانه اش S

مرض ها F: مرض S ³⁵⁵

در F: اندر S ³⁵⁶

F560	روی جاهل جانب دنیا بود	روی عاقل جانب اخرا بود	.2690
	روی جاهل شد به سوی سیم و زر	عاقلان از دانه اش شد با حذر	.2691
	کبر و کینه با غضب محموم شد	جاهلان از دانه اش مسموم شد	.2692
	اندرون قلب شان پر نور شد	عاقلان از دانه این دور شد	.2693
	چون ازان عرفان شان شد بر فرید	آن که عاقل شد ازین دوری گزید	.2694
F561 S184	چون ز سیم و زر رسد در دل کدر	دانه نفسست بود آن سیم و زر	.2695
	حُبِّ حق را از درونت یافتی	حُبِّ سیم و زر ز دل انداختی	.2696
	دل ز قید آن بود اندر زیان	سیم و زر شد قید بند مردمان	.2697
	هر که در این قید شد برهوا ست ³⁵⁷	قید این از قید دیگرها جدا ست	.2698
	چون ازین قید است تُوَلَّد هر پسر	قید این مادر دیگر قیدان پسر	.2699
F562	آن توابع های پسر از بهر او است	آن پسرها از توابع های او است	.2700
	چون غرور شد با حسد کبر است ازین	از توابع های آن شد بغض و کین	.2701
	چون به این ها باشد از شیطان مدد	آن یکی حرص است طمع با بخل بد	.2702
	هر که زین ها جست رحمانی بود	هر یکی این دام شیطانی بود	.2703
	شد به این بسته به شیطان شد قریب	چون ازین ها می دهد شیطان فریب	.2704
F563	چون ز لطف آن خدا دل شاد شد	هر که زین ها دور شد آزاد شد	.2705
	آن بود در بین مردان فیض یاب	آن که او از لطف حق شد بهره یاب	.2706
	سیم و زر بیرون شد از دل صدفی ست	حرص سیم و زر به این ها مادری ست	.2707
	دل به حُبِّ آن خدا زنده شود	دل ز حُبِّ سیم و زر مرده شود	.2708
	حُبِّ دنیا از دلت سازد فرار	حُبِّ حق اندر دلت باشد قرار	.2709
F564 S185	چون ز سیف حق شود کشته هوا	حُبِّ حق شمشیر باشد بر هوا	.2710
	قطع سازد حُبِّ آن را سیف حق	بهر دنیا حُبِّ حق شد سیف حق	.2711

2712. حُبِّ سیم و زر درون دل نشست جمله اخلاق زمینه شد بشست
2713. آن که از اخلاق بد دل پر بود دل که از اخلاق بد کی خسر³⁵⁸ بود
- F565 2714. دل که خالی گشت از اخلاق بد راه شیطان از درونت گشت سد
2715. حرص دنیا را ز دل پر تافتی حرص حق را اندرونت یافتی
2716. حرص دنیا شد به دل دل شد حرام دل اگر باشد حرام نبود به کام
2717. کام دل را از رضای حق بجوی با رضای حق نشد از وی مجوی
2718. سیم و زر از بهر دنیا آلت است چون رضای حق به ذوق و حالت است
- F566 2719. بارضایش سیم و زر شد آلتی سیم و زر شد اخروی حالتی
2720. سیم و زر شد اندرون دل قرار خشک سازد از درونت سبزه زار
2721. سیم و زر از بهر دل دان آتش است جان و دل سوزان از این آتش است
2722. آتش سوزان این باشد هوا ست از هوا سوزان عمل هادر هبا ست
2723. چون طبیعت با هوا شد خاسر ست از هوا سر تافت مردی باصر ست
- F567 2724. از هوای صوری آن که دل بتافت آن هوای حق درون دل بیافت

[35] در بیان میل و هوای نفس به حضرت حق سبحانه و تعالی³⁵⁹

F567
S186

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

2725. از هوای حق دلت روشن شود اندرون دل همه گلشن شود
2726. از هوای حق که خارت گل شود زاغ نفست را بدان بلبل شود
- F568 2727. از هوای نفس آن که دور شد اندرون دل تمامی نور شد
2728. گر هوای حق به دل تابنده شد مرده دل ها از هوایش زنده شد
2729. موت دل باشد هوای غیر حق چون حیات دل هوای سوی حق
2730. از هوای حق دلت پر بار شد چشم هایت سوی روی یار شد

³⁵⁸ خسر: F, حر S
³⁵⁹ و تعالی SF, F - S

2731. چون هوای حق بؤد راه هدا از هوای حق رسد با کبریا
2732. از هوای حق که سر را تافتی خویشتن در مَهْلَگه انداختی
2733. از هوای حق رسد فیض و فتوح چون هوای حق غدا باشد به روح
2734. از هوای حق خدا باشد قریب شد مُقَرَّب با خدا شد چون غریب
2735. از هوای حق که جان پر نور شد اندرون دل ز جان مسرور شد
2736. از هوای حق که دل چون طور شد خانه ویران دل معمور شد
2737. آن که او از طور دل شد با خبر از مقام عارفان سازد گذر
2738. آن که عارف گشت آن شد وحدتی آن که او عارف نشد شد کثرتی
- F570
- F570 S187
- [36] در بیان عارفان حضرت حق به سبحانه و تعالی می گوید**
- رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
2739. عارفان حق که اهل وحدت اند جز ز عارف ها همه در کثرت اند
2740. عارفان حق که حق را یافتند جز ز حق هرچه ز دل پر تافتند
2741. عارف حق شد ز مردم هاننهان همچو جان شد اندرون تن نهان
2742. مردمان نسبت به عارف ها تن اند عارفان چون جان باشند در تن اند
2743. عارف حق آن که مشهودش خدا ست آن که عارف نیست مشهودش سوا ست
2744. عارف حق از حقیقت با خبر معرفت شد از حقیقت شد خبر
2745. عارف حق یافت از حق معرفت معرفت را آن که شد شد معرفت
2746. عارف حق یافت حق را بی ز خود آن حقیقت گشت از حق بی ز خود
2747. آن که او شد از حقیقت بهره یاب آن بؤد در بین مردم کامیاب
2748. آن که او شد از حقیقت آگهی پیش او یک سان شود مهر و مهی
2749. آن که او شد از حقیقت ذوق یاب هر دو عالم را بؤد آن کامیاب
2750. عارف حق را هوا شد سوی حق میل او نبود به غیر از روی حق
2751. آن که عارف گشت رویش با خدا ست جز خدا هرچه بؤد او در خفا ست

F573	محرمان حضرت آن باری شد	آن که عارف گشت از دلداری شد	.2752
S188	از خداوند نیست یک دم فاصل آن	آن که عارف گشت آن از اصلان	.2753
	از کجا آن عارف واصل بود	از خداوند آن که او فاصل بود	.2754
	عارف واصل که از مردان حق	عارف واصل بود آن مرد حق	.2755
	چشم او را نیست مشهود جز ز حق	آن که عارف گشت شد از فضل حق	.2756
F574	اندرون بحر حق شد سر حق	آن که عارف گشت شد از بحر حق	.2757
	از خداوند یافت فیضی بی گران	آن که عارف گشت شد اسرار دان	.2758
	از نشان آن خدا دارد نشان	آن که عارف گشت آن شد بی نشان	.2759
	دُرّ های معرفت بیرون کنند	عارفان غَوّاص بحر حق بوند	.2760
	معرفت را مثل ایشان غرق نیست	ظاهر ایشان ز مردم فرق نیست	.2761
F575	حال شان ظاهر بود ز اقوال شان	معرفت شد ظاهر از عرفان شان	.2762
	موج ها ظاهر شود از بهر شان	حال ایشان است چو بحر بی گران	.2763
	سرّ حق جوشیده شد از بحر حق	موج ها شد جمله گی اسرار حق	.2764
	اندرون بحر حق پر سرّ حق	قلب ایشان شد مثال بحر حق	.2765
F576	بین مردم آن بود از مُتّقین	سرّ حق را آن که او داند یقین	.2766
	چشم و جانش گشت از حق روشنا	آن که شد اسرار حق را آشنا	.2767
S189	بین مردم ها بود او کاملی	روشنای چشم جان شد حاصلی	.2768
	جسم ایشان بهر جانان گشت پوست	عارفان حق خدا را گشت دوست	.2769
	از نقابش می نماید آن نگار	جسم ایشان شد نقاب روی یار	.2770
	اندرون ظاهر ست آن باطنی	روی ایشان است نقاب ظاهری	.2771
F577	چونکه آن باطن ز ظاهر اظهری ست	روی ظاهر باطنی را مظهری ست	.2772
	بهر گوهر جمله را در باختند	گوهر بحر حقیقت یافتند	.2773
	آدم بی معنی کی انسان بود	گوهر آن معنی انسان بود	.2774

2775. معنی انسانی می باشد خدا آن که بی معنی ست از حق شد جدا
2776. گفت حق انسان سیرّی در بیان سیرّ انسان است خداوند جهان
- F578 2777. آن که شد از سیرّ انسانی خبیر از سیرّ از انسانی می باشد بصیر
2778. آن که شد از سیرّ³⁶⁰ پدر را آشنا چشم او از سیرّ³⁶¹ او شد روشنا
2779. آن که او شد واقف اسرار یار چون ز خود گم گشت شد از سیرّ یار
2780. هر که از خود گم نشد محرم نشد واقف اسرار آن اکرم نشد
2781. آن که او از نفس خود آگاه شد واقف اسرار آن درگاه شد
- F579 2782. آن که او شد از حقیقت ذوق یاب در میان آدمی شد کامیاب
- S190 2783. آن که شد در عالم انسان حق اندرون عالمش شد سیرّ حق
2784. آن که از انسان حق آگاه شد آن یکی از بنده بود³⁶² او شاه شد
2785. واقفان سیرّ حق انسان بود آن که او واقف نشد حیوان بود
2786. سیرّ حق از بهر انسان شد عیان چون ز حیوان سیرّ حق باشد نهان
- F580 2787. آن که در اسرار او ره یافت است روی دل را از سوا بر تافت است
2788. آن که او را شد حقیقت در عیان عالم انسان از او نبود نهان

F580
S190

[37] در بیان عالم انسانی گوید

رمل سدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

2789. عالم انسانی است اسرار حق چونکه انسان است داند سیرّ حق
2790. عالم انسانی گر باشد شهود جمله عالم نزد او نرّه نمود
- F581 2791. عالم انسانی است از بحر حق اندرون بحر حق شد سیرّ حق
2792. عالم انسانی گر باشد عیان غیب ها گردد همه عین العیان

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 1. s. 452. ³⁶⁰

A.e. ³⁶¹

³⁶² بود S: بد F

2793. عالم انسانی شد از جود حق جمله عالم شد درون جود حق
2794. جود از حق جمله عالم شد ظهور جمله عالم چون صدف آدم چو دُرّ
2795. چون صدف شد خلقتِ عالم ز حق بهر دُرّ شد این صدف از سوی حق
2796. دُرّ چو مخدوم است صدف خادم بُوَد خلقتِ اصدا ف ز بهر دُرّ بُوَد F582
2797. دُرّ می باشد نتیجه از صدف بهر دُرّ خادم بُوَد از حق صدف S191
2798. آدمی در بین عالم جوهری ست بر ظهور جوهرش عالم دری ست
2799. جمله عالم واسطه بر آدم است بی وسایط عالم اندر آدم است
2800. آدمی بودی به ذاتِ حق نهان اندرون آدم عالم بود³⁶³ نهان
2801. آدمی در ذاتِ حق چون دانه بود³⁶⁴ عالم اشجار اندر دانه بود³⁶⁵ F583
2802. دانه شد اول ز ذاتش در ظهور چون ز دانه شد شجر اندر ظهور
2803. دانه پنهان شد درون این شجر آن که اوّل³⁶⁶ بُوَد آخر شد ثمر
2804. این ثمر شد از شجر مقصودِ حق این شجر بهر ثمر خلق است ز حق
2805. اندرون این شجر مقصودِ او ست از شجر ظاهر شود محبوبِ او ست
2806. بهر محبوب این شجر شد آلتی اندرون آلتش شد حالتی F584
2807. حالتی این را بدان انسان بُوَد چونکه انسان صورتِ رحمان بُوَد
2808. صورتِ رحمانی شد مقصودِ حق چون ازین صورت ظهور سرّ حق
2809. چونکه این صورت به حق مُختار شد از همه شد زبده خاص یار شد
2810. چونکه از این صورت است پیغمبران شد مُقَرَّب با خدا از دیگران
2811. آدمی را صورتِ اشرف بُوَد چون ازین صورت به قربِ رَبّ بُوَد F585
2812. صورتِ آدم به حق شد اختیار آدمی از جمله‌گی شد بختیار S192
2813. چون ازین صورت خلیفه با خدا ست آدمی از صورتش نبود جدا ست

³⁶³ بود S: بد F

³⁶⁴ بود S: بد F

³⁶⁵ بود S: بد F

³⁶⁶ Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ, Dâru'l-kitâbu'l-ilmiyye, Beyrut, 1420, c. 3. s. 171.*

2814. صورتِ آدم خدا را صورت است
او مُنَزَّه از تمامی صورت است
2815. صورتِ آدم به حق مُختار شد
در شَبِّ مِعْرَاج³⁶⁷ به این اظهار شد
- F586 2816. بر حبیبش صورتِ آدم نمود
شَابِّ وَ أَمْرَد³⁶⁸ بر حبیبش خود نمود
2817. شَابِّ وَ أَمْرَد³⁶⁹ خویش را اظهار کرد
صورتِ آدم به خود مُختار کرد
2818. صورتِ آدم به حق شد صورتی
آن حبیبش شد به آدم صورتی
2819. صورتِ آدم ز جمله برتر است
آدمی از جمله‌گی عالی تر است
2820. آدمی بر صورتِ حق ای جوان
قدر آدم برتر از جمله جهان
- F587 2821. صورتت بر صورتِ آن حق بُوَد
سیرتت از سیرتِ آن حق بُوَد
2822. در حقیقت آدمی باشد ثمر
این جهان و جمله عالم چون شجر
2823. این ثمر عین است اندر عین حق
چون ازین عین است عالم شد ز حق
2824. چون ازین عین است خدا باشد عیان
غیر ازین عین است خدا باشد نهان
2825. چشمِ آدم را تو چشمِ حق بدان
چون ز چشمِ حق خدا باشد عیان
- F588 2826. چونکه انسان نیست شد در پیش حق
چشمِ انسان گشت و آن که چشمِ حق
- S193 2827. چشمِ انسانی³⁷⁰ را خدا شد چشمِ او
وجهِ انسانی که وجهِ حق بشد
2828. همچو قطره محو شد در بحر حق
بعد ازان شد قطره عین بحر حق
2829. قطره شد از قطره‌گی اندر نهان
بحر حق در چشمِ قطره شد عیان
2830. جمله عالم بحر از حق قطره ها ست
قطره ها ظاهر ز بحر آن خدا ست
- F589 2831. قطره‌ای³⁷¹ را نام باشد ماسوا
قطره اندر بحر شد نبود سوا
2832. قطره‌ای امکانی شد از بحر حق
چون ز امکان راه شد در بحر حق
2833. قطره گر باشد به بحر حق فنا
چون بُوَد از بحر حق او را بَقَا

İsrâ/1. ³⁶⁷
Hatîb et-Tebrîzi, *Mirkâtü'l-mefâtîh, Şerh-i Mişkâtü'l-Mesâbîh*, Dâru'l-kitâbu'l-ilmiyye, ³⁶⁸

.Beyrut, 1419, c.5. s. 20

A.e. ³⁶⁹

³⁷⁰ انسانی: S; انسان: F

³⁷¹ قطره‌ای: F; قطره‌ای ها: S

2834. قطره اندر قطره‌گی مآند بدان فصل او شد از حقیقت نیک دان
2835. همچو قطره قطره‌گی خود می باش اندرون بحر شو رو بحر باش
2836. از وجود قطره‌گی باشی بیرون بحر حق باشد به چشم تو نمون
2837. قطره‌ای مُمکن ز امکان شد بیرون بحر واجب گشت قطره دان کنون
2838. قطره‌ای مُمکن ز امکان گشت دور آب نیسان در صدف چون گشت دُر
2839. قطره ها از جود بحر ذاتی ست جود بحرش قطره‌ای امکانی ست
2840. جود ذات بحر او شد موج ها ست از صفاتی موج ظاهر قطره ها ست
2841. بحر ذاتش را که امواجش صفات قطره ها ز امواج بحر³⁷² شد صفات
2842. آن که اندر بحر شد شد بحر حق از همه قطرات بر گیرد سبق
2843. قطره ها اسرار امواجی بود موج ها اسرار بحر او بود
2844. قطره ها از موج خیزد بر هوا باز گردد قطره اندر موج ها
2845. موج ها و قطره ها در³⁷³ بحر حق قطره و امواج گردد بحر حق
2846. این وجود قطره‌گی های جهان از حقیقی بحر می باشد بدان
2847. چون حقیقی بحر با حق آدم است چون به اسرار خدا آن محرم است
2848. چونکه آدم مظهر ذات خدا ست چون به آدم علم اسماء کُلّ ها ست
2849. کُلّ اسمای خدا شد بحر حق چون ز اسماء با مُسمّا راه حق
2850. جمله عالم داخل است در اسم کُلّ اسم کُلّ چون بحر شد از ذات کُلّ
2851. بحر ذاتش جاری از اسما بود بی ز اسما بحر جاری کی بود
2852. آن که او اذنی³⁷⁴ بود بر اسم کُلّ در حقیقت بحر حق باشد ز کُلّ
2853. آدمی از جمله خلقان اعلم است بهر آن تعلیم مآلم یَعْلَم³⁷⁵ است
2854. بهره آدم ز علم حق بود علم حق با هر که آن بهره بود

³⁷² بحرش F: موجش S
³⁷³ در F: از S
³⁷⁴ Necm/9
³⁷⁵ Alak/5.

2855. آدمی از علم حق مُمتاز شد زان جهت از بهترین عُباد شد
2856. آدمی را علم حق شد راهبر علم حق شد بر صفات و ذات در
- F595 2857. علم از حق آدمی شد در کمال علم از حق شد به قُربِ ذُو الْجَلالِ
- S195 2858. علم حق از بهرِ آدم شد ظهور آدمی از علم حق شد همچو ذُرّ
2859. علم از حق کون جامع آدم است علم حق با هر که انسان آدم است
2860. علم از حق آن که او محبوب شد زمره حیوانی را محسوب شد
2861. آن که او از علم حق دل شاد شد چون ز قیدِ ما و من آزاد شد
- F596 2862. علم حق را دان که علم حالی است علم حالی بیرون از اقوالی است
2863. علم حق در حال می باشد عیان چون ز قالی علم حق باشد نهان
2864. علم حالی را ورق ها شد کتاب علم قالی از ورق شد پیچ و تاب
2865. علم حالی را جهان باشد کُتُب علم حالی شد ز قالی در حجوب
2866. علم حالی شد ز رویِ مَعْرِفت چون ازان شد روشنی اندر دلت
- F597 2867. علم حالی معرفت باشد ز حق اهلِ عرفان چون ازان گیرند سبق
2868. علم حالی علم آبائی بود آن که شد آبائی علم او بود
2869. علم احوالی ست از پیغمبران وز خَواصِ اولیا باشد بدان
2870. علم احوالی ست موروث از پدر از پدر موروث شد بهر پسر
2871. علم احوالی ست علم عارفان عارفان از علم حق دارند نشان
- F598 2872. علم احوالی ست ز حق باشد لَدُنْ³⁷⁶ از برای آن که مَظْهَر بر لَدُنْ³⁷⁷
- S196 2873. علم احوالی ست علم با شهود آن شود حاصل ز مِیثاق³⁷⁸ و عهد
2874. علم احوالی ست علم عینیان چونکه این پوشیده شد از غیبیان
2875. علم احوالی ست از علم خدا حاملِ این علم شد راهِ هدا

Kehf/65. ³⁷⁶

Kehf/65. ³⁷⁷

Ahzab/7. ³⁷⁸

2876. علم احوالی ست علم شیر حق
2877. علم احوالی ست علم کاف³⁷⁹نون³⁸⁰
2878. علم احوال از علوم مرتضا ست
2879. شهر علم مصطفی صدی بؤد
2880. شهر علم مصطفی شد علم جان
2881. شهر علم مصطفی علم لڈن
2882. شهر علم مصطفی جان پروری ست
2883. هر که داخل شد به شهرستان او
2884. علم آن موروث شد از سوی حق
2885. علم آن از علم احوالی بؤد
2886. آن که او حالی نشد در قال دان
2887. علم حال از علم ینبوعی بؤد
2888. علم حال از علم عارف های حق
2889. عارفان را علم شان از دل بؤد
2890. آن که شد عارف خدا را شد قریب
2891. عارفان حق بوند از راسخان
2892. علم عارف علم موهوبی بؤد
2893. علم موروثی ز علم مصطفی است
2894. آن که شد از علم موهوب با خبر
2895. علم موهوب جان و دل را زندهگی ست
- F599 شیر حق از علم حق دارد سبق
- سِرّ کاف³⁸¹نون³⁸² به عارف شد نمون
- شهر علم مصطفی را باب ها ست
- آن که او صدی نشد سطری بؤد
- F600 اندرون جان جانان شد عیان
- حاصل است بر آن که شد داخل درون
- وارث علم رسول آن حیدری ست
- علم آن موروث شد از بهر او
- از برای بندگان خاص حق
- F601 حالیان مُسْتَعْنَى از قالی بؤد
- آن که شد در قال نبود ز و نشان
- S197 همچو آبی از زمین نُبَعی بؤد
- آن که عارف گشت شد در علم حق
- علم دل بیرون ز لای و گل بؤد
- F602 عارفان شد بین مردم چون غریب
- راسخان علم حق شد عارفان
- علم موهوب علم موروثی بؤد
- باب علمش دان عَلِيُّ الْمُرْتَضَى است
- در میان مردمان شد تاج سر
- F603 زنده دل از جان و دل در بندهگی ست

F - :S³⁷⁹
 Yâsîn 82.³⁸⁰
 F - :S³⁸¹
 Yâsîn 82.³⁸²

	2896.	آن که او شد زنده دل از لطفِ حق	زنده دل شد بهر مردم لطفِ حق
	2897.	زنده دل از علمِ جان پرور بُوَد	مرده دل از جهلی تن پرور بُوَد
	2898.	زنده دل را روی بر سوی خدا ست	آن که او شد زنده دل خاص خدا ست ³⁸³
	2899.	زنده دل ها چون ز خاصان خدا ست	مرده دل را رو به سوی ماسوا ست ³⁸⁴
F604	2900.	زنده دل ها علم شان از حق بُوَد	علمِ حق با هر که زنده آن بُوَد
	2901.	جان و دل از علمِ حق زنده بُوَد	آن که در جهل است دل مرده بُوَد
S198	2902.	زنده دل ها محرم اسرار او ست	آن که او شد زنده دل از یار او ست
	2903.	نفس را کشتی دلت زنده شود	زنده دل ها با خدا بنده شود

F604
S198

[38] در بیانِ مَدَمَّتِ هوا می گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	2904.	قاتلِ دل را هوا میدان یقین	گر هوا باشد به دل مرده بین
F605	2905.	گر هوا باشد به دل شد خراب	جملهٔ اعمالِ دل شد چون سراب
	2906.	آن هوا چون آتش سوزان بُوَد	خرمنِ اعمالِ ازان سوزان شود
	2907.	آن هوا چون گرگ عمل باشد رمه	گرگِ نفست محو سازد صدر مه
	2908.	گردنِ گرگان نفست را بزن	تا که باشی اندرونِ ملکِ تن
	2909.	گرگِ نفست کشت گشته آن زمان	چون رمه اعمال شد محفوظ از آن
F606	2910.	گرگِ نفست را اگر می پروری	مارِ نفست می شود چون اژدری
	2911.	گر تو هستی عاقل ³⁸⁵ ای هوش یار	گردنش را قطع کن با دُوالفقار
	2912.	دُوالفقار حیدری ذکر خدا ست	ذکر حق سوزندهٔ جمله هوا ست

F606
S198

[39] در بیانِ اُنسِ حضرت³⁸⁶ حق سبحانه و تعالی گوید

³⁸³ آن که او شد ... خدا ست F: مرده دل ... ماسوا ست S

³⁸⁴ زنده دل ... خدا ست F: آن که ... خاص خدا ست S

³⁸⁵ عاقل F: عاقلی S

³⁸⁶ حضرت F: - SF, S

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

2913. آن که او در انس حق شد صبح و شام بوی وصل حق به دل باشد تمام³⁸⁷
2914. آن که او از انس برخوردار شد چشم هایش جانب دیدار شد F607
2915. چونکه انسش راه دیدارش بود آن که بر دیدار خدا یارش بود S199
2916. بی ز انسش نیست دیدارش حصول آن که³⁸⁸ در انس نیست آن باشد فصول
2917. انس حق پیدا شود از ذکر حق انس از حق حاصل است آن روی حق
2918. آن که در انس خدا مأنوس شد اندرون قلب چون فانوس شد

F608 [40] در بیان آن که دل انسان خانه خداوند است³⁸⁹ و صاحب خانه درون خانه است
S199
G 35a

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

2919. خانه دل با خداوند خانه شد³⁹⁰ چون صدف از بهر آن دُر دانه شد
2920. خانه حق را نگهدار از غبار از غبار آلوده نبود روی یار³⁹¹
2921. خانه دل پاک باشد از غبار³⁹² می نماید عکس روی آن نگار³⁹³
2922. خانه دل خانه رحمان بود صاحب دل اندرون پنهان بود
2923. صاحب دل را ز دل میکن طلب زان طلب یابی سعادت ها ز ربّ F609
2924. آن که اندر خانه دل شد مُقیم از شرارت های شیطان شد سلیم
2925. کعبه دل را اگر کردی طواف حاجی تحقیق گشتی بی خلاف
2926. در حقیقت کعبه قلب آدم است قلب کعبه در حقیقت آدم است
2927. کعبه بیت حق بود آن ظاهری ست کعبه قلب³⁹⁴ آدمی در باطنی ست

³⁸⁷ تمام F: مدام S
³⁸⁸ آن که F: هر که S

³⁸⁹ Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 2. s. 116.

³⁹⁰ A.e.

³⁹¹ از غبار ... روی یار F: می نماید عکس روی آن نگار S

³⁹² خانه دل ... غبار F: خانه دل خانه رحمان بود S

³⁹³ می نماید ... آن نگار F: صاحب دل اندرون پنهان بود S

³⁹⁴ کعبه قلب F: قلب کعبه S

2928. در حقیقت قلبِ کعبه بیتِ حق
2929. کعبهٔ تحقیقی قلبِ آدم است
2930. **جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً**³⁹⁵ گفت خدا
2931. چونکه شد آدم خلیفه از خدا
2932. آدمی شد زبده از کائنات
2933. هستیِ حق شد به آدم در ظهور
2934. آن حقیقی هستیِ حق شد عیان
2935. آن مجازی هستی ها موهومی است
2936. هستی او شد عیان اندر نظر
2937. هستیِ حق شد حیاتِ جاودان
2938. وجهِ حق با چشمِ عارف شد عیان
2939. عارفان را شد حقیقت در ظهور
2940. چشمِ عارف شد به چشمِ حق به دل
2941. عارفان را چشمِ شان از حق بود
2942. عارفان از خود به گویی فارغ اند
2943. عارفان حق که چون بحر خدا ست
2944. آن که اندر بحر شد امواج دید
2945. موج ها از بحر ذاتِ حق بود
2946. از صفاتش شد ظهور ذاتِ حق
2947. شمس ذاتش گر شود اندر عیان
2948. شمس ذاتش اندرون شد جلوگر
2949. چون ز هر ذرات وحدت شد عیان
- F610 فاش گفتم رو ز دل برگیر سبق
- از خدا با آدمی نفخ دم است
- S200 از برای آدم از حق شد ندا
- قرب او را نیست حد و انتها
- F611 کائنات از روی زبده در حیات
- هستی از خویشتن او گشت دور
- آن مجازی هستی ها شد در نهان
- آن حقیقی هستی ذات باری است
- کُلِّ اشیا گشت فانی در نظر
- F612 غیر وجهش جمله را هالک بدان
- جز ز وجهش جمله‌گی شد در نهان
- قلبِ ایشان گشت همچون کوه طور
- چون ازان دید وجهِ روی لم یزل
- F613 چشمِ شان دایم به روی حق بود
- از همه مردم به حق دان عارف اند
- اندرون امواج اسرار خدا ست
- اندرون موج ها شد ناپدید
- S201 موج ها را دان صفاتِ حق بود
- F614 شد صفاتش مظهر آن ذاتِ حق
- آن صفاتی کوکبان باشد نهان
- محو گردد آن صفات ها در نظر
- آشکارا گشت اسرار نهان

2950. جمله عالم گشتت از خود بی وجود آن خداوند جهان شد در شهود
2951. عالم انسانی قرب حق بود قرب حق را عالم انسان بود
2952. آن که او در قرب شد انسان حق عالم انسانی شد اسرار حق
2953. آن که شد در عالم انسانیان ظاهر و باطن به او باشد عیان
2954. آن که اندر عالم انسان بود بین مردم ها مثال جان بود
2955. عالم انسانی است بی انتها عالم ذات بهر آن شد مُنتها
2956. از تَنَزُّلِ های ذاتی آدمی ست چون به این آدم ز روح حق دمی ست
2957. آن که او منفوخ شد از نفخ حق آن حقیقی آدم است از نفخ حق
2958. جان آدم که شود نفخ خدا قدر آن برتر بود از نه سما
2959. قدر آدم از ملک ها شد فزون چونکه آدم شد ملک را رهنمون
2960. با ملایک آدمی مرشد بود **جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً**³⁹⁶ این بود
2961. چون خلیفه از خدا شد آدمی چون به آدم شد ز روح حق دمی
2962. روح حق در جان آدم شد قرار زان سبب حق گفت خلیفه آشکار
2963. چونکه روح آدمی شد روح حق زمین جهت آدم خلیفه شد ز حق
2964. قدر آدم از ملک ها برتر است بهر آدم چون ملک سجدهگر است
2965. آدمی مسجود شد از سوی حق زان سبب شد امر آدم امر حق
2966. قدر آدم از ملک بالا بود از ملک ها آدمی اعلا بود
2967. چون ملک ها را نباشد نفس شان زان سبب معصوم گشتند جملگان
2968. آدمی با نفس باشد ای جوان نفس را در زیر کرد معصوم آن
2969. چونکه معصومی ز روی نفس شد بهتر است از آن که او بی نفس شد
2970. زان سبب شد آدمی با حق قریب جز ز شیطان نیست با آدم رقیب
2971. آن که شیطان است صاحب نفس بود آن ملک ها جمله‌گی بی نفس بود

F619	سجده آدم را نمود از امر حق	2972	با ملائیک شد قبول آن امر حق
	همچو آن شیطان که از حق دوری یافت	2973	آن که او از امر حق سر را بتافت
	چونکه از انسان ظهور سِرِّ حق	2974	عالم انسان ز عالم های حق
S203	چونکه اسرار خدا زین نابت است	2975	افضلیت بهر آدم ثابت است
	زان سبب او شد خلیفه آشکار	2976	افضلیت چون به آدم شد قرار
F620	آن که خاکی گشت مرشد شد ز حق	2977	آدمی ³⁹⁷ خاکی بود از لطف حق
	چون ز ناری بادی می یابد زوال	2978	چون ز خاکی آدمی یابد کمال
	روکشی را دان که پستی را کش است	2979	چون کمال نار دان او روکش است
	آن بود مانند شیطان در غوا ست	2980	چون کمال از نار شد او از هوا ست
	جرم و عصیان شقاوت را دری ست	2981	چون کمال نار اندر سرکشی ست
F621	چونکه نار از باد باشد آتشین	2982	چونکه ناری را هوا باشد مُعین
	چون ازان فرعون در خسران بود	2983	نار فرعون است هوا همامان بود
	طبع آبی دانکه هارون آن بود	2984	طبع خاکی اندرون موسی بود
	جنس با هم جنس باشد در طریق	2985	موسی با هارون می باشد رفیق
	عقل و جانت تابع امر خدا ست	2986	نفس تو فرعون همامانت هوا ست
F622	آن به عصیان و شقاوت شد دری	2987	نفس فرعون را اگر می پروری
	سرکشی شد از تو با موسی بدان	2988	تابع فرعون گشتی ای جوان
	آن هوا با نفس فرعونی کشد	2989	عقل تو با سوی موسی می کشد
S204	از هوا بگذار رو کن سوی حق	2990	این همه در طبع تو باشد ز حق
	چون به موسی روح اندر جنگ او ست	2991	ای بسا فرعون اندر نفس تو ست
F623	خویشتن را نزد حق رسوا کنی	2992	رو به فرعون کرده پس موسی کنی
	رو به فرعونی شدی مُردار تو	2993	رو به موسی کردی برخوردار تو

2994. رو به موسی آن که کرد او خاکی ست
2995. چون ز فرعونى سوي موسى بشو
2996. عقل گئی جانب موسى رود
2997. چون شدی با ربّ اعلا ای پسر
2998. از هوا همامان دلت چون پاک شد
2999. نرّه از همامانی گر باشد به دل
3000. تیرگی عقل و جان نار و هوا ست
3001. تابع گر عقل گشتی ای جوان
3002. عقل بر سوي سعادت رهبر است
3003. عقل را دو قسم میدان ای پسر
3004. تابع نفس و هوا جزئی بود
3005. عقل اگرچه³⁹⁹ شد تابع امر خدا
3006. عقل گئی بر هدایت سایق است
3007. عقل جزئی پیروی نفس و هوا ست
3008. طبع روح عقل باشد ای پسر
3009. طبع روح عقل است آن نوری بود
3010. عقل اگر با سوي روحانی رود
3011. آن هوا همامان ز دل بیرون شود
3012. گرگِ نفست را اگر سازی قلم
3013. گردن گرگان نفست را بزن
3014. گرگِ نفست را اگر بی جان کنی
2994. رو به فرعون آن که کرد او ناری ست
2995. اندرون خاصگان رو خاص شو
2996. چون ازان با ربّ اعلا می رود
- F624 بعد ازان سازی ز فرعونى گذر
2998. بعد ازان عزمّت سوي افلاک شد
2999. پای عقلت بسته شد در لای گل
3000. روشنی عقل و³⁹⁸ جان امر خدا ست
- تو شدی وارسته از قید جهان
- F625 عقل چون بیت سعادت را در است
- آن یکی جزئی ست گئی و اندیگر
- تابع امر خدا گئی بود
- S205 کار هایش شد تمامی با خدا
- کار او از عقلش جزئی فایق است
- F626 عقل گئی پیروی امر خدا ست
- طبع جسمت نفس باشد سر به سر
- طبع جسم نفس است آن ناری بود
- نفس کافر سوي ایمان می رود
- نفس فرعونت مسلمان می شود
- F627 در میان عارفان بر زن علم
- زان که گرگان اند غدو با گوسفند
- خویشتن را لایق احسان کنی

³⁹⁸ S - :F

³⁹⁹ S - :F چه

3015. گرگِ نفست راهِ حق را سرکش است میش اعمالِ تو را هر دم کش است

F627
S205

[41] ⁴⁰⁰در بیانِ الْعِلْمِ خَادِمٌ لَا مَخْدُومٌ

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3016. علم را دان خادم است از بهر تو تو شدی مخدوم و خادم علم تو
- F628 3017. علم اگر خادم شود یابی شرف تا کند واقف به سرّ من عَرَفَ⁴⁰¹
3018. علم اگر خادم شود پاکت کند چون ز ناری دل سوی خاکت کند
- S206 3019. علم باشد اشرف از هر کمال می برد تا بارگاهِ ذُو الجلال
3020. علم باشد بر سعادت هاسری آدمی از علم یابد برتری
- F629 3021. آن که از علم خدا شد بهره ور جمله اعمال او شد همچو زر
3022. آدمی بی علم شد حیوان بُوَد مرد جاهل مرده ای بی جان بُوَد
3023. آدمی را علم می باشد حیات آن که بی علم است آن باشد مَمات
3024. علم حق نوری ست از انوارِ حق علم حق با آن که شد شد نورِ حق
3025. علم شد موهوب از سوی خدا بین مردم آن بُوَد از پارسا
- F630 3026. علم باشد بهتر اسرارِ حق علم باشد بهر مردم فضلِ حق
3027. علم باشد صیقلِ مرآتِ دل عکسِ انوارِ خدا سازد به دل
3028. علم خادم گشت بهر رفعتت می کند بالا ز پستی فطرتت
3029. علم حق را دان حیاتِ جان بُوَد جان و دل از علم در خندان بُوَد
3030. علم حق از بهر آن کس شد ظهور قلبِ آن باشد مثالی کوهِ طور
- F631 3031. علم حق باشد سراپا ذوق و حال حالی ذوقی با خدا راهِ وصال
3032. علم از حق با خدا راهی بُوَد علم رسمی بر هوا ساعی بُوَد
3033. علم حق با هر که آن دل شاد شد از قیود رسمی ها آزاد شد

⁴⁰⁰در بیان SF - :S, F

⁴⁰¹Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve'l-Hadîs, c. 2. s. 309.

S207	علم رسمی دان به دل آرد غرور	علم حق میدان به دل آرد سرور	3034
	علم حق بر آب و بر خاک خدا ست	علم رسمی بسته بر نار و هوا ست	3035
F632	علم باطن طبع ناری را کشی ست	طبع نار از علم ظاهر سرکشی ست	3036
	علم ظاهر نیست حق را رهنمون	طبع نار از علم ظاهر شد فزون	3037
	علم حق علم مُحَقَّق هان بُوَد	علم رسمی علم تقلیدان بُوَد	3038
	وان مُقَلِّد هاز علم حق جدا ست	آن مُحَقَّق ها که بر علم خدا ست	3039
	چون به اصداغ درون باشد چو دُرّ	علم تحقیق از خدا شد در ظهور	3040
F633	آدمی یابد ازان در برتری	علم حق باشد ز سوی حق دری	3041
	راه حق را آن که شد شاهی بُوَد	علم حق دان با خدا راهی بُوَد	3042
	گرگِ نفس از علم شد زیر و زبر	علم حق با گرگِ نفست شد تبر	3043
	از برای قتلِ نفس آن صفدری ست	علم حق با هر که شد آن حیدری ست	3044
	عقلِ کُلّ حاصل شود از علم کُلّ	علم حق را راه شد تا عقلِ کُلّ	3045
F634	تا به آنجا راه شد بی قال و قیل	عقلِ کُلّ باشد مقام جبرئیل	3046
	این سخن در اهلِ معنی بی شکی ست	عقل و علم جبرئیل هر سه یکی ست	3047
	چون به اسرار خدا آن عارف است	اهلِ معنی آن که از حق واقف است	3048
S208	فائیده یابی ازان نبود زیان	اهلِ معنی هرچه گوید ای جوان	3049
	آن که بی معنی ست ز علمش فاصل است	علم اهلِ معنی از حق حاصل است	3050
F635	خاصگان از علم حق دارد نشان	علم حق باشد برای خاصگان	3051
	از درونی شد ز حق آن ذوق یاب	آن که از علم خدا شد کامیاب	3052
	مَعْرِفت شد با خدا شیدا شود	علم حق از مَعْرِفت پیدا شود	3053
	از جلا باشد حقیقت در جلا	علم حق باشد درون دل جلا	3054
	عکس ذاتش شد دران دل کائینه	علم از حق دل بُوَد چون آینه	3055
F636	تا روان سازد به بحرش نهر تو	علم حق خدمت کند از بهر تو	3056

3057. علمِ حق سازد ز هامانی جدا نفسِ هامان سد شد راه خدا
3058. چونکه از ناری تو را خاکی کند طبع از ناری تو را پاکی کند
3059. طبع ناری راه حق را سد بوَد راه آن سد گشت آن کس بد بوَد
3060. طبع ناری را بدان فرعونی است طبع را باشد هوا هامانی است
3061. طبع هامانی به فرعون خادم است نفس شد اَمَّارَةٌ⁴⁰² زان در نادم است
- F637 طبع آب هارون و موسی گشت خاک طبع این هر دو بوَد زان هر دو پاک
3062. طبع این هر دو به حق سازد قریب طبع این هر دو دهد بر تو فریب
3063. طبع این هر دو درائی مؤمنی از عزایبِ اخروی تو ایمنی
- S209 طبع دان هر دو که از حق دور شد آن که در آن دو ز حق مهجور شد
- F638 3065.

[42] در بیانِ رَبِّ تَالِ يَلْعَنُهُمُ الْقُرْآنُ⁴⁰³ گوید

F638
S209

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3066. فخر عالم بالسان خود بگفت رَبِّ تَالِ يَلْعَنُ الْقُرْآنُ⁴⁰⁴ گفت
3067. حرفِ قرآن را که ازبر کرده ای معنی او را ز دل گم کرده ای
3068. تو ز قرآن لفظ را برداشتی آنچه او معنی ست آن بگذاشتی
3069. گر کنی قرآن تلاوت با خضوع زان خضوعت می شوی اندر خشوع
- F639 بعد ازان از رَبِّ می باشی بیرون اندرون رَبِّ شد آن غافلون
3070. چونکه قرآن از کلام حق بوَد قلبِ تالی بایش با حق بوَد
3071. از طبیعت های بد گشتی خلاص بعد ازان رو کن تلاوت شو ز خلاص
3072. اندرون دل اگر خائین بوَد شبهه نی قرآن به آن لاعن بوَد
- F640 چون بوَد قرآن دَوَاهِی قَلُوبِ⁴⁰⁵ گر بوَد احکام او اندر قلوب
- 3074.

Yûsuf/53. ⁴⁰²
Gazzâlî, *İhyâ' ü 'ulûmi'd-dîn*, Haz. Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, Bedir yayınevi, 2002, c. 1, s. 777. ⁴⁰³
A.e. ⁴⁰⁴
Yûnus/57. ⁴⁰⁵

3075. لفظ قرآن جسم و معنی روح آن جسم اگر بی روح باشد مرده آن
3076. لفظ قرآن بر زبان گردان کنی خانه معنی آن ویران کنی
3077. نقش خطش را که ازبر کرده ای جان از معنی آن در پرده ای
3078. مثل آن طوطی که قرآن تالی ای چونکه از احکام آن دل خالی ای
3079. حکم او⁴⁰⁶ اندر دلت نبود روان جمله کارت بود اندر زیان
3080. حکم او اندر دل خود داشتی چون علم سر بر سما افراشتی
3081. خانه ویران دل معمور شد ظلمت بر خواست جمله نور شد
3082. دل ز حیوانی اگر سازد گذر عالم انسانی را دل شد مقرر

F641
S210

F642
S210
G 35a

[43] در بیان عالم انسانی و معرفت سبحانی گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3083. عالم انسان ز عالم ها جدا ست اندرون عالمش لطف خدا ست
3084. معنی قرآن به آن باشد عیان می شود عاجز بگفتن در بیان
3085. وصف حیوانی اگر باشد به کس رَبِّ تَالِی⁴⁰⁷ را بخوان از پیش و پس
3086. آن که اندر سیرت انسان بود تالی آن مظهر رحمان بود
3087. در حقیقت معنی قرآن توئی بارگاه قرب آن یزدان توئی
3088. از حقیقی عالمت غافل شدی زان سبب پستر شده سافل شدی
3089. قدر انسانی ز جمله برتر است پیش قدرش آسمان ها کمتر است
3090. قدر انسان از ملایک شد فزون زان که انسان با ملک شد رهنمون
3091. قدر انسان را اگر خواهی عیان رو تو از هستی خود شو در نهان
3092. صورت انسانی رو پوشی بود با خداوند کسوه پوشی بود

F643

F644

S211

⁴⁰⁶ او F: آن S

⁴⁰⁷ Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, c. 1, s.777.

	3093.	کسوه رو پوشی شد اندر نهان	از درون کسوه شد حق در عیان
	3094.	معنی بسیار دارم اندرون	گر کنم اظهار گویند اُقُلُون
	3095.	صورتِ انسانی شد قرآن حق	سیرتِ انسانی شد اسرار حق
	3096.	چون ز صورت سیرتش را یافتی	همچو شَعْرَایِ یمانی تافتی
F645	3097.	صورتِ رحمان توئی ای جان من	اندرون جان من جانان من
	3098.	دل که از فیدِ علایق رسته شد	صورتِ رحمانی را دل بسته شد
	3099.	صورتِ رحمان به صورتِ آدمی ست	زان سبب نَفَخِ خدا ⁴⁰⁸ اندر دمی ست
	3100.	آدمی با نفخِ رحمان مظهری ست	وجهِ حق از رویِ آدمِ اظهری ست
	3101.	رویِ آدم را که رویِ حق بدان	زین جهت شد زبده کون و مکان
F646	3102.	صورتِ آدم سیرتِ آدم است	چون به اسرارِ خدا آن محرم است
	3103.	صورتِ آدم سیرتش حیوان بُوَد	جمله اسرار ازان پنهان بُوَد

[44] در بیانِ صورتِ اسلام و سیرتِ آن گوید

F646
S211

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	3104.	صورتِ اسلام با خود کرده ای	سیرتِ او را ز دل گم کرده ای
	3105.	صورتش را کرده ای با خود نقاب	سیرتت چون مار شد در پیچ ⁴⁰⁹ تاب
S212	3106.	سیرتِ او را اگر کردی به دل	پای تو بی شبه بیرون شد از گِل
F647	3107.	جز ز صورت نیست حاصل در برت	بدتر است از مار و گژدم سیرتت
	3108.	صورتِ آن را به ظاهر داشتی	سیرتِ آن را از دل بر داشتی
	3109.	صورت و هم سیرتش باشد به هم	با خداوند آن بُوَد از مُخْتَرَم
	3110.	از خداوند آن که او شد آگهی	نزد حق را آن بُوَد از مُتَّقِی
	3111.	چونکه اسلام بهتر است در نزد حق	سیرتِ اسلام اگر داری ز حق

- F648 3112. دین و اسلام تو باشد ظاهری باطن اسلام را تو کافری
3113. کفر از باطن دلت بیرون بر آر تا شوی از خاصگان کردگار
3114. آن که او از کفر باطن پاک شد روح او را قُوت از افلاک شد
3115. روح افلاکی درون این جسد پاک سازد چون دلت را از حسد
3116. چون حسد از روح حیوانی بُوَد روح انسانی ازین بیرون بُوَد
- F649 3117. روح انسان از حقیقی عالم است نَفَخِ حَق⁴¹⁰ است به آدم در دم است
3118. نَفَخِ حَق⁴¹¹ از حق آن که برخوردار شد از درون خار در گلزار شد
3119. آن که اندر خار شد حیوانی است وان که با گلزار آن انسانی است
3120. ظاهر و باطن که اسلام داشتی تخم نیکو در جهانی کاشتی
- F650 S213 3121. تخم نیکو بر دهد نیکو⁴¹² ثمر زان شوی احوالِ جانّت با خبر
3122. تخم نیکوها برد با کوی دوست روی و سرگردان کند از غیر او ست
3123. آنچه زینجار گشتی آن را⁴¹³ بد روی با خدا شد کار تو حق را روی
3124. آن که حق رو گشت حق را یار شد چشم او بر روی آن دیدار شد
3125. عاقلان در بند صورت بسته نیست آن که⁴¹⁴ اندر صورت است زان رسته نیست
3126. چون به سیرت گشت آنها چنگ زن جاهلان بر صورت است مانند زن
- F651 3127. اهل صورت گشته اند جاهل فریب اهل سیرت گشته اند با حق قریب
3128. گر تو باشی مرد سیرت را گزین سیرت زن ها ست آن شد نا گزین
3129. آن که او در سیرت مردان بُوَد آن ز دنیا روی در گردان بُوَد
3130. روی در دنیا ست آنها همچو زن که تو مردی روی خود گردان ز زن
3131. روی مردان جانبِ لطفِ خدا ست لطفِ حق از روی مردان در نما ست

Sād/72. ⁴¹⁰

Sād/72. ⁴¹¹

⁴¹² نیکو: F نیکی S

⁴¹³ آن را F: آن جا S

⁴¹⁴ او S: F -

3132. صحبتِ مردانِ حق کن اختیار تا که کردی تو ازان رو بختیار F652
3133. صحبتِ مردانِ تو را با حق کند صحبتِ زن ها تو را نا حق کند
3134. گر تو مردی کار زن ها را چه کار کار زن ها را به زن ها رو گذار
3135. کارِ زن ها را به دل کردی قرار رُبَّ تَالٍ⁴¹⁵ بهر تو شد گوشدار
3136. کار مردانِ رُبِّ از تالِ بیرون کار زن ها گشته است در اندرون S214
3137. گر تو هستی ز آدم اهلِ یقین کار مردان را به جان و دل گزین F653
3138. کار مردان است سوی حق روی کار زن ها شد سوی دنیا دوی
3139. از پسی دنیا شدی دین شد خراب کار عقبا گیر ز عقبا رو مَتَاب
3140. راه عقبا گیر اندر راه شو هرچه از دنیا ست زان بی زار شو
3141. راهِ عقبا راه شد بر مُؤْمِنان آن که او مُؤْمِن بُوَد شد کامران
3142. راهِ عقبا گشت راه آن خدا غیر آن گشتند با حق ماسوا F654
3143. از رهی دل راهِ عقبا شد عیان اندرون دل خدا باشد نهان
3144. راهِ دل شد با خداوند اِتِّصَال آن که در دل نیست آن باشد فِصَال
3145. چون مُسَلِمانی درونِ دل بُوَد از خدا دائم نظر در دل بُوَد
3146. گر مُسَلِمانی به دل یابد قرار آن بُوَد از مردمانِ بختیار
3147. گر مُسَلِمانی اگر شد در تننت بست شیطان ریسمان در گردنت F655
3148. دل اگر باشد مُسَلِمان ای جوان نفس و شیطان می شود از دل نهان
3149. قلبِ تو نرمک شد از لطفِ حق مظهرِ رحمت شوی از فضلِ حق
3150. چون مُسَلِمانی که از حق رحمت است آن که اندر رحمت است بی زحمت است

F655
S215

[45] در بیانِ اسلام و مُؤْمِن گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3151. چون مُسَلِمان از سوی حق دو بُوَد آن یکی ظاهر دیگر باطن بُوَد

3152. آن که او در ظاهر است باشد عوام
3153. آن که در ظاهر بود آن مُسَلِّم است
3154. چون ز مُسَلِّم تا به مُؤْمِن فرق ها است
3155. مُسَلِّمان در شرع احمد ظاهر اند
3156. آن که باشد در شریعت ظاهری
3157. ظاهر و باطن شریعت را بود
3158. مُؤْمِن اهلِ حقیقت پاک شد
- F656 وان که او در باطن است آن خاص تام
- وان که در باطن بود آن مُؤْمِن است
- بین هر دو از زمین تا بر سماست
- مُؤْمِنان هم ظاهر و هم باطن اند
- او نباشد چرک از دل ظاهری
- F657 مُؤْمِن اهلِ حقیقت آن بود
- اسبِ جولانش سوی افلاک شد

[46] در بیانِ ایمانِ غیبی و ایمانِ عینی گوید

F657
S215

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3159. مُؤْمِن اهلِ حقیقت آن کسی ست
3160. آن که اندر عین شد از خاص شد
3161. غیب ها در عین می گردد نهان
3162. غیب ها را رو به سوی قبله شد
3163. غیبیان را یک طرف شد روی شان
3164. عینیان گشتند از اهلِ شهود
3165. غیبیان را رو به سوی بحر حق
3166. آن که اندر عین⁴¹⁷ شد ناپدید
3167. ظاهر و باطن خدا باشد عیان
3168. عینیان شد با حقیقت واصلون
3169. پیش عینی غیبیان باشند مجاز
3170. لوحه دل را ز دوده پاک کن
- F658 چون ز غیبی جانبِ عینش رسی ست
- آن که شد در عین خیرُ النَّاسِ شد
- آن که در عین است آن شد کامران
- عین ها را چون همه جا کعبه شد
- عینیان را هر طرف شد روی آن
- S216 غیبیان باشند به مِیثَاق⁴¹⁶ و عهد
- F659 عینیان گشتند اندر بحر حق
- بحر حق را آن ز هر جانب بدید
- از برای غیبیان باشد نهان
- از حقیقت غیبیان شد فاصلون
- چون حقیقت شد به عین ای سر فراز
- F660 هر چه می دانی به زیر خاک کن

Ahzab/7. ⁴¹⁶
⁴¹⁷ عین: بحر S

	3171.	دوده ها اندر دلت باشد قرار	کی رسی در بارگاه کردگار
	3172.	گر مسلمانی اگر شد از بیرون	نفس را دان کافر است در اندرون
	3173.	نفس اگر نبود مسلمان ای جوان	نیست سودی جمله‌گی باشد زیان
	3174.	نفس کافر گر شود مُسَلِّم اگر	می شود تسلیم با امرِ قدر
F661	3175.	اندرونِ نفس کافر کشته شد	از قیود هر دو عالم رسته شد
	3176.	قیدها از نفس باشد ای جوان	نفس را کشتی و قیدش شد نهان
	3177.	قیدها را رو به سوی تاریکی ست	آن که اندر قید چون مو باریکی ست
	3178.	قیدها این عالم کثرت بود	آن که بیرون است در وحدت بود
S217	3179.	عالم وحدت که اندر مُطَلَقی ست	عالم تَقْیید اندر کثرتی ست
F662	3180.	رو ز تَقْیید سوی مُطلق کن گذر	تا شوی از عالم حق با خبر
	3181.	بعد از آن بینی حقیقت را عیان	می شوی فارغ تو از قول و بیان
	3182.	عالم مُطلق که بحر حق بود	نهر ها جاری به بحر حق بود
	3183.	این همه عالم مثال نهرها ست	بین عالم آدمی بحر خدا ست
	3184.	بحر حق را تو ⁴¹⁸ شدی گر اصلی	آن مقام عارفان شد حاصلی
F663	3185.	بحر حق را آن که او عَوَّاص شد	زبده ای از مردمان خاص شد
	3186.	بحر حق را روز بحر حق ببین	تا که بر تو حاصل آید از یقین
	3187.	تو ز بَرَش بحر او هرگز مجوی	آن که از برجست نشد آن کامجوی
	3188.	کامجویان خدا شد کامران	مَرکبِ بر را به دریا تو مَران
	3189.	مَرکب بحر است اندر بحر حق	کشتی با زورچه شد در بحر حق
F664	3190.	حکم قرآن در دلت سازد قرار	تو شدی از خاصگان کردگار
	3191.	حکم آن قرآن ز دل مَفقود شد	با خداوند راه تو مَسدود شد
	3192.	حکم او باشد درون دل روان	شد قبول در بارگاهش بی گمان

	3193.	چون ز قرآن حاصل است اسرار حق	اندرون بحر او شد در حق
S218	3194.	دُرُّ او را گر بجوئی ای عزیز	می توانی یافتن از چهار چیز
F665	3195.	هم شریعت هم طریقت شد یقین	هم حقیقت معرفت را نیک بین
	3196.	این همه اسرار قرآنی بود	اندرون این همه کانی بود
	3197.	حاصلی زین چهار باشد آدمی	چونکه آدم با خدا شد همدمی
	3198.	غیر آدم با خدا همدم نشد	آن که همدم گشت غیر او نشد
	3199.	با خدا شد آدمی خاکی یقین	زان که او شد زبده از کون و مکین
	3200.	آدم خاکی به حق شد اِخْتِیار	دیگران از روی آدم بختیار
F666	3201.	چون ز آدم آسمان دارد شرف	روشنی از آدم است در هر طرف
	3202.	آدمی از روی معنی آدم است	آن که بی معنی ست چون گاو خر است
	3203.	آدم با معنی شد مانند جان	اندرون جسم جان باشد نهان
	3204.	آدم معنی شد است از یار حق	آدم معنی ست از انوار حق
F667	3205.	آدم معنی نقاب روی اوست	در حقیقت بنگری خود روی اوست
	3206.	آدمی شد مظهر اسمای کُلِّ	زان سبب شد جامع هر جز و کُلِّ
	3207.	آدم است مرآت ذاتِ دُو الجلال	چونکه آدم مظهر است در هر کمال
	3208.	قلب آدم آینه شد بی غبار	اندرون آینه شد روی یار
S219	3209.	روی حق را آن که در آینه دید	سال و ماه و روز او شد همچو عید
F668	3210.	آدم از حق یافت قرب و منزلت	با خداوند شد خلیفه مَعْدَلت
	3211.	آدمی نبود به صورت بختیار	چون ز صورت سیرتش اختیار
	3212.	صورتش خشکی ست سیرت بحر دان	شد درون سیرتش خشکی نهان
	3213.	بحری ام از بحر دایم دم زخم	نیستم در بر به خشکی پانهم
	3214.	بریان از بحر حق غافل شدند	کوکب رخشنده شان آفل شدند
F669	3215.	آن ز برش سوی بحرش راه یافت	او ز هر دو عالمش سر را بتافت

3216. آن که اندر بحر و بر نا یاب شد
چون به هر دو چشم آن یک آب شد
3217. نیست اندر چشم از برّش اثر
جمله‌گی یک آب باشد مُخْتَصَّر
3218. حال آن نبود به آن برّی قیاس
گرچه باشد بین صورت اَلْتَبَاس
3219. فرق های بین شان در سیرت است
عقل از ادراک آن در حیرت است
3220. حیرت عقل است اندر بحر حق
نیست راهی عقل را در بحر حق
3221. حیرت عقلت تو را شد آشکار
اندرون بحر کن ماهی⁴¹⁹ شکار
3222. آن که او را یار شد اغیار نیست
آن که اغیار است او را یار نیست
3223. خشکیان را جمله‌گی اغیار شد
بحریان را جمله روی یار شد
3224. بحریان در عالم جانانی اند
برّیان در عالم جسمانی اند
3225. آن که اندر جان ز جانان شد خبر
آن که اندر جسم از جان بی خبر
3226. آن که اندر جان است آن راه خدا ست
آن که اندر جسم آن در ماسوا ست
3227. ماسوا این عالم جسمانی است
آن که زین بیرون شود روحانی است
3228. گر تو هستی مؤمن پرهیزکار
کار نا هموار از خود دور دار
3229. کارهای تو همه موزون شود
لطف حق از بهر تو مبذول شود
3230. لطف حق هر دم به تو احسان بود
دل ز غفلت لطف را نسیان بود
3231. حُبّ دنیا غفلت دل آورد
حُبّ مولا غفلت دل را برد
3232. حُبّ حق اندر دلت سازد قرار
حُبّ از دنیا⁴²⁰ دلت سازد فرار
3233. اندرون دل خدا سازد وطن
قلبی تو باشد مصون از هر فتن
3234. قلب اگر آلوده باشد با کدر
جمله کار تو باشد در ضرر
3235. اندرون دل اگر باشد ضیا
کارهایت شد تمامی در سزا

F670

S220

F671

F672

F673

F673

S220

[47] در بیانِ خواطر می گوید

⁴¹⁹ کن ماهی F: ماهی کن S
⁴²⁰ از دنیا F: دنیا از S

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3236. از خواطرها دلت بر داشتی انس حق در اندروننت یافتی
3237. از خواطر خانه دل شد خراب از خواطر کارها در پیچ و تاب
- S221 3238. خانه رحمان ز شیطان دور دار اندرون دل همه پر نور دار
- F674 3239. خانه شیطان ز حق غافل کند روح و جانت را ز دل آفل کند
3240. خانه رحمانی باشد دل اگر عقل و جانت صاف باشد از کدر
3241. عقل و جانت جانب رحمان رود نفس و جسمت سوی شیطان می رود
3242. عقل و جانت سوی جانان راهبر نفس را شد جانب سفلی نظر
3243. پیروی با عقل کردی ای جوان می شوی از رستگاران جهان
- F675 3244. پیروی با نفس کردن سرکشی ست سرکشان بر⁴²¹ نفس بد را پیروی ست
3245. آن که سرکش گشت اهل نار شد اهل نارن آن که از مُردار شد
3246. خلقه زُئار ایشان از هوا ست اندرون دل تمامی ماسوا ست
3247. اهل ناری آن که ایشان ناری اند گردنش در حلقه زُئاری اند
3248. آن که او در حلقه زُئار شد اندرون دل تمامی نار شد
- F676 3249. گر یقینت شد خدا را بی شمار خلقه زُئار از گردن بر آر

[48] در بیان ایمان غیبی و ایمان عینی می گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3250. از یقین ایمان گردد در عیان از یقین زُئارها باشد نهان
3251. غیب آن بر چشم تو شد جلوگر جز خدا نبود⁴²² به چشم اندر نظر
- S222 3252. غیب ها گردد یقین در عین تو آنچه او عین است بیند چشم تو
3253. چشم ها را شد ز چشم حق اثر چون به چشم حق خدا شد جلوگر

⁴²¹ بر F: با S
⁴²² نبود S: نیو F

	3254.	این همه عالم اثرهای خدا ست	آن مُؤثِّر زین اثرها رونما ست
F677	3255.	این اثرها شد ز هستی آن اثر	این اثرها نیست از خود یک اثر
	3256.	این اثرها شد ز شمس آن شُعاع	مُسْتَقْبَل نبود به ذات خود شُعاع
	3257.	این شُعاع باشد وجودِ مُمکنات	از حقیقی شمس حق باشد حیات
F678	3258.	بی ز شمس نیست در عالم وجود	از وجود شمس حق چون رو نمود
	3259.	شمس حق باشد حقیقی در عیان	آشکارا گردد اسرار نهان
	3260.	کوکبِ اقبالِ دل لامع بود	شمس حق در جان و دل طالع بود
	3261.	جز ز هستی خدا نبود درون	كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ ⁴²³ بود حق شد درون
	3262.	جمله اشیا سر به سر شد در عدم	جلوگر باشد به چشم آن قدم
F679	3263.	كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ⁴²⁴	جمله اشیا هالک است در وجه او

[49] در بیان آن که از آفاق به انفس داخل شود

F679
S222

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	3264.	گر خدا خواهی ز دل با خود بیا	آن که با خود آمد او شد با خدا
	3265.	از درونی گر خدا را خواستی	کارهایت با خدا شد راستی
F680 S223	3266.	هر که با خود آمد آن خود بود	وان که بیرون است خود کی بود
	3267.	عالمِ آفاقی بیرونی بود	عالمِ انفس درونِ دل بود
	3268.	آن ز آفاق سوی انفس راه یافت	هرچه در آفاق بود زان روی ⁴²⁵ تافت
	3269.	چون همه آفاقی شد در دل نهان	گشت موجود آن خدای جاودان
	3270.	این همه آفاقی اندر انفس اند	بی خبر آن اند ز انفس غافل اند
F681	3271.	آن که از آفاق به انفس راه او ست	آن ز خارستان سوی گلزار او ست
	3272.	چون ز انفس با خدا ره شد یقین	هر که اندر انفس است شد مُتَّقین

Kasas/88. ⁴²³

Kasas/88. ⁴²⁴

روی S: بر F ⁴²⁵

3273. عقل شد بر جانبِ آفاقِ صرف
3274. عقل اگر بر سویِ انفس شد روان
3275. عقلِ کُلّی چون ز عقلِ اول است
3276. عقلِ کُلّی عاقبت اندیشه کرد
3277. عقلِ کُلّی همچو روز روشنی ست
3278. آن که از جزئی به کُلّی او برفت
3279. چون ز بیرون اندرون آمدی
3280. قفلِ درهای دلت باشد گشاد
3281. گر ز دل بیرون شود اقفالِ دل
3282. گر شعورت شد به کثرتِ عالمی
3283. راه وحدت را شعورِ اندر دل است
3284. چون شعورت جمله در دل جمع شد
3285. با شعورانِ مردی⁴²⁷ انسانی بوند
3286. با شعوران را بؤد عقلِ معاد
3287. باد را نبؤد ثباتی در مکان
3288. گر شعورت را ثبات از حق رسد
3289. آدم انسانی با شد با شعور
3290. با شعورانِ مردِ خدائی بوند
3291. آن که خودائی نشد دانا نشد
3292. گرچه دارد صورتِ انسانیان
3293. سیرتِ حیوانی از حق دور شد
- نیست او را از حقیقت جز ز حرف
- نام آن را عقلِ کُلّی تو بخوان
- عقلِ جزئی همچو گاو⁴²⁶ گله است
- عقلِ جزئی شد برای دانه گرد
- عقلِ جزئی صاحبش اندر شبی ست
- گشت آسان کارهایش بود سخت
- گشت مفتوح قفل های هر دری
- گشتی وان گه ز اهلِ رشاد
- خارهای دل بؤد مانند گل
- چون قدم در راه وحدت کی زنی
- از شعورِ دل مقاصد حاصل است
- با خدا گشتی دلت چون شمع شد
- بی شعورانِ مردی⁴²⁸ حیوانی بوند
- بی شعورانِ عقلِ شان مانند باد
- بی ثباتی شد برای آن مکان
- بی شعوران را شعور تو رسد
- بی شعوران باشد از حیوان دور
- از همه مردم که دانائی بوند
- آن که خوداً نیست از انسان نشد
- سیرت او باشد از حیوانیان
- گر به صورتِ آدم است مهجور شد

F682

F683
S224

F684

F685

426 گاو :S - F
427 مردی :S - F
428 مردی :S - F

3294. چون ز سیرت آدمی شد بختیار آدمی در سیرت است ای هوشیار
3295. آدم سیرت به صورت آدمی ست سیرت آن را نیست کمتر از خری ست
- F686 3296. گر به سیرت رفتی تو انسان شدی و ر به صورت می روی حیوان شدی
S225
3297. مثل صورت سیرتت را خوب دار بلکه سیرت از همه محبوب دار
3298. سیرتت چون جان و صورت همچو تن این تنت باشد به جان تو وطن
3299. چون تن و جان هر دو شد در صِحتی کارهای هر دو شد با حکمتی
3300. سیرتت معمور و صورت کن خراب تا که بر تو حاصل آید فتح باب
- F687 3301. چون ز صورت سیرتت را نیک دار تا رسی در بارگاه کردگار
اندرون دل سرایا نور شد
3302. ظاهر و هم باطنت معمور شد
3303. ظاهرت روشن درونت تاریکی ست عهد و پیمان با خداوند باریکی ست
3304. آنچه عهدی با خداوند کرده ای تاریکی از دل همه گم کرده اید
- F688 [50] در بیان آن که تاریکی دل از مُحَبَّتِ دنیا است و روشنایی دل⁴²⁹ از ذکرِ خداوند
S225 است جَلَّ شَأْنُهُ⁴³⁰

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3305. تاریکی دل ز دنیا شد پدید دل ز دنیا کند تاریک نا پدید
3306. روشنای دل بؤد ذکر خدا ست دل اگر ذاکر شود لطفِ خدا ست
3307. آن که او از دل خدا را ذاکر ست جمله احوال با حق شاکر ست
- F689 3308. شکر او از دل بؤد نی از زبان این زبان و دل به هم شد یک زبان
از زبان دل شود شد با فروغ
3309. گر زبانی باشد آن نبود فروغ
- S226 3310. گر زبان و دل به هم یک تا شود ذکر و شکرش جمله بی همتا شود
3311. ذکر از شکرش بدان دل نور شد اندرون دل که همچون طور شد
3312. طور باشد مظهر دیدار حق آن که اندر طور شد اسرار حق

⁴²⁹ دل F: آن SF
⁴³⁰ جَلَّ شَأْنُهُ F: - SF, S

3313. در حقیقت طور قلبِ آدمی ست چون به اسرار خدا آن محرمی ست F690
3314. محرم اسرار قلبِ آدم است اندرون آدمی نفخ دم است
3315. آدمی از نسخه کبرای او ست در حقیقت روی آدم روی او ست
- F690
S226
- [51] در بیان وحدتِ حقیقی مُطلق و مجازی⁴³¹ مُقید می گوید**
- رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
3316. آدمی از خود اگر باشد فنا چون ز روی آن خدا باشد نما
- F691 3317. همچو قطره شد به بحر حق نهان آشکارا بحر حق شد در عیان
3318. اندرون بحر حق شد نا پدید چون به حال قطره‌گی او شد پدید
3319. قطره دریا گشت اندر بحر حق قطره‌گی گم گشت خود شد بحر حق
3320. قطره خود را به بحر حق رسان تا شوی از قطره‌گی بحر گران
3321. قطره اندر قطره‌گی حادث بوَد قطره در بحر است کی حادث بود
- F692 3322. حادثان قطرات از بحر خدا ست چون ز روی قطره‌گی حادث نما ست
3323. آنچه حادث گشت از قطرات او ست دائم الباقی قدیمی بحر او ست
- S27 3324. اندرون بحر خشکی شد نهان جمله یک بحر است ز خشکی بی نشان
3325. حال بحری گشت از بری بیرون بحرین را شد عَدُو آن بریون
3326. علم بری را که اندر بر دان علم بحری گشت از بری نهان
- F693 3327. بحریان آنها که عارف با خدا ست اندرون بریان حبیب سوا ست
3328. آن که اندر بحر شد مولائی شد آن که او در بر شد لیلائی شد
3329. آن که مولائی ست شد اهلِ بطون وان که لیلائی ست ظاهر بی بطون
3330. آن که مولائی ست در بحر خدا ست وان که لیلائی ست اندر ما سوا ست
3331. لیلیان باشند مجازی ای جوان با حقیقت گشت آن مولائیان
- F694 3332. آن که شد اندر حقیقت ای عزیز آن بوَد انسان کامل با تمیز

⁴³¹ مجازی F: مجاز SF, S

3333. از حقیقت نیست یک ذره بیرون آن که دید بیرون نشد از عارفون
 3334. چشم عارف را ز غیرش نی اثر جمله را یک بحر بیند بی اثر
 3335. چون هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ⁴³² خدا ست چون هُوَ الظَّاهِرُ هُوَ الْبَاطِنُ⁴³³ خدا ست

F694
S227

[52] در بیانِ فرقِ دومِ می گوید و آن مَعْرِفَت است

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

F695
S228

F696

F697

3336. جمله را بین در حقیقت او بُوَد در مقام مَعْرِفَت از او بُوَد
 3337. این مقام مَعْرِفَت باشد ادب در مقام مَعْرِفَت شد سرّ ربّ
 3338. مَعْرِفَت شد با مَرَاتِبِ مَظْهَرِي از مَرَاتِبِ حَكَمَتِش شد اَظْهَرِي
 3339. چون حقیقت با مَرَاتِبِ شد ظهور نام آن شد مَعْرِفَت پاک و ظهور
 3340. از مَرَاتِبِ شد بهر عالم نظام بی مَرَاتِبِ جمله شد یک ازدحام
 3341. از حقیقت مَعْرِفَت در فرق شد بی مَعَارِفِ جمله اندر غرق شد
 3342. در حقیقت نیست فرق اندر میان فرق اندر مَعْرِفَت با شد بدان
 3343. فرق این از فرق اول ها جدا ست آن که شد در فرق ثانی با خدا ست
 3344. آن که اندر فرق اول شد عوام وان که شد در فرق ثانی خاص تام
 3345. بین بَحْرَيْنِ⁴³⁴ آن که او سازد مَقَام آن بُوَد خاص خدای لا یَنَامُ⁴³⁵
 3346. فرق ثانی مرد از برزخ بُوَد آن که برزخ شد به قسطِ حق بُوَد
 3347. با مَعِیَّتِ شد مَقَامِ بَرَزَخِي بی مَعِیَّتِ شد حقیقت ای اخی
 3348. روی ظاهر شد به سوی ماسوا روی باطن جانبِ سوی خدا
 3349. هر دوی این⁴³⁶ را مقامش جامع است همچو نجم از آسمان در لامع است
 3350. صاحبِ هر دو رجالِ اعرافی است یَعْرِفُونَ كُلًّا بِسَيِّمَاهُمَا⁴³⁷ وی است

Hadîd/3⁴³²

Hadîd/3⁴³³

Rahmân/19.⁴³⁴

لا یَنَامُ S: لا نیام F⁴³⁵

این F: آن S⁴³⁶

A'râf/46.⁴³⁷

	3351.	این رجالِ اعراف از مستور شد	زان سبب از پای تا سر نور شد
F698	3352.	این رجالِ اعراف شد از اکملین	در میانه او ست قُطْبُ العارفین
S229	3353.	هر که را باشد مُحَقِّق این مقام	آن بوَد از وارثِ خیرُ الانام
	3354.	آن که او بحری ست آن شد بحریون	با خداوند آن بوَد از عارفون
	3355.	راه بحریان ز بریان مخواه	تا نیافتی از رهی دوران به جاه
	3356.	راه نزدیکان حق بحری بوند	آن که بحری شد ز نزدیکان بوند
F699	3357.	راه بحریان که با حق دور نیست	اندرون دل ز حق مهجور نیست
	3358.	راه دوری راه بریان بوَد	آن که او دور است سرگردان بوَد
	3359.	راه بحریان که ⁴³⁸ راه مطلق است	هر که او بحری بوَد در مطلق است
	3360.	راه مطلق را اگر خواهی عیان	همچو قطره بحر حق را شو نهران
	3361.	قطره هستی ز تو شد در فنا	از بقای حق شدی اندر بقا
F700	3362.	از بقای حق که حق تابنده شد	اختران از شمس حق خوابنده شد
	3363.	اختران باشند اسما و صفات	محو گردد آن صفت ها پیش ذات
	3364.	هر که شد اندر صفات ابرار شد	هر که اندر ذات شد احرار شد
	3365.	آن که شد احرار شد از اقربین	آن بوَد از بحر ربُّ العالمین
	3366.	معنی اسرار نزدیکان گزین	تا که کردی نزد حق را تو گزین
F701	3367.	راه نزدیکان ز دوران خواستی	از جهالت خویشتن در کاستی
S230	3368.	راه نزدیکان خدا را شد قریب	با خدا نزدیک شد آن شد غریب
	3369.	آن بوَد در نزد حق مرد ⁴³⁹ غریب	جز خدا او را نباشد کس قریب
	3370.	حال آن باشد ز مردم ها نهران	گرچه مردم ها بوَد در پیش آن
	3371.	گرچه مردم صورتش بیند عیان	سیرتش باشد ز مردم ها نهران

⁴³⁸ که F: S -
⁴³⁹ مرد F: مردی S

F702
S230

[53] در بیان ارباب صورت و اصحاب سیرت می گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3372. سیرت او اندرون دل بوَد دیدن سیرت ز چشم دل بوَد
3373. چشم صورت را که صورت ظاهری ست دید سیرت چشم صوری قاصری ست
3374. چشم صوری چشم ظاهر بین بوَد چشم باطن چشم باطن بین بوَد
3375. چشم صوری گشت بر باطن بدل لطف شد از بهر آن لم یزل
- F703 3376. چشم صوری را نباشد اعتبار عارفان را چشم باطن اختیار
3377. جز صورت نیست صوری را برش عاقلان را معنوی تاج سرش
3378. کار عاقل گشت از صورت نهان کار نادان شد ز صورت در عیان
3379. آن که او نادان بوَد صوری بوَد از طریق باطنی دوری بوَد
3380. آن که او از راه باطن راه او ست راه های حق همه منظور او ست
- F704 3381. راه ظاهر گشت باطن را حجاب کس نشد از راه ظاهر کامیاب
- S231 3382. راه ظاهر راه محبوبان بوَد راه باطن راه محبوبان بوَد
3383. راه ظاهر راه شد بر نفس و تن راه باطن شد به قرب ذو المئن
3384. قرب حق را گر تو باشی در طلب از طریق باطنی او را طلب
3385. بی ز باطن نیست راهی اندرون هر که در باطن بود شد اندرون
- F705 3386. کار باطن را ز ظاهر نیک ساز تا شوی از کار باطن سر فراز
3387. کارهای ظاهری در صورت است کارهای باطنی در سیرت است
3388. کارهای ظاهری باشد مجاز کارها شد باطنی آن بی مجاز
3389. اهل ظاهر بسته اندر صورت اند اهل باطن ها همه در سیرت اند
3390. هر کجا باشند که محبوبان حق اهل باطن گشته اند از سوی حق

F706
S231

[54] در بیان آفاق و انفس می گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3391. آن که سازد باطن خود را سفر از همه آفاقی شد اندر گذر
3392. عالم انفس به آن گردد قرار می شود آفاقی بر وی آشکار
3393. عالم انفس ز آفاق برتر است آن که در آفاق شد ز آن کمتر است
3394. عالم انفس طریق خاص شد از طریق خاص آن رقص شد
3395. آن که در آفاقی شد در⁴⁴⁰ عنصری ست از عناصر آن که بیرون انفسی ست
3396. چهار عناصر زبده آن انفس است چون به انفس آن عناصر داخل است
3397. اندرون نار می باشد هوا آب باشد اندرون این هوا
3398. اندرون آب باشد این زمین این زمین مرکز بود با جمله این
3399. مرکز این خاک را مَعْدَن بدان اندرون مَعْدَن است سرّ نهان
3400. مرکز مَعْدَن همی باشد نبات حاصل است حیوان که از این اُمّهات
3401. مرکز حیوان باشد آدمی اندرون آدم است سرّ جلی
3402. مرکز آدم که قلب آدم است اندرون مرکزش از حق دم است
3403. اندرون دل سویدا شد یقین نفس ناطق را درون این ببین
3404. نفس ناطق نفس انسانی بود آن که حیوان است ناطق کی بود
3405. اندرون ناطقه قُدسیّه دان اندرون قُدسیّه شد سرّ آن
- F709
- F709 [55] در بیان نفسی که کلمه الْأَحْيَاءِ می باشد و این آن روح است که به حضرت آدم
S232 صَفِيُّ اللَّهِ از طرفِ حضرتِ حق به سُبْحَانَهُ و تَعَالَى نَفَخ شده است
رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
3406. اندرون این کلمات خدا ست اندرون پر ز اسماء کُلّی ها ست
3407. این کلمه بدء شد از سوی حق باز عود آن کلمه شد به حق
3408. این کلمه گشت بر آدم قرار این کلیمه شد ز نَفَخ کردگار
3409. این کلمه شد ز حق با حق رُود غیر ازین نفس با خداوند کی رُود
- F710
S233

3410. این کلمه از خدا اظهر بـوَد
3411. جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ⁴⁴² را این مظهری ست
3412. مظهریت آدمی زین روح شد
3413. سیرها شد اندرون این نهان
3414. زان سبب شد نسخه کبرای حق
3415. چونکه آدم نسخه تام خدا ست
3416. زان سبب شد با فرشته راهبر
3417. آدمی آدم بـوَد از سیر خود
3418. آدمی از سیر خود غافل بـوَد
3419. آدمی ز اسرار خود شد با خبر
3420. آدمی اسرار حق شد ای جوان
3421. آن که از اسرار خود آگاه شد
- F711 جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ⁴⁴¹ را مظهر بـوَد
- با خدا آدم خلیفه اظهری ست
- چون به این روح سیرها مفتوح شد
- این نهانی شد به آدم در عیان
- چونکه در این نسخه شد صغرای حق
- زان سبب مظهر به اسماء کلّها ست
- آدمی شد زان سبب خیر البشر
- آدم آن است داخل است در سیر خود
- F712 آن ز حیوان بدتر است جاهل بـوَد
- کرد آن تاج خلافت را به سر
- چونکه در آدم بـوَد سیر نهان
- از مُقَرَّب های آن درگاه شد

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	3422.	مرکز است آدم به جمله کائنات	اندرون مرکزش اسرار ذات
F713	3423.	گر ز مرکز آدمی دارد وقوف	آن بود ز اسرار آدم با وقوف
S234	3424.	گر ز اسرار خودی نبود خبر	گشت آن مانند حیوان گاو خر
	3425.	اندرون آدم است بیت خدا	جز خدا نبود درون آن سوا
	3426.	گر سوا باشد به دل یک ذره ای	اندرون دل بود در پرده ای
	3427.	پرده دل را ز دل بیرون کنی	لطف حق را اندرون دل کنی
F714	3428.	پرده دل را که ⁴⁴³ از دل دور ساز	نور از حق چون دلت پر نور ساز
	3429.	دل که روشن شد ز نور ذو الجلال	روشنی زان نور یابد هر کمال
	3430.	آدمی را شد کمال از حق یقین	آن بود اسرار رب العالمین
	3431.	آدمی شد از همه لب لباب	همچو آن فاتحه ⁴⁴⁴ شد أم الكتاب ⁴⁴⁵
F715	3432.	آدمی مرآت دل را صیقل است	آن که آدم نیست او چون هیکل است
	3433.	صورت و هم سیرتت همساز کن	بعد ازان رو خویش اهل راز کن
	3434.	گر تو باشی باز رو بازی بکن	از برای صید معنی بازی کن
	3435.	باز باشی باز پر پرواز باش	با خداوند جهان همراز باش
	3436.	اندرون عالمت رو کن نظر	لطف حق را تا که بینی در نظر
F716	3437.	لطف حق اندر دلت سازد قرار	می شوی از آدم معنی یار
S235	3438.	این همه عالم سراپا جست او ست	گرچه باشد عالمی جمله هم و ست
	3439.	ظاهرش جویان بر باطن بود	باطنش جویان بر ظاهر بود
	3440.	این چنین شد کار صنع کردگار	اندین صنعت بود سر نگار
	3441.	عقل را نبود به صنع آن رهی	حکمتش را عقل شد عاجز تری
F717	3442.	کار صنع قدرتش از حد فزون	عقل ها از درک آن شد عاجزون
	3443.	صنع حکمت های او تابنده شد	عقل ما از فهم آن خوابنده شد
	3444.	آسمان ها را زمین دارد شرف	از زمین است آنچه سیر من عرف ⁴⁴⁶
	3445.	آسمان بهر زمین گردان شده است	این زمین ز اسرار حق خندان شده است
	3446.	این زمین بر آسمان مرکز بود	آسمان بر دور این مرکز بود

- F718 3447 مرکز این ارض باشد آدمی آدمی مرکز به جمله عالمی
 3448 نسبتش بر آسمان چون نقطه شد اندرون نقطه عالم نقطه شد
 3449 تخم های آسمانی در زمین از برای تخم ها باشد امین
 3450 بی خیانت جمله را رویاندش از برای طبع ها پویاندش
 3451 طبع هر یک ها از هر یک شد جدا طبع ها مختلف شد از خدا
 3452 طبع ها از یک دیگر ممتاز شد آن ز هر طبعی تَرْتُم ساز شد

F719

F719

S236

[57] در بیان طبایع علوی و سفلی می گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

- 3453 طبع های علوی سفلی شد روان علوی سفلی شد برای جملگان
 3454 آن که علوی گشت آن افلاکی است وان که سفلی شد ز مادر خاکی است
 3455 طبع خاکی سفلی ظاهر مادری ست باطنی علوی ز جمله برتری ست
 3456 ظاهر خاک است آن حیواندیان باطن خاک است آن پیغمبران
 3457 ظاهر خاک است اکثف از کثیف باطن خاک است اللطف از لطیف
 3458 چون به ظاهر خاک گشتی پست تر چون به سیرت خاک ز جمله عالی تر
 3459 ظاهر او را شدی گشتی کثیف باطن او را شدی گشتی لطیف
 3460 باطن خاک است در دل داشتی بر سما چون سرو سر بر داشتی
 3461 باطن خاک با خداوند راه شد ظاهر خاک است سدّ راه شد
 3462 ظاهری خاکی درون عنصر است باطن او بیرون از این عنصر است
 3463 خاک ظاهر گشت آن جسمانی شد خاک باطن گشت آن روحانی شد
 3464 باطنی از خاک به عالم شد شرف ظاهری⁴⁴⁷ خاک است چون سنگ و خزف

F721

⁴⁴³ که F: S -

⁴⁴⁴ Fātiha/1-7.

⁴⁴⁵ Zuhruf/4.

⁴⁴⁶ Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 2. s. 309.

⁴⁴⁷ ظاهری: S ظاهر F

	معنیِ خاکی ست اندر عَلَیِّین ⁴⁴⁸	توز خاکی معنیِ خاکی گزین	.3465
F722	با خداوند راه او باشد گشا	طبع ناری گرز خاکی شد رها	.3466
S237	چون درون ظاهرش شد ماسوا	ظاهر خاک است این نار و هوا	.3467
	از عناصر جمله‌گی پاکی بوَد	باطن این خاک افلاکی بوَد	.3468
	زان سبب شد آدمی از سربلند	از عناصر خاک می باشد بلند	.3469
	آن که اندر صورت است کی غالب است	خاک باطن بر عناصر غالب است	.3470
F723	نار باطن رانده دربار شد	صورتت خاکی ست باطن نار شد	.3471
	خاک باشد مرکز افلاکی است	در حقیقت علویت از خاکی است	.3472
	اندرون نار سفلی شد نهان	علویت در باطن خاک است نهان	.3473
	باطن نار است سفلی از همه	ظاهری نار است علوی از همه	.3474
	چون ز روی باطن از سیه علوی تر	چون به ظاهر خاک از سیه سفلی تر	.3475
F724	باطنش را تو شدی علوی شدی	ظاهرش به گرفتی پست تر تو شدی	.3476
	از درونت جانب آتش کشی ست	ظاهرت خاکی درونت آتشی ست	.3477
	خاکیت را آن کند زیر و زبر	از درونت طبع ناری زد شرر	.3478
	تا شوی تسلیم با امر قدر	از درونی خاک باش ای با هنر	.3479
	روح از سوی افلاکی بوَد	از درونی آن که او خاکی بوَد	.3480
F725	روح او از سوی افلاکی نشد	از درونی آن که او خاکی نشد	.3481
S238	گرچه جسمش آدم خاکی بوَد	روح او از روح حیوان ی بوَد	.3482
	روح آن از عنصر است آن کس دنی ست	روح حیوان ی درون عنصری ست	.3483
	آن که آدم نیست ز حیوان سفلی است	روح آدم ز آسمان ها علوی است	.3484
	چونکه انسان است ز سرّ مَنْ عَرَفَ ⁴⁴⁹	آسمان از آدمی دارد شرف	.3485

F726	همتش برتر بود از آسمان	آدمی با طبع باشد ای جوان	3486
	آن که او آدم نشد کم همت است	در حقیقت آدمی با همت است	3487
	آن که کم همت بود شد اندرون	همت آدم ز دنیا شد بیرون	3488
S238	آن که شد در بند عنصر جسته نیست	عالی همت در عناصر بسته نیست	3489
F727 S238	[58] در بیان⁴⁵⁰ این عناصر اربعه که قیودات پای دل است در راه حق به سبحانه و تعالی⁴⁵¹ رمل سدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن		
	آن که بیرون شد ازین ها مرد آن	این عناصرها ست بند مردمان	3490
	طبع مادر را گذشتی صفدری	این عناصرها ست طبع مادری	3491
	حکم این چهارش بود در دل روان	این عناصرها ست هر یک حاکمان	3492
	تو شدی فرزند آدم دان کنون	دل اگر شد حکم زین چهارش بیرون	3493
F728	تو شدی بر آسمان خالص پسر	آسمان ها بهر تو باشد پدر	3494
	أَلْوَلَدُ سِرٌّ أَيْبِيهِ ⁴⁵² شد حاصلت	آسمانی طبع ها شد در برت	3495
S239	طبع مادر عنصران شد در نهان	تو شدی فرزند خالص آسمان	3496
	نفخ حق از روی تو شد اظهري	نفخه حق را دلت شد مظهري	3497
	زان که او از محرم اسرار شد	آسمانی طبع ها از یار شد	3498
F729	آن بود از عارفان سر حق	آن که او شد محرم اسرار حق	3499
	آن بود از زمرة انسانیان	آن که شد فرزند خالص آسمان	3500
	جمله را از روی انسان شد شرف	چونکه انسان از همه شد با شرف	3501
	زان سبب انسان که خاص الخاص شد	این شرف از بهر انسان خاص شد	3502
	آسمان ها پیش قدرش کمتر است	قد ⁴⁵³ انسان از فلک ها برتر است	3503

⁴⁵⁰ آن که S, SF - F

⁴⁵¹ در راه حق به سبحانه و تعالی F - SF, S

⁴⁵² Aclūnī, Keşfu'l-hafâ, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 1. s. 452.

⁴⁵³ قدر: F قدر S

F730	چون درین آینه تابنده خدا ست	آدمی آینه روی خدا ست	.3504
	چون به آن دل آن خدا و صَاف شد	از کدوراتِ هوا دل صاف شد	.3505
	اندرون معکوس شد از حق کمال	دل که شد مرآتِ ذاتِ ذُو الجلال	.3506
	چون ز پاکی دل است صلح جسد	دل که می باشد درون این جسد	.3507
	حکم دل از جمله اعضا اظهري ست	جمله اعضا حکم دل را مظهري ست	.3508
F731	خواه خیر است خواه شر باشد روان	حکم دل بر جمله اعضا شد روان	.3509
	آنچه ناپاک است زیر خاک شد	اندرون خانه دل پاک شد	.3510
S240	اندرون خانه می باشد نهان	خانه یزدان بود دل را بدان	.3511
	قلبت اندر اِصْبَعِ رَحْمَانِي ⁴⁵⁴ شد	اندرون خانه صاحب خانه شد	.3512
	می شود آسان دشوارت ز رب	از درون خانه گر سازی طلب	.3513

F732 [59] در بیان⁴⁵⁵ خاشاکِ ماسوا گوید و آن سَدِّ راهِ سالک است

S240

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	آنچه خاشاک است ز دل بیرون بکن	چون ز خاشاکِ سوا در دل مکن	.3514
	آن بود خاشاک سَدِّ راهِ آن	جز خدا هرچه بود خاشاک دان	.3515
	آن که شد بیرون ازین شد در سرور	قیدِ خاشاکی به دل نارد سرور	.3516
	روح اگر محبوس شد نبود فُتوح	این همه خاشاک باشد حبس روح	.3517
F733	خیر را از شرّ دل فارق بود	از علایق دل اگر فارغ بود	.3518
	گرچه انسان است شد از غافلون	هر که شد چاهِ علایق را درون	.3519
	طبعِ مادر شد به طبعِ عنصری	چون علایق شد به طبعِ مادری	.3520
	آن که افلاکی ست او باشد پسر	طبع افلاکی بود طبع پدر	.3521
	از عناصر طبع ها کی ز آدم است	طبع افلاکی که طبع آدم است	.3522

Nasr el-Kissí, el-Müntehab, Dâru'l-Belensiyye, c. 2. s. 385. ⁴⁵⁴
⁴⁵⁵ آن که SF - :S, F

F734	نار و باد و خاک و آن مائی بوَد	چون عناصر طبع حوائی بوَد	.3523
	از برای آن طبیعت مادری ست	آن که در بند طبایع عنصری ست	.3524
S241	از طبایع مادری کی رسته شد	آن که در بند طبایع بسته شد	.3525
	طبع روح نبود درون عنصری	طبع های نفس شد از عنصری	.3526
	چون کثیفی جسم از خاکی بوَد	طبع روحت طبع افلاکی بوَد	.3527
F735	نفس اگر با روح شد آن خوش ترک	نفس باشد بین هر دو مُشترک	.3528
	جانب روحانی باشد راه آن	نفس اگر با عقل باشد ای جوان	.3529
	چون گلسستان دلت خاری شود	عقل اگر با نفس تو یاری شود	.3530
	حاصلی دنیا بوَد مرد غوی	جانب جسمانیت گردد قوی	.3531
	کار عُقبا سوی روحانی کشد	کار دنیا سوی جسمانی کشد	.3532
F736	جانب روحانی باشند پوختگان	جانب جسمانی اند ناپوختگان	.3533
	عقل اگر با نفس شد جسمانی شد	عقل اگر با روح شد روحانی شد	.3534
	گر به جسمانی شود باشد کثیف	چون به روحانی شود باشد لطیف	.3535
	کارهای بزرگ است حاصل ازان	عقل اگر با روح باشد ای جوان	.3536
	از کدورت صاف اندرش بوَد	عقل با روح گشت آن روشن بوَد	.3537
F737	چون ز عقل است آدمی را دان سجود	عقل را دان مرکز است اندر وجود	.3538
	چونکه از عقل است خدا را ساجدی	عقل می باشد برای عابدی	.3539
S242	آن که او را عقل از انسان بوَد	امتیاز آدم از حیوان بوَد	.3540
	آن که او را عقل شد حیوانی نی	بهر حیوان حس باشد عقل نی	.3541
	سرّ حق از آن که در پنهان بوَد	آن که او را عقل نی حیوان بوَد	.3542
F738	آدمی را عقل شد از سوی یار	سرّ حق از روی آدم آشکار	.3543
F738 S242	[60] در بیان آن که عقل دو قسم است یکی عقلِ معاش است و دیگری عقلِ معاد است		

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

F739	یا مَعاش ویا مَعاد از یار من	عقل دو قسم است یار جان من	.3544
	وان که او را شد مَعاش آن جزئی ست	آن که او را شد مَعاد آن کُلّی ست	.3545
	وان چه او کُلّی ست اخراوی بوَد	آنچه او جزئی ست دنیایوی بوَد	.3546
	وان چه اخراوی ست بر اهل صفا ست	آنچه دنیایوی به جمله آن سوا ست	.3547
	وان چه دنیایوی ست پر و سواس شد	و ⁴⁵⁶ آنچه اخراوی ست با حق خاص شد	.3548
F740	نیست از مردان حق شد همچو زن	عقل شد بر سوی دنیا چنگ زن	.3549
	اندرون دل ز حق شد شادمان	عقل اگر شد جانبِ عقبا روان	.3550
	جان باشد با خداوند انتها	عقل یار است تا به سِذْرَة ⁴⁵⁷ متنها	.3551
F741	عقل را از درک این عاجز بدان	جان باشد سوی بحر حق روان	.3552
	چون تَحْیِر گشت از ادراک عقل	جز تَحْیِر نیست ادراکی به عقل	.3553
S243	از تَحْیِر درک عجز اندر نماست	عقل کامل را تَحْیِر انتهاست	.3554
	کارهای حق ز حکمت صنع او	حیرت آمد عقل را در کار او	.3555
	عجز عقل آمد به آن آن شد فرید	بهر صنعش عجز عقل آمد پدید	.3556
F742	عجز ناید عقل را مطلق شد	عجز عقلی آمد آن مکلول شد	.3557
	کارها از عقل کُلّی باشد تمام	عقل کُلّی عقل مَعاد است ای همام	.3558
	عاقبت اندیش اگر شد جزئی نیست	عقل جزئی عاقبت اندیش نیست	.3559
	آن که اندر جزئی شد بی حالت است	عقل جزئی سوی دنیا آلت است	.3560
	زان سبب با مردماند رهبران	عقل کُلّی عقل آن پیغمبران	.3561
F743	همچو تار ریسمان در پیچ شد	عقل جزئی حامل آن هیچ شد	.3562
	چون ز جزئی شد متاعب صادری	عقل جزئی بر متاعب شد دری	.3563
	سود کُلّی باطن است او بی زیان	سود جزئی ظاهر است باطن زیان	.3564

	3565.	نفع جزئی همچو دانه ظاهری ست	شرّ او در زیر دانه باطنی ست
	3566.	شرّ او در باطن است باشی حذر	تا نیفتی بهر دانه در سقر
F744	3567.	چون ز خیر دانه او دور باش	تا توانی دام زان مهجور باش
	3568.	دام آن در زیر دانه در کمین	دور باشی تا نیفتی در کمین
S244	3569.	سوی دانه دست تو نبود راز ⁴⁵⁸	می شوی از تنگی با سوی فراز
	3570.	دانه ها هر یک ز دام دل بود	دست زد در دانه پا در گل بود
	3571.	جز خدا هرچه بود زان دانه هاست	چون ز دانه آدم اندر قیدهها ست
F745	3572.	دانه از ماسوا بیرون شدی	در حقیقت مرد صاحب دل شدی
	3573.	پاییند اسب همت ماسوا ست	از سوا بیرون شود دل با خدا ست
	3574.	از سوایش آن که دل را تافت است	اسب دل را سوی توحید تاخت است

[61] در بیان حقیقت و مجاز گوید علی طریق تمثیل

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	3575.	چون سوا باشد حقیقت را مجاز	بی حقیقت جمله باشد در مجاز
F746	3576.	این مجازی بر حقیقت پوست دان	اندرون آن حقیقت شد نهان
	3577.	شد مجاز ظاهر حقیقت باطن است	اندرون باطن ⁴⁵⁹ آن ظاهر است
	3578.	قشر او رو پوش مغز آن بود	آن که شد در قشر کی مغز آن بود
	3579.	آن که شد در مغز شد از باطنی	آن که در قشر است نشد از باطنی
	3580.	آن که بی مغز است ظاهر آن بود	قشر ظاهر مغز از باطن بود
F747	3581.	گر نباشد مغز او اندر بطون	قشر ظاهر از کجا آید بیرون
	3582.	این همه عالم سراسر قشر هاست	چون ز مغز باطنی ها رونما ست
S245	3583.	آن که اندر قشر شد چون خار شد	وان که اندر مغز چون گلزار شد

⁴⁵⁸راز: F: دراز S
⁴⁵⁹باطن: F: باطنی S

	3584.	آن که در قشر ست اهلِ قال دان	وان که شد در مغز اهلِ حال دان
	3585.	اهلِ قالان بسته باشند با خبر	اهلِ حالان آن که آنها در نظر
F748	3586.	اهلِ قالان در رهی اسما بوند	اهلِ حال آناند مُسما را بوند
	3587.	اهلِ اسما رو به سوی بحر او ست	با مُسما آن که اندر بحر او ست
	3588.	آن که اندر بحر شد او فانی است	در میان اِصْبَعِ رَحْمَانِی ⁴⁶⁰ است
	3589.	بر مثالِ قطره از بحر دوست	قطره را باشد وجود از بحر او ست
	3590.	مُسْتَقِل در قطره نبود یک وجود	از وجود بحر حق شد در شهود
F749 S245		[62] در بیان آن که اثرِ قدیم حادث است	
		رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن	
	3591.	قطره حادث شد ز بحر آن قدیم	از قدیم باشد اثر او ای سلیم
	3592.	قطره شد از بحر حق اندر سقر	نام حادث بهر آن شد مُسْتَقِر
	3593.	قطره گر سازد سفر با اصلِ خود	گشت واصل با قدیم ⁴⁶¹ اصلِ خود
	3594.	همچو قطره ساز خود در بحر حق	قطره پنهان گشت شد آن بحر حق
F750	3595.	قطره شد از بحر بیرون خشکی شد	اندرون بحر شد آن بحری شد
	3596.	قطره ها از موج دریا ظاهر است	موج ها از بحر حق در باهر است
S246	3597.	قطره ها این عالم امکان بود	موج ها را دان صفاتِ آن بود
	3598.	این صفاتی موج ها از بحر ذات	قطره ها باشد ز امواج صفات
	3599.	قطره ها را رو به سوی موج او ست	موج ها را رو به سوی قطره او ست
F751	3600.	بحر حق را روز بحر حق طلب	آن که از برجست آن شد تشنه لب
	3601.	بحر حق از بحر حق آمد عیان	بحر حق از بزّیان باشد نهان
	3602.	دُرّها از بحر باشد در ظهور	اندرون بحر دُرّها بی فطور

Nasr el-Kissí, **el-Müntehab**, Dâru'l-Belensiyye, c. 2. s. 385. ⁴⁶⁰
⁴⁶¹ قدیم S: قدیمی F

	3603.	در را بیرون ز بحر او مخواه	آن ز بیرون خواست او باشد تَبَاه
	3604.	اندرون بحر کن خود را قرار	تا که باشی اندرون بحر یار
F752	3605.	این همه عالم اثر از بحر او ست	چون مُؤَثِّر آن حقیقی بحر او ست
	3606.	این همه اجزای عالم قطره ها ست	روی قطره جانبِ بحر خدا ست
	3607.	قطره اجزا شد ز بحر آن خدا	نام این اجزا همه شد ماسوا
	3608.	گرچه ظاهر قطره است از بحر حق	از وجودِ قطره ظاهر سِرِّ حق
	3609.	در حقیقت قطره ها از بحر او ست	بی وجودت قطره محو بحر او ست
F753	3610.	از وجودِ خویشتن فانی شدی	اندرون بحر حق دان تو شدی
	3611.	اندرون بحر بر نایاب شد	در حقیقت ز آدم کمیاب شد
S247	3612.	در حقیقت بحر حق آدم بود	آدمی مظهر به نفخ دم بود
	3613.	زان سبب از نسخه کبرائی است	غیر آدم هرچه است صغرائی است
	3614.	نزد کبراویتش خلق جهان	همچو خشخاش دانه کفتِ مردمان
F754	3615.	با خدا شد از همه لب لباب	زان جهت شد آدمی اُمّ الْکِتَاب ⁴⁶²
	3616.	با خداوند از همه باشد قریب	قدر خود نشناخت آن شد در فریب
	3617.	آن که او از قدر خود آگاه شد	همچو بنده بر مثال شاه شد
	3618.	قدر خود را آن که او شناسدش	اسفلین السافلین او باشدش
	3619.	صورتِ انسانی باشد در برش	پیش قدرش آسمان شد کمترش
F755	3620.	قدر آن از آسمان برتر بود	قدر او را آسمان کمتر بود
	3621.	جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ ⁴⁶³ را آن مظهري ست	جانب از حق خلیفه اظهري ست
	3622.	جملهگی در حکم آن فرمان بر اند	چونکه از حق حامل بحر و بر اند
	3623.	چون ز كَرَمْنَاكَ ⁴⁶⁴ یابد اِخْتِصَاص	زان جهت از قید کثرت شد خلاص

Zuhruf/4. ⁴⁶²
Bakara/30. ⁴⁶³
İsrâ/70. ⁴⁶⁴

3624. آن که بحر و بر به او فرمانبر است قدر آن از آسمان ها برتر است
3625. از ملک ها قدر آدم شد فزون با فرشته گشت آدم رهنمون
- F756
- F756 S247 [63] در بیانِ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ وَ 465 عَلَى صُورَةِ الرَّحْمَانِ 466 می گوید
- رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
- S248 3626. چون ملک در كِسْوَةِ إِنْسَانٍ 467 نشد آدمی در كِسْوَةِ إِنْسَانِي 468 شد
3627. كِسْوَةِ إِنْسَانِي 469 حق را خاص شد زان جهت انسانی خاص شد
- F757 3628. آن که اندر كِسْوَةِ إِنْسَانٍ 470 بود كِسْوَةِ إِنْسَانِي 471 از رحمان بود
3629. صورتِ رَحْمَانِي 472 باشد آدمی با خدا شد صورت و سیرت دری
3630. صورتِ آدم نقابِ روی او ست سیرتش چون جان و صورت همچو پوست
3631. صورتت شد صورتِ انسانیان سیرتت شد سیرتِ حیوانیان
3632. صورتِ رو پوشی شد در ظاهرت سیرتِ حیوانی شد در باطنت
- F758 3633. سیرتِ حیوانی اندر غفلت است سیرتِ حیوانی را کی غفلت است
3634. صورتِ انسانی بر تو کسوه شد از درونی سیرتت چون روبه شد
3635. زان سبب گشتی ز إِنْعَامِ بِلِ أَضْلٍ 473 اندرون غفلتی دل را خلل
3636. غفلت آمد اندرون حیوان شدی غفلتت بر خواست پس انسان شدی
3637. راه غفلت بسته شد انسان شود آن که اندر غفلت است حیوان شود
- F759 3638. تیره سازد غفلت عقلت را بسی چون ز غفلت وا رهید آن شد کسی
3639. بر بهایم شد صفت غفلت بدان از بهیمی رست غفلت نی دران

465 و F: او SF, S
 466 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, Riyad, 1421, c. 5. s.

217.

A.e. 467

A.e. 468

A.e. 469

A.e. 470

A.e. 471

A.e. 472

Furkân/44 473

3640. چونکه غفلت تاریکی و کوری است دان که وحدت روشنی و نوری است

S249 3641. اندرون دل ز غفلت شد خلاص آدمی شد بین مردم از خواص

F759 [64] در بیان نرمی دل⁴⁷⁴ و سختی دل می گوید

S249

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن

3642. سَنگِ دلِ ها⁴⁷⁵ اندرون غفلت اند نرم دل ها قلبِ شان در رقت اند

F760 3643. نرم دل ها مظهر اند با لطفِ ربِّ سَنگِ دلِ ها⁴⁷⁶ مظهر اند با قهرِ ربِّ

3644. نرم دل ها مظهرِ رحمانی اند سَنگِ دلِ ها⁴⁷⁷ مظهرِ شیطانی اند

3645. با خدا شد نرم دل ها اختیار سختِ دل نبود به نزدِ حقِ خیار

3646. نرم دل هران که شد انسان بُوَد لطفِ حق اندر دلش پنهان بُوَد

3647. با خداوند نرم دل باشد یقین نزدِ حق شد نرم دل از مُتَّقین

F761 3648. دل اگر باشد مُلایم ای جوان وصفِ حیوانی از و باشد نهران

3649. وصفِ حیوانی اگر باشد به کس آدمی نبود شُمار از خار و خس

3650. نرم دل ها را اثر از رحمت است⁴⁷⁸ سَنگِ دلِ ها⁴⁷⁹ را درونش قسوت است⁴⁸⁰

F761 [65] در بیان اوصافِ حیوانی گوید

S249

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن

3651. آدمی رحمت بُوَد از سویِ حق وصفِ حیوان کبر و کینه شد ز حق

3652. کبر از شیران و کین از اُشتران حیلِه از روبه طمع شد از سگان

F762 3653. قهر و ظلم و جور این ها از پلنگ بلع دنیا گردنِ آن از نهنگ

S250 3654. خون مردم را به نا حق ریختن این بُوَد اوصافِ گرگِ پر فتن

⁴⁷⁴ دل S, F: - SF

⁴⁷⁵ Bakara/74.

⁴⁷⁶ Bakara/74.

⁴⁷⁷ Bakara/74.

⁴⁷⁸ نرم دل ها را اثر از رحمت است F: - S

⁴⁷⁹ Bakara/74.

⁴⁸⁰ سنگ دل ها را درونش قسوت است F: - S

3655. چونکه گرگان بر رمه یابند ظفر
 3656. مظهر کبر و غضب شیران بوند
 3657. حرص بسیار هم طمع از مور دان
 3658. طبع های بد ز حیوانی بوَد
 3659. دان که با حیوان بوَد طبع نکو
 3660. رو که از سگ ها را وفارایاد گیر
 3661. گرچه باشد شیر در کبر و غضب
 3662. اُشتران باشند اگرچه کینه دار
 3663. کار اُشتر شد به خر در انقیاد
 3664. انقیادش را بگیر کینش گذار
 3665. همت عالی بر و برگیر ز شیر
 3666. بهر حیوان شد خصایل نیک و بد
 3667. تا شوی از جمله حیوان مُنتخب
 3668. نیکئ حیوان به انسانی کشد
 3669. همچو زنبور شوز گل ها شهد ساز
 3670. تلخ های آن تو را شیرین شود
 3671. رو ز تلخی سوی شیرین کن گذر
 3672. تلخ و⁴⁸¹ شیرین جمله حکمت های او ست
 3673. این همه آفاق کتاب حق بوَد
 3674. آن که از آفاق به انفس راه او ست
 3675. گر ز انفس گشت حیوانی بیرون
 3676. چونکه شد پاک انفس از حیولیان
- محو سازند جمله را در یک نظر
 هر که با این دوست در خسران بوند
 طبع موری هر که دارد در زیان
 طبع های نیک انسانی بوَد
 نیک را برگیر گذار بد را به او
 تا که باشی ز آدم روشن ضمیر
 همتش عالی ست از روی نسب
 بسته گر باشد رود پشتِ حمار
 اثر خر را تابع است از انقیاد
 انقیادش همچو گل کینش چو خار
 کبر و نخوت قهر را بگذار به شیر
 نیک را بر نیک کن بد را به بد
 بعد ازان شو داخل انسان به ربّ
 چون بدی اش جان انسانی کشد
 تلخی ها در گل بوَد شیرین بساز
 همچو آن بی دین که اندر دین شود
 چون ازان با چشم عبرت کن نظر
 اندرون حکمتش اسرار او ست
 آن که در انفس بوَد با حق بوَد
 اندرون انفسی بازار او ست
 گشت انسانی به جای آن درون
 بعد ازان شد داخل انسانیان
- F763
 F764
 F765
 S251
 F766

3677. حکم از این چهار عناصر پاک شد اندرون حکم آن افلاک شد

F767
S251

[66] در بیان طبیعت نار و خاک و آنچه متولد از این ها می شود می گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

3678. از عناصر نار می باشد بلند خاکیان از ناریان در سدّ و بند

3679. نار باشد مظهر حق بر غضب خاک باشد مظهر اَلطافِ ربّ

3680. آن که خاکی شد ز ناری دور شد خاکیان از ناریان مهجور شد

F768

3681. شد ز ناری خاکیان اندر تعب آن که او خاکی ست ز ناری در تعب

3682. کار ناری شد همه جور و جفا چونکه در ناری نمی باشد وفا

S252

3683. آن که او ناری ست آن خاکی نشد آن که خاکی نیست افلاکی نشد

3684. ناریان بر خاکیان سازند ضرر آن که او ناری ست از و شو با حذر

3685. ناریان بر خاکیان دشمن بوند دشمنی هر یک ز ضیّیت بوند

F769

3686. طبع شان با همدیگر باشند خلاف از خلاف طبع شان شد اِخْتِلاف

3687. طبع ناری گشت طبع چّریان هر که چّی گشت آن شد پر زیان⁴⁸²

3688. انسیان از نّیان بینند زیان طبع خاکی طبع شد بر انسیان⁴⁸³

3689. خاکیان را طبع ذلّ و مسکنت طبع ناری شد درون شیطننت

3690. طبع ناری همچو سوزان آتش است طبع خاکی آتش او را کش است

F770

3691. در حقیقت خاک بهتر نزد حق چونکه خاکی⁴⁸⁴ رحمت است از سوی حق

3692. با اطاعت خاکیان در پیرو است ناریان از خاکیان در حیرت است

3693. کارهای ناریان در سرکشی ست کارهای خاکی ناری را کشی ست

3694. عقل جزئی شد برای ناریان عقلِ کُلّی از برای خاکیان

3695. ناریان باشند همه کبر و عناد از عناد از کبر باشند در فساد

⁴⁸² هر که چّی گشت آن شد پر زیان F: طبع خاکی طبع شد بر انسیان S

⁴⁸³ طبع خاکی طبع شد بر انسیان F: هر که چّی گشت آن شد پر زیان S

⁴⁸⁴ ست F: - S

F771	در دُخانش آن که او را نی خوشی	نار می باشد دُخان سرکشی	.3696
	آن که شد اندر دُخان شد رو سیاه	چون دُخان هر جا رسد سازد سیاه	.3697
S253	آن که ناری شد درون نبود سرور	چونکه طبع ناری را کبر و غرور	.3698
	طبعِ خاکی طبعِ رحمانی بُوَد	طبعِ ناری طبعِ شیطانی بُوَد	.3699
	مائیان بر خاکیان همرو بُوَد	طبعِ ناری را هوا پیرو بُوَد	.3700
F772	چون ز روی اقربیت پیرو است	چون هوا با نار جنس اقرب است	.3701
	زان سبب آب است زمین را پیروی	آب را دان با زمین شد اقربی	.3702
	باطنِ خاکی سراسر نور شد	طبعِ خاکی دان ز آتش دور شد	.3703
	آن که ناری نئی شد بی باک شد	آن که خاکی شد ز چنی پاک شد	.3704
	زان سبب شد بر زمین او مُسْتَقَر	آدمی خاکی ز خاکی شد اثر	.3705
F773	نیست او را از خدا نفخ دمی	گر باطنت ناری باشد آدمی	.3706
	بر زمین خدمت کند از امر حق	در حقیقت نار خادم شد ز حق	.3707
	می شود از خاک حاصل فتح باب	این عناصرها ست خادم بر تُراب	.3708
	چون ز خاک است راه هفتم آسمان	خاک شد دروازه با هفت آسمان	.3709
	جمله از باب است رو بر سوی حق	آن که خاکی گشت آن شد بابِ حق	.3710
F774	از همه راه راه خاکی شد گزین	راه حق را رو ز خاکیت گزین	.3711
	با طعامِ مَعْرِفَت چون دیک شد	راه خاکی از همه نزدیک شد	.3712
S254	خاکیان باشند همه ابنِ تُراب	چونکه بر خاکی پدر شد بو تُراب	.3713
	ناری و ⁴⁸⁵ بادی از و فرار شد	ابِ خاکی حیدر کَرَّار شد	.3714
	آن که خاکی نیست ناری از سطور	علمِ خاکی شد سراپا در صدور	.3715
F775	حاصلِ آن فوق نه افلاک شد	چونکه محصولاتِ خاک از خاک شد	.3716
	خاکیان را خادم است ای نور عین	آسمان ها با کواکب نَیَرین	.3717

3718. هرچه اندر آسمان اندر زمین
3719. هر آمانت آسمان بگذاشت است
3720. بی خیانت جمله را رویاندش
3721. هر یکی بر طبع استعداد خود
3722. طبع های هر یک از دیگر جدا
3723. هر یکی دارد ز طبع خود اثر
3724. نار و باد از طبع خاکی شد بیرون
3725. اندرون دل اگر خاکی بود
3726. طبع اگر خاکی بود انسان شود
3727. قلب خاکی خانه رحمان بود
3728. قدر خاک از آسمان باشد بلند
3729. گرچه ظاهر خاک اندر زیر پا ست
3730. آدمی از خاک باشد ای جوان
3731. خاک در نزد خدا اشرف بود
3732. سرّ حق را جز ز خاکیت مخواه
3733. آسمانی طبع شد از بهر خاک
3734. سجده با حق چون به روی خاک شد
3735. آدمی مسجود از خاکی بود
3736. روح افلاکی به جسم خاکی است
3737. روح افلاکی به خاکی شد قرار
3738. سه عناصر اندرون غالب بود
3739. بر عناصر خاک باشد حاکمی
- سرّ حکمت های شان شد زین زمین
- بی خیانت این زمین بر داشت است
- مُفْتَضَّای طبع شان پویاندش
- پرورش ها از زمین یابند زود
- از زمین شد ظاهر از امر خدا
- طبع خاکی بین این ها شد ثمر
- آن که خاکی نیست شد لا يُفْلِحُونَ
- کی به آن مانند افلاکی بود
- گر نباشد خاکی آن حیوان شود
- ناری باشد خانه شیطان بود
- هر که خاکی گشت آن شد سر بلند
- حاصلی خاک است⁴⁸⁶ دلّم با خدا ست
- آن که خاکی نیست جز حیوان میدان
- هر که خاکی گشت اشرف آن بود
- چونکه از خاکیت است سرّ اله
- از خدا شد امر سجده روی خاک
- خاک مرکز جمله افلاک شد
- روح او ز روح افلاکی بود
- از عناصر طبع خاکی پاکی است
- زان سبب شد آدمی از سرّ یار
- روز و شب دل بر سوا طالب بود
- نفس و شیطان را تو باشی حاکمی

F776

F777

S255

F778

F779

	اندرونت جام لبریزی بریز	نفس و شیطان از تو باشد در گریز	.3740
F780	عارف ربّانی باشی تو ز ربّ	بعد از آن واقف شوی از سِرّ ربّ	.3741
	اسبِ همت سوی وحدت تاختی	نفس خود را بعد از آن بشناختی	.3742
S256	گشتی تو فرزندِ علوی آسمان	سِرّ عنصرها به تو شد در عیان	.3743
	چشم ⁴⁸⁸ جانت گشت از حق روشنا	تو شدی سِرّ ⁴⁸⁷ پدر را آشنا	.3744
	تو شدی فرزندِ خالص از پدر	پرده ها از چشم جانت شد به در	.3745
F781	از پدر میراث شد آن سِرّ حق	آنچه او بود ⁴⁸⁹ از پدر اسرار حق	.3746
	چون ز میراث اندرون ت شاد شد	آدمیت بهر تو اثبات شد	.3747
	کبک معنی را به بازت کن شکار	الْوَلْدُ سِرٌّ أَيْبِهِ ⁴⁹⁰ شد آشکار	.3748
	در بیرون ظاهر شود او از درون	معنی ات از دل شود نی از بیرون	.3749
	با حجاب است آن که او شد در حجاب	از درون ظاهر شود نی از حجاب	.3750
F782	سیرتِ خاک است ز جمله علوی تر	صورتِ خاک از عناصر پست تر	.3751
	اندرون بحر شد در جبر حق	آن که خاکی گشت شد از بحر حق	.3752
	زان سبب خاکی ز جمله پاک شد	مظهر بحر خداوند خاک شد	.3753
	از تمامی عیبِ کُلّی پاک شو	پیش از آن خاکی شدن رو خاک شو	.3754
	جان تو اندر بدن در خنده شد	عیب ها از دل تمامی کنده شد	.3755
F783	آب و خاکی هر دوی آن را کش است	عیب ها محصول باد و آتش است	.3756
	آن که خاکی نیست سرایا عیب دان	عیب ها در خاک می گردد نهان	.3757
S257	گوی دولت ⁴⁹¹ بری بر آسمان	گر دلت خاکی شود ای یار جان	.3758
	طبع این دو با همه منفور شد	نار و باد از طبع خاکی دور شد	.3759

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 1. s. 45⁴⁸⁷

S - :F⁴⁸⁸

F بود S: ⁴⁸⁹

Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, c. 1. s. 452.⁴⁹⁰

S - :F⁴⁹¹

	هر که در این دو بُوَد ⁴⁹² آخیار نیست	.3760
F784	طبع هر دو دارد از شیطان اثر	.3761
	طبع زین هر دو دلت را پاک کن	.3762
	گر ازین ها در دلت باشد اثر	.3763
	آن که ایشان طبع نار و بادی اند	.3764
	طبع هر دو طبع حیوانی بُوَد ⁴⁹³	.3765
F785	آن که شد در عالم حیوان قرار	.3766
	چون ز حیوان ی به انسان راه نیست	.3767
	ای برادر تا توانی خاک شو	.3768
	در حقیقت خاک شد آن پاک شد	.3769
	در حقیقت آدمی باشد ز حق	.3770
F786	سِرّ انسانی خدای عالم است	.3771
	سِرّ حق از نار و بادی شد نهان	.3772
S258	آیتِ اِنَّا عَرَضْنَا ⁴⁹⁶ را بخوان	.3773
	مظهر بار امانت شد ز حق	.3774
F787	این امانت تا قیامت باقی است	.3775
	بر امانت خاکیان شد مظهری	.3776
	زین امانت خاکیان مُمتاز شد	.3777
	این امانت را که انسان شد مقر	.3778
	چونکه انسانی ظلوم است و جهول	.3779

492 Fz: S -

493 بوند: S: بود F

494 بوند: S: بود F

495 آدم: S: آدمی F

496 Ahzâb/72.

3780. شد صفات و ذاتِ حق را مظهری
F788 عدلِ حق از روی این شد اظهاری
3781. جامعُ الأضداد شد از سوی حق
چون ازان شد روی او از روی حق
3782. روی حق از روی آدم شد نما
شد ز حق تعلیمِ أَسْمَاءَ كُنَّهَا⁴⁹⁷
3783. مظهرِ أَسْمَاءَ كُنَّ⁴⁹⁸ شد از خدا
زین جهت شد قریبِ او بی انتها
3784. روی این آینه شد بر روی یار
چون ازین آینه بنمود روی یار
3785. روی دل چون آینه در صاف شد
چون به آن دل آن خدا اوصاف شد
3786. خانه دل تا توان ی کن جلا
تا که بینی خانه دل را خدا
- F789
S258 **[67] باز در بیانِ عَنَّا صِرِ اَرْبَعَه و آنچه تَعَلَّقَ به این ها دارد می گوید**
- هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن
3787. هران خاکی بوَد از امهات است
S259 که چشمِ خاکیان در شش جهات است
3788. ز هر جانب ببیند خدا را
F790 نباشد پرده به آن سنگِ خا را
3789. هران خاکی بوَد از بو تُراب است
هران باشد که ناری چون سراب است
3790. سرابیت را ز آبت یک اثر نی
اگر آب است که⁴⁹⁹ آبت بی اثر نی
3791. اثر هاشد درون دل مُحَبَّت
مُحَبَّت در دل است پر شد ز حکمت
3792. مُحَبَّت اندرون خاک باشد
که خاکی از مُحَبَّت پاک باشد
3793. مُحَبَّت همچو آن صابون آب است
F791 ز صابون مُحَبَّت قلب پاک است
3794. مُحَبَّت اندرون نور الهی
درونیت کن برو هر جا که خواهی
3795. درون دل مُحَبَّت را نگهدار
ازان خود را بکن با کوی دلدار
3796. مُحَبَّت خاکیان را گشت طینت
ازان رو خاکیان شد نیک خصلت
3797. مُحَبَّت را جیلی آدمی شد
ازین رو آدمی در قریب او شد
3798. هران آدم که باشد آدمی زاد
درون آن مُحَبَّت گشت مُزداد
- F792

Bakara/31⁴⁹⁷

Bakara/31⁴⁹⁸

که⁴⁹⁹ S - : F

	هران آدم که باشد ناری بادی	.3799
	هران آدم بؤد از آب و خاکی	.3800
	هر آن مردی که آن نبؤد تُرابی	.3801
S260	یکی دیگر بؤد بر سویِ خاکی	.3802
F793	و آن رو سوی خاک است شد به رحمان	.3803
	و آن با سوی رحمان از خدا شد	.3804
	اگر خواهی خدا را در عیانی	.3805
	به اوصافِ خدائی گشتی مظهر	.3806
	که خاکی با خداوند جهان است	.3807
F794	که خاکی شد به حفظِ آن خداوند	.3808
	که مائیان به خاکی گشت پیرو	.3809
	که ناری بادی شد در راه سرکش	.3810
	که خاکیان به خطِ استوا اند	.3811
	جبلّی خاکیان اند بر تواضع	.3812
F795	جبلّی ناریان مظهر به قهر اند	.3813
	مظاهرهای قهرش نار و باد است	.3814
	هران از آب و خاک است اوست انسان	.3815
	هران مائی بؤد از منصفان است	.3816
S261	هوایی رو به سوی نار باشد	.3817
F796	هران با خار شد آن است ز حیوان	.3818
	که روی خاریان شد سویِ ظاهر	.3819
	نباشد قلب او را ذره شادی	
	درون آن بؤد چون آبِ صافی	
	درین عالم بؤد همچون سرابی	
	و آن رو سوی خاک است شد به رحمان	
	به شیطان رو بؤد از حق جدا شد	
	ز خود گم گشتی حق شد در عیانی	
	نماید آن خدا چون شمس اظهر	
	هران خاکی بؤد او در امان است	
	به ظلمات طبیعتِ ناری شد بند	
	که آب ⁵⁰⁰ و خاکیان است سویِ حق رو	
	هران ناری بؤد دستت ازان کش	
	ازان از جمله خلقان اصطفوا اند	
	درون خاکیان حق است واضع	
	ازین رو ناریان بر سوی قهر اند	
	مظاهرهای لطفش آب و خاک است	
	هران از نار و باد است اوست شیطان	
	که منصف ها به سوی خاکیان است	
	که ناری رو ز گل با خار باشد	
	هران با گل بؤد آن گشت انسان	
	و آن گلزار با حق شد مظاهر	

	3820.	که خاری را نظر شد سوی کثرت	و آن گلزاری شد رو سوی وحدت
	3821.	و آن گلزاریان حق را قریب اند	که خاریان همه مردم فریب اند
	3822.	هران خاری بوَد رو بر هوا شد	و آن گلزاری با سوی خدا شد
F797	3823.	که آن گلزاری شد در خانه دل	که خاری شد بهر دو پای در گل
	3824.	و آن گلزاری شد رو سوی یزدان	به چشم آن که جز حق گشت زندان
	3825.	و آن گلزاری با قرب وصال است	و آن خاری ز قرب حق فصال است
	3826.	و آن گلزاریان را دل سرور است	که جان آن درونی غرق نور است
	3827.	ز مشرق تا به مغرب جمله عالم	ز حق خواهند شوند گلزاری آدم
F798	3828.	که آن گلزاریان در مَنْ رَأَى ⁵⁰² ست	همه اقوال شان از قول را نیست
	3829.	که آن ها گشته اند از خویش فانی	ازان اقوال شان شد مَنْ رَأَى ⁵⁰³
	3830.	مظاهر با خداوند باشد انسان	که از انسان خداوند است نمایان
	3831.	هر آن مردی که از انسان کامل	درون عالم است او همچنان دل
S262	3832.	ز خارستان کثرت رو گذر کن	گلستان حقیقت را نظر کن
F799	3833.	همه در گلستان وحدت حق	چو بلبل شد تَرْتُم ساز با حق
	3834.	طبع زورق را به دریا در کشم	خشکیان را سوی دریا در ⁵⁰⁴ کشم
	3835.	خشکیان در بحر حق داخل شوند	اندرون بحر خشکی گم شوند
	3836.	طبع خاکی از خدا شد بحر حق	آن که خاکی گشت شد در ⁵⁰⁵ بحر حق
	3837.	طبع خاکی از هوا بیرون بوَد	طبع اگر خاکی نشد در گل بوَد
F800	3838.	چونکه از خاک است عروج آسمان	شد عروج ناری زیر آسمان
	3839.	از هوا ⁵⁰⁶ و ز نار هر دو راه نیست	جز ز خاک و آب زین دو راه نیست

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 7. s. 320. ⁵⁰²

A.e. ⁵⁰³

در S: بر F ⁵⁰⁴

در F: از S ⁵⁰⁵

از F: وز S ⁵⁰⁶

	آب و خاک با همدیگر باشند قریب	3840.
	آب و نار و بین هر دو شد خلاف	3841.
	آب و خاک این هر دو شد با همرفیق	3842.
F801	باد باشد چون به ناری ها مُعین	3843.
	باد و ناری هر دو را نبود ثبات	3844.
	سالکان را شد عناصر پای بند	3845.
	هر یکی آن پای بند سالک است	3846.
S263	هر که در این قید ها بسته بُوَد	3847.
F802	هر که از ظلماتِ عنصر شد بیرون	3848.
	از قیودِ این عناصر آن که جست	3849.
	قید ها در این عناصر کثرتی ست	3850.
	قیدِ این ها سوی جسمانی کشد	3851.
	قیدِ جسمانی دل اندر هیچ شد	3852.
F803	قید ها در عالم دنیا بُوَد	3853.
	آن که در این بست دل او شد خراب	3854.
	کار دنیا بر عناصر بسته ای ست	3855.
	هر که اینجا رسته شد آن رسته دان	3856.
F804	هر که اینجا رست از خود شد فنا	3857.
	وز هوا و ز نار آب و خاک شو	3858.
	با خدا رفتن که همچون باد شو	3859.
	اندرون باد ⁵⁰⁷ آتش شد کسی	3860.

	آن ⁵⁰⁸ شود از شیر تحقیق با خبر	آن که او در آب و خاک است ای پسر	.3861
F805 S264	آن که زین بیرون شود انسان بُوَد إِئْصَالِش با خدا در هم دمی ست سیرتِ انسان شد ز حق نبود فصال آن بُوَد اسرار حق از آدمی نیست سیرت بهر آن انسان به تن کارهایش جمله در خسران بُوَد کارهای او همه رحمانی شد از مظاهر و مراتب رونما ست کار حق شد از مراتب اظهاری بر مراتب ظاهر است ظلمانی نور کار آن باشد ز جمله برتری آن بُوَد نزد خدا از مُقَرَّبُونَ شد مقامش از همه دان پستتر آن که او چنّ ست شد پر واهمه چَئِیان را شد اثر نار شرر ظاهری نورانی باطن ظلمت آن باطن خاک است نور افلاکیان ⁵¹¹ سیرتِ باطن همه افلاکی است مُنْتَخِب را نفخه شد از سوی ربّ سیرتِ انسان ز دل گم کرده ای	با عناصر قید شد حیوان بُوَد آن که زین هاگشت بیرون آدمی ست سیرتِ حیوان شد خدا را إئْصَال سیرتِ آدم گشت آن شد آدمی آدمی از ⁵⁰⁹ سیرت است ای جان من تن بُوَد انسان و دل حیوان بُوَد آن که او را سیرتش انسانی شد در حقیقت بنگری کار خدا ست در مراتب باشد از حق مظهاری بی مراتب نبُوَد از حق در ظهور آن که او شد از مراتب آگهی بر مراتب آن که شد از سَابِقُونَ ⁵¹⁰ از مراتب رتبه حیوان شد اگر رتبه انسانی بالا از همه چَئِیان را نیست از خاکی اثر چَئِیان را مظهر ظلمانی دان ظاهری ظلمانی اندر خاک دان صورتِ ظاهر که جسم نامی است آدمی از چهار عناصر مُنْتَخِب صورتِ انسانی در بر کرده ای	.3862 .3863 .3864 .3865 .3866 .3867 .3868 .3869 .3870 .3871 .3872 .3873 .3874 .3875 .3876 .3877 .3878 .3879 .3880 .3881
F806			
F807			
F808 S265			

⁵⁰⁸ آن F: او S

⁵⁰⁹ از F: در S

Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ, Dâru'l-kitâbu'l-ilmiyye, Beyrut, 1420, c. 3. s. 171.* ⁵¹⁰

⁵¹¹ افلاکیان F: افلاکی دان S

F809	اهل غفلت گشتی از خود بی خبر	ز آن سبب گشتی تو از حیوان بتر	3882
	آن که شد جسمانی آن ظلمانی شد	اهل غفلت آن که شد جسمانی شد	3883
	گرچه اندر ظاهری جسمانی اند	اهل وحدت جمله‌گی روحانی اند	3884
	اهل کثرت ها ز معنی خالی اند	اهل وحدت آدم معنائی اند	3885
	اهل کثرت از خداوند غافل اند	اهل وحدت با خداوند عارف اند	3886
F810	نیست او را ذوق از وحدت بدان	آن که اهل کثرت است او در جهان	3887
	آن که ذایق نیست کی از خاص شد	ذوق وحدت بهر ذایق خاص شد	3888
	محرم اسرار ذاتِ باری شد	آن که ذایق گشت از درباری شد	3889
	از قوا آید به فعل آن کامل است	آن امانت را که انسان حامل است	3890
	آن بود انسان کامل رهنمون	آن امانت از قوا آید بیرون	3891
F811 S266	از سرشتش واقف آن کس آدم است	چون امانت در سرشتِ آدم است	3892
	شد ظلومی او جهول او را مضقر	از سرشتِ خویشتن شد بی خبر	3893
	اندرون بنده‌گی او شاه شد	از سرشتِ خویش آن آگاه شد	3894
	شد مُگَرَم آن که شد اسرار حق	آن امانت گشت از اسرار حق	3895
	آدم ⁵¹³ حق باشد او شد بی نشان	چون ز كَرْمَنَّاكَ ⁵¹² بر آن شد نشان	3896
F812	آن امانت بهر آن شد اظهری	نفخه حق را که آن شد مظهری	3897
	چشم و جانش جانبِ دیدار شد	از امانت آن که برخوردار شد	3898
	آن بود از بنده خاص رشید	از درون آن امانت سر کشید	3899
	کار آن باشد همیشه در ضرر	از امانت آن که او شد بی خبر	3900
	در عناصر بسته واقف کی بود	آن که شد افلاکی واقف آن بود	3901
F813	می شود افلاکی انسان آن کسی	از عناصر گر شود بیرون کسی	3902

	3903.	اندرون این عناصر گر شود	اندرون حکم مادر آن شود
	3904.	آدمی واقف شود از سرّ خود	واقف اسرار حق باشد ز خود
	3905.	سرّ آدم شد حقیقت آن خدا ست	آدمی باشد ز اسرار خدا ست
	3906.	سرّ آدم را خدا میدان یقین	چون خدا شد بهر آن ایمان و دین
F814 S267	3907.	چون به آدم گر خدا باشد عیان	غیب ها گردد عیان در عین آن
	3908.	آدمی شد مخزن اسرار حق	اندرون آدمی شد سرّ حق
	3909.	سرّ حق ای جان حقیقت را تویی	گر ز دل بر خواست آن شرک تویی
	3910.	آن که شد مُرک مُوجّد آن نشد	اهل وحدت با خدا مُرک نشد
F815 S267	[68]	در بیان وُجُودِکَ ذَنْبٌ لَا يُقَاسُ بِهِ ذَنْبٌ آخَرَ وَ فِي ضَمَنِ أَنْ بَعْضُ مِنْهُ اسْرَارٌ الهیة گفته می شود	
		رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن	
	3911.	در میانه گر تو باشی ذنب شد	از میان بر خواستی ذنبت عفو شد
	3912.	هستی موهومی پنداری وجود	از همه بدتر گناهان این نمود
	3913.	در حقیقت وهمی را تو شرک دان	ساتر حق است این وهمی بدان
F816	3914.	از میان این وهمی را بر داشتی	آن حقیقت ⁵¹⁴ وحدت حق داشتی
	3915.	در حقیقت جز خدا نبود وجود	از وجود حق که چون ظل رو نمود
	3916.	این وجود ظلّی از حق رو نما ست	صاحب ظلّ دان مُحَقِّقِ آن خدا ست
	3917.	این عوالم را وجودش از صفات	این صفاتش ظاهر از امواج ذات
	3918.	قطره ها افتد به دریای قدم	قطره ها از قطره‌گی شد در عدم
F817	3919.	نیست از قطره اثر در بحر حق	قطره شد هالک درون بحر حق
	3920.	کُلّ اشیا هالک است در وجه ذات	جلوگر بر جمله اشیا گشت ذات
S268	3921.	قطره ها باشد اثر از بحر حق	قطره را نبود وجود جز بحر حق

⁵¹⁴ حقیقت F: حقیقی S

	از وجود قطره‌گی گشتی نهان	3922.
	در وجود قطره‌گی تو فاصلی	3923.
F818	گر تو باشی اصل خود را در طلب	3924.
	قطره باشد بحر هستی را فنا	3925.
	اندرون قطره‌گی مُمکن شوی	3926.
	قطره امکانی شد اندر عیان	3927.
	گشتی تو محجوب در این قطره‌گی	3928.
F819	گر شدی از قطره‌گی اندر نهان	3929.
	در حقیقت با خداوند واصلی	3930.
	این حجابِ جهل فصلِ حق بود	3931.
	جهل را دان طبع ظلمانی بود	3932.
	طبع اگر ظلمانی شد باشد کثیف	3933.
F820	طبع اگر ظلمانی است رو بر سواست	3934.
	طبع اگر نورانی شد آن علوی است	3935.
S269	طبع اگر نورانی شد از فضلِ حق	3936.
	طبع اگر ظلمانی شد در تاریکی ست	3937.
	طبع ظلمانی ز ناری سرزند	3938.
F821	طبع ناری را هوا پیرو بود	3939.
	طبع خاکی بیرون از نار و هواست	3940.
	خاک سیرت با خداوند اقرب است	3941.
	نار سیرت جانبِ هستی رود	3942.
	نار سیرت گشت با کبر وجود	3943.
	بحر حق باشد به چشمت در عیان	
	اندرون بحر گشتی واصلی	
	قطره هستی بکن در بحر ربّ	
	از حقیقی بحر شد شد در بقا	
	اندرون بحر گشتی او شوی	
	آن حقیقی بحر حق شد در نهان	
	بحر نبود آن که شد در قطره‌گی	
	ان حقیقت بحر شد اندر عیان	
	از حجابِ جهل از وی فاصلی	
	جهل خیزد از میان با حق بود	
	علم را دان طبع نورانی بود	
	طبع اگر نورانی شد باشد لطیف	
	طبع اگر نورانی است سوی خداست	
	طبع اگر ظلمانی است در سفلی است	
	راه او باشد گشاده سوی حق	
	راه او با حق چو موی باریکی ست	
	طبع اگر خاکی ست ز نوری سرزند	
	با هوا شد آن که حق رو کی بود	
	سرفرو از جمله رو سوی خداست	
	نار سیرت آن که شد چون عقرب است	
	خاک سیرت سوی نیستی می رود	
	خاک سیرت شد تواضع بر سجود	

F822	باد سیرتِ نفس در لَوَامَه شد	نار سیرتِ نفس در اَمَارَة ⁵¹⁵ شد	.3944
	خاک سیرتِ مُطْمَئِنَة ⁵¹⁷ باشد آن	آب سیرتِ نفسِ او مُلْهَمَة ⁵¹⁶ دان	.3945
	بر حقیقتِ خاک سیرتِ شد دری	خاک سیرتِ شد ز جمله برتری	.3946
	چون طریقتِ باد ⁵¹⁸ می باشد بدان	چون شریعتِ نار باشد ای جوان	.3947
F823	مَعْرِفَتِ را خاک میدانِ ای اخی	آب می باشد حقیقتِ عالمی	.3948
	در حقیقتِ جمله غرقِ بحر یار	مَعْرِفَتِ در خاک می گردد قرار	.3949
	بعضِ آن ظلمانی باشد بعضی نور	چون مراتبِ بهر خاک است در ظهور	.3950
S270	اب و آتش کجا طابقِ بوند ⁵²⁰	بر مراتبِ خاکیانِ سابقِ بوند ⁵¹⁹	.3951
	آن که مائیِ خاکیانِ را لاحق است	خاکیانِ بر مظهریتِ سابق است	.3952
F824	باد و آتش چون به این دو شد رقیب	آب و خاکی هم دیگر را شد قریب	.3953
	با ستیزه مردِ دل آزار شد	آن که و از طبعِ عنصرِ نار شد	.3954
	طبعِ اگر خاکی شود انسانِ بُوَد	طبعِ اگر ناری شود حیوانِ بُوَد	.3955
	طبعِ اگر ناری شود آردِ غرور	طبعِ خاکی شد به دل آردِ سرور	.3956
	آن که طبعِ نار شد کم از زن است	طبعِ ناری راهِ حق را راهزن است	.3957
F825	طبعِ اگر باشد هوایی بر سواست	طبعِ خاکی را رهش سویِ خداست	.3958
	طبعِ باد و آتشی کی آدم است	در حقیقتِ طبعِ خاکی آدم است	.3959
	طبعِ اگر ناری شود شد در فریب	طبعِ خاکی با خدا سازد قریب	.3960
	طبعِ خاکی را رهش امن و آمان	انس حق بر طبعِ خاکی شد روان	.3961
	طبعِ ناری بادی باشد در فرار	آن که او بر طبعِ خاکی شد قرار	.3962
F826	طبعِ از ناری حقیقتِ کی بدید	طبعِ مائی در حقیقتِ شد پدید	.3963

Kiyâme/2. ⁵¹⁵

Şems/8. ⁵¹⁶

Fecr/27. ⁵¹⁷

S - F: باد ⁵¹⁸

S بوند: F ⁵¹⁹

S بوند: F ⁵²⁰

	مَعْرِفَتِ از خاک می گردد قرار	3964
	آن که شد غَوَاصِ بحر مَعْرِفَتِ	3965
S271	مَعْرِفَتِ شد اندرونِ دل حصول	3966
F827	مَعْرِفَتِ از راه عرفان حاصل است	3967
	مَعْرِفَتِ را آن که او از دل بیافت	3968
	مَعْرِفَتِ را رو که اندر خاک دان	3969
	بهر آدم خاک می باشد اساس	3970
	آن که او خاکی ست شد در کوی دوست	3971
F828	التفَاتِ آن که شد در غیر یار	3972
	التفَاتِ غیر کردن آن خطاست	3973
	آن که رویش تافت از غیر خدا	3974
	بیتِ دل را روی حق تابنده شد	3975
	خانه دل را اگر باشی نهان	3976
	اندرونِ دل شدی با حق شدی	3977
F829	اندرونِ دل خدا باشد نهان	3978
	از بیرونی اندرون پوشیده شد	3979
	بحر معنی اندرونِ دل بدان	3980
S272	هر که او اندر درونش راه یافت	3981
	هر که جوید از بیرون بزّانی است	3982
F830	راه آن بزّانی راه دیگر است	3983
	راه آن جوّانی شد بر تو حصول	3984
	اندرونت را ز غش پاکش کنی	3985
	نار و بادت گشت بر خاکی قرار	3986
	خاکیان کمتر بوند در هر دیار	
	آن بوَد آدم ز اهلِ مَعْرِفَتِ	
	مُتَّصِلِ شد با خدا نبود فصول	
	آن که بی عرفان بوَد زان فاصل است	
	آفتاب از آسمان جان بتافت	
	هر که جز خاک است و را خاشاک دان	
	خاکیان را ناریان نبوند قیاس	
	التفَاتِ آن نشد جز روی دوست	
	آن نشد از آدمان بختیار	
	روی شد با سوی حق از حق عطاست	
	اندرونش از خدا شد در صفا	
	بی شک از آن دل خدا یابنده شد	
	شد مقامت برتر هفتم آسمان	
	از درون بیرون شدی نا حق شدی	
	اندرون باشی خدا شد در عیان	
	از درونی معنی ها جوشیده شد	
	معنی ها از دل بوَد هر سو روان	
	کوکبِ اقبالِ خود چون ماه یافت	
	آن که جوید از درون جوّانی است	
	آن که شد بزّانی چون کور و کر است	
	با خدا گشتی همیشه بی فصول	
	نار و بادی طبع را خاکش کنی	
	در حقیقت آدمی در قربِ یار	

3987. نار وز⁵²¹ بادت نشد جز سرکشی زین دو سرکش نیست اندر دل خوشی
3988. این دو سرکش را اگر کردی رها تنگنای عرصه دل شد فزا
3989. این دو سرکش بند استعدادِ توست پای بسته گشت اندر راه شست

F831

F831
S272

[69] در بیان مذمتِ شهرت و بعضی از مُضِرَاتِ آن گوید⁵²²

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلن

3990. قصدِ شهرت کردی در بندِ ای ترکِ شهرت کردی زان برجسته ای
3991. ترکِ شهرت آن کند بی غل بود قصدِ شهرت اندر بی غل بود
3992. ترکِ شهرت کن که شهرت آفت است اختیار آن ز نوعِ شهوت است
3993. شهرت اندر دل بود زنجیرِ پا ست چون ز شهرت اندرون پر هوا ست
3994. میلِ آن باشد به سوی دنیوی گر ز دل بیرون کنی شد اخروی
3995. میل اگر شد دنیوی شد راهزن راه زن ها گشته اند مانند زن
3996. میلِ شهرت دان که از طبعِ هوا ست خاک طبعان میلِ شان سوی خدا ست
3997. طبعِ خاکی را نبا شد ای پسر طبعِ آن خاک است ان شد تاجِ سر

F832

S273

F833

F833
S273

[70] در بیان⁵²³ طبعِ خاکی گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلن

3998. طبع اگر خاکی شود ای جان من تو شدی افلاکی از دلداری من
3999. رو تو از ناری دلت را پاک کن گر توانی خویشتن چون خاک کن
4000. خاک گشتی در حقیقت آدمی جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ⁵²⁴ را تو محرمی
4001. محرمیت چون خدا را خواست شد تیر آملت هدف را راست شد

F833

⁵²¹وز F: از S
⁵²²گوید F: می گوید SF, S
⁵²³بیان SF, S: - F
⁵²⁴Bakara/30.

4002. آن که او شد خاک شد چون بحر حق جاذبِ انهار ها شد بحر حق
4003. خاکیان را چشمِ عبرت شد گشاد چون ز عبرت حاصل است راهِ رشاد

[71] در بیان⁵²⁵ چشمِ عبرت گوید

F834
S273

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

4004. چشمِ عبرت بر گشا ای نور عین بعد از آن انوار وحدت بین به عین
4005. چشمِ عبرت را که وحدت منجلی ست چون از آن باشد خفی ها در جلی ست
4006. چشمِ عبرت گر نشد با کس اگر آن بود مانند حیوان گاو خر
4007. چشمِ عبرت بهر خاصان خدا ست آن که در عبرت نشد دل بر سوا ست
4008. چشمِ عبرت باشد همچون خردبین چون به آن بینی همه اسرار دین
4009. چشمِ عبرت با خدا راه وصال عبرت آن را نیست آن باشد فصال
4010. چشمِ دل با چشمِ سر همساز شد بابِ حق از بهر تو رویاز شد
4011. چشمِ سر با جمله خلقان یک است چشمِ دل از بهر انسان بی شک است
4012. نور چشمِ دل به چشمِ سر زند نور هر دو غیریت بر هم زند
4013. نور هر دو یک بود شد نور حق جمله عالم روشن است از نور حق
4014. چون فراست حاصل از نور خدا چون از آن اسرار حق باشد نما
4015. از فراست چشمِ عبرت باز شد دفِ تو با چنگ و نی همساز شد
4016. چون ازین ممکن برد با کوی دوست مُنکشیف گردد تو را آن روی دوست
4017. تا نگردد چشمِ تو چشمِ خدا از کجا بینی جمالِ کبریا

F836
S274

F837

F837
S274

[72] در بیان چشمِ ممکنِ چشمِ حادث است و چشمِ واجبِ چشمِ قدیم است⁵²⁶

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

4018. چشمِ ممکن دید او ممکن بود چون ازین ممکن خدا بیرون بود

⁵²⁵ در بیان SF, S - F
⁵²⁶ و بعضی از اسرار می گوید SF - F, S

F838	با خدائی چشم حق باشد عیان	4019	بی خدائی چشم حق شد در نهان	F838
	چشم حق را روی حق دان دیده شد	4020	جز سوا با چشم تو کی دیده شد	
	دید تو باشد مُقَیَّد ای جوان	4021	با مُقَیَّد دید مُقَیَّد نیست آن	
	آن که مُطلق با مُقَیَّد دیده نیست	4022	جز مُطلق وجه مُطلق دید نیست	
	چشم حادث شده به آن مُطلق به دل	4023	رونما شد روی ذات لم یزل	
F839 S275	لَنْ تَرَائِي ⁵²⁷ بر مُقَیَّد را بُوَد	4024	مَنْ رَأَيْتَ ⁵²⁸ چشم مُطلق را بُوَد	F839 S275
	چشم تو باشد مُقَیَّد ای جوان	4025	مَنْ رَأَيْتَ ⁵²⁹ شد جوابت نیک دان	
	چشم مُطلق شد برای تو حصول	4026	مَنْ رَأَيْتَ ⁵³⁰ گوی از حق بی فصول	
	تا نگیرد هستی اش بر تو قرار	4027	از کجا بینی جمال کردگار	
F840	تا نباشی فانی از هستی خود	4028	وحدت مُطلق کجا دانی ز خود	F840
	تا نگردد قطره اندر بحر حق	4029	از کجا آن قطره گردد بحر حق	
	قطره‌گی در بحر حق باشد نهان	4030	بحر گردد آشکار اندر عیان	
	قطره‌گی را شد مُقَیَّد گر کسی	4031	آن بُوَد مانند خاشاک و خسی	
	عارفان از قطره سوی بحر او ست	4032	آن که عارف نیست سوی قطره او ست	
F841	بر مجازی قطره ها تا کی شوی	4033	عارف حق باش و بحر او شوی	F841
	در حقیقت قطره‌ئی از بحر حق	4034	چون ز قطره غافل از بحر حق	
	آن حقیقت بحر را گم کرده ای	4035	اندرون قطره‌گی ها مانده ای	
	منبعی ⁵³¹ از خویشتن گشتی فصال	4036	با مجازی کرده ای تو اتصال	
	از مجازی غفلت آمد در دلت	4037	این مجازی گشت تشویش دلت	
F842	از مجازی روی خود را تافتی	4038	مَنْبَع خود را حقیقت یافتی	F842

A'râf/143. ⁵²⁷

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 7. s. 320 ⁵²⁸

A.e. ⁵²⁹

A.e. ⁵³⁰

F منبعی S: منبعی ⁵³¹

S276	با خدا گشتی حقیقت در نماست	آن حقیقی مَبْعَت بحر خداست	4039
	نار و باد از آب خاکی فاصل است	این مجاز از نار و بادت حاصل است	4040
	آب و خاکی گشتی حق را واصلی	ناری بادی گشتی از حق فاصلی	4041
	اندرون آب و خاکی شد سرور	اندرون نار و بادی شد غرور	4042
F843	هر که شد بر آن غرور شد در حجاب	این غرور با آن سرور باشد حجاب	4043
	همچو آن آبی درون صافش کنی	خانه دل را ازین پاکش کنی	4044
	روشنی دل خواهی آب و خاک باد	دوده های دل بود از نار و باد	4045
	نار و بادت را نباشد این هنر	آب و خاکت با خدا شد راهبر	4046
	نار و باد است مظهر قهر خدا	نار و بادت از خدا سازد جدا	4047
F844	آب و خاکی آتش او را کشی ست	آتشی بادی که اندر سرکشی ست	4048
	حاصل از آن در دلت صد شور و شر	اندرون دل ز ناری شد اثر	4049
	آب وز ⁵³³ خاکت شود رویت چو ماه	نار و ز ⁵³² باد است اندر دل سیاه	4050
	آب و خاکی مظهر یزدان بود	نار و بادی مظهر شیطان بود	4051

[73] در بیان تفسیر⁵³⁴ وَ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ⁵³⁵ می گوید⁵³⁶

F845
S276

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	إِعْتِمَادَاتِ بِرِ عَمَلٍ شَدَّ مُبْتَنِي	یافت از شیطان عمل هازینتی ⁵³⁷	4052
F846 S277	زان سبب شیطان که از حق گشت دور	بر عمل شد إعْتِمَاد آرد غرور	4053
	إِعْتِمَادَاتِ بِرِ خَدَا مِنْ خَاكِ دَانَ	إِعْتِمَادَاتِ بِرِ عَمَلٍ مِنْ نَارِ دَانَ	4054
	ز إعْتِمَادَاتِ فَضْلِ حَقِّ شَدَّ دَرِ كَشَادِ	با خداوند کرده ای تو إعْتِمَاد	4055

⁵³² وز: F از S
⁵³³ وز: F از S
⁵³⁴ در بیان تفسیر SF, S: F –
⁵³⁵ Ankebût/38
⁵³⁶ می گوید SF, S: F –
⁵³⁷ Ankebût/38.

	4056	فضلِ حق هر دم تو را یارت شود	خارهایت جمله گلزارت شود
	4057	فضلِ و لطفِ حق تو را یاری کند	چون بهر کارت مددکاری کند
F847	4058	بنده حق شو به حق کن اِعْتِماد	تا گشاید حق تو را بابِ رشاد
	4059	بنده ای از نفس باشی با حذر	بنده نفسش بوَد آن در ضرر
	4060	بنده حق باشد از شیطان دور	بنده حق تائب است در هر قصور
	4061	بنده حق گشتی از خاکی شدی	أُمَّتِ از خاصِ لَوْلَاکِی ⁵³⁸ شدی
F848	4062	اِعْتِمادِ طاعت از حق مَکْر ⁵³⁹ دان	مَکْر ⁵⁴⁰ این پوشیده می باشد نهان
	4063	چون به مکرش نیست واقف هر کسی	از هزاران یک بوَد واقف کسی
	4064	اندرون مکر آدم بسته شد	آب پن دارد سرابش تشنه شد
	4065	چون عمل هایت تو را آبی نمود	آن سرابی آب بر چشمت نمود
F849	4066	اِعْتِمادت بر عمل شد شد سراب	از سرابت دل بوَد اندر کباب
	4067	رویتِ نفست نباشد در عمل	خالصا لله باشد آن عمل
S278	4068	جز رضایش هرچه باشد مکر دان	گر عمل خالص شود بی مکر دان
	4069	مکر حق در رویتِ نفست بوَد	حظِ نفست نیست با حق آن بوَد
	4070	حظِ نفست ر از دل بر داشتی	آن حقیقی طاعت حق داشتی
F850	4071	حظِ نفست کار دل گردد فساد	کار حق از قلبِ فاسد در کساد
	4072	کار دل باشد به ذکر آن خدا	ذکر اگر آدم است در بارگاه

[74] در بیانِ ذکرِ دل می گوید

F850
S278

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	4073	ذکر از دل با خدا باشد یقین	ذکر دل باشد برای مُتَّقِین
--	------	----------------------------	----------------------------

Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, c. 1. s. 45. ⁵³⁸

A'râf/99. ⁵³⁹

A'râf/99. ⁵⁴⁰

	4074.	ذکر دل دو قسم باشد ای جوان	آن یکی ذکر است که ذکر نام آن
F851	4075.	وان دیگر باشد مُسَمَّا ای رفیق	با مُسَمَّا نیست شرطی از طریق
	4076.	روز و شب باشد مُسَمَّا در دلت	پای دل بیرون شد از لای گِلَت
	4077.	با مُسَمَّا ذکر تو اخفا بود	جز خدا از جمله خلق اخفا بود
	4078.	ذکر اخفا با مُسَمَّا باشدت	ذکر با اسمای اخفا باشدت
	4079.	ذکر اسماء بهر ابرارن بود	با مُقَرَّب ها بدان یزدان بود
F852	4080.	چون بر ⁵⁴¹ اسما ذکر شد ذکر صفات	با مُسَمَّا ذکر باشد ذکر ذات
	4081.	ذکر با اسمای که اندر بر بود	ذکر بحری با مُسَمَّا آن بود
S279	4082.	با مُسَمَّا ذکر باشد بحری دان	چون بر ⁵⁴² اسما ذکر باشد بر دان
	4083.	ذکر بزّی تا کنار بحر دان	بر کنار بحر شد ره شد نهان
	4084.	از کنار بحر شد اندر میان	ذکر بحری شد مُسَمَّا ای جوان
F853	4085.	ذکر بحری گشت از بزّی دیگر	گشت آن بزّی ز بحری بی خبر
	4086.	بحریان گشتند ز بزّی سابقون	بحریان را شد عدو آن بزّیون
	4087.	حال بزّی ⁵⁴³ نیست با بحری ⁵⁴⁴ قیاس	بحریان سابق بوند از جمله ناس
	4088.	ذکر بزّیان به اسمای خدا ست	بحریان مظهر به اسماء کلّیها ست
	4089.	اسمها بسیار مُسَمَّا دان یک است	با مُسَمَّا جمله اسمای شک است
F854	4090.	مظهریت با مُسَمَّا داشتی	کلّی اسماء را علم افراشتی
	4091.	جامعیت بر تو از حق جلوگر	گشت روشن مثل خورشید و قمر
	4092.	جامعیت شد برای تو حصول	با مسما گشتی مظهر بی فصول
	4093.	با مُسَمَّا گشتی مظهر از خدا	شد تو را تعلیم اَسْمَاءِ کُلِّهَا ⁵⁴⁵

⁵⁴¹ بر F: با S

⁵⁴² بر F: با S

⁵⁴³ بر F: بحری S

⁵⁴⁴ بحری F: بری S

⁵⁴⁵ Bakara/31.

	چون ز اسما تو ز ابراری شدی	4094
	با اراده ذکر آن اسما بود	4095
F855	بی اراده ذکر با مُقَرَّب آن بوَد	
	با اراده ذکر شد ذکر صفات	4096
	گر اراده از تو گردد مُنْسَلِب	4097
S280	ذکر تو شد با مُسَمَّا مُنْقَلِب	
	گشتی با تفویض اندر جبر حق	4098
	گشتی اندر بحر حق از خود فنا	4099
	مظهر اَسْمَاءِ كُلِّ گشتی ز حق	4100
F856	جامع الاسما شدی از لطفِ حق	
	چون خلافت بهر تو اثبات شد	4101
	چون ز كَرَمْنَاكَ ⁵⁴⁷ گشتی ای جوان ⁵⁴⁸	4102
	علم بر و بحر را در یافتی	4103
	آدم تحقیق گشتی ای پسر	4104
	در حقیقت آدم معنی ⁵⁴⁹ توئی	4105
F857	زیر معنایت نمی گنجد دوئی	
	آدم مسجود باشی تو ز حق	4106
	جمله عالم بر تو از حق شد کتاب	4107
	جمله عالم شارح است از لَبِّ تو	4108
	جهل تو از چشم تو گردد نهان	4109
F858	سرّ تو باشد به چشمت در عیان	
	سرّ تو از جهل تو پوشیده شد	4110
	جهل خیزد معنی ات جوشیده شد	
	علم حق از جهل در پنهان بوَد	4111
	در حقیقت از کتابِ حق توئی	4112
S281	حاملِ آن رطب و یابس دان توئی	
	ان خداوند از تو باشد در ظهور	4113
	چون به موسی از شَجَر ⁵⁵⁰ در کوه طور	

Bakara/31. ⁵⁴⁶

İsrâ/70. ⁵⁴⁷

جوان F: پسر ⁵⁴⁸

معنی F: معنا ⁵⁴⁹

Kasas/30. ⁵⁵⁰

F859	از کتابِ حق بخوان اسرار آن	این وجودت را کتابِ حق بدان	4114
	از میان خیزد حجابت آن توئی	این حجابِ هستی می باشد توئی	4115
	چون توئی خیزد خدا باشد عیان	این توئی را در حقیقت شرک دان	4116
	آن که او اندر توئی آن رسته نیست	واصلانِ حق توئی را بسته نیست	4117
	وحدتِ حق است چو شمس اندر عیان	جز ز وحدت نیست در کون و مکان	4118
F860	چونکه دو بینان نباشد کامبین	همچو احوالِ رو یکی را دو مبین	4119
	لیک اشیا وحدتش را سائر است	وحدتش بر جمله اشیا ظاهر است	4120
	از عیانت شد خدا اندر نهان	تو شدی از وحدتِ حق در عیان	4121
	بر وجود جمله‌گی قاهر شود	تو نهان باشی خدا ظاهر شود	4122
	پیش رویش جمله را هالک بدان	وجه باقی جلوگر باشد عیان	4123
F861	جز ز واجب نیست در چشمت نمون	گرد امکان شد ز امکانی بیرون	4124
	در حقیقت واجب است آن بی مجاز	این وجود امکانی شد اندر مجاز	4125
	آن حقیقت جمله را بر هم زند	این مجازی از حقیقت سر زند	4126
S282	بی مجازی جمله‌گان باشند ز نور	بی مجازی نیست ازان در ظهور	4127
	بی مجازی کی خدا ظاهر بود	این مجازی ظاهر از باطن بود	4128
F862	پردهای باطنی دان ظاهری است	این مجازی پردهای باطنی است	4129
	ظاهری رو پوشی خیزد جمله او ست	پردهای ظاهری رو پوش او ست	4130
	چون هُوَ وَالْبَاطِنُ هُوَ الظَّاهِرُ ⁵⁵² خدا ست	چون هُوَ الْأَوَّلُ هُوَ الْآخِرُ ⁵⁵¹ خدا ست	4131
	هم ظهور ظاهر و هم باطن است	آدمی مظهر به اول آخر ست	4132
F863	ظاهر و باطن به آدم شد شکار	اول آخر شد ز آدم آشکار	4133
	بر صفاتش نیز مظهر آن بود	مظهر ذاتِ خدا آدم بود	4134

	اول و آخر که نام آن خدا ست	4135
	اول و آخر درین مظهر بود	4136
	شمس ذاتِ حق به آدم شد عیان	4137
F864	از نهانی آدم او شد آشکار	4138
	این معانی را بیان دیگر است	4139
	این بیانی از عیانی حاصل است	4140
	هر که را نبود عیان شد در خبر	4141
S283	از عیانی ذاتِ حق شد جلوگر	4142
F865	بر عیانی طبع ظلمت حایل است	4143
	طبع ظلمت را ز دل برداشتی	4144
	آن حقیقت شد به چشمت جلوگر	4145
	آن که او در هستی حق شد فنا	4146
	هستی موهومی را تو شرک دان	4147
F866	آن که اندر وهمی شد مُشرک بود	4148
	از خدای وهمی آن که شد بیرون	4149
	چون خداوند حقیقی شد عیان	4150
	وهمی در دل گر بود پرده	4151

F867
S283 [75] در بیان حدیث شریف گوید که⁵⁵⁴ الدُّنْيَا حَرَامٌ لِأَهْلِ الْآخِرَةِ وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَيَّ أَهْلِ الدُّنْيَا وَهُمَا حَرَامَانِ عَلَيَّ أَهْلُ اللَّهِ وَدَرِ ضَمَنِ أَنْ بَعْضِي مِنْ أَسْرَارِ كُفْتِهِ مَيَّ شُود⁵⁵⁶

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

Bakara/31. ⁵⁵³

F – :S, SF که ⁵⁵⁴

والآخرة SF, S – :F. el-Münâvî, Feyzü'l-kadîr, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1391, c. 3. s. 544. ⁵⁵⁵

F, S – :SF گفته می شود ⁵⁵⁶

	4152	أَهْلِ عُقْبَا ⁵⁵⁷ را که دنیا شد حرام	أَهْلِ دُنْيَا ⁵⁵⁸ را بُوَدْ عُقْبَا حرام
	4153	چون بر ا أَهْلُ اللَّهِ ⁵⁵⁹ که هر دو شد حرام	گفت این را حضرتِ فخرُ الانام
	4154	ضِيَّتِ در بین هر دو حاصل است	چون به یک رو شد دیگر رو فاصل است
F868 S284	4155	ترک از دنیا بُوَدْ عُقْبَا حصول	دل به دنیا بست ز عُقْبَا شد فصول
	4156	نزدِ خاصان بر دو اش باشد حرام	با خدا دل بست هر دو شد حرام
	4157	قیدِ دل سوی خداوند راست شد	دل ز دنیا آخرت بر خواست شد
	4158	سوی دنیا بست دل آن عنصری ست	آن بُوَدْ فرزند ز حوا مادری ست
	4159	آن که او از مادر حوائی ست	از پس دنیایِ دُن فانی است
F869	4160	نام آن فرزندِ دنیا دان یقین	اندرونش پر بُوَدْ از کبر و کین
	4161	اهلِ دنیا همچو كَلْبٌ عَوْعُو اند	دائمی با یک دیگر در حَوْحُو اند
	4162	آن که او فرزندِ افلاکی بُوَدْ	حُبُّ از دنیا دلش پاکی بُوَدْ
	4163	میلِ عُقْبَا از درونی باشدش	سوی جَنَّتْ آرزو می بایدش
	4164	ترس دوزخ طاعت از بهر نعیم	ترس او شد آتش از نار جهیم
F870	4165	طاعتش با حق بُوَدْ از بهر آن	تا نباشد اندرونِ قهر آن
	4166	روز و شب گریان بُوَدْ شب تا سهر	تا نیندازد از خدا اندر سقر
	4167	طاعتش از ترس بیم جان بُوَدْ	طاعتش کی با رضای آن بُوَدْ
	4168	آن که در این بست دل ابرار او ست	آن که ⁵⁶⁰ شد ابرار بر خوردار او ست
	4169	آن که او شد خاصِ اهلِ الله بُوَدْ	از خواصان زبدهِ الله بُوَدْ
F871 S285	4170	نزد این زبده که هر دو شد حرام	جز خدا هرچه بُوَدْ باشد حرام
	4171	نی ز ترس نار دوزخ نی بهشت	با رضای آن خدا شد زرع و کشت
	4172	طاعتِ این با خدا بهر خدا ست	با رضای آن بُوَدْ آن با خدا ست

el-Münâvî, Feyzü'l-kadîr, c. 3. s. 544. ⁵⁵⁷

A.e. ⁵⁵⁸

A.e. ⁵⁵⁹

⁵⁶⁰ آن که F: چونکه S

	طاعتش را دان لوجه الله بود	4173
	با خداوند بست دل دل شاد شد	4174
F872	طاعت آن شد به حق از امر حق	4175
	امر نفسش نیست آن شد امر حق	4176
	می شود مُسْتَعْفِر از آن ساعتی	4177
	آیت مَنْ كَانَ يَرْجُوا ⁵⁶¹ را بخوان	4178
	طاعت ⁵⁶² آن بر لقای حق بود	4179
F873	طاعت آن با خدا خالص نشد	4180
	بنده شد از بنده خالص نشد	4181
	با رضای آن خداوند آن بود	4182
	پیش حق زان طاعتت شرمنده ای	4183
	دوزخ و جَنَّت ز دل بیرون برآر	4184
	بعد ازان طاعت بکن با کردگار	4185
	گر شود با غش به حق کی طاعت است	4186
F874	طاعت بی غش خدا را طاعت است	4187
	طاعت با غش کند رویت سیاه	4188
S286	چون خَلِيلِ آسَا ⁵⁶⁴ درادر طاعتش	4189
	امر حق را با رضای حق بکن	4190
F875	امر او را گر به جان کردی قبول	4191
	امر او باشد نشد نفست شریک	4192
	امر نفست را اگر بی جان کنی	
	نزد حق را طاعت ⁵⁶⁵ خود هیچ دان	
	طاعتی از نفس خود بگذاشتی	
F876	طاعت از نفس است که باشد مکر حق	
	مکر شد در طاعت آن شد قهر حق	

Kehf/110.⁵⁶¹

طاعت F: طاعتی S⁵⁶²

طاعت F: طاعتی S⁵⁶³

Nisâ/125.⁵⁶⁴

طاعت F: طاعتی S⁵⁶⁵

تاری F: تاری S⁵⁶⁶

	قربِ حق را طاعت از حق بجو	.4193
	از مَقاصدِ ها دلت فارغ شود	.4194
	هر مَقاصدِ اندرون دل بوَد	.4195
	مَقصدِ کُلّی رضای آن خدا ست	.4196
F877	جز رضایش هرچه باشد جزئی دان	.4197
	جزئی ها باشد رهش سوی هواست	.4198
	⁵⁶⁷	
	بهر کُلّی جزئی ها هیچ کن	.4199
S287	از پی دنبال هر جزئی مکرد	.4200
	جزئی کردی کردی تو دنبالی	.4201
F878	کُلّی کردن شد رهش اندر وصال	.4202
	وصل خواهی با خدا در کُلّی باش	.4203
	روی کُلّی گشت با سوی خدا	.4204
	رو به کلی کردی از خاصان شدی	.4205
	رو به کُلّی کردی گشتی در بقا	.4206
F879	روی جانان شد تو را اندر نظر	.4207
	روی حق را از رضای حق طلب	.4208
	طاعتِ آن با رضا باشد قرین	.4209
	آن که او شد عاکف در کوی دوست	.4210
	التفاتش جز خدا باشد حرام	.4211
F880	التفاتِ غیر کردن راه نیست	.4212
	هر دم آن را از خدا لطفِ عطا ست	.4213

	التفاتِ غیر ز محجوبان بؤد	4214.
S288	آن که محجوب است ز سرگردان بؤد	4215.
	آن که محبوبان حق از اولیا ست	4216.
	جز خدا هر چیست زان گردان شدند	4217.
F881	با رضایش از همه مردان شدند	4218.
	جز رضایش قرب حق را یافتند	4219.
	جز رضای او بؤد کی خواست شد	4220.
	کار ایشان با خداوند راست شد	4221.
	کار خاصان را ز خاصان یادگیر	4222.
	کار خاصان است آن بی حرف و صوت	4223.
	حرف و صوت با آن بؤد شد وقت و فوت	4224.
	فوت کردن وقت را باشد خطا ست	4225.
F882	فوت وقت کردی در کفران شدی	4226.
	شکر نعمت کردی در عُفران شدی	4227.
	فوت وقت گشت از طولِ امل	4228.
	آرزوی ما سوا باشد امل	4229.
	با رضای آن خدا دل زنده شد	4230.
	آرزوهای تو از دل مرده شد	4231.
	ازامه دل را امل	4232.
	ها دل بؤد در پیچ و تاب	4233.
	سازد خراب	4234.
F883	چون امل ها از دلت برکنده شد	4235.
	طالع اقبال دل در خنده شد	4236.
	هر که او اندر درون دل بؤد	4237.
	خار دل هایش تمامی گل بؤد	4238.
	از درون دل خدا را کن طلب	4239.
	دل بؤد آینه دیدار ربّ	4240.
	خانه دل شد ز علا یش جدا	4241.
S289	عکس دیدار خدا باشد نما	4242.
	چون صدف شد بهر آن دردانه	4243.
F884	خانه دل شد خدا را خانه	4244.
	جز خدا هرچه ز دل برداشتی	4245.
	صاحب دل اندرون دل شود	4246.
	صاحب دل اندرون دل شود	4247.
	خار دل هایت تمامی کثرت است	4248.
	خارها شد بیرون از دل وحدت است	4249.
	طبع نار از باد شد خارت اثر	4250.
	طبع آب و خاک گل ها ای پسر	4251.
	این دو طبع با هر که شد آن چون زن است	4252.
	طبع این دو راه حق را رهزن است	4253.

F885	آب و خاکی شد طبیعت اندرون	دو طبیعت از درونت شد بیرون	.4236
	خود خلاص از طبع عنصر داشتی	آب و خاکی را ز دل برداشتی	.4237
	آسمانی طبع را باشد فُتوح	طبع تو شد آسمانی همچو روح	.4238
	طوغ انسان بر سما افراشتی	آسمانی طبع بر خود داشتی	.4239
	عالم حیوان یاز تو شد مفر	گشتی تو از ملک انسان با خبر	.4240
F886	واقف از عالم انسان شدی	خاص فرزند آسمان را تو شدی	.4241
	رونما شد از تو ربُّ العلمین	گشتی تو فرزند آدم بر یقین	.4242
	گشتی از فرزند خالص آسمان	سیر های آسمانی شد عیان	.4243
	آن بود از شرط راه آن طریق	آسمانی طبع ها باشد رفیق	.4244
	از عناصر طبع ها برجسته ای	آسمانی طبع را بر بسته ای	.4245
F887	آسمانی طبع اندر راه شد	این عناصر طبع سدّ راه شد	.4246
S290	چون عناصر طبع سوی کچروی ست	آسمانی طبع سوی حق روی ست	.4247
	گر شوی اندر عناصر کچروی	گر شوی تو آسمانی حق روی	.4248
	از عناصر طبع حوا زاده ای	آسمانی طبعی آدم زاده ای	.4249
	طبع اُمّت سوی شیطان می کشد	طبع اَبّت سوی رحمانی کشد	.4250
F888	گر تو حوا زاده ای شیطانی	گر تو آدم زاده ای رحمانی	.4251
	چونکه شد در عین ثابت این نوشت	طبع هر دو باشدت اندر سرشت	.4252
	از هزار یک طالب عُقبا شمار	طالب دنیا هزاران است هزار	.4253
	آن بود اهل خدا آن بی شکی	از هزاران طالب عُقبا یکی	.4254
	التفاتش شد به هر دو کون شین	این بود اهل خدا ای نور عین	.4255
F889	خواه دنیا خواه عُقبا والسلام	جز خدا هر چه بود با این حرام	.4256
	ریسمان دل خلاص از پیچ کرد	آنچه جز حق است آن ⁵⁶⁹ را هیچ کرد	.4257

	غیر حق هر چه بود زان سر بتافت	4258	قرب وجه ذات را در دل بیافت
	هرچه او ز و غیر بود ⁵⁷⁰ غیرش نماند	4259	پیش وجهش هالك است جز وجه آن
S291	آن که باشد عاکف از کوی دوست	4260	التفات آن نشد جز روی دوست
F890	روی حق تابنده شد بر چشم او	4261	چشم او شد آن زمان از چشم او
	آن که او شد روی او روی خدا	4262	التفات آن نشد بر ماسوا
	ماسوا شد پیش چشم آن عدم	4263	از خدا شد از برایش نفخ و ⁵⁷¹ دم
	روح او از روح حق تابنده شد	4264	با خدا خاص الخواص از بنده شد
	حال اهل الله شد طور دیگر	4265	طور شان از طور مردم شد دیگر
F891	طور ایشان باشد از طور خدا	4266	طور شان را کس نداند جز خدا
	آن که او از طور ایشان واقف است	4267	از خدائی طور آن کس واقف است
	آن که در طور خدا چون طور شد	4268	اندرون دل سرایا نور شد
F892	طور باشد مظهر دیدار حق	4269	اندرون طور باشد نور حق
	نور او را حضرت موسی بدید	4270	از درخت اِنِّي اَنَا اللهُ ⁵⁷² او شنید
	اندرون آدمی طور خدا ست	4271	آن که اندر طور شد آن با خدا ست
	طور باشد مظهر انوار او	4272	طور باشد مظهر دیدار او
F893	آن که او در طور اهل الله بود	4273	از خواص بنده الله بود
	طور دل را آن که او باشد مقیم	4274	آن ⁵⁷³ بود از عبد خاص آن حکیم
S292	عاکفان کعبه دل حاجی اند	4275	زمره فرقه گروه ناجی اند
	آن که او از طور دل آگاه شد	4276	در حقیقت او ز خود آگاه شد
F894	آن که شد از طور انسان بی خبر	4277	بی خبر شد گرچه دارد صد خبر
	طور انسانی حقیقی عالمی ست	4278	جمله عالم اندرون آن خفی ست

⁵⁷⁰ بود S: بد F
⁵⁷¹ و F: - S
⁵⁷² Kasas/30
⁵⁷³ آن F: او S

	شبهه نی زان با خدا واصل شدی	4279	طور انسان را اگر داخل شدی
	جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ ⁵⁷⁴ را بشنو ز حق	4280	مظهر دیدار حق باشد ز حق
	از عیانی گشته است اندر نهان	4281	نور رویش شد به طور دل عیان
F895	از عیان تو شود او در نهان	4282	از نهان تو شود او در عیان
	تو نهان گشتی خدا شد در ظهور	4283	تو عیان گشتی تو باشی در ظهور
	از عیانت شد خدا در اِسْتِئْتَار	4284	از نهان تو خدا شد آشکار
	از عیانی خدا شو کامران	4285	تو نهان باش و خدا باشد عیان
	محو کردی قطره ات را بحر کن	4286	قطره خود را به بحرش محو کن
F896	قطره گردد از وجود بحر حق	4287	محو گردد قطره اندر بحر حق
	قطره شد در بحر نیز او شد قدیم	4288	قطره حادث بحر می باشد قدیم
	بحر واجب گشت ان قطره ز حق	4289	قطره امکانی شد در بحر حق
S293	گشت قطره بحر واجب در عیان	4290	قطره مُمَكِّن ز امکان شد نهان
	اندرون بحر گشتی واجبی	4291	اندرون قطره‌گی تو مُمَكِّن ی
F897	از خدا خواهم تو را سازد عیان	4292	این حقیقت را ز حق کردم بیان
	اندرون قطره پر شد دُرّ ز ⁵⁷⁵ حق	4293	بر مثال قطره شد از بحر حق
	این اثر از بحر حق شد مُخْتَصِر	4294	گرچه قطره شد ز بحر حق اثر
	باشد از قطره به بحرش اِتِّصَال	4295	قطره در ظاهر ز بحرش در فِصَال
	باطن این قطره باشد بی حجاب	4296	ظاهر قطره به بحرش شد حجاب
F898	گرچه باشد قطره از بحر ویی ست	4297	گفته های ما ز بحرش قطره ای ست
	بحر را دید آن که شد داخل درون	4298	گرچه ظاهر قطره بحر است اندرون
	چشم باطن قطره را در بحر دید	4299	چشم ظاهر قطره را در بحر دید

4300. آن که در در بین بوَد او فاصل است وان که اندر بحر بین او واصل است
4301. بحر بین ها گشته اند از بحر هو بر بین ها گشته اند از بر او

F899
S293

[76] در بیان اسمِ هو و اسرارِ آن گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

S294

F900

F901

F902

S295

4302. بحر بین ها مظهر اسرار هو ست چونکه از هو جمله عالم در نمودست
4303. اول و آخر بدان آن هو بوَد ظاهر و باطن همه دان هو بوَد
4304. اسم هو آن ذاتِ بحدتِ مطلق است مظهر هو گشت آن در مطلق است
4305. اسم هو بر لفظه الله باطن است لفظه الله اسم هو را ظاهر است
4306. لفظه الله مظهر است بر اسم هو جاری است از لفظه الله سر هو
4307. اسم الله جامع جمله صفات اسم هو شد اندرون اسم ذات
4308. اسم هو از جمله اسما در عیان از عیانی هو شده اندر نهان
4309. اسم هو باشد مقدم از ازل هو بوَد آن ذاتِ بحدتِ لم یزل
4310. جمله اسما داخل است در اسم هو جمله اسما مظهر است بر اسم هو
4311. کرد رائی اندرون بحر هو جز ز مطلق کی نماید اندر و
4312. جمله اشیا نیست بیرون دان ز هو جمله اشیا را تصرف شد ز هو
4313. بی تصرف نیست اشیا در وجود از تصرف های هو شد در شهود
4314. بی تعین اسم هو بوَد در عیان لفظه الله در تعین شد عیان
4315. بوَد الله اندرون هو نهان شد تعین نام هو الله بدان
4316. منبع آن لفظه الله هو بوَد هو هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ⁵⁷⁶ بوَد
4317. لفظت الله منبع جمله صفات جمله اشیا را بود منبع صفات
4318. بی تعین اسم الله هو بود با تعین شد هو الله بوَد
4319. بی تعین گشتی تو با هو شدی با تعین گشتی با الله شدی

F903	با حقیقی شمس شمعان تاریک است	هو چو آن بحری ست مجرا بایک است	.4320
	در دهان آرم دهاتم گم شود	بر زبان آرم زبان آب کم شود	.4321
	این زبان و دست به آن کی محرم است	چون قلم رانم قلم نامحرم است	.4322
	از کجا ظاهر شود رو نیک دان	چون ازین نامحرم اسرار آن	.4323
	از تحیر عقل شد حیران آن	جز ز حیرت نیست اندر بحر آن	.4324
F904	حیرت عقل است اندر سر زند	غیرت عقل است ز دل بیرون زند	.4325
	راه آن باشد تحیر ای جوان	جز تحیر نیست اندر راه آن	.4326
	آن که در حیرت نشد در غیرت است	انتهای درک ما در حیرت است	.4327
	هو بؤد هم ظَاهِر ⁵⁷⁹ و هم بَاطِنِی ⁵⁸⁰	هو بؤد هم اَوَّل ⁵⁷⁷ و هم اَخِرِی ⁵⁷⁸	.4328
	انتهای جمله را هم هو بؤد	ابتدای جمله را دان هو بؤد	.4329
F905	قال و حال و جمله آن هو بؤد	ماضی و مستقبل و حال هو بؤد	.4330
	چونکه قطره بحر را باشد نهان	قطره‌گی سازد که بحر آن عیان	.4331
	کی شود در بحر ذاتش مستقر	قطره را از قطره‌گی باشد اثر	.4332
	با که حد ست وصف بحر آن کنیم	چونکه از بحر حقیقت قطره ایم	.4333
S296	اسم هو آن اسم ذات مطلقى ست	بین اسما هو که اسم اعظم یست	.4334
F906	از درون سوی زبان اصلا مزن	معنی این را درون دل بزن	.4335

[77] در بیان الإنسان عبید الإحسان گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

F906	آن که احسان گر بؤد چون جان بؤد	چونکه انسان بنده احسان بؤد	.4336
S296	هر که شد مُحْسِن ⁵⁸¹ محب آن خدا ست	مرد احسان گر ز مردان خدا ست	.4337

Hadid/3. ⁵⁷⁷
Hadid/3. ⁵⁷⁸
Hadid/3. ⁵⁷⁹
Hadid/3. ⁵⁸⁰
Âl-i Ìmrân/134. ⁵⁸¹

	آن که مُحْسِنٌ ⁵⁸² گشت آن بر مردمان	4338
F907	لطف و احسان خدا باشد بر آن چونکه احسانش کند جذبِ قلوب	4339
	دستِ احسان را اگر کردی گشاد	4340
	بابِ احسانت به مردم باز شد	4341
	چونکه احسان از صفت های خدا ست	4342
	با رضای آن خدا احسان کنی	4343
F908	چون به هر دو کون خود خندان کنی با ضعیفانِ خدا رو کن مدد	4344
	بابِ دل را در سخاوت باز کن	4345
	نان و نعمت بر ضعیفان ساز کن	4346
	گر توانی دل به دست ای جوان	4347
	جمله را یک بین که از عبدِ خدا ست	4348
S297	مظهر احسان بُوَد این جمله تن از زبان و دل همه اعضای تن	4349
F909	مال اگر داری برو از مال کن ور نشد شیرین زبانت باز کن	4350
	چون شکر باشد زبان احسان شود	4351
	با تواضع باش اندر سرفرو	4352
	این همه احسان بُوَد در نزدِ حق	4353
	با غریبان بی کسان باشی رفیق	4354
F910	هیچ کس را از خودت رنجان مکن دل به دست آور دلش خندان بکن	4355
	از درون دل بُوَد راهِ خدا	4356
	گر دلی بشکست را آری بدست	4357
	از درون دلش شکسته حق طلب	4358
	قلبِ مکسوری اگر شادش کنی خویش را از نارِ آزادش کنی	

F911
S297

[78] در بیانِ دل آزاری و عیبِ جستنِ از مردمان و غیبتِ کردنِ آن می گوید

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	4359.	چون گناهی بدتر از دل رنجی نیست	جز زهر مار در دل گنجی نیست
	4360.	تا توانی شو به مردم نیک خواه	نیک خواهان را خدا باشد پناه
	4361.	هیچ کس را در حقارت تو مبین	از حقارت بسته باشد راه دین
F912 S298	4362.	چشم خود بر عیب خود سازی گشاد	می شوی از بنده خاص رشاد
	4363.	چشم اگر باشد به عیب دیگران	عیب ها اندر درون مآند نهران
	4364.	عیب ها اندرون باشد مرض	از مرض سالم شود بی غرض
	4365.	هر که اندر عیب خود دانا شود	قرب او در نزد حق بالا شود
	4366.	عیب خود را بین و مردم را مبین	تا شوی از فضل حق تو کامبین
F913	4367.	عیب خود را پیش آر اندر نظر	عیب دیدن مردم را رو گذر
	4368.	عیب تو از جمله عیبان بر تر است	عیب های جمله از تو کمتر است
	4369.	عیب مردم را که کردی اختیار	افتادی در چه خسران زار
	4370.	عیب مردم ها که در چشمت نماست	عیب تو باقیست لافت طره هاست
	4371.	از درونی عیب اگر پاکی شوی	چون ز ناری آدم خاکی شوی
F914	4372.	ناریان را چشم شان بر عیب کس	خاکیان در عیب خود از پیش و بس
	4373.	آن که خاکی گشت شد بر عیب خود	وان که ناری گشت شد بر غیر خود
	4374.	عیب مردم از زبانت دور دار	تا نگردد عیبت اندر آشکار
	4375.	نام مردم را به جز نیکو میر	تا که گردد نام نیکت معتبر
	4376.	تا جهان باقیست از خلق خدا	عیب مردم را مکو اندر ملا
F915 S299	4377.	عیب مردم از زبانت جاری شد	قهر حق بی شبهه بر تو جاری شد
	4378.	از خدا ترسی دهان را پاک دار	عیب های مردمان در دل مکار
	4379.	عیب مردم بر زبان گردان کنی	هر نفس شیطان را خندان کنی
	4380.	چونکه عیب مردمان شد بر زبان	از تو باشد نفس و شیطان شادمان

	غیبت کس را مسازی ز آن کشی	گر تو شیطان را اگر خواهی کشی	.4381
F916	آن شود در پنجه قهرت زبون	چون به زیر آن نباشی گر زبون	.4382
	تا که بیرون ناید از وی شاخ گاو	هر سخن را چون دجابه رو مگاو	.4383
	تا خدا سازد تو را بی عیب بس	اندرونت را میان از عیب کس	.4384
	او شود محسن برای بندگان	چون ز حق احسان بُوَد از به آن	.4385
	شیر اعمال اندرون پستان کند	هر که از احسان حق احسان کند	.4386
F917	نهر اعمالش شود در بحر او	لطف حق باشد گشاد از بهر او	.4387
	نهر ها در بحر او لاحق بُوَد	هر که اندر بحر شد سابق بُوَد	.4388
	نهر او شد سوی بحر حق روان	هر که اندر نهر باشد ای جوان	.4389
	شمع اعمال دلش آفل بُوَد	هر که غافل نیست آن غافل بُوَد	.4390
	آن که بیرون کرد شد لا یُفْلِحُونَ	آن که او بری ست آن شد از بیرون	.4391
F918 S300	جمله اعمال او شد در ضرر	آن که او باشد ز بحری بی خبر	.4392
	بحریان آند اندر حال شد	آن که او بری ست اندر قال شد	.4393
	چون ز آن اقصای شرق است تا حجاز	بین بری بحریان فرقی دراز	.4394
	چون خدا با آن کسی احسان کند	هر که او با مردمان احسان کند	.4395
	بندگان محسنان را شد ظهور	چون ز احسان خدا باشد ظهور	.4396
F919	گر شود آن سمعه کی احسان بُوَد	گر ریا با سمعه نی احسان بُوَد	.4397
	از خدا گشتی همه گردد ز تو	از خدا گشتی همه گردد به تو	.4398
	از خدا بر گشتی از حق قهر شد	با خدا بر گشتی از حق لطف شد	.4399
	قهر اگر خواهی بر او کفران بکن	لطف حق را خواهی رو احسان بکن	.4400
	سوی لطفش شوز قهرش انفصال	آدمی دارد بهر دو اتصال	.4401
F920	قهر حق شد اندرون لطف حق	لطف حق باشد درون قهر حق	.4402
	این کمال است دان ز سوی ذُو الْجَلال	آدمی زین هر دو می یابد کمال	.4403

	4404	آن یکی چون صیف و دیگر چون شتا	گشسته جاری حکمت آن کبریا
	4405	آن یکی شد چون ربیع دیگر خریف	تا نگردد زبده حق منحرف
	4406	این همه از حکمت حق کمال	تا ازین حکمت شود اندر وصال
F921 S301	4407	جمع از حق جمله شد بر آدمی	تا که زین باشد خدا را همدمی
	4408	این همه احسان حق بر بندگان	بندگان باشند ازین ها کامران
	4409	کامرانی هر دو عالم بایدت	لطف و قهرش هر دو یک سان بایدت
	4410	قهر و لطفش یک شود اندر نظر	گشتی از انسان کامل با خبر
	4411	شب شود باشد سیاهی در جهان	روز و روشن شد سیاهی در جهان
F922	4412	چون شب و روز هر دو حکمت بود	گر یکی گم گشت حکمت کی بود
	4413	جمله اشیا حقایق با صور	مادی و هم معنوی شد در نظر
	4414	این همه شد حکمت پروردگار	قدرتش را کرد ازین ها آشکار
	4415	قدرتش در ذات او بودی نهان	آن نهانی شد ز عالم در عیان
	4416	این همه عالم مظاهرهای او ست	از مظاهرهای او قدرت نمو ست
F923	4417	از مظاهر قدرتش شد آشکار	بی مظاهر قدرت اندر استتار
	4418	از مظاهر قدرت او شد عیان	بی مظاهر بود قدرت در نهان
	4419	بی مظاهر مظهرش تابنده نیست	بی مظاهر مظهرش را بنده نیست
	4420	این مظاهر جمله بنده با خدا ست	از مظاهر مظهرش اندر نما ست
	4421	از مظاهر سوی مظهر ره بود	بی مظاهر خواست آن در چاه بود
F924 S302	4422	از مظاهر رو به مظهر کن نظر	تا عیان گردد که مظهر در نظر
	4423	گر تو مظهر را عیانی تافتی	جمله از عالم سرت را تافتی
	4424	چون شود مظهر تو را ظاهر عیان	جمله مظهر شوند اندر نهان
	4425	آن خداوند جهان مظهر بود	جمله عالم مظاهر ز او بود
	4426	گر شود مظهر به چشمت در ظهور	جمله مظهر ها بود از چشم دور

F925	از مظاهر هافتاد اندر کمند	آن که شد با مظاهر قید و بند	.4427
	با مظاهر سفلی شد در چه شود	با مظاهر علوی شد در ره شود	.4428
	آب و خاکی با مظاهر علوی شد	نار و بادی با مظاهر سفلی شد	.4429
	سوی علوی گشت اخراوی بوَد	سوی سفلی گشت دنیاوی بوَد	.4430
	سوی علوی گشت شد مولا پرست	سوی سفلی گشت شد دنیا پرست	.4431
F926	سوی علوی طبع آب و خاکی است	سوی سفلی طبع نار و بادی است	.4432
	سوی علوی گشت ازان بی زار شد	سوی سفلی گشت دل آزار شد	.4433
	سوی علوی گشت آدم آن بوَد	سوی سفلی گشت آن حوا بوَد	.4434
	وان که او شد مادری حیوان بوَد	آن که او شد آدمی انسان بوَد	.4435
	راز دان دل بوَد آن نیک دان	آن که او شد آدمی شد راز دان	.4436
F927 S303	وان که او شد مادری فرشی بوَد	آن که او شد آدمی عرشی بوَد	.4437
	آن ز افلاک طبیعت زاده شد	آن که او شد آدمی آزاده شد	.4438
	از طبیعت های بد افسرده دان	آن که او شد مادری دل مرده دان	.4439
	نفخ حق از بهر آن باشد ز حق	آن که او شد آدمی شد نفخ حق	.4440
	آن که نبَد آدمی جسمانی شد	آن که او شد آدمی روحانی شد	.4441
F928	سرّ آدم شد حقیقی دان که حق	آن که او شد آدمی شد سرّ حق	.4442
	چون به اسرار خدا آن محرمی ست	آن که او شد آدمی با حق دری ست	.4443
	هر دمش آن طالب دیدار شد	آن که او شد آدمی حق یار شد	.4444
	آن که محبوب خدا شد کامران	آن که او شد آدمی محبوب دان	.4445
	با خدا شد دل ز غیر آزاد کرد	آن که از کونین دل آزاد کرد	.4446
F929	التفات آن نشد جز روی یار	آن که او را عزم شد با کوی یار	.4447
	روی او از خلق شد سوی خدا	آن که او شد بر طریق اولیا	.4448

4449. آن که او شد آدم معنای حق بهر معنی آن بود از سوی حق
4450. آن که او شد در طریق راستان جز خدا هرچه بود دل شست ازان
4451. هر که دلپاک است از آلوده‌گی آن کند خالص خدا را بنده‌گی

S304

در بیان پاکنی دل گوید⁵⁸³ [79]

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

F930

4452. هر که دل پاک است آن را پاک دان پاک دل ها شد به حفظ حق آمان
4453. پاک دل ها در حقیقت متقی ست هر که دل ناپاک باشد او شقی ست
4454. پاک دل ها با خدا عارف شود از زبانش معرفت جاری شود
4455. پاک دل مردی که از انسان بود لطف حق با پاک دل احسان بود
4456. آن که او شد پاک دل از سوی حق پاک دل را جای شد جنات حق
4457. آن که او شد پاک دل شد در حضور اندرونش نبود از کبر و غرور
4458. آن که او شد پاک دل اهل سخاست گفت نبی جنت که دارُ الإسْخِیَا⁵⁸⁴ ست
4459. آن که او شد پاک دل دور از هواست آن که دور است از هوا دل با خدا ست
4460. گر همی خواهی که کردی متقی پاک دل شو پاک دل شو ای اخی
4461. آن که او شد پاک دل شد با خبر میل آن نبود به سوی سیم و زر
4462. آن که او شد پاک دل باشد علیم چون به اسرار خدا باشد فهیم
4463. قلب آن سالم بود از لطف حق از بلاها سالم است از فضل حق
4464. قلب اگر سالم نشد ای مرد دین پر بود آن دل ز بخل و کبر و کین
4465. در اگر سالم نباشد مرده دان دل اگر شد مرده آن حیوان بدان
4466. دل اگر سالم نباشد نیست دل خانه شیطان بود بی قال و قیل
4467. دل اگر پر شد ز اخلاص و یقین آن بود از بنده حق در یقین

F933
S305

⁵⁸³ در بیان پاکنی دل گوید SF, S - : F
⁵⁸⁴ el-Cevzî, *Kitabu'l-mevdûât*, Mektebetu Edvâu's-selef, Beyrut, 1418, c. 1. s. 542.

[80] در بیانِ روشنائیِ دل و بعضی از اسرارِ آن می گوید

F933
S305

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

4468. دل مجلا گشت چون از ذکر حق شغل آن باشد همیشه سوی حق
4469. دل که روشن گشت از ذکر خدا آن بود آینه روی خدا
4470. دل که روشن گشت از نور یقین رونما باشد به او اسرار دین
4471. دل شود روشن چنان خورشید ماه جمله عالم اندرون چون برگ گاه
- F934 4472. دل بود آینه عالم نما اندرون دل خدا باشد نما
4473. دل بود بیتِ خدای لَمْ یَزَلْ اندرون دل بود آن لَمْ یَزَلْ
4474. خانه دل را اگر کردی طوف در حقیقت گشتی حاجی بی خلاف
4475. اندرون دل اگر داخل شوی بی شک و بی شبهه حاجی تو شوی
4476. حاجیان بسیار در مکه روند در طوافِ بیتِ الله می روند
- F935 4477. زایر بیتِ خداوند حاجی اند زایر بیتِ حقیقی ناجی اند
4478. آن حقیقی بیت قلب مؤمن است طائفِ دل شرّ شیطان ایمن است
4479. آن که باشد اندرون دل مدام در حقیقت حاجی است آن و السلام
4480. گر کنی تو اندرون دل مقام کار تو در رونق است از حق تمام
- F936 4481. دل نظرگاهِ خداوند جهان هر که در دل گشت شد در امن آن
- S306 4482. اندرون دل شدی انسان شوی از درون بیرون شدی حیوان شوی
4483. اندرون دل شدی گشتی قریب گر بیرون از دل شدی خوردی فریب
4484. هر که از دل با خداوند راه یافت شد ز مقبولان حق چون ماه تافت
4485. هر که او اندر درون دل بود خار های دل تمامی گل بود
- F937 4486. هر که شد در دل ز شیطان دور شد از شرارت های او مهجور شد
4487. هر که در دل شد ز حق یابد مدد لطفِ حق باشد بر آن کس بی عدد
4488. هر که در دل گشت رحمانی بود کارهایش جمله انسانی بود

	هر که در دل گشت صاحب دل بود	.4489
	هر که در دل گشت شد از معنوی	.4490
F938	هر که در دل گشت اهل حال شد	.4491
	هر که در دل گشت شد اهل حضور	.4492
	هر که در دل گشت آن بی دار شد	.4493
	هر که در دل گشت یزدانی بود	.4494
	هر که در دل گشت از مردان شود	.4495
F939 S307	آن که در دل گشت آن دل شاد شد	.4496
	آن که در دل گشت آن حیرانی شد	.4497
	آن که در دل گشت شد محبوب حق	.4498
	آن که در دل گشت شد مرآت حق	.4499
	آن که در دل گشت شد از محرمان	.4500
F940	آن که در دل گشت از ابرار شد	.4501
	آن که در دل گشت شد از اقربین	.4502
	آن که در دل گشت دل چون طور شد	.4503
	آن که در دل گشت از دل داری شد	.4504
	آن که در دل گشت شد لطف خدا	.4505
F941	آن که در دل گشت شد بیت خدا	.4506
	آن که در دل گشت شد اسرار دان	.4507
	آن که در دل گشت شد آزاده سر	.4508
	آن که در دل گشت شد از کوی دوست	.4509
	آن که در دل گشت او آدناپی ⁵⁸⁵ است	.4510

F942	در میان عارفان کمیاب شد	آن که در دل گشت از اعراف شد	.4511
S308	علم ازان صدر شد نی سطور	آن که در دل گشت شد اهلِ صدور	.4512
	وان که در دل نیست خود پندار شد	آن که در دل گشت آن دین دار شد	.4513
	اندرون دل بوَد همچون غریب	آن که در دل گشت آن باشد قریب	.4514
	آن که از دل شد بیرون مردار شد	آن که در دل گشت خدا را یار شد	.4515
F943	آن که شد بیرون خدا بی زار شد	آن که در دل گشت بر خوردار شد	.4516

[81] در بیان انسانِ حقیقی و انسانِ مجازی گوی

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	یکی در ظاهر است دیگر بطون است	بگویم من تو را انسان دو قسم است	.4517
	وان باشد بطون شد سیرتِ آدم	وان در ظاهر است شد صورتِ آدم	.4518
	وان در باطن است اهلِ بصیرت	وان در ظاهر است حیوانی سیرت	.4519
	وان شد باطنی شد اهلِ عقبا	وان شد ظاهری شد اهلِ دنیا	.4520
F944	وان در باطن است آن بی مجاز است	وان در ظاهر است اهلِ مجاز است	.4521
	وان شد باطنی اهلِ حقیقت	وان در ظاهر است اهلِ شریعت	.4522
	وان فرزندِ آدم رو به عقبا ست	وان در ظاهر است فرزندِ حوا ست	.4523
	وان فرزندِ آدم گشت انسان	که آن فرزندِ حوا گشت حیوان	.4524
S309	وان باشد مجازی صورتِ آدم	که انسان حقیقی گشت آدم	.4525
F945	مجازی از عناصر سفلیات است	وان باشد مجاز از اُمّهات است	.4526
	که آن ممتاز شد از جمله سفلی	وان باشد حقیقی گشت علوی	.4527
	به زنجیر عناصر نیست دربند	که آن انسان بوَد نزدِ خداوند	.4528
	حقیقی حاجی است نی از حجازی	به زنجیر عناصر شد مجازی	.4529
	که بار آن امانت را ست حامل	حقیقی آن بوَد انسان کامل	.4530
F946	حقیقی آن بوَد در طبع انسان	مجازی آن بوَد در طبع حیوان	.4531

	4532	که آن آدم که در طبع مجازی ست	که خود الماس پندارد ز حاجبی ست
	4533	حقیقی آدم است از ابن آدم	که آن نزد خدا باشد مکرم
	4534	حقیقی آدم است از آب و خاکی	مجازی آدم است از نار و بادی
	4535	که انسان آن بود شد قرب یزدان	به او شد منکشف اسرار پنهان
F947	4536	که آن آدم بود از بو ترابی	درون آن پر از اسرار باری
	4537	که آن آدم بود بحر خداوند	درون آن بود علم خداوند
	4538	و ان باشد مجازی رو به دنیا ست	پسی دنیا که آن در شور و غوغا ست
	4539	وان باشد حقیقی در شهود است	ملک ها دان برایش در سجود است
S310	4540	که آن آدم بود مسجود از حق	به آن آدم که سجده امر آن حق
F948	4541	درون قلب او باشد چو مرآت	درین مرآت عکس وجه آن ذات
	4542	درون قلب او را جز خدا نی	خدا باشد درون آن سوا نی
	4543	خلیفه آن بود از حق به خلقان	حقیقت روی آن را روی حق دان
	4544	خلیفه دان ز متخلف جدا نی	جدا باشد خلیفه از خدا نی
	4545	که فضل حق ز انسان گشت اظهر	که انسان فضل حق را گشت مظهر
F949	4546	به ظاهر گرچه آن جز است ز عالم	ز روی باطنی اجزا ست عالم
	4547	که این کل است حقیقت زین عیان است	که ازین معرفت اندر بیان است
	4548	که این کل است حکم آن بر اجزا ست	کا اجزا داخل انور حکم کبرا ست
	4549	حقیقت نسخه کبرا ست آدم	به آدم نسبت اجزا گشت عالم
	4550	به ظاهر آدمی باشد ز صغرا	ولی از روی باطن گشت کبرا
F950	4551	به ظاهر بنگری جسمی ست اصغر	به باطن بنگری از جمله اکبر
	4552	که این اصغر به اکبر گشت رو پوش	ازان پنهان که چشمش گشت در گوش
	4553	که آن را چشم دل باشد گشاده	یقین بیند که چشم دل گشاده
	4554	که آن را از حقیقت نسیت تحقیق	نباشد آن ز مردان محقق

S311	که آن شد از درون بیرون به آن هو ست	که آن شد اندرون بحر آن هو ست	.4555
F951	بیرون از بحر باشد نیست مطلق	درون بحر شد آن گشت مطلق	.4556
	بیرون از بحر گشتی در حجابی	درون بحر گشتی بی حجابی	.4557
	درون بحر باشد جمله شد ای یار	بیرون از بحر باشد ساحل ای یار	.4558
	حجاب اندرونی شد به آن بند	دورنت گشت از بحر خداوند	.4559
	حقیقی هستی حق گشت هستی	حجاب اندرونی گشت هستی	.4560
F952	همه عالم بهستی اش مظاه	حقیقی هستی حق گشت ظاهر	.4561
	که آن هستی مجازی شد فراری	که هستی حقیقی شد فراری	.4562
	حقیقت گشت ظاهر در عیانی	مجازی گشت بیرون از میانی	.4563
	و آن شمس حقیقی در نهانی ست	که آن شمع مجازی در عیانی ست	.4564
	مجازی شمع ها اندر نهان شد	اگر شمس حقیقی در عیان شد	.4565
	درون آن نقاب است بی نقابی	مجازی ها همه باشند نقابی	.4566
F953	یقین میدان که ظاهر گشت بیچون	مجاز و نقابی گشت بیرون	.4567
	ازین ها ظاهر است اسرار باری	مجازی هاست کثرت اعتباری	.4568
	ازین کثرت خدا اندر شئون شد	مجازی های کثرت رونمون شد	.4569
S312	شئونش محتجب در ذات بودی	مجازی های کثرت گر نبودی	.4570
	که صنع و قدرت آن کی بدیدی	عوالم ها به ظاهر گر نبودی	.4571
F954	ز مظاهر هاست ظاهر آن خدائی	مظاهر ها بود صنع خدائی	.4572
	حقیقت یک بود از دو گذر کن	که از مصنوع به صانع رو نظر کن	.4573
	شوی وارسته از قید و بیانی	حقیقت را اگر بینی عیانی	.4574
	ز هر جانب تو را منظور شد یار	اگر گشتی به بحر جبر آن یار	.4575
	شود اسرار حق با تو نمایان	اگر گشتی درون جبر نهان	.4576
F955	هر آن آن پوشیده بر تو کشف گردد	ز هر جانب خدا مکشوف گردد	.4577

	4578.	درون جبر گشتی گشتی انسان	که انسان گشتی خود اسرار حق دان
	4579.	توئی اسرار حق از دو جهانی	ز رویت شد زمین و آسمانی
	4580.	زمین و آسمان از توسست پیدا	زمین و آسمان با توسست شیدا
	4581.	زمین و آسمان بهر تو خلق است	توئی متبوع و تابع جمله خلق است
F956	4582.	توئی مخدوم و این ها با تو خادم	برای خدمتت از جان عازم
	4583.	برای تو همه خدمت گرانند	بر امر تو همه فرمان برانند
	4584.	برای خدمتت بسته کمرها	شوند با خدمتت شام و سهرها
S313	4585.	برای تو بود این جمله اکوان	برای خدمتت مأمور میدان
	4586.	تو ای آدم به نزد آن خداوند	ز رویت گشت شیطان طوق در بند
F957	4587.	ازین عالم تو مقصود خدای	توئی بر جمله عالم مقتدای
	4588.	ز رویت شد همه عالم منور	ز روی تو شده جمله مصور
	4589.	که هستی ات به ذاتش بود پنهان	که آن پنهان نمود حق در نمایان
	4590.	توای محبوب حق از جمله اشیا	ز روی تو بود اعلا و ادنا
	4591.	توئی از محرمان قریب حضرت	ز حق باشد تو را هر لحظه نصرت
F958	4592.	به روی ظاهری همچون گدایی	ز روی باطنی تو پادشاهی
	4593.	همه عالم ز تو شد در وجودی	ازین عالم شدی اندر شهودی
	4594.	خلیفه گشتی از حق سوی خلقان	به مردم گشتی تو از لطف یزدان
	4595.	همه عالم تو را جسمی ست از حق	توئی جان اندرین اجسام مطلق
	4596.	همه اجسام بود از جان نمودار	که جان را چون خدا باشد خریدار
F959	4597.	ز عالم قدر توئی آن حق فزون کرد	ازین عالم تو را ان نازنین کرد
	4598.	عیان از روی تو شد جمله اسما	شدی مظهر به اسرار مسما
	4599.	همه از بهر تو خدمت گرانند	توئی شاهی که این ها نو گرانند
S314	4600.	برایت گشت این ها جمله اعضا	شدی تو جامع این کل اعضا

	4601.	به جز ای ظاهری دل بسته گشتی	یقین دان از همه پست گشتی
F960	4602.	تنزل کردی از کبرا به صغرا	خدابین چشم را کردی تو اعما
	4603.	خدابین چشم از تو گشت مفقود	شب و روزت که دنیا گشت مقصود
	4604.	ز علوی گشتی در سفلی قراری	امانت ها ز تو شد در فراری
	4605.	دران دم گشتی از ظالم جهولی	شدی از زمره حیوان سفلی
	4606.	شدی از کفران نعمت حق	ز کفرانی شدی اندر چهی حق
F961	4607.	ز کفرانی اضل گشتی ز حیوان	ازان رو شد که جایست نار سوزان
	4608.	سلیمان بودی تخت بر باد دادی	که خاتم را به دیوان تو بدادی
	4609.	سلیمانی ز تو شد در فراموش	بتر گشتی ز حیوان خاموش
F962	4610.	ز دنیا شد که اندر دل فریبی	همه کار تو شد مردم فریبی
	4611.	که از مردم فریبی رو گذر کن	به راه راستان حق نظر کن
	4612.	که راه راستان راه صواب است	هران بیرون شود ره نا صواب است
	4613.	که راه راستان راه خدا نیست	هران شد راست رو ان با خدا نیست
	4614.	که راه راستان راه قریب است	هران شد منحرف اندر فریب است
F963	4615.	خدا خواهی به راه آن خدا شو	که راه غیر باشد زان جدا شو
S315	4616.	خدا خواهی خدا را بنده گی کن	به راه آن ز جان افکنده گی کن
	4617.	ز راه راستان در ره درائی	تو را حاصل شود سرّ خدائی
	4618.	هران شد راه او از راستانی	حقیقی آن بوّد از دوستانی
	4619.	ز راه راستی آن گشت بیرون	رهش شد راه شیطان شد دیگرگون
F964	4620.	رهی شیطانی شد آن راه نفس است	ز راه نفس آن حقّانی بست است
	4621.	رهی نفست به سوی آن هوا نیست	هوای گشت آن رو بر غوا نیست
	4622.	ز راه نفس در دل مرده گی دان	ز راه روح در دل زنده گی دان
	4623.	ز راه نفس بر شیطان یاری ست	ز راه روح شد دل سوی باری ست

	ز تو پوشیده شد اسرار آن یار	اگر باشی به راه نفس بدکار	.4624
F965	که لطف آن خدا شد با تو بسیار	اگر باشی رهی اخیار و ابرار	.4625
	نباشی از خدا یک لحظه غافل	اگر باشی رهی انسان کامل	.4626
	که آن راه خداوند جهان است	رهِت از سفلی سوی آسمان است	.4627
	که باشی با خدا از نسخه کبرا	ز دنیا کن دلت بر سوی اخرا	.4628
	ز نار و بادی دل با حق داری	دلت از حبّ دنیا پاک داری	.4629
S316 F966	که از آب و ز خاکی شد به یزدان	ز نار و بادی دل اندر هوا دان	.4630
	که دل را جانبِ افلاک دارد	که آب و خاک دل را پاک دارد	.4631
	به افلاکی باشد اسمانی ست	دلت افلاکی باشد اسمانی ست	.4632
	به چشمت خارها شد جمله گلزار	که سرّ آدمی باشد نمودار	.4633
	به آدم شد پسر سِرّش نمون شد	به آن اسرار آدم رونمون شد	.4634
F967	که باشد بنده از خاص درگاه	که از سرّ پدر آن گشت آگاه	.4635
	ز اسرار پدر آن بهره ور شد	پسر را دان که وارث با پدر شد	.4636
	پسر با مادر است آن شد ز دنیا	پسر با آدم است آن شد ز عقبا	.4637
	به حوا شد پسر او را نه بخت است	به آدم شد پسر آن نیک بخت است	.4638
	ازان فرزندی حوا شد مکرم	شرف شد بهر فرزندان آدم	.4639
F968	که فرزندان حوا شد به دنیا	شرف نبود به فرزندان حوا	.4640
	که آن افلاکی شد ابن پدر شد	شرافت شد به آدم از پدر شد	.4641
	شرف از حق دارد او ست شیطان	شرف از حق دارد او ست انسان	.4642
	شرف از نار شیطان شد محقر	شرف از بهر آدم شد مقرر	.4643
	که آن از نار و بادی دان که پاک است	هران کس را شرف آب و خاک است	.4644
F969 S317	شرف از مادر است آن رو بر سماست	شرف شد از پدر آن بر مسماست	.4645
	شرف دارد ز مادر نار و بادی	هران دارد شرف از اب و خاکی	.4646

	4647	شرافت شد به انسانی مسلم	که انسانی ازین رو شد مکرم
	4648	و آن انسان مجازی شد ز حوا	به آن انسان که حیوانی ست مأوا
	4649	میان اهل باطن اهل ظاهر	تفاوت بی نهایت در مظاهر
F970	4650	تفاوت بین هر دو گشت بسیار	درین ما بین شد معنی بسیار
	4651	هران کس معنی از دل جوش دارد	که عقل آن به معنی گوش دارد
	4652	هران کس عقل او شد سوی الفاظ	ز معنی گشت بیرون شد بر الفاظ
	4653	که الفاظ است ز قشر آن معانی	درون لفظ شد مغز معانی
	4654	و آن در سوی مغز است اهل باطن	و آن در قشر ظاهر نی به باطن
F971	4655	و آن شد سوی قشر آن گشت قشری	و آن شد سوی مغز نبود ز قشری
	4656	هران قشری بود آن نا تراش است	هران شد سوی مغز آن با تراش است
	4657	که آن شد با تراش آن شد ز انسان	و آن شد نا تراش آن شد ز حیوان
	4658	اگر باشی تو از فرزند آدم	جدا از حق مشو یک لحظه یک دم
	4659	اگر باشی ز مرد اهل انصاف	درونت را چو آینه بکن صاف
F972 S318	4660	که مرآت دلت را صاف کردی	رسی در مقصدت از صاف گردی
	4661	دلت آینه مرآت خدا شد	خدا مرآت دل را رونما شد
	4662	خدا در آینه تابنده باشد	همه عالم به تو دان بنده باشد
	4663	اگر آینه باشد پر غباری	گلستان دلت پر شد ز خاری
	4664	گلستان دلت از خار کن پاک	نماید اندرون خلأق افلاک
F973	4665	عیان بینی خداوند جهان را	نهان بینی همه کون و مکان را
	4666	درون دل خدا تابنده باشد	که غیر او ز دل برکنده باشد
	4667	همه شد یار دان اغیار نبود	همه باشد گلستان خار نبود
	4668	که غیر آن نمآند در میانی	عیان باشد خداوند جهانی
	4669	خدا ظاهر شود اشیا بطون است	خدا باطن شد اشیا در ظهور است

F974	که در این بین هر دو مستقر شد	میان هر دو انسان را مقرر شد	.4670
	یکی ممکن دیگر سوی خدائی	که در این بین باشد إِسْتَوَائِي ⁵⁸⁶	.4671
	هران باشد به این باشد به آن بخ	میان هر دو بحرین گشت بِرَزَخ ⁵⁸⁷	.4672
	شناسد جمله را از خود مقامش	رجال أَعْرَاف ⁵⁸⁸ را باشد مقامش	.4673
F975	نه آن که این مقام جمله ناس است	که این أَعْرَاف ⁵⁸⁹ مقام خاص خاص است	.4674
S319	عیان باشد بر آن از حق شد احسان	که این پوشیده باشد بهر انسان	.4675
	عدالت های حق باشد مساوی	که این باشد مَقَامِ إِسْتَوَائِي ⁵⁹⁰	.4676
	وجودت بر عدالت شد مظاهر	عدالت بر وجودت گشت ظاهر	.4677
	که در این استوا شد از خدا دم	وجودت استوای هر دو عالم	.4678
F976	که از این استوا حق در عیانی ست	که در این استوا جمله نهانی ست	.4679
	که در این استوا شد سرّ رحمان	که در این استوا شد سرّ قرآن	.4680
	شوی از جمله خلقان استفائی	شوی واقف به حَطِّ إِسْتَوَائِي ⁵⁹¹	.4681
	ازین شد آدمی بهتر ز عبّاد	که سرّ استوا شد آدمی زاد	.4682
	تجلی خدا باشد دمام	خدا شد مستوی در قلب آدم	.4683
F977	ازین تقلیب نما شد سرّ رحمان	شود دِلْ پَنْجَه تَقْلِيب ⁵⁹² رحمان	.4684
	نماید جمله اشیا کماهی	شود دل کنز اسرار خدائی	.4685
	خدا مستولی شد در دل حقیقی	دلّت شد کنز رحمان حقیقی	.4686
	بگو وان که حدیث مَنْ رَأَى ⁵⁹³	خدا مستولی شد در دل بدانی	.4687
F978	شدی با زمره حیوانی محسوب	که از کنز دلّت گشتی تو محجوب	.4688

Tâhâ/5. ⁵⁸⁶

Rahmân/20. ⁵⁸⁷

A'râf/46. ⁵⁸⁸

A'râf/46. ⁵⁸⁹

Tâhâ/5. ⁵⁹⁰

Tâhâ/5. ⁵⁹¹

Nasr el-Kissî, **el-Müntehab**, c. 2. s. 385. ⁵⁹²

Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, c. 7. s. 320. ⁵⁹³

	هران باشد ز کنز دل خبردار	.4689
S320	درون دل شوی از لطفِ مولا	.4690
	درون دل اگر باشی نهانی	.4691
	اگر تو از درونت باشی آگاه	.4692
F979	خداوند جهان شد بی حجابی	.4693
	که راه دل تو را. مفتوح گردد	.4694
	ز جهلت راه دل مسدود باشد	.4695
	حجابِ راه دل جهلِ مرکب	.4696
	خداوند جهان با تو قریب است	.4697
F980	که از بسیار قریب بعد گشت است	.4698
	هران بی خود بود از خود به آن شد	.4699
	همه عالم ز حق خواهند خدا را	.4700
	به جز آدم نشد این مطلب حاصل	.4701
	که هر یک مقتضای قابلیت	.4702
F981	ز مظهر های کلی آدمی شد	.4703
	اگر خواهی که بینی آن خدا را	.4704
S321	ز روی مظهر کلی ببینی	.4705
	مظاهرهای کلی همچو بحر است	.4706
	که بحرش را ز بحر او بدانی	.4707
F982	اگر خواهی ز نهرش بحر را دید	.4708
	ز نهر و بحر او بسیار فرق است	.4709
	و آن در نهر فرق است او ست اکوان	.4710
	و آن در نهر شدن شد بر اسماست	.4711

	و آن بحری مسمما گشت انسان	4712.
F983	و آن بحری بر اسما و صفات است	4713.
	هران باشد که اسما و صفاتی	4714.
	هران شد اندرون بحر ذاتی	4715.
	صفات حق به ذاتش گشت مستور	4716.
F984	به مرآت گشت تابان روی ذاتش	4717.
	صفات چون آینه تابنده ذاتی	4718.
	عوامل گشت مظهر بر صفاتش	4719.
S322	صفات امواج شد از بحر ذاتش	4720.
	عوامل قطرها از بحر وحدت	4721.
F985	ز موج بحر قطره رونما شد	4722.
	وجود قطره از امواج بحرش	4723.
	که آن امواج نام آن صفات است	4724.
	حقیقت را چنین کردم بیانی	4725.
	خداوند جهان را دان تو مطلق	4726.
F986	که قطره موج از بحر آن حق	4727.
	هران بیرون بدید دان بحری او نیست	4728.
	که بحر و موج قطره یک وجود است	4729.
	که آن قطره بود از موج ظاهر	4730.
	همه عالم مثال قطره هائست	4731.
	بیرون از بحر قطره گشت فاصل	4732.
F987	اگر پنداری بر تو گشت حاصل	4733.
	اگر نبود ز پنداری درونی	4733.

	4734.	به بحر اندرونی گشتی داخل	نباشی از خدا یک لحظه فاصل
S323	4735.	به بحر اندرونی حق عیان است	که آن مستغنی از قول و بیان است
	4736.	به بحر اندرونی گشتی نو بحری	اگر باشی که در راه همچو نهری
F988	4737.	شریعت را که باشد آن ز بری ست	هران شد در طریقت همچو نهری ست
	4738.	هران شد در حقیقت غرق بحر است	هران در معرفت شد سوی فرق است
	4739.	هران شد در حقیقت شد هو الله	هران با معرفت شد شد مع الله
	4740.	مع الله در مقام فرق ثانی ست	که آن را مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ ⁵⁹⁴ نامی ست
	4741.	کمال ادمی از این مقام است	برای خاصگان باشد نه عام است
F989	4742.	که این شد با مقرب های مقامی	مقامش شد مقام بالا مقامی
	4743.	ازین باشد همه اسرار پیدا	ازین باشد که دیدارش هویدا
	4744.	بیرون از بحر قطره شد طلبکار	درون بحر قطره واصل یار
	4745.	بیرون از بحر قطره گشت فاصل	درون بحر قطر گشت واصل
	4746.	که خود از قطره‌گی در بحر حق کن	طلبکار وصالی خود زحق کن
F990	4747.	ز مطلب ها تمامی گشتی فانی	تو گشتی خضر شو با زندگانی
	4748.	که حال جبر باشد در عیانی	ازین بهتر نمی باشد بیانی
	4749.	که حال جبر بر تو گشت حاصل	تو را نبود ز حق یک لحظه فاصل
S324	4750.	که درین جبر موت اختیاری ست	ارادت های جزئی در فراری ست
	4751.	که آن جزئی به کلّ منقلب شد	ارادت های جز جزئی منسلب شد
F991	4752.	دلت پنجه تقلیب رحمان	که الانسان سیری شد نمایان
	4753.	حقیقت را توئی بحر خدائی	ز بحر تو بود عالم نمائی
	4754.	که از بحر خودت باشی ز غافل	که باشد نام تو از مرد جاهل

	4755	حقیقت آدمی شد إِسْتَوَائِي 595	که بر آن إِسْتَوَا 596 باشد خدائی
	4756	که بر آن إِسْتَوَا 597 باشی محقق	به چشمت یک نماید جمله از حق
F992	4757	جلال و هم جمال آن خداوند	تو را شیرین شود مانند قند
	4758	ز روی إِسْتَوَا 598 شد عدل ظاهر	عوالم شد عدالت را مظاهر
	4759	اگر بر إِسْتَوَا 599 سازی قراری	میان هر دو قوسین گشت باری
	4760	میان هر دو قوسین است شهودت	تو را باشد یکی آن قرب و دورت
	4761	که آن دو قوس قوسین خدائی ست	هران داند که او بر إِسْتَوَائِي 600 ست
F993	4762	هران نبود که از قوسین آگاه	درون خالی بود بیرون چو خرگاه
	4763	که آفاقی به انفس جمع گردد	میان مردمان آن فرد گردد
	4764	ز فضل حق که هر دو بر تو شد جمع	میان عارفان گشتی که چون شمع
S325	4765	نباشد آشکارا ز این بیانی	که تا باشد تو را از حق عیانی
	4766	ینابیع الحکم را شد بیانی	کنوز العارفین را شد عیانی
F994	4767	که شد معنی مجسم از برایت	شود این راهبر سوی هدایت
	4768	ازین واقف شوی گشتی تو آگاه	به ملک معنوی گشتی که چون شاه
	4769	همه اسرار این قرآن باشد	ز ملک معنی انسانی باشد
	4770	همه باشد سراسر سرّ توحید	هران دانیست آن شد از موحد
	4771	هران داند که با حق آقربائی ست	که از دل با خداوند دان که راهی ست
	4772	هران آدم که از حق گشت آن دور	که این معنی ازان کس گشت مستور
F995	4773	حقیقت یک مراتب گشت بسیار	ز هر یک مرتبه جاری ست اسرار

Tâhâ/5. 595
Tâhâ/5. 596
Tâhâ/5. 597
Tâhâ/5. 598
Tâhâ/5. 599
Tâhâ/5. 600

	4774	که هر یک شد مراتب طور دیگر	به هر طور مراتب رنگ دیگر
	4775	مراتب ها بؤد بی حد و پایان	که از هر مرتبه معنی نمایان
	4776	به هر یک مرتبه معنی دیگر شد	ازین رو مردمان با هم دیگر شد
	4777	همه شد بر مراتب ها تشخص	کجا بنماید این با آن تشخص
F996	4778	تشخص ها ز روی فهم باشد	که درین فهم ها دان وهم باشد
	4779	که هر یک فهم را وهمی دیگر شد	که هر یک وهم از غیرش دیگر شد
S326	4780	ازین افهام و اوهام ای برادر	بیرون خواهی اگر در بحر او در
	4781	درون بحر این ها نیست گردد	که نه‌رش نیست به‌رش هست گردد
F997	4782	به جز بحرش نبینی اندرون بحر	همه یک بحر باشد نیست آن نهر
	4783	همه انهار از بحر خدائی ست	که انهارا ست آن در بحر فائی ست
	4784	درون بحر نی جز بحر ای یار	همه باشد یکی گر یار و اغیار
	4785	دوئی بر خواست یک باشد عیانی	همه عین است ز غیرش نی نشانی
	4786	نشان از بی نشانی گشت ظاهر	نشان ها بی نشان را شد مظاهر
	4787	نشان بی نشان باشد مراتب	ز بحر ذات این ها گشت راتب
F998	4788	که ذات حق به هر کسوه نما شد	که نام کسوه را دان ماسوا شد
	4789	به هر کسوه ظهور آن به رنگی	ظهور از سرخ شد با زرد جنگی
	4790	سیاهی با سفیدی همچنان است	که ذاتش نی چنین و چنان است
	4791	که این ها جمله می باشند مقید	که ذات صرف مطلق نی مقید
	4792	مقید ها به مطلق گشت بنده	هران باشد مقید او ست بنده
F999	4793	مقید شد به آن مطلق مجازی	ظهور مطلق است از این مجازی
	4794	مقید برّی شد از بحر فاصل	به مطلق بحری شد در بحر واصل
S327	4795	هران باشد مقید شد بیرونی	هران در مطلق است شد اندرونی
	4796	مقید ها ز بحر آن بیرون شد	به آن مطلق بؤد او اندرون شد

	4797	ز روی مطلقى پابند باشد	مقید ها به مطلق بنده باشد
F1000	4798	مقیدها به کسوه گشتت در بند	که مطلق گشتت اراده از این بند
	4799	مقید عابد است مطلق که معبود	هران داند که شد از عبد مسعود
	4800	مقید ها مظاهر شد به مطلق	ز مظهر ها که ظاهر ذات مطلق
	4801	ظهور مطلقى تابنده باشد	مقید ها که گم کرده باشد
	4802	به ظاهر آدمی باشد مقید	به باطن مطلق است ظاهر مقید
F1001	4803	که جسم آدمی شد از عناصر	مقید عنصر است از امر ناصر
	4804	که روح آدم است از روح مطلق	که آن روح خداوند است مطلق
	4805	ز سوی روح آدم گشتت مطلق	ز سوی جسم قید است نیست مطلق
	4806	ز روی ظاهری رو بر سوا شد	ز روی باطنی سوی خدا شد
	4807	به روی ظاهر آدم شد مقید	به روی باطن است آن لا مقید
F1002	4808	ز روی جامعیت هر دو جمع است	که آن باشد مقام جمع جمع است
	4809	میان هر دو استقرار باشد	به ظاهر غیر به باطن یار باشد
S328	4810	در اینجا گشتت آن انسان کامل	که آن کامل بود آن گشتت چون دل
	4811	که اینجا گشتت آن شد قلب انسان	درون قلب شد اسرار رحمان
S328	4812	هران را نمکشف شد سر انسان	که آن داند که شد از کامل انسان
F1003	4813	هران آدم که از کامل نباشد	ازین اسرار بران کی بهره باشد
	4814	هران شد بهره‌یاب از این آدم	شود آن واقف بران اسرار هر دم

F1003
S328

[82] در بیان اسرار ترابی گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

4815	هران آدم که باشد آن ترابی	ترابی را شود آن فتح بابی
4816	ترابی گشتت درین بحر غواص	که نشناسد ترابی را به جز خاص

	4817	ترابی گشت اندر بحر یزدان	درون بحر بیند سرّ سبحان
F1004	4818	ترابی اندرون بحر عرفان	نهنگ بحر وحدت شد ز یزدان
	4819	ترابی محرم است بر سرّ یاری	ازان پوشیده نبود سرّ باری
	4820	ترابی محرمان حضرت حق	ترابی را گشاده باب آن حق
	4821	ترابی گشت از اسرار بی چون	ز حال مردمان حالش دیگرگون
	4822	ترابی گشت اندر بحر وحدت	که ننماید به چشم آن ز کثرت
F1005	4823	ترابی اندرون دل مقیم است	هران منکر به ان قلبش سقیم است
S329	4824	ترابی گشته است در قرب یاری	ترابی گشت از اسرار باری
	4825	ترابی مظهر ذات و صفات است	ترابی اندرون بحر ذات است
	4826	ترابی بر مسما گشت مظهر	مسما از ترابی گشت اظهر
	4827	ترابی را که چشمان روی یاری ست	ترابی را درونش نور باری ست
F1006	4828	ترابی آن که شد از نار پاک است	ترابی ها که همچون آب و خاک است
	4829	ترابی را دلش مرآت صافی ست	دران مرآت عکس وجه ذاتی ست
	4830	ترابی آن که شد شد مرد دیندار	ترابی ها نباشد مرد پندار
	4831	ترابی ها نباشد مرد پندار	به ممکن واجب است ای نور عینین
	4832	ترابی ها همه اندر سرور اند	همیشه از درونی در حضور اند
F1007	4833	ترابی ها ز خاصان خدائی ست	همیشه کار ایشان رهنمائی ست
	4834	ترابی ها ز خود آگاه باشند	به ملک معنوی دان شاه باشند
	4835	ترابی ها همه از عارفانند	به اسرار خدا ای واقفانند
	4836	ترابی علم شان از بحر صدر است	که ناری علم آن از برّی سطر ست
	4837	هران صدری ست آن باشد ترابی	هران سطری ست آن باشد ز ناری
F1008	4838	هران صدری بود آن پاک دل شد	که خارش از گلستانش بیرون شد
S330	4839	هران سطری بود آن شد ز ظاهر	و آن صدری بود آن گشت طاهر

	4840	ترابی علم شان باشد ز احوال	نگنجد اندرونش علم از قال
	4841	ترابی ها بوند از پاک سینه	نباشد هیچ کس را کبر و کینه
	4842	ترابی ها بوند سرّ خدائی	ترابی را که سرش شد خدائی
F1009	4843	ترابی ها همه رو با خدا اند	همیشه کار شان ذکر خدا اند
	4844	ترابی گشته اند مخزن به اسرار	که آن مخزن پر است اسرار ز آن یار
	4845	هران باشد ترابی عارف از حق	به اسرار خدائی واقف از حق
	4846	ترابی آن که شد آن گشت انسان	ز حق از بهر آن است سرّ انسان
	4847	ترابی آن که شد از دوستان است	که از گلزار وحدت بوستان است
F1010	4848	ترابی آن که شد در قرب یار است	ترابی آن که نبود زیر بار است
	4849	ترابی شد هران کس او به بحر است	هران خارج بوّد در بحر قهر است
	4850	مراتب از ترابی در بلند است	هران نبود ترابی پای لنگ است
	4851	ترابی بر تواضع گشت از حق	ازین رو قدر آن عالی ست از حق
	4852	اگر خواهی بزرگی شو ترابی	ترابی شو ترابی شو ترابی
F1011	4853	به نار و باد باشد در غرور است	باب و خاک باشد در سرور است
S331	4854	ترابی آن که شد از اهل حالی ست	هران نبوّد ترابی آن ز قالی ست
	4855	ترابی آن که آن از افلاکیانند	که آن افلاکیان از خاکیانند
	4856	ترابی ها همه مرد خدائی ست	هران نبوّد خدائی آن هوائی ست
	4857	اگر گشتی ترابی با خدائی	اگر گشتی تو ناری زان جدائی
F1012	4858	ترابی گشتی حاصل شد مرادت	که ناری گشتی دور است هر مرادت
	4859	صفات های ز ناری رو گذر کن	به سوی خاکیان هر دم نظر کن
	4860	ز ناریت درون نار باشی	ز خاکی بر سر افلاک باشی
	4861	اگر افلاکی گشتی خاکی	اگر از ناری گشتی نیست پاکی
	4862	درون لفظ معنی پیچ باشد	هران داند که خود در هیچ باشد

F1013	که آن در هیچ شد او را عیان است	که الفاظ از معانی در بیان است	.4863
	معانی گشت ازین هیچی تزیین	عیان خواهی معانی هیچی بگزین	.4864
	ز هیچی شد در درون گلستانی	که هیچی شد طریق راستانی	.4865
	ز هیچی شد حقیقت در عیانی	که هیچی شد طریق سالکانی	.4866
	که هیچی شد حقیقت را مظاهر	ز هیچی شد همه اسرار ظاهر	.4867
F1014	دلش را آن خلاص از پیچ دارد	هران کس خویشتن در هیچ دارد	.4868
S332	هران در هیچ شد هران آن بی نقاب است	هران در هیچ نبود ز نقاب است	.4869
	هران در نیست شد بیرون ز پرده	که هستی در حقیقت گشت پرده	.4870
	به عالم ظاهر است آن هستی حق	حقیقت هستی ها از هستی حق	.4871
	حقیقی از خدای بی مجازی ست	به عالم نسبتش باشد مجازی ست	.4872
F1015	مجازی هستی ظاهر گشت پیدا	اگر گشتی درین عالم هویدا	.4873
	حقیقت آن بود آن بی مجازی ست	مجازی ها همه درین مجازی ست	.4874
	مجازی شد حقیقت را مظاهر	حقیقت از مجازی گشت ظاهر	.4875
	مجازی ها مثال بچه بازی ست	وجود این همه عالم مجازی ست	.4876
	به چشم حق مجازی در نهان است	همه از هستی حق در عیان است	.4877

F1016
S332

[83] در بیان چشم خدایینی گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	به چشم خلق دیدی گشتی محبوب	به چشم حق بدیدی گشتی محبوب	.4878
	اگر چشم تو از چشم خدا شد	تمامی جمله عالم خدا شد	.4879
	خدا بین چشم از تو گشت مفقود	شدی از جمله قرآن معبود	.4880
	خدا بین چشم از خاص خدا اند	بسوی آن خداوند راهنما اند	.4881
F1017	خدا بین چشم نبود چشم دنیا ست	به دنیا چشم شد آن اهل دنیا ست	.4882

S333	دلّت از جمله‌گی آزاد گردد	خدا بین چشم با تو باز گردد	.4883
	ازین رو حق پرست شد حق پرستان	خدا بین چشم شد با حق پرستان	.4884
	خدا بین گر نشد دل کور سازد	خدا بین چشم دل را نور سازد	.4885
	خدا بین چشم را حق در نمائی ست	خدا بین چشم از چشم خدائی ست	.4886
F1018	نباشی از خدا یک لحظه فاصل	خدا بین چشم بر تو گشت حاصل	.4887
	مجازی چشم شد بر اهل دنیا	خدا بین چشم شد بر اهل عقبا	.4888
	حقیقی چشم باطن باشد از حق	مجازی چشم ظاهر گشت از حق	.4889
	و گر خواهی حقیقی باطنی شو	اگر خواهی مجازی ظاهری شو	.4890
	میان عارفان تو فرد کردی	ز حق این هر دو را گر جمع کردی	.4891
F1019	دلّت زین جمع هر دو گشت خندان	هر دو با تو شد از لطف یزدان	.4892
	گاستان دلّت پر خار باشد	مجازی شد حقیقی گر نباشد	.4893
	نهان باشد ز دل کئی مجازی	اگر باشد حقیقی بی مجازی	.4894
	حقیقی آدمی زین دو سخن گو	اگر باشی که اندر بین هر دو	.4895
	أَوْ أَدْنَى ⁶⁰¹ بین هر دو از خداوند	که این هر دوست قوسین خداوند	.4896
F1020	أَوْ أَدْنَى ⁶⁰² منزلت شد خدائی	اگر گشتی ز اسرار خدائی	.4897

F1020
S334

[84] در بیان شئون الهیه و در ضمن آن بعضی از اسرار می گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	همه باشد شئون ⁶⁰³ ذات مطلق	اگر باشی تو از خاصان آن حق	.4898
	که بی شأن ⁶⁰⁵ ذات او هرگز نباشد	که ذاتش کلّ یوم در شأن ⁶⁰⁴ باشد	.4899

Necm/9. ⁶⁰¹
Necm/9. ⁶⁰²
Rahmân/29. ⁶⁰³
Rahmân/29. ⁶⁰⁴
Rahmân/29. ⁶⁰⁵

	که از شَأْنِ ⁶⁰⁷ خدا شد بر مظاهر	که شَأْنِ ⁶⁰⁶ بر مظاهر گشت ظاهر	.4900
F1021	شعاع شمس همچون در ظهور است	وجود هر مظاهر از شُئُونِ ⁶⁰⁸ است	.4901
	ظهور از نور خود حق گشت پنهان	ظهور نور او شد جمله شد جمله اکوان	.4902
	که خلق جمله اکوان شد ز نورش	مظاهر گشت اکوان در ظهورش	.4903
	عبادت از مظاهر با خدا شد	مظاهر جمله‌گی عبد خدا شد	.4904
	عبادت های مظهر شد به معبود	مظاهر عابد است مظهر که معبود	.4905
F1022	بشو از هستی خود در نهانی	اگر خواهی که مظهر را عیانی	.4906
	عیان باشی خدا باشد نهانی	نهان باشی خدا باشد عیانی	.4907
	حقیقی بحر حق شد در عیانی	چو قطره گشتی اندر بحر فانی	.4908
	حقیقی بحر دان از تو نهان است	به چشمت قطره‌گی اندر عیان است	.4909
	بیرون از بحر گشتی گشتی فاصل	درون بحر گشتی گشتی واصل	.4910
F1023	که مظهر آن خداوند است مطلق	مظاهر ها مقید گشت از حق	.4911
S335	که با آن مظهر مطلق نظر کن	ازین تقید ها رو تو گذر کن	.4912
	به آن مطلق رسیدی از درونی	ازین تقید ها گشتی بیرونی	.4913
	به مطلق کی رسی اندر حجابی	تقیدها به مطلق شد حجابی	.4914
	دری مطلق تو را رو باز گردد	تقیدها ز دل پرواز گردد	.4915
F1024	که آن مطلق بوَد عین العیانی	تقید ها ز دل باشد نهانی	.4916
	نباشد جز ز انسان بهر حیوان	که این عین العیانی شد به انسان	.4917
	که طبع امهات از صافلات است	به آن مانع که طبع امهات است	.4918
	ندانم بی دهانی جز دهانی	ندارم بی زبانی جز زبانی	.4919
	به گفتارم قلم نبوَد ز محرم	درونم را دهانم نیست محرم	.4920

Rahmân/29. ⁶⁰⁶
Rahmân/29. ⁶⁰⁷
Rahmân/29. ⁶⁰⁸

F1025	مثال ذره باشد گفت و من دان	ازین نامحرمان اسرار پنهان	.4921
	ازین نامحرمان گشت است پنهان	درونی آنچه باشد سرّ یزدان	.4922
	کی آن احوال در احوال گنجید	هران شد حال در قالی نگنجد	.4923
	هر آنچه قال واسع گشت میدان	اگر گنجید آن را قال می دان	.4924
	ولی داند که آن کس اهلِ حالی ست	که حال اندر دهان گنجد محالی ست	.4925
F1026	نگنجد در دهان باشد بیرونی	هزاران حال ها اندر درونی	.4926
S336	ز دل ممکن نشد بیرون برآرم	مکان حال باشد قلبِ آدم	.4927
	نشد ممکن بیرون سازم به سحرا	که حالِ آدمی باشد چو دریا	.4928
	کجا ممکن بری بحر از مکانی	که دل باشد به بحر حق مکانی	.4929
	کجا بیرون شود بحر از مکانش	که جای بحر باشد آن مکانش	.4930
F1027	ز دل ممکن نباشد بیرون اسرار	که دل باشد مکان بحر اسرار	.4931
	بیرون باشد ز حرف و صوتِ احوال	به حرف و صوت گنجد نیست احوال	.4932
	ازان بیرون بوَد آن گشت احوال	و آن با حرف و صوت است گشت آن قال	.4933
	مثالِ قطره از دریا بیرون شد	به قدرِ وسع حال از ما بیرون شد	.4934
	دهان از کوزه ممکن نی برآری	که دریا گشت اندر دل قراری	.4935
F1028	نهایت را که باشد حد و غایت	که حال است همچو بحر بی نهایت	.4936
	بیان آن بوَد در دل عیانی	ز امکان خارج است آن را بیانی	.4937
	که نتواند از و سازد بیانی	درون آدمی را شد عیانی	.4938
	تواند کی ازان برجسته گردد	زبان اندر دهانت بسته گردد	.4939
	شعاع است از درون باشد بیرونی	شعاع آن زند از دل بیرونی	.4940

F1029
S336

[85] باز در بیان اسرارِ هو گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

S337	هران داند که هو اندر عیان است	درون بحر هو عالم نهران است	.4941
	بیان آن نباشد جز ز ابکم	درون هو بوَد این جمله عالم	.4942
	ازین بهتر نشد هو را بیانی	که صُمَّ بُغْمٌ ⁶⁰⁹ شد هو را بیانی	.4943
	شدی اسرارِ هو را تو مظاهر	که صُمَّ بُغْمٌ ⁶¹⁰ گردد بر تو ظاهر	.4944
	خداوند است هُوَ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُ ⁶¹¹	مظاهر گشتی از تو هو ست ظاهر	.4945
F1030	خداوند جهان باشد شهودت	که هو مستولی شد اندر وجودت	.4946
	شدی در بحر واجب غرق اکنون	ز امکانی مجازی گشتی بیرون	.4947
	به چشمش جمله یار است نی ز اغیار	هران شد اندرون بحر آن یار	.4948
	نبیند راه جز راه رشاده	خدا بین چشم اگر باشد گشاده	.4949
	نباشد از خداوند لحظه فاصل	خدا بین چشم بر آن گشت حاصل	.4950
F1031	نباشد از خدا یک دم جدائی	هران را چشم شد چشم جدائی	.4951
	به آن روی خدا باشد هویدا	خدا بین چشم کس را گشت پیدا	.4952
	که از چشم خدا رو با خدا شد	ز خود گم گشتی چشمت از خدا شد	.4953
	میان استوا شد بین حاجب	ز ممکن شد بیرون آن شد به واجب	.4954
	نگنجد حال با قال بیانی	که ازین استوا باشد عیانی	.4955
F1032 S338	نباشد با خدا زین راه نزدیک	شود زین استوا دوران نزدیک	.4956
	ازین ره با خدا از واصلانی	که این راه است راه واصلانی	.4957
	ازین حاصل شود راه یزدان	که این راه است راه قریب یزدان	.4958
	که این راه است حیاتِ جاودانی	که این راه است راه آسمانی	.4959
	ز تاریکی به سوی ماه باشد	هران را راه او این راه باشد	.4960
F1033	به پیکان هوا مانند جوشن	که این راه است همچو روز و روشن	.4961

Bakara/18. ⁶⁰⁹

Bakara/18. ⁶¹⁰

Hadid/3. ⁶¹¹

	4962.	که این راه است راهِ خصاگان است	هران از خاص شد اهلِ دل آن است
	4963.	هران شد اهلِ دل دل گشت بیدار	نظر باشد ز حق در دل به هر کار
	4964.	که دل گر زنده شد لطفِ خدا شد	که از لطفِ خدا رو بر خدا شد
	4965.	درون دل شود نور الهی	ببیند جمله اشیا را کماهی
F1034	4966.	وجود آدمی شد لبّ عالم	ازین لبّ است زمین و آسمانی
	4967.	که این لبّ است لبّی از جهانی	درین لبّ است زمین و آسمانی
	4968.	که لبّ است چون ز خلقت مقصد حق	ازین لبّ است ظهور ذاتِ آن حق
	4969.	که این لبّ است مقصد گشت اصلی	عوالم ها ازین لبّ است طفیلی
	4970.	ازین لبّ است عوالم آشکارا	ازین لبّ است معانی در شکارا
F1035 S339	4971.	که این لبّ از خدا باشد محقق	به این لبّ گشت روشن ذاتِ آن حق
	4972.	هران لبّ است از محصولِ خاک است	که آن خاک است آن از نار پاک است
	4973.	هران از نار باشد در هوا شد	هران باشد هوا در زیر پا شد
	4974.	که ناری گشت اندر رو به خسران	که ناری را مدد باشد ز شیطان
	4975.	هران شد ناری از نار آن زیون است	شرارت هایی شیطن آن زیون است
F1036	4976.	دلش در پنجه تقلیبِ شیطن	نباشد کارهایش جز ز خسران
	4977.	هران در پنجه شیطن زیون شد	شرارت های شیطن در نمون شد
	4978.	اگر خواهی ازین باشی خلاصی	ز ناری شو ترابی باش خاصی

F1036
S339

[86] در بیانِ وسوسه گوید و آن اثرِ نار است

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	4979.	اثر از نار باشد اندرون	وَسَاوِس ⁶¹² های شیطنانی درونت
F1037	4980.	وَسَاوِس ⁶¹³ ها همه از سر کشانند	ز علوی سوی سفلی در کشانند

Rahmân/29. ⁶¹²
Rahmân/29. ⁶¹³

	4981	وَسَاوِسٌ ⁶¹⁴ هَا ز رَحْمَانَ دُورِ سَاوِدِ	كِه چِشْمِ جَانِ رَا آن كُورِ سَاوِدِ
	4982	وَسَاوِسٌ ⁶¹⁵ هَا ز دَلِ گِرَدَدِ بِيروُنِي	خِدا رَا نَكْرَ كُنْ تُو از دِروُنِي
	4983	كِه از نَكْرَ خِدا دَلِ زَنَدِه گِرَدَدِ	وَسَاوِسٌ ⁶¹⁶ هَا ز دَلِ بَرِ كَنَدِه گِرَدَدِ
	4984	بِه دَلِ بَاشَدِ وَسَاوِسٌ ⁶¹⁷ دَرِ غِرورِي	نِيابِي از خِدا ذَرِه سَرورِي
F1038 S340	4985	وَسَاوِسٌ ⁶¹⁸ هَا ز دَلِ بَاشَدِ فِرارِي	بِه جَايشِ اَنَسِ حَقِّ يَابَدِ قِرارِي
	4986	دِروُنِ اَيْنِ وَسَاوِسٌ ⁶¹⁹ گِشْتِي مِرَدِه	ز دَلِ سَاوِي بِيروُنِ دَلِ گِشْتِ زَنَدِه
	4987	وَسَاوِسٌ ⁶²⁰ هَا كِه طَبِيعِ وِ نَارِي بَادِ اسْتِ	دَلْتِ رَا اَطْنانِ از آبِ وِ خَاكِ اسْتِ
	4988	بَنِي آدَمِ كِه طَبِيعِ آبِ وِ خَاكِ اسْتِ	بَنِي حِوا بِه طَبِيعِ نَارِ وِ بَادِ اسْتِ
	4989	بَنِي آدَمِ شَدِي شَدِ لُطْفِ وِ اِحْسانِ	بَنِي حِوا شَدِي گِشْتِي بِه خِسرانِ
F1039	4990	ز حِوايِ عِناصِرِ دُورِ گِشْتِي	يَقِينِ دَانِ از بَنِي آدَمِ تُو گِشْتِي
	4991	بَنِي حِوا هِرانِ شَدِ سَفْلياتِ اسْتِ	بَنِي آدَمِ كِه شَدِ از عِلوِياتِ اسْتِ
	4992	بَنِي حِوا فِرزندانِ دُنْيا سَتِ	كِه آن فِرزندانِ دُنْيا شَدِ بِه دُنْيا سَتِ
	4993	بَنِي آدَمِ كِه از آن آسْمانِي سَتِ	ز فِرزندانِ حِوا دَرِ نِهانِي سَتِ
	4994	كِه آن فِرزندانِ حِوا گِشْتِ نَارِي سَتِ	وِ آن فِرزندانِ آدَمِ گِشْتِ خَاكِي سَتِ
	4995	هِرانِ كَسِ گِشْتِ از فِرزندانِ حِوا	دَلشِ رَا مِيلِ بَاشَدِ سَوِي دُنْيا
F1040	4996	ز مِيلِ دُنْيوِي آن گِشْتِ مَحْجُوبِ	ز مِيلِ اِخْروِي بَاشَدِ ز مَحْجُوبِ
	4997	كِه مِيلِ آن بِه دُنْيا گِشْتِ بَسِيارِ	كِه آن بَاشَدِ ز مِرْدانِ جِفا كَارِ
	4998	هِرانِ كَسِ مِيلِ او بَا سَوِي حَقِّ	وِ آن بَاشَدِ بَنِي آدَمِ بِه حَقِّ
	4999	بَنِي آدَمِ ز حَقِّ دَارَدِ نِشانِي	نِشانِ او بُوَدِ دَرِ بِي نِشانِي

Rahmân/29. ⁶¹⁴
Rahmân/29. ⁶¹⁵
Rahmân/29. ⁶¹⁶
Rahmân/29. ⁶¹⁷
Rahmân/29. ⁶¹⁸
Rahmân/29. ⁶¹⁹
Rahmân/29. ⁶²⁰

S341	به زیر سنگ دنیا گشت مسحوق	بنی حوا نشان دارد ز مخلوق	.5000
F1041	ز جان و دل خدا را بنده گردد	ز دنیای دنی دل کننده گردد	.5001
	بشوی از دل تمامی ماسوا را	اگر از جان و دل خدا را	.5002
	رهت شد راست با حق خاموش	ز دل شد ماسوا کئی فراموش	.5003
	که او شد سد راه اندرونت	چو ذره ماسوا باشد درونت	.5004
	ز راه دل خدا را شد وصالی	بزرگان از سوا دل کرده خالی	.5005
F1042	اگر در دل نباشد از فضولی	خدا در دل کند هر دم نزولی	.5006
	ازان بهتر که در گلزار بازی	دلت را از کدورت پاک سازی	.5007
	که عزم جانب افلاک باشد	درونت از کدورت پاک باشد	.5008
	به دل طول امل در دل خلل شد	کدورت حاصل از طول امل شد	.5009
	درونت همچو آب صاف باشد	که از طول امل دل پاک باشد	.5010
F1043	که از طول دل زیر باری ست	که از طول دل خرابی ست	.5011
	که خارستان دل گل دسته گردد	ازین طول امل دل دسته گردد	.5012
	به آن باشد که آن دل سوی دنیا ست	که این طول امل از حب دنیا ست	.5013
	ز دل طول باشد فراری	دلت از حب دنیا پاک داری	.5014
S342	شود حاصل به دل صد اضطراری	که حب آن به دل باشد قراری	.5015
F1044	هران بیرون ز حبش رو به خاک است	که حب آن حجاب راه حق است	.5016
	هران شد در دل سیاه مسدود راهی	که حب آن بود در دل سیاهی	.5017
	ز طبع ناری آدم در زیون است	ز حبش طبع ناری در فزون است	.5018
F1044 S342	[87] در بیان حُبِّ الدُّنْیَا رَأْسُ كُلِّ حَظِیئَةٍ و در ضمن آن بعضی از اسرار گفته می شود		

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	5019	که باشد رَأْسُ كُلِّ ⁶²¹ بر خطائی	چنین فرمود رسول کبریائی
F1045	5020	سر جمله خطاها حُبُّ دُنْيَا ⁶²² ست	ز دل بر کنده شد دل سوی مولا ست
	5021	تمامی در خطارا گشته است سر	خطاها می زند از حبِّ این سر
	5022	که حبِّ این اگر باشد درونت	خطاها سر زند از اندرونت
	5023	سر زاغ مرغ و بط طاوس باشد	همه اجزا به سرها جمع باشد
	5024	طبیعت های بد سائیده گردد	به نا سائیده سر دان جمع گردد
F1046	5025	به سرها جمع شد اعضا بدانی	به سر اعضا شود در زندگانی
	5026	که حبِّ آن سر است دییگر چو اعضا ست	سرش کوبیده باشد مرده اعضا ست
	5027	به سر کوبیده اعضا جمع نبود	اگر جمع است سرش کوبیده نبود
	5028	خلیل الله را شد این ظهوری	هران داند به چشم اوست نوری
S343	5029	که این سرها که از دل قطع کردی	میان مردمان گشتی تو مردی
F1047	5030	که این سرها به دل مآند قراری	همه اعمال ازین ها تار و ماری
	5031	محبت عز و جاه تزیین دنیا ست	که آن طاوس شد در شور و غوغا ست
	5032	محبت از برای خورد و خواب است	چو آن بط است اندر روی آب است
	5033	اگر تو زاغ باشی جفه خواری	اگر باشی چو بط دان لای خوار
	5034	اگر طاوس باشی در غروری	به کبر و عز با تزیین سروری
F1048	5035	که این سرها ز دل کردی نهانی	شدی از آدمان آسمانی
	5036	که این سرها درون توسست پیدا	درون توسست اندر شور غوغا
	5037	که این سرها درون توسست پنهان	ازین سرها نباشی شاد و خندان
	5038	که سرها مادر است اعضا پسر شد	پسرها سوی مادر شد به سر شد
	5039	که سرها گر بود در یک قراری	از و باشد پسرها صد هزاری

el-Münâvî, Feyzû'l-kadîr, c. 3. s. 368. ⁶²¹
A.e. ⁶²²

F1049	پسرها خود به خود معدوم گردد	که سرها از دلت مفقود گردد	.5040
	ازین باشی خلاصی در امائی	اگر خواهی ز لطف حق امائی	.5041
	ازین ها آدمی باشد به خسران	درون آدم این ها گشت چندان	.5042
	رضای آن خدا را اندرون کن	اگر تو آدمی از دل بیرون کن	.5043
S344	دلت شد خانه حق گشت مأمّن	دلت اندر رضایش گشت مسکن	.5044
F1050	که تا باشی ازان تا کوی دلدان	رضای او به جان و دل نگهدار	.5045
	که خود را رو که اندر قرب ربّ کن	رضایش را همیشه رو طلب کن	.5046
	که جز او هرچه از دل می رهاند	رضای او تو را با او رساند	.5047
	شود از دل که غیر او ست منیسی	رضای حق شود با تو انیسی	.5048
	رضایش را به مردم رهبرانند	به راه آن رضا پیغمبرانند	.5049
F1051	که راه مسلکش راه هدا شد	هران کس در رضای آن خدا شد	.5050
	به اثر حضرت پیغمبران است	هران کس بر رضای حق روان است	.5051
	ز راه آن خداوند گشت آن دور	هران کس از رضایش گشت مهجور	.5052
	رهی شد بی رضایش کی رساند	رضای حق خدا را می رساند	.5053
	خدا را تو شوی مردی گزینی	اگر خواهی رضای حق گزینی	.5054
F1052	خدا را می روی راه رضا رو	اگر تو ره روی راه خدا رو	.5055
	میان مردمان آن گشت کامل	رضایش را که شد از جان وز دل	.5056
	ز حق نبود تو را یک لحظه فاصل	اگر راه رضایش گشت حاصل	.5057
	هران شد بر اطاعت شد رضا جو	رضایش از اطاعت های او جو	.5058
S345	شود شیطانی باشد در هوایش	مخالف گر شوی نبود رضایش	.5059
F1053	رضای حق شود با چشم نوری	رضای حق شود در دل سروری	.5060
	که از راه رضایش با خدا شد	که راه عارفان راه رضا شد	.5061
	هران شد منحرف آن گشت شیطان	هران کس بر رضا شد گشت انسان	.5062

	5063	که شیطان از رضای حق جدا شد	که آدم بر رضای آن خدا شد
	5064	هران آدم بود آن شد به رحمان	هران آدم نشد آن شد به شیطان
F1054	5065	رضای حق بود داروی دردان	انیس و مونیس است با مستمندان
	5066	رضای حق که چون آب حیات است	ازان نوشید هر که در حیات است
	5067	رضای حق که چون باد بهار است	گلستانش همیشه سبزه زار است
	5068	رضایش همچو باران است به نیسان	که در بین صدف در شد نمایان
	5069	رضایش شد حیات جاودانی	سعادت گشت در هر دو جهانی
F1055	5070	به هر کاری رضایش متصل شد	محقق با خدا شد کی فاصل شد
	5071	رضایش بهر خاصان تاج سر شد	از آن خاصان حق از جمله بر شد
S345 SFVI		[88] در بیان اخلاص گوید⁶²³	
		هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن	
	5072	هران از خاص شد آن است پر اخلاص	که از اخلاص آدم گشت از خاص
	5073	که از اخلاص یابد آدمی زاد	هران را نیست اخلاص نیست از زاد
S346	5074	اگر اخلاص باشد اندرونی	درون بهتر بود از آن بیرونی
F1056	5075	اگر اخلاص شد از خاص باشد	درون نبود اگر کی خاص باشد
	5076	که اخلاص جاذب لطف خدا شد	که اخلاصت به سویش رهنما شد
	5077	که اخلاص تو باشد آسمانی	خلاص شد ز دل پیچ ریسمانی
	5078	که اخلاصی شدی از سویی یزدان	ازان باشد همه کارت به سامان
	5079	که اخلاص اندرون دل نهان کن	که عزمت با خداوند جهان کن
F1057	5080	هران کس عزم او شد سوی آن حق	ز سوی حق بود کارش به رونق
	5081	هران کس گشت او از پاک دل ها	که خاری آن بود بیرون ز گل ها
	5082	گلستان دلش شد سبزه زاری	ازان گل بوی خوش شد صد هزاری

⁶²³ در بیان اخلاص گوید SF, S: - F

	مشام جان ز بویش شد معطر	5083
	ازل را از ابد فرقی نباشد	5084
F1058	ازل عینی ابد باشد که این دان	5085
	اگر تو در گلستان خدائی	5086
	درون آینه مرئی ست رائی	5087
	یکی بحرست از بحر حقیقت	5088
S347	که یک بحر است امواج هزاران	5089
F1059	هزاران قطره از امواج ظاهر	5090
	وجود قطره ها از موج باشد	5091
	همه یک بحر باشد در عیانی	5092
	خداوند جهان باشد حقیقت	5093

[89] در بیان پرده ماسوا گوید

F1059
S347

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	درون دل سوا باشد چو ذره	5094
	شود راه خدا آن ذره پرده	
F1060	درون پرده باشد آدمی کس	5095
	از آن پرده شود محجوب آن کس	
	که آن پرده مثال ابر باشد	5096
	به روی آفتاب آن پرده باشد	
	که آن پرده ز دل ها گشت بیرون	5097
	چو آن ماه از خسوف آن گشت بیرون	
	که پرده شد به ماه دل خسوفی	5098
	ز رفعتش شد جلی ماه از خسوفی	
	محبت شد به دنیا پرده آن است	5099
	ز دنیا کند دل بی پرده آن است	

F1061
S347

[90] در بیان محبت دل به سوی خداوند جَلُّ ذِکْرَه

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	محبت شد به سوی آن خداوند	5100
	که جان آدمی شد سوی حق بند	
	محبت اندرون صاف سازد	5101
	درون را ز غش آن پاک سازد	

S348	رسائند آدمی را قرب باری	محبت سازد اندر دل قراری	.5102
	هران شد بی محبت دل به فسق است	که راه آن محبت راه عشق است	.5103
	که آن شد بی محبت در غوائی ست	محبت اندرون با حق هوائی ست	.5104
F1062	نشد در دل محبت دل چو کور است	که در دل شد محبت دل چو طور است	.5105
	ازان شد حق پرستان شاد و خندان	محبت شد رهی آن حق پرستان	.5106
	که از آن عارفان در غرق نور است	محبت اندرون دل سرور است	.5107
	هران روشن دل است از واصلان است	محبت مسلک روشن دلان است	.5108
	که جانش زنده شد آن شد به جانان	محبت هر که را شد زنده شد جان	.5109
F1063	بیابد از خدا بسیار لذت	هران کس از محبت یافت لذت	.5110
	هران شد خاص با اخلاص گردد	محبت در دل است از خاص گردد	.5111
	به کام دل بقا بالله چشائند	محبت در فنا فی الله رسائند	.5112
	که باشد دل ازان مانند گوهر	محبت شد به دل دل شد منور	.5113
	هران شد بی محبت دل سیاهی ست	محبت اندرون دل چو ماهی ست	.5114
F1064	اگر نبود محبت دل پر از خس	محبت شد به دل دل شد مقدس	.5115
	محبت دان طریق واصلان است	محبت دان که راه عارفان است	.5116
S349	که جان و دل درون پرده باشد	هران کس بی محبت مرده باشد	.5117
	محبت آن بود از سوی باری	هران کس را که باشد میل یاری	.5118
	درونش بهتر است ازان بیرونی	هران کس را محبت شد درونی	.5119
F1065	بیرون است پای استعداد از گل	هران کس را محبت گشت از دل	.5120
	بود حیوان که دور است او ز یاری	هران کس از محبت گشت آری	.5121
	که اندر قلب او صد شور غوغا ست	هران کس را محبت سوی دنیا ست	.5122
	درون آن گلسستان نگار است	هران کس عاکف کوی نگار است	.5123

	هران کس شد مُجِبِّ 624 آل حیدر	.5124
F1066	به فهمد معنی قرآن و یاسین	.5125
	محببت شد درون اغیار نبود	.5126
	وجود آدمی شد از محبت	.5127
F1067	که آن را مرده دان شد بی محبت	.5128
	هران شد با محبت زنده دل شد	.5129
	هران را شد محبت بختیار است	.5130
	هران را شد محبت اهل عقبا ست	.5131
S350	هران هران را شد محبت شد ز یزدان	.5132
F1068	هران را شد محبت اهل خاکی ست	.5133
	هران شد بی محبت او ز ناری ست	.5134
	هران شد بی محبت مثل باد است	.5135
	هران شد بی محبت رو به دنیا ست	.5136
F1069	هران شد بی محبت شد ز حیوان	.5137
	که از طبع خدائی شد درونی	.5138
	طبع تو باشد طبع خاکی	.5139
	اگر باشد که طبع ناری	.5140

F1069
S350
G36b

[91] در صفتِ ملکِ بدخشان گوید

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

.5141 درونت گر شود چون در رخشان شود روی تو چون لعل بدخشان

Şûrâ/23. 624
Şûrâ/23. 625
Hûd/50. 626

F1070	بدخشانی مثالِ جان لعل است	5142	که در ملکِ بدخشان کان لعل است	5142
	مناظر خوش بوَد در دل صفایش	5143	بدخشان را بوَد صافی هوایش	5143
	ز کوهستان در دل سرور است	5144	که لعل ⁶²⁷ و لاجورد از او ظهور است	5144
	ز آبادی شود دایم بر آباد	5145	که نیم پای تختش فیض آباد	5145
S351	که نامِ آن دل است از فیض آباد	5146	ز آبادی شود دایم بر آباد	5146
F1071	ز اولِ نامِ او باشد چنین است	5147	که نامِ فیض آباد جوزگون است	5147
	که آن خرقه محبوی باری	5148	مشرف شد ز روی بختیاری	5148
	مدامی فیض حق باشد به مزداد	5149	ز جوزگون بشد آن فیض آباد	5149
	آن است با خدا از دوستانی	5150	بی مکان ناصر خسرو بدانی	5150
	شرف یابی ز ایشان شد به کنیز	5151	که ایشان مؤمن است مدفون به کنیز	5151
F1072	برای بی کسان باشد غیائی	5152	به فیض آباد خواجه میر غیائی	5152
	زیارت آن که کرد شد در آمانی	5153	به خانواده شد حضرتِ گلانی	5153
	که روضه چون صدف شد جسم چون درّ	5154	که جسم شان بوَد در روضه مستور	5154
	ز روی باطنی اندر آیان اند	5155	به ظاهر گرچه از مردم نهان اند	5155
F1073	ببیند از خدا راه راه رشاده	5156	هران را چشم باطن شد کشاده	5156
	تصرف شد ز روح آن شد ز احرار	5157	تصرف هاز روحانی ست ای یار	5157
	درون شهر دل چون جانی باشد	5158	هر آنچه کس تربیه روحانی باشد	5158
	نباشد گفتن آن در بیانی	5159	تصرف های روح باشد عیانی	5159
	که روی دل به سوی آن خدا شد	5160	تصرف های روحانی نما شد	5160
S352	که جزئی گشت با کئی مظاهر	5161	تصرف های کئی گشت ظاهر	5161
F1074	ز اجزا گشت ظاهر سرّ مولا	5162	که کئی بوَد شد سوی اجزا	5162
	نهانی کئی اجزا در عیان است	5163	که اجزا ظاهر است کئی نهان است	5163

	5164.	اگر خواهی ازین اجزا عیانی	ز جزئی شو نهان کلی عیانی
	5165.	اگر تو با نشان در یک نشانی	شدی گر بی نشان در هر نشانی
	5166.	گر ز اسماء بر مسما گشته ئی	جز مسما هرچه زان به گذشته ئی
F1075	5167.	به اسما آن که باشد در صفات است	مسما را بود در بحر ذات است
	5168.	ز اسماء تا مسما فرق بسیار	درین بین است ابراران و اخیار
	5169.	ز اسما تا کنار بحر ره شد	مسما را درون بحر ره شد
	5170.	به اسما شغل باشد با اراده	مسمائی شوی شد بی اراده
	5171.	گر تو با مسما گشتی بحری	به اسما را شدی گشتی تونهری
F1076	5172.	همه عالم بود مظهر به اسما ست	مسما جامع این جمله اسما ست
	5173.	مسما را اگر گشتی تو مظهر	ز جمله حق نماید با تو اظهر
	5174.	حقیقت بر تو گردد آشکارا	باشد جز خداوند آشکارا
	5175.	حقیقت بر تو گر باشد شهودی	به جز واجب نبینی یک وجودی
S353	5176.	حقیقت را چنین کردم بیانی	خدا سازد تو را عین العیانی
F1077	5177.	که هستی حقیقی جلوه گر شد	مجازی هستی ها از خود مفر شد
	5178.	همه باشد که از چشم تو مفقود	حقیقی جلوه گر باشد که معبود
	5179.	ز خود گم گشتی حق شد در عیانی	همه شد نیست خدا شد در عیانی
	5180.	چو قطره گشتی اندر بحر آن یار	در و دیوار جمله گشت دیدار
	5181.	تمنایی دلت باشد خصولی	نباشی از خدا یک دم فصولی
F1078	5182.	ز لطف حق مرا احسان حق شد	ز احسان خدا بر ما سبق شد
	5183.	دیار ما ست در ملک قطاغن	ز چال ⁶²⁸ و ⁶²⁹ خاتقاهیم از قطاغن
	5184.	که مسقط رأس به گنیز در بدخشان	که من شش ماهه بودم در بدخشان

	5185	پس از شش ماهه گشتم خانقاهی	به نزد قوم و خیش ⁶³⁰ و اقربائی
	5186	پس ⁶³¹ از چند سال از ملک و دیاری	بیرون کشتیم روم شد اختیاری
F1079	5187	به شهر روم کردیم ما قراری	که در این شهر شد احسان باری
	5188	که نام شهر استانبول باشد	مقر پای تخت روم باشد
	5189	بُودَ دَارُ الْخِلَافَةِ الْعَلِيَّةِ	شود محفوظ ز آفات و ⁶³² البلیه ⁶³³
	5190	که دار السلطنت باشد به اسلام	که شد دَارُ الْخِلَافَةِ بهر این نام
S354	5191	شود دَارُ الْخِلَافَةِ در امانی	به زیر سایه شاه جهانی
F1080	5192	خداوند ز آفات نگهدار	به حق مصطفی و آلِ أَطْهَارِ ⁶³⁴
F1080 S354	[92]	در بیان آفاق ⁶³⁵ و انفس و آنچه به این ها متعلق است از اسرار حق سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى گوید ⁶³⁶	

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	5193	همه خلق خدا باشد که آفاق	که مشهود از خدا شد جمله آفاق
	5194	هران چه باشد آن مشهود ظاهر	که آفاق ⁶³⁷ باشد از مظاهر
	5195	هران ظاهر بود آفاق ⁶³⁸ دانی	در آفاق ⁶³⁹ بود انفس نهانی
F1081	5196	اگر آفاق ⁶⁴⁰ گشتی گشتی ظاهر	درون انفسی معنی ست ظاهر
	5197	همه عالم بدان آفاق ⁶⁴¹ باشد	که از آفاق ⁶⁴² به انفس راه باشد
	5198	هران آفاق ⁶⁴³ شد از حجاب است	هران شد انفس آن بی حجاب است

⁶³⁰ قوم و خیش F: خیش و قوم S, G

⁶³¹ پس S, G: F

⁶³² و SF, S, F -: G

⁶³³ البلیه F: بلیه SF, G

⁶³⁴ Ahzâb/33.

⁶³⁵ Fussilet/53.

⁶³⁶ گوید F -: SF, S

⁶³⁷ Fussilet/53.

⁶³⁸ Fussilet/53.

⁶³⁹ Fussilet/53.

⁶⁴⁰ Fussilet/53.

⁶⁴¹ Fussilet/53.

⁶⁴² Fussilet/53.

⁶⁴³ Fussilet/53.

	هران دل بسته شد در قیدِ آفاق ⁶⁴⁴	.5199
	که آفاق ⁶⁴⁵ است این جمله جهانی	.5200
F1082	که از انفس طریقِ خاصگان است	.5201
	اگر در ظاهری آفاقی ⁶⁴⁶ مانی	.5202
	ز آفاقی ⁶⁴⁷ در انفس گشتی اکنون	.5203
	ز آفاقی ⁶⁴⁸ بر انفس آن گذر کرد	.5204
S355	هران شد انفسی او بر مسماست	.5205
F1083	به انفس هر که شد شد از درونی	.5206
	که آفاقی ⁶⁵¹ نظر سوی جهات است	.5207
	به آفاقی ⁶⁵² شدی از اهلِ قالی	.5208
	که آن انفس ز آفاقی ⁶⁵³ نهانی ست	.5209
	هران آفاقی ⁶⁵⁵ شد رو سوی دنیا ست	.5210
F1084	که آفاق ⁶⁵⁶ است وجودِ جمله عالم	.5211
	به آدم گشت جمع هر دو از حق	.5212
	که سرّ هر دو شد مشهود آدم	.5213
	ز آفاقی ⁶⁵⁷ که آدم انفسی شد	.5214

Fussilet/53. ⁶⁴⁴
Fussilet/53. ⁶⁴⁵
Fussilet/53. ⁶⁴⁶
Fussilet/53. ⁶⁴⁷
Fussilet/53. ⁶⁴⁸
Fussilet/53. ⁶⁴⁹
Fussilet/53. ⁶⁵⁰
Fussilet/53. ⁶⁵¹
Fussilet/53. ⁶⁵²
Fussilet/53. ⁶⁵³
Fussilet/53. ⁶⁵⁴
Fussilet/53. ⁶⁵⁵
Fussilet/53. ⁶⁵⁶
Fussilet/53. ⁶⁵⁷

	5215	ز آفَاقِی ⁶⁵⁸ بر انفس رو گذر کن	که صنعِ قدرتِ حق را نظر کن
F1085	5216	که تا گردد خدا اندر عیانی	که تا ظاهر شود سرّ نهانی
	5217	هران کس گشت اندر استوایش	که آن آفَاقِی ⁶⁵⁹ و انفس شد سوایش
	5218	هران که اندرونش این دو جمع است	میان عارفان مانند شمع است
	5219	که جمع هر دو باشد جمع بحرین	مقام آن بُوَد در بین قوسین
S356	5220	که هر دو جمع شد از سوی آن حق	که آن باشد ز مردی واصلِ حق
F1086	5221	که جمع هر دو شد اندر شهودت	ز حق گردد تو را نبود وجودت
	5222	وجود هر دو کون گردد مجازی	شود ظاهر حقیقت بی مجازی
	5223	اگر در کون مآندی در مجازی	بیرون از کون گشتی بی مجازی
	5224	حقیقی گشت انسان کون جامع	حقایق گشت بر انسانی لامع
	5225	هران که آدمی شد شد ز انسان	هران انسان شد ز حیوان
F1087	5226	هران انسان بُوَد جامع بر اجزاست	هران جامع بُوَد بر کلّ اسماست
	5227	که آفَاقِی ست آن از امهات است	میان چهار عناصر بسته پاهست
	5228	که انفس روی او شد سوی آباء	که آباء بُوَد رو بر مسماء
	5229	هران آبائی باشد شد بر افلاک	که خاص از امت آن شاهِ لَوَای ⁶⁶⁰
	5230	میان انفس و آفاق بَرزَخ ⁶⁶¹	که هر دو کشف شد بر اهل بَرزَخ ⁶⁶²
F1088	5231	و آن بَرزَخ ⁶⁶³ که خطّ استوائی ست	میان حاجبین اندر قراری ست
	5232	یکی آفَاقِی ⁶⁶⁴ باشد دیگر انفس	میان هر دو شد اسرار و کن قس
	5233	که انفس گشت از آفَاقِی ⁶⁶⁵ اجمال	که آفاق است آن تفصیلِ اجمال

Fussilet/53. ⁶⁵⁸

Fussilet/53. ⁶⁵⁹

Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, c. 1. s. 45. ⁶⁶⁰

Rahmân/20. ⁶⁶¹

Rahmân/20. ⁶⁶²

Rahmân/20. ⁶⁶³

Fussilet/53. ⁶⁶⁴

Fussilet/53. ⁶⁶⁵

		5234	که آن اجمالِ آدم شد یقین دان	درین اجمالِ تفصیل گشت پنهان
S357		5235	که اجمال است ز تفصیلش خلاصه	خلاصه شد هران کس شد ز خاصه
F1089		5236	هران شد روی او با سوی اجمال	که اجمالش ز تفصیل یافت کمال
		5237	که اجمال روی شد با سوی وحدت	هران شد رو به تفصیل شد به کثرت
		5238	که تفصیل رو بود با خلق و عالم	که اجمال روی شد بر سوی آدم
		5239	اگر آدم بود اندر میانه	کجا باشد حقیقت در عیانه
		5240	ز خود بی خود شود آدم به هر گاه	شود با حق که حق با اوست هم راه
F1090		5241	که آفاقی ⁶⁶⁶ به ظاهر گشت اکبر	ز روی باطنی شد انفس اکبر
		5242	که آفاقی ⁶⁶⁷ به سوی خلق باشد	که انفس رو به سوی حق بباشد
		5243	که این هر دو بود از بهر آن کس	که ظاهر باطن هر دو جمع شد بس
		5244	ز طبع اب و ام این هر دو حاصل	که هر دو یک نشد آن شد ز فاصل
		5245	که انسان نسخه کبرا ست از حق	ز کبرائی بود محبوب آن حق
F1091		5246	که انسان اکمل است از هر مظاهر	که باشد مظهر باطن و ظاهر
		5247	که آن اسرار انسانی عیان است	همه عالم درون آن نهان است
		5248	هران ز اسرار انسان گشت آگاه	درون ملک دل باشد که آن شاه
		5249	به آفاقی ⁶⁶⁸ نظر کن گیر عبرت	ازان حاصل شود چشم بصیرت
S358		5250	به سوی انفسی آفاقی ⁶⁶⁹ راهی ست	در این ره آن که باشد او به راهی ست
F1092		5251	ز کثرت سوی وحدت راه باشد	به کثرت آن که شد گمراه باشد
		5252	اگر گشتی به سوی وحدت حق	همیشه باشی اندر وحدت حق
		5253	که اندر وحدتش دل شاد گشتی	که از تفریقه ها آزاد گشتی
		5254	که در دل تفریقه مانند خواری ست	بیرون ز دل شود دل گلزاری ست

Fussilet/53. ⁶⁶⁶
Fussilet/53. ⁶⁶⁷
Fussilet/53. ⁶⁶⁸
Fussilet/53. ⁶⁶⁹

	به گلزار حقیقی رو درون شو	.5255
F1093	هران شد انفسی گلزار باشد	.5256
	هران آفاقی ⁶⁷¹ شد رو شد به کثرت	.5257
	آنچه در آفاق به انفس آن بود	.5258
	شمه سازم که از انفس بیان	.5259
	سرت شد آسمان پایت زمین است	.5260
F1094	که رویت روز روشن از خدائی ست	.5261
	دلت شد آفتاب در اندرونی	.5262
	زبانت با دهان نون وَالْقَلَم ⁶⁷³ دان	.5263
F1095	سرت باشد حمل گردن که ثور ست	.5264
S359	سرطان بین هر دو منکبین دان	.5265
	که معده سنبله باشد یقین دان	.5266
	مئانه عقرب است ران برج قوس است	.5267
	که پایت حوت باشد ای برادر	.5268
F1096	که دو روی تو بدر قمر شد	.5269
	که بین هر دو رو شد پشت بینی	.5270
	[قصیده]	
	زهل باشد جگر شیش مشتری دان	.5271
	که زهره با دو کرده گشت مریخ	.5272
F1097	میان حاجبین مژگان عطارد	.5273
	دلت شمس است آن خورشید رخشان	
	دو پستان هر دو لب را زهره میدان	
	که رویت را برو بدر قمر دان	

Fussilet/53. ⁶⁷⁰

Fussilet/53. ⁶⁷¹

Fussilet/53. ⁶⁷²

Kalem/1. ⁶⁷³

Kamer/1. ⁶⁷⁴

	5274	که مویت شب بؤد رویت نهاری ست	که هر دو چشم باشد نور سبحان
	5275	درون مردمک انسان باشد	که آن انسان بؤد از سرّ رحمان
	5276	سرت شد کوه قاف ناف تو مکه	که قلبت کعبه شد از بیت یزدان
	5277	که عقل عنقا بؤد سیمرغ جانت	که جسمت شد ز حق روحت ز یزدان
F1098	5278	ز محراب سجود است بین قوسین	به آن سجده نکرد آن گشت شیطان
	5279	دو گوشت صور اسرافیل باشد	صدا را بشنود از گوش همه دان
S360	5280	که موی روی سر شد بیست هشت حرف	که این باشد حروف حرف قرآن
	5281	درون این دهانت سیو و حرف	که آن شد از خدا سیو و دو دندان
	5282	درون قلب شد عرش خداوند	به عرشش مستوی باشد که رحمان
F1099	5283	که صدرت گشت کرسی از خدا شد	که در آن کرسی اسرار خدا دان
	5284	که رویت گشت از مرآت آن حق	به آن مرآت نما شد وجه رحمان
	5285	که چشمان تو ما زاغ البصر شد	به روی آن خدا چشم حیران
	5286	که خونت شد هوا لحم تو خاک است	جواهر ها که مغز استخوان دان
	5287	که باشد استخوانت کوه و معدن	جواهر ها که مغز استخوان دان
F1100	5288	درونت باطن است بیرونی ظاهر	ازین دو سر ها باشد نمایان
	5289	رطوبت اندرون است آن بؤد آب	که رگ هایت بؤد انهار رحمان
	5290	که رگ ها شد درون بحر دل صب	ز حق باشد که آن دل بحر یزدان
	5291	سرت با هر دو رویت شد محمد	که رویت شد علی آن شیر یزدان
	5292	که هر دو چشم می باشد امامین	یکی باشد حسن دیگر حسین دان
F1101	5293	که سر پوش دو چشمت فاطمه شد	که آن خَیْرُ النِّسَاءِ ⁶⁷⁵ العالمین دان
	5294	سرت شد چهار ترک آن چهار یار است	به تخت دین خلیفه جا نشینان
S361	5295	که بینی باشد آن های دو چشمک	که آن های هویت رو دهان دان

	5296.	دو ابرو شد ز قوسین خدائی	که پشت بینی خط استوا ⁶⁷⁶ دان
	5297.	که بدرت گشت شق از استوایت ⁶⁷⁷	که آن شق القمر ⁶⁷⁸ شد نیک دان
F1102	5298.	دو لب شد بر دهانت را معکوس	که هر دو بآء باب است تو یقین دان
	5299.	الف شد پشت بینی بالبت شد	که هر دو بآء را باب دهان دان
	5300.	درون این دهان است سی و دو حرف	زیانت را ز سوی حق قلم دان
	5301.	که باشد قامت طوبی و جنت	که باشد اندرونت طور رحمان
	5302.	درون دل بود بیت المقدس	مقدس بیت باشد بیت یزدان
F1103	5303.	درادر طور دل شو همچو موسی	طلب از طور دل کن وجه رحمان
	5304.	که عقل از جبرائیل وهم است ز شیطان	که الهام است از سوی ملک دان
	5305.	که ترکیبت ز اجزا گشت تکمیل	که این ترکیب اجزا گشت انسان
	5306.	که علم و عقل شد از جانب روح	که جهل و حمق شد از نفس و شیطان
	5307.	پدر شد آسمان مادر زمین است	ازین ها شد خلاصه آدمی دان
F1104	5308.	به هر دست تو پنج انگوشت باشد	خدا کرد است پنج وقت در تو پنهان
	5309.	که آن پنج است از آل عبا است	که آن پنج است ز محبوبان یزدان
S362	5310.	میان پنج چهارده بند باشد	دیگر سه بند به کف مرقوم ز حق دان
	5311.	که این سه با چهارده گشت هفده	که فرض از هفده رکعت شد نمایان
F1105	5312.	که بندان چهارده با پنج انگوشت	که بسم الله حروفش گشت تابان
	5313.	میان کف راست هژده مرقوم	و آن هژده هزار از علمین دان
	5314.	رقم ها بر کف مرقوم باشد	میان کف چپ هشتاد یک دان
	5315.	و آن هژده کنی هشتاد یک جمع	نود نه شد صفات ذات یزدان
	5316.	که این ها در قوایت جمع باشد	ازین جاهل شدی آن است ز خسران

Tâhâ/5. ⁶⁷⁶
Tâhâ/5. ⁶⁷⁷
Kamer/1. ⁶⁷⁸

F1106	ز تو پوشیده شد اسرار انسان	ظلومی وز جهولی گشتی حیوان	.5317
	ازین پا بندی ها گشتی به خسران	میان چهار عناصر گشتی پا بند	.5318
	ز افلاکی شدی در قریب یزدان	ز حکم چهار عناصر گشتی بیرون	.5319
	سر و پیشانی هر دو روست فرقان	که هر دو کف بود تورات و اینجیل	.5320
	میان هر دو شد اسرار قرآن	دو روی استوا باشد زبوری	.5321
F1107	لبت باب است که باب ابّ جدّ دان	دو سوراخ که بینی های هوز	.5322
	که در تو جلوه گر اسرار قرآن	حقیقت را توئی قرآن ناطق	.5323
	به صورت آدمی در معنی حیوان	که از اسرار خود باشی تو جاهل	.5324
S363	که اسرار خدا باشی یقین دان	حقیقت را توئی اسرار آن حق	.5325
	ا زین مسدود راهت گشتی حیران	ظلومی شد جهولی سدّ راهت	.5326
F1108	که از جهلت شدی در بعد خسران	خدا باشد ز جمله با تو نزدیک	.5327
	بُودَ سَبْعُ الْمَثَانِي ⁶⁸⁰ اَمْ قرآن	خطوط روی تو سَبْعُ الْمَثَانِي ⁶⁷⁹ ست	.5328
	تو را مکشوف گردد سرّ قرآن	ز آفاقی به انفس راه یابی	.5329
	میان مردمان است کامل انسان	هران خود را ز آفاق انفسی کرد	.5330
F1109	که از بند خود شو کئی پنهان	اگر خواهی خدا را دید عیانی	.5331
	به چشمت شد نما آن وجه رحمان	اگر از هستی می باشی بیرونی	.5332
	که چشمانت بود کفین میزان	که پشت بینی شد خطّ صراتش	.5333
	بود کفین ز قسط حق نمایان	میان هر دو ابرو قسط حق شد	.5334
F1110	یکی دنیا و دیگر آخرت دان	دو رو باشد برای آدمی زاد	.5335
	درین بین است رضای ذات یزدان	میان هر دو رو شد استوائی	.5336
	بود در بین واجب بین امکان	میان هر دو اسرار خدا شد	.5337

Fātiha/1-7. ⁶⁷⁹
Fātiha/1-7. ⁶⁸⁰

	5338	که از اسرار خود آن گشت آگاه	به اقلیم دلش آن گشت سلطان
	5339	زبان باشد که از اجسام معنی	معانی جان جسم است تو یقین دان
F1111 S364	5340	که حرف و صوت معنی را لباسی ست	درون کسوه شد معنی انسان
	5341	که حرف و صوت باشد چون غلافی	درون این غلاف است تیغ و بران
	5342	به الفاظ آن که شد بسته به قشر است	هران با مغز بسته گشت خندان
	5343	دهان باشد تو را آن حوض کوثر	کلام تو بود آن آب حیوان
	5344	هران آب کلام تو بنوشد	حیات دائمی یابد ز حق دان
F1112	5345	هران کس نیست او از ابن آدم	بنی حوا بود شیطانی است آن
	5346	ز قوسین خدا باشد وقوفت	به او ادنا شوی آگاه ز یزدان
	5347	که پیشت شرق و پس گشت است مغرب	که راستت را جنوب چپ را شمال آن
	5348	ز ناف تا پایان عوالم سفلیات است	ز ناف تا سر عوالم علوی بر خوان
	5349	خدا خلق کرد تو را بر صورت خود	که این صورت بود مظهر به رحمان
F1113	5350	خدا باشد منزله دان ز صورت	که صورت را مظاهر با خدا دان
	5351	که سی صد شست اعضا استخوانهرانت	که سی صد شست دروج آسمان دان
	5352	ز آدم تا به خاتم در تو جمع است	توئی از نسخه کبرای یزدان
	5353	تنت حیوان و مویت شد نباتات	روح شَمْسِ الضَّحٰی ⁶⁸¹ خورشید تابان
	5354	که موی تو ست وَاللَّيْلِ ⁶⁸² صوره حق	درونست طور سینا خدا دان
F1114 S365	5355	حقیقت خلقت از عالم تو باشی	حقیقت را توئی اسرار قرآن
	5356	که از خود گشتی واقف آدمی تو	اگر واقف نباشی گشتی حیوان
	5357	نتیجه جمله از عالم تو باشی	درون این نتیجه جمله پنهان
	5358	همه عالم تو را اجزا ست بی شک	هران با شک بود آن شد ز خسران

	ز تو پیدا ست آنچه اوست پنهان	تو باشی جامع جمله جهانی	5359
F1115	مظاهر اکملش گشت است انسان	همه عالم مظاهر باخدا شد	5360
	درون آن پر است لؤلؤ ز مرجان	عوالم های انسانی چو بحر است	5361
	که از باطن شوی در قرب یزدان	ز ظاهر باطنت را راه باشد	5362
	ز ظاهر شد به باطن راه پنهان	ز آفاق راه شد در ظاهر تو	5363
	ز ظاهر کردی گم گشتی به صبحان	ز آفاق راه شد در ظاهر تو	5364
F1116	طبیعت های علوی شد ز رحمان	طبیعت های سفلی امهات است	5365
	شدی اندر طبیعت مثل حیوان	طبیعت های سفلی گشتی بر تو	5366
	طبیعت علوی شد شد طبع رحمان	طبیعت های علوی آن ز اب است	5367
	و آن مادر عناصر اربعه دان	طبیعت های سفلی شد ز مادر	5368
	طبیاع های هر دو شد نمایان	عناصر مادران آبائی فلک شد	5369
F1117	مکان تو بود در نار سوزان	اگر در بند عنصر گشتی بندی	5370
S366	شدی افلاکی گشتی خاص انسان	اگر گشتی ز عنصر ها خلاصی	5371
	پدر را آسمان ها نیز میدان	عناصر جملگی شد مادرانت	5372
	به مادر گشتی سد راه پدر دان	که مادر ها پدر را سد و بند است	5373
	رهت شد راست با سوی پدر دان	ز قید این عناصر گشتی بیرون	5374
F1118	نمیه‌گر شود اخلاق شیطان	فرشته گشت اخلاق حمیده	5375
	طبیعت های سفلی مادری دان	طبیعت های علوی از فلک شد	5376
	ببردی کوی وحدت را ز میدان	تو را با آن پدر شد آشنائی	5377
	شود این هر دو رو چون درد خندان	ز لطف حق دلت مسرور باشد	5378
	ازین خدین شد خورشید رخشان	که خدین تو باشد مثل خورشید	5379
F1119	که میل عز و جاهت از هوا دان	غضب کبر و غرور این طبع نار است	5380
	تواضع مسکننت از خاک میدان	که طبع علم و حالت شد ز آب است	5381

	هران شد ناری تابع شد به شیطان	5382	که عصیان سرکشی از طبع ناری ست
	که آن است بنده از خاص رحمان	5383	هران کس طبع او از آب و خاکس است
	که آن باشد درون ملک انسان	5384	هران کس گشت از فرزند آدم
F1120 S367	هران در امهات است نیست انسان	5385	عناصر هم موالد امهات است
	حقیقی آن بود از آدم انسان	5386	هران زین امهات آن گشت بیرون
	پدر ها فاعلات از سوی یزدان	5387	قواب امهات آمد یقین دان
	فواعل عقل و جان است تو یقین دان	5388	قوابل صورت نفس است بدانی
F1121	بیرون از امهات آن گشت انسان	5389	درون امهات است آن ز حیوان
	به صورت آدمی در معنی حیوان	5390	اگر باشی درون امهاتی
	هران انسان بود در طبع رحمان	5391	هران حیوان بود در طبع نفس است
	ز اسرار خدا باشی یقین دان	5392	اگر باشی ز فرزند آسمانی
	نشد از ابن آدم او ست حیوان	5393	هران شد از کتاب خویش محبوب
F1122	بود فرزند خالص او به شیطان	5394	هران کس اندرون نار و باد است
	که آن ره رو بود در راه انسان	5395	هران کس طبع او از آب و خاک است
	ترابی مظهر است بر نفخ رحمان	5396	هران در طبع خاک است او ترابی ست
	که بر آن منکشف اسرار قرآن	5397	ترابی آن که شد از پاک دل شد
	درون بحر آن لؤلؤ ز مرجان	5398	ترابی آن که شد از بحر حق است
F1123	ترابی از خدا شد سر پنهان	5399	هران باشد ترابی شد به آن حق
S368	حیابت شد به روی بحر یزدان	5400	درون بحر آن عالم حباب است
	حبابی آب از باد است نمایان	5401	درون آب اگر از باد باشد
	هران مقلوب باد است شد به خسران	5402	ز طبع نار آب مقلوب به باد است
	هران در شاه راه است شد به یزدان	5403	ز طبع خاکی باشد شاه راهی
F1124	که آدم شد خلیفه سوی یزدان	5404	هران از خاک شد آن گشت آدم

	5405	بُودَ آدمَ ز اسرارِ خداوند	که آدم شد حقیقی سرّ یزدان
	5406	خلافت چون به کبرا مستقر شد	ازین رو آدم است کبرا ز اکوان
	5407	ز کبرائی به اجزا گشت جامع	که بر آن گشت اجزا جمله اکوان
	5408	که قدرش عالی شد از انتخابی	ازین رو روی این شد روی یزدان
F1125	5409	همه عالم بر آدم جمع گردد	که آن از حق بود با خلق احسان
	5410	که روی آن شود روی نگاری	حدیثِ فخرِ عالم را تو بر خوان
	5411	حقیقی آدم از گُنز ⁶⁸³ خدا شد	درون آن پر است ز اسرارِ رحمان
	5412	ز خود گم کشتی ظاهر گشت باطن	که ظاهر شد بطونِ باطن نمایان
	5413	وجودِ جمله عالم در آدم شد	حقیقی شمسِ حق باشد درخشان
F1126	5414	هران بحرِ خدا را گشت فانی	که آن شد از مقرب های یزدان
S369	5415	هران رویش ز کثرت شد به وحدت	حقیقی آن بود از بحرِ عمان
	5416	هران کس را نظر شد سوی کثرت	که آن باشد ز مردِ غافل انسان
	5417	جمالِ یار باشد در عیانی	به جز او هرچه باشد گشت پنهان
	5418	هران آدم که از اجزا ست غافل	که روی آن بود در سوی خسران
F1127	5419	هران آدم که آن واقف ز اجزا ست	میان خلق باشد کامل انسان
	5420	هران آدم که از خود گشت جاهل	نباشد آدمی باشد ز حیوان
	5421	هران آدم که از خود گشت غواص	بر آرد از درونِ درّهای غلطان
	5422	هران را چشم از چشمِ خدائی ست	نبیند چشمِ او جز روی یزدان
	5423	هران شد اندرونِ خانه دل	که باشد در صدف چون در پنهان
F1128	5424	درون دل بود بیتِ خداوند	نظر سازد خدا در دل همه آن
	5425	اگر داخل شدی در بیتِ آن حق	امینی از شرارت های شیطان
	5426	اگر باشی درون دل همیشه	به چشمت جلوگر شد روی یزدان

	خدا باشد قریب از تو بدانی	5427
	که جهل و غفلت از دل بیرون شد	5428
F1129	که جهل و غفلت از طبع نفس است	5429
S370	که طبع نفس باشد رو به خسران	5430
	همیشه از درونت شد به عصیان	5431
	ازین هر دو شوی در نار سوزان	5432
	به باطن سفلی اند مانند شیطان	5433
	که آب و خاک ظاهر سفلیان اند	5434
F1130	ز روی باطنی علوی ست میدان	5435
	به باطن رفتی تو ز احسان	5436
	ز روی مرتبه شد عالی انسان	5437
	نهایت مرتبه از حق شد انسان	5438
	بود افلاکی آن افلاکی انسان	5439
	غرور و هم تکبر شد ز شیران	5440
F1131	حسد از گرگ و کینه از شتر دان	5441
	درشتی در زبان از مار میدان	5442
	که غفلت بهر آن خرگوش میدان	5443
	سکونت صبر شد از گوسفندان	5444
	به جیفه میل باشد طبع زاغان	5445
F1132	که طوق بندگی در قمری میدان	5446
S371	که در دزدی بوند دایم شغالان	5447
	ز نا کاری ز میمونان و خوکان	5448
	که جهل و احمقی در گاو و خر دان	5449
	به جز خوردن نباشد کار ایشان	
F1133	که باشد طبع آن از طبع انسان	
	ازین جمله طبایع دل بیرون شد	

	طبیعت سرکش است شیطانی باشد	5450
	طبیعت آب باشد مر دیندار	5451
	طبیعت گر بود آبی ست منصف	5452
	ز اسرار طبایع گشتی واقف	5453
F1134	هران باشد که اسرار محجوب	5454
	درون دل بود کنز خدائی	5455
	درون دل اگر باشد حجابی	5456
	ازین قید عناصر گشتی بیرون	5457
	قیود این عناصر بند پاید	5458
F1135	اگر باشی تو از مرد خدائی	5459
S372	حقیقت را توئی مقصود آن حق	5460
	تو باشی از مظاهرهای اکمل	5461
	عوالم چون صدف مانند دریی	5462
	همه عالم به امرت گشته قایم	5463
F1136	وجودت زیده کون و مکان است	5464
	همه عالم تو را اجزا ست بی شک	5465
	که روی تو بود مرآت ذاتش	5466
	درادر طور دل بنگر جمالش	5467
	هران کس اندرون طور دل شد	5468
F1137	که باشد چشم او از چشم آن حق	5469
	که آن را چشم او از آب و گل شد	5470
	هران کس را بود چشم خدائی	5471
	بیا بلخی سخن ر را کن تمامی	5472
	طبیعت خاکی باشد شد به رحمان	
	اگر باشد هوائی شد به خسران	
	اگر باشد ترابی لطف یزدان	
	تو را شد آشکارا سر پنهان	
	نشد از ابن آدم شد ز حیوان	
	که از دل راه باشد راه یزدان	
	شود محجوب آن باشد ز حیوان	
	رهت شد راست سوی آسمان دان	
	ازین پا بندی جانت شد به زندان	
	بکن بیرون که خود زین قید امکان	
	چنین باشد بشو تو شاد و خندان	
	بر اکمل مظهر آن حق گشت تابان	
	که در باشد نتیجه بهر یزدان	
	همه از سوی حق در زیر فرمان	
	همه از خلقت گشتند حیران	
	تو هستی نسخه کبرای یزدان	
	درین مرآت ذاتش شد نمایان	
	چو موسی مغشی شو باشی تو پنهان	
	که چشمانش به رویش گشت حیران	
	به چشم حق ببیند وجه رحمان	
	نبیند چشم او جز خلق و اکوان	
	نبیند جز خدا در جمله اکوان	
	که درین بحر اصلا نیست پایان	

F1138
S372

[93] 684 سَلَامَتُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ اللِّسَانِ كَوَيْدٍ 685

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

5473. گر سلامت خواهی از حق ای جوان رو زبان را حبس کن اندر دهان
5474. حبس کردانی زبان را در دهان در سلامت گشتی اندر امن آن
5475. از زبان جاری شود هر خیر و شر اختیار خیر کن از شر گذر
5476. اختیار خیر کردن طاعت است اختیار از شر در جان آفت است
5477. اختیار خیر رضای آن خدا ست آن که باشد بر رضا راه خدا ست
5478. خیر گفتن در سخن باشد روا ست شر گفتن را یقین میدان خطا ست
5479. گر نگهدارد زبان از سرکشی شد سلامت نفس و سر از سرکشی
5480. هرچه می باشد درو اظهار آن خیر باشد جایز است اظهار آن
5481. آنچه او شر است آن را حبس کن شر را محبوس و خیرش کن بیرون
5482. این زبان با خیر و شر مظهر بود حبس از شر خیر او اظهار بود
5483. چون زبان را آتش سوزان بدان ز آتش سوزان این سوزد جهان
5484. آتش سوزان این را آب زن تا نسوزد ز آتشش هر ما و من
5485. آتشش را از دهان بیرون کنی خیلی کس را بی سر و سامان کنی
5486. از دهانت آتشی این شد بیرون اندرون چه شدی تو سرنگون
5487. عارفان را مسلکش حفظ اللسان عارفی خواهی بشو در حفظ آن
5488. حفظ آن لازم برای آدمی تا به حفظ حق شود زین آدمی
5489. حفظ حق باشد برای بندگان حفظ حق شد حفظ محبوس اللسان
5490. تیز رفتار آن که باشد در جهان پای او در امنش بیچیده دان

F1141
S374

[94] در بیان فواید خاموشی گوید

684 در بیان فواید F – S, SF
685 سَلَامَتُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ اللِّسَانِ F: سَلَامَتُ الْإِنْسَانِ حِفْظُ اللِّسَانِ كَوَيْدٍ S, SF

رمل مسدس محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

	5491	هر سخن آید ز دل بیرون مکن	کن تفکر بعد ازان بیرون بکن
	5492	تا توانی رو خاموشی گزین	تا شوی از آدمی حق را گزین
F1142	5493	راه خاموشی گزین ای نیک بخت	خاموشی بهتر بود از تاج و تخت
	5494	راه خاموشان راه دیگر است	چون ز خاموشی سوی حضرت ره است
	5495	زنده دل باشد ز خاموشی یقین	آن که باشد زنده دل شد در یقین
	5496	یکی پرسید از پیر سخن دان	سوالی از حقیقت کرد چندان
	5497	جوابش داد پیر خوش تکلم	حقیقت ده بود نه گشت بکم
F1143	5498	یکی زان ده بود گفتن قلبی	حقیقت آن بود بی قال و قلبی
	5499	خاموشی شد به انسانی سلامت	هران باشد خاموش آن شد سلامت
	5500	خاموشی شد بر آدم جمع خاطر	که از پر گفتن است در دل خواطر
	5501	خواطر اندرون دل قراری ست	دلی آن دایمی در زیر باری ست
	5502	خواطر از خاموشی دور گردد	هران خاموش شد مسرور گردد
F1114 S375	5503	سخن بسیار گفتن قسوت آرد	خاموشی اندرون قسوت آرد
	5504	اگر باشد سخن درّ و جواهر	خاموشی بهتر است از صد جواهر
	5505	خاموشی راه آن ارباب فقر است	هران کس داند آن از اهل فقر است
	5506	هران باشد که کار آن خاموشی	بود از آدمی با عقل و خاموشی
	5507	هران آدم که شد اندر خاموشی	مدامی آن بود در باد نووشی
F1145	5508	بلا آرد سخن از بهر انسان	اگر باشد سخن بی فایده آن
	5509	شود کم گفتن از بهر تو معتاد	مدامی اندرون دل شود شاد
	5510	ز کم گفتن دل اندر شاد باشد	که از اعلام و غم آزاد باشد
	5511	سخن بسیار شد اسراف باشد	که کم گفتن به از اسراف باشد
	5512	ز پر گفتن که جان اندر عذاب است	ز نر آن درون اندر عذاب است

F1146	که چشم جان او از نور باشد	ز خاموشی درون پر نور باشد	.5513
	که نفست مرده شد دل زنده گردد	ز خاموشی که نفست مرده گردد	.5514
	که پر گفتن طریق اضطراری ست	ز خاموشی رهی موتِ اختیاری ست	.5515
	ز خاموشی بوَد راه بزرگان	ز خاموشی بوَد آدابِ پاکان	.5516
	ازان گشته به حق کن زاری اکنون	سخن گر باشد از اندازه بیرون	.5517
F1147 S376	به راه عارفان حق نظر کن	که بی اندازه از گفتن حذر کن	.5518
	به لغزش زبان جان را خطر شد	که لغزش از زبان از پا بتر شد	.5519
	که از خاشاک باشد چشم و رو پاک	سخن بی حکمت است باشد چو خاشاک	.5520
	نباشی در سخن بیخوده از گو	اگر دانی سخن بسیار کم گو	.5521
	که بی مورود بی آب آن سراب است	به موردش تکلم در صواب است	.5522
F1148	که فعلِ این بوَد از جمله اکبر	که جرم این زبان از جمله اصغر	.5523
	ز زخم تیر آن بسیار مردی	زبان را دان ز هر اعضاست خوردی	.5524
	ازان بهتر بوَد درها به باری	زبان اندر دهان مسکوت داری	.5525

S376

[95] برای اتمام این کتاب گوید⁶⁸⁶

هزج مسدس محذوف: مفاعیلن-مفاعیلن-فعولن

	برای مردمان از خاص و عامی	سخن را من کنم اکنون تمامی	.5526
	درون دل بوَد الهمام از حق	که این شد وارداتِ غیب از حق	.5527
F1149	که این تسوید سراپا گشتت توحید	ز الهمام الهی گشتت تسوید	.5528
	تکلف از درون این نهان شد	ازین توحید اسرارش بیان شد	.5529
	که این یاران به هر ملک و دیاری ست	به یاران صفا این یادگاری ست	.5530
	ز ما این تخفه باشد بهر اخوان	که دست آویز ما شد بهر یاران	.5531
	به دریای حقیقت رهنما شد	که این تخفه ز سوی آن خدا شد	.5532

⁶⁸⁶ برای اتمام این کتاب گوید SF, S: - F

F1150	ز یک بحر حقیقت موج دیگر	کنوز العارفین شد طور دیگر	.5533
S377	ز هر یک موج شد معنی هویدا	ازین امواج شد اسرار پیدا	.5534
	که این رنگ از دیگر هم دیگر شد	که هر یک موج با رنگی دیگر شد	.5535
	ز روی باطنی باشند وحدت	که این رنگان به ظاهر گشت کثرت	.5536
	هران در باطن است آن دید وحدت	هران در ظاهر است آن دید کثرت	.5537
F1151	هران در ظاهر است او نیست عارف	هران در باطن است آن گشت عارف	.5538
	هران در باطن است رو بر خدا شد	هران در ظاهر است رو بر سوا شد	.5539
	هران رو بر سوا شد ز ملحد	هران رو بر خدا آن شد موحد	.5540
	هران رو بر خدا آن شد ز محبوب	هران رو بر سوا آن شد ز محجوب	.5541
	هران شد با خدا آن اهل حال است	هران رو به آن اهل قال است	.5542
F1152	هران شد اهل قال در بر به حلق است	هران شد اهل حال در بحر حق است	.5543
	به اهل حال معنی لا مهالی ست	کنوز العارفین بر اهل حالی ست	.5544
	هزار و سی صد و هم بیست یک بود	که بدآش اول ماه رجب بود	.5545
	پس از عید گشت این یک سال تأخیر	که تا آخر صیام یافت تحریر	.5546
	شروع کردم نوشتن سطر سطر	پس از یک سال باد از عید فطری	.5547
F1153	ختمش شد که اندر ساعتی سعد	شب پنچشنبه بیست هفت ذوالقعد	.5548
S378	بشد اتمام این از فضل باری	که سی صد بیست و دو بعد از هزار	.5549
	به حق مصطفی و آل اَظْهَار ⁶⁸⁷	خداوندا ز آفات نگهدار	.5550
	توئی در هر شداید دست گیرم	خداوندا توئی هر دم ظاهرم	.5551
	همه از مردمان باشی قریبم	ز تو خواهم هر آنچه من بخوانم	.5552

قد تم هذا الكتاب دفعة رابعة⁶⁸⁸ بيد ناظمه السيد عبد القادر ابن السيد الشيخ⁶⁸⁹ سليمان الحسيني البلخي القندوزي الخانقاهي ابن السيد ابراهيم المشهور بخواجه گلان⁶⁹⁰ ابن السيد بابا ابن السيد ابراهيم ابن السيد محمد معروف

687. Ahzâb/33.

688 رابعة F: ثانية S, G

689 الشيخ F: - S, G

690 المشهور بخواجه گلان F: - S, G

ابن السيد ترسون الباقي ابن السيد غلام الدين ابن السيد ناصر الدين ابن السيد جمال الدين⁶⁹¹ ابن⁶⁹² السيد برهان الدين قليچ⁶⁹³ ابن السيد كمال الدين قدس اسرارهم⁶⁹⁴ سنة ثلاثة و مئة و اثنى و عشرين بعد الالف فى صفر ٢٢ و الحمد لله وحده تمت
جمله ابيات اين شد از خدا پنج هزار و چهار صد و پنجا و سه⁶⁹⁵

⁶⁹¹ وهو ابن فدوة العارفين S, G - F

⁶⁹² ابن F - S, G

⁶⁹³ وهو S, G - F

⁶⁹⁴ سنة ثلاثة و مئة و اثنى و عشرين من شهر ذو الهجة الحرام سنة ١٣٢٢ S, G

⁶⁹⁵ جمله ابيات اين شد از خدا پنج هزار و چهار صد و پنجا و سه S, F - G

SONUÇ

Çalışmamızdaki amacımız XIX ve XX. Yüzyılda Anadolu ve İstanbul'da yaşamış, mürşitlik yapmış ve eserler telif etmiş Abdulkâdir Belhî'nin, Künûzü'l-ârifin adlı eserinin tenkitli metnini ortaya koymak, Belhî'nin yaşantısı, eserleri, fikirlerine vâkıf olmak ve bunun doğrultusunda edebî ve tasavvufî birikimize olumlu katkıda bulunmaktır.

Çalışmamız sırasında Künûzü'l-ârifin'in iki yazma nüshasını ve Abdalbâki Gölpınarlı'nın istinsah ettiği eksik nüshayı tespit ettik. Çalışmanın sonunda karşılaştırması yapılan üç yazma nüshanın da müellif tarafından istinsah edilmiş olduğu kanaatine vardık. Metin tenkidini hazırlarken takip ettiğimiz yöntemle müellifin kaleminden çıkmış metne ulaştık.

Eserde yer alan ayet ve hadîs, kişi, eser adları, farklı şairlere ait iktibas beyitleri ve sözleri tespit ettik ve bunların aslî kaynaklarına ulaşmaya gayret ederek müellifin düşünce kaynaklarını belirledik.

Eseri şekil ve üslup yönünden inceleyip, Belhî'nin edebî yetkinliğini ve eserinin dil, anlam açısından önemini gösterdik.

Belhî'nin Türk soylu olması ve tekke geleneğimizin de son temsilcilerinden olması eserini değerli kılmakla birlikte kaleme aldığı bu eser Belh'ten Anadolu'ya, Anadolu'dan İstanbul'a uzanan inançsal, tarihsel, kültürel bir seyrin de izdüşümü olması sebebiyle incelenmeyi hak ettiğini söyleyebiliriz.

Bunlarla birlikte eserde Beyâzıd-i Bistâmî, İbrahim Edhem, Şemsi Tebrizî, Mevlâna, Hallâc-ı Mansûr gibi tasavvufun önde gelen şahsiyetlerini anması ve onlardan iktibaslar yapması ve ortak tasavvufî kavramları kullanması eseri tasavvuf tarihi

açısından da değerli kılmakta ve bu alanı inceleyen arařtırmacılar için de önemli bir kaynak sayılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî: **Keşfu'l-hafâ**, Mektebetu'l-İlm ve Hadîs, Şam, 1421.
- Adam, Baki: “Tevrât”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, c. 41. s. 40-45.
- Ahmady, Enamullah: “**Cemaleddin Afgânî'nin Düşünce Dünyası**”, Selçuk Üniversitesi, 2012.
- Ahmed b. Hanbel: **el-Müsned**, Dâru'l-hadîs, Kahire, 1416.
- Algar, Hamid: “Çârdeh Ma'sûm-i Pâk”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, c. 8. s. 227-228.
- Aliyyu'l-Kârî: **el-Esrâru'l-merfuâ**, el-Kutubu'l-İslamî, Beyrut, 1406.
- Alkan, Mehmet Hilmi: “**Abdülkâdir-i Belhî'nin Sunûhât-ı İlâhiyye Mesnevîsi ve A. Gölpınarlı'nın manzum Türkçe çevirisi**”, Selçuk Üniversitesi, 2005.
- Alşan, Mehmed Hakan: **Anadolu Erenleri Melâmet Hırkası**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2012.
- Aydın, Baran: **Hankâh**, İstanbul, Destek Yayınları, 2016.
- Azamat, Nihat: “Abdülkâdir-i Belhî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, c. 1. s. 231-232.
- Azamat, Nihat: “Nâsır-ı Hüsrev”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, c. 32. s. 395-397.

- Bağcı, Nurgül: “Te'sîr-i Âyât-i Kur've Ehâdîs Der Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdulkâdir Belhî” , **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2018, c. 5. sy. 17. s. 35-80.
- Bağcı, Nurgül: “Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri” , **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2019, c. 6. sy. 2. s. 592-637.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Dîvân-ı Belhî Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Dîvânı**, Çev. Saadet Karaköse, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2016.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Esrâr-ı Tevhîd**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2014.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Gülşen-i Esrâr**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 636.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Gülşen-i Esrâr**, Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 38.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Gülşen-i Esrâr**, Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 131.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Gülşen-i Esrâr**, Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 132.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Gülşen-i Esrâr**, Milli Kütüphane, MFA. 1994 C 283.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Künûzü'l-ârifîn**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2019.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Sünûhat**, Çev. Neşen Çağıl, Haz. Yüce Gümüş, İstanbul, Tasavvuf ve Musiki Araştırmaları Derneği, 2017.

- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Yenâbiu'l-hikem**, Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 132.
- Belhî, Seyyid Abdulkâdir: **Yenâbiu'l-hikem**, Milli Kütüphane, MFA.1994 C 293.
- Belhî, Seyyid Burhâneddin: **Defter-i Kuyûdât**, Haz. Aliye Uzunlar, Arzu Meral, İstanbul, Revak Kitabevi, 2017.
- Belhî, Seyyid Burhâneddin: **Farsça Dîvân**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 1372.
- Birişik, Abdulhamit: “Kur’ân”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, c. 26. s. 398-401.
- Bolay, Süleyman Hayri: “Âdem”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 1. s. 358-363.
- Buhârî: **el-Câmi‘u’s-sahîh**, el-Mektebetu’s-Selefiyye, Kahire, 1400.
- Ceyhan, Semih: “Şems-i Tebrîzî”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, c. 38. s. 511-516.
- Çelebi, İlyas: “Hızır”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 17. s. 406-409.
- DİA: “Melâmiyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, c. 29. s. 29-35.
- Doğramacı, Baha: **Aşk Sızıntıları**, İstanbul, Divan Matbaacılık, 1997.
- Durmuş, İsmail: “Leylâ ve Mecnûn”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, c. 27. s. 160.
- Efendioğlu, Mehmet: “Sahâbe”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, c. 35. s. 491-500.

- el-Askalânî, İbn-i Hacer: **Fethu'l-bârî**, Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, Riyad, 1421.
- el-Aynî, Bedreddîn: **Umdetü'l-kârî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1421
- el-Cevzî: **Kitabu'l-mevdüât**, Mektebetu Edvâu's-selef, Beyrut, 1418.
- el-Heytemî, Hacer: **es-Savâ'iku'l-muhrika**, Mektebetu'l-Feyyâz, Mısır, 1429.
- el-Kissî, Nasr: **el-Müntehab**, Dâru'l-Belensiyye, Riyad, 1423.
- el-Münâvî: **Feyzü'l-kadîr**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1391.
- Ergün, Sadeddin Nüzhet: "Abdulkâdir Belhî (Gulâm Kadir)" , **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Bozkurt Matbaası, 1936. c. 1. s. 229-234.
- et-Tebrîzi, Hatîb: **Mirkâtü'l-mefâtîh, Şerh-i Mişkâtü'l-Mesâbîh**, Dâru'l-kitâbu'l-ilmîyye, Beyrut, 1419.
- et-Tebrîzi, Hatîb: **Mirkâtü'l-mefâtîh, Şerh-i Mişkâtü'l-Mesâbîh**, Dâru'l-kitâbu'l-ilmîyye, Beyrut, 1422.
- et-Tebrîzî, Muhammed Tahir: **Seyyid Süleyman Belhî'nin Hâl Tercemesi**, Mevlânâ Müzesi, Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 147, Ek-1b.)
- Fayda, Mustafa: "Ebû Bekir", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, c. 10. s. 101-108.
- Fığlalı, Ethem Ruhi: "Ali", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, c. 2. s. 371-374.
- Fığlalı, Ethem Ruhi: "Hasan", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 16. s. 282-285.
- Fığlalı, Ethem Ruhi: "Hüseyin", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 18. s. 518-521.

- Gölpınarlı, Abdalbâki: **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul, Devlet matbaası, 1931.
- Gölpınarlı, Abdalbâki: **Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul, inkılap Kitabevi, 1953.
- Gölpınarlı, Abdalbâki: **Seyyid Abdulkâdir Belhî'nin Hâl Tercemesi**, Mevlâna Müzesi Abdalbâki Gölpınarlı Kütüphanesi, 133.
- Harman, Ömer Faruk: "Firavun", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, c. 13. s. 121-122.
- Harman, Ömer Faruk: "Hârûn", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 16. s. 254-256.
- Harman, Ömer Faruk: "Havvâ", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 16. s. 542-545.
- Harman, Ömer Faruk: "İbrâhim", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, c. 21. s. 266-272.
- Harman, Ömer Faruk: "İncîl", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, c. 22. s. 270-276.
- Harman, Ömer Faruk: "Mûsâ", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, c. 31. s. 207-213.
- Harman, Ömer Faruk: "Süleyman", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, c. 38. s. 50-60.
- Harman, Ömer Faruk: "Ahd-i Atîk", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, c. 1. s. 494-501.
- Işın, Ekrem: "Abdulkâdir Belhî", **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. 1. s. 56.
- İbn'ul-Esîr: **Câmiu'l-usûl**, Mektebetu'l-Helvânî, Kahire, 1389.

- İnal, İbnulemin Mahmud Kemal: **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- İnal, İbnulemin Mahmud Kemal: **Son Hattatlar**, İstanbul, Maarif Basımevi, 1955.
- İpşirli, Mehmet: “İslahat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, c. 19. s. 170-174.
- Kahraman, Bahattin: **Burhân-ı Belhî ve Türkçe Dîvân’ı**, Konya, Kömen Yayınları, 2012.
- Kapdan, Emirhan: “Belh’ten Konya’ya Belhî ailesi ve Seyyid Abdulkâdir Belhî”, **Türkistan’dan Anadolu’ya Türk Kültürünün Devamlılığı Öğrenci Sempozyumu**, İstanbul, 2019.
- Kına, Nurgül: **“Tashîh-i İntigâdiy-i Dîvân-ı Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî Bâ Mukaddime ve Ta’likât”** Tahran Üniversitesi, 2018.
- Kur’an-ı Kerim Meâlî**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Haz. Doç. Dr. Halil Altuntaş - Dr. Muzaffer Şahin Ankara, 2011.
- Kuzgun, Şaban: “Hâmân”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 15. s. 436-437.
- Küçük, Cevdet: “Abdülhamid II.”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, c. 1. s. 216-224.
- Makrîzî: **İmtâu'l-esmâ**, Dâr’ul-kitâbu’l-ilmîyye, Beyrut, 1420.
- Mısırî, Şeyh Mehmed Şemseddîn: **Dildâr-ı Şemsî**, haz. Mustafa Kara, Yusuf Kabakçı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010.
- Öngören, Reşat: “İbrâhim b. Edhem”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, c. 21. s. 293-295.
- Öngören, Reşat: “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, c. 29. s. 441-448.

- Öz, Mustafa: “Ehl-i Beyt”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, c. 10. s. 498-501.
- Öz, Yusuf: “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdât” Fihristi”, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayını, 2002. sy. 23. s. 153-155.
- Öz, Yusuf: “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları” , Konya, **X. Milli Mevlâna Kongresi**, Konya, Selçuk Üniversitesi Matbaası, 2002. c. 1. s. 149-161.
- Özemre, Ahmed Yüksel: **Üsküdar’ın Üç Sırlısı**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2014.
- Revnakoğlu, Cemâleddîn Server: **Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü**, Haz. İsmail Dervişoğlu-İlker Jandar, İstanbul, Kırkambar Kitaplığı, 2003.
- Revnakoğlu, Cemâleddîn Server: Süleymaniye Kütüphanesi, 233.
- Süyûtî: **el-Camiu's-Sağir**, Dâru’l-kitâbu’l-ilmiyye, Beyrut, 1414.
- Şahinoğlu, M. Nazif: “Attâr”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, c. 4. s. 95-98.
- Tatçı, Mustafa: **Osmân Kemalî- Aşk Sızıntıları Şerhi**, İstanbul, h yayınları, 2016.
- Tosun, Necdet: “Veysel Karanî”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, c. 43. s. 74-75.
- Uludağ, Süleyman: “Bâyezîd-i Bistâmî”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, c. 5. s. 238-241.

Uludağ, Süleyman: “Hallâc-ı Mansûr”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, c. 15. S. 377-381.

Ulunay, Refi Cevad: “İstanbul Evliyâları” , **Yeni Sabah Gazetesi**, Süleymaniye Kütüphanesi, Cemâleddin Server Revnakoğlu, 233, s. 474.

Uzun, Mustafa: “Fâtıma”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, c. 12. s. 223-224.

Vassâf, Hüseyin: **Sefine-i Evliyâ**, İstanbul, Kitabevi, 2006.

Çevrimiçi Kaynaklar

“Afganistan İslam Cumhuriyeti, Makâm-ı Vilâyet-i Bedahşan”, (Çevrimiçi) <http://badakhshan.gov.af/fa/page/4699/6603> , 18 Şubat 2019.

“Ahenk Müzik, “Ruye To” , (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=BKHSJfvsyBc> , 10 Aralık 2019.

“Ahenk Müzik, “Ruye To”, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=YXTFAMQ3Cy4>, 10 Aralık 2019.

“Ajans-ı Haberi Bahter”, (Çevrimiçi) <http://www.bakhtarnews.com.af/dari/business/item/17399> , 18 Şubat 2019.

“Population of Takhar province by Civil Division, Urban, Rural and Sex-2012-13.”, (Çevrimiçi) [http://cso.gov.af/Content/files/Takhar\(1\).pdf](http://cso.gov.af/Content/files/Takhar(1).pdf), 18 Şubat 2019.

EKLER

- بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
- 1 بگویم حمد ربت آن خداوند که جان و عقل را با هم آورد
 - 2 جان و عقل را این جسم بگردان ز جان و عقل در تن خود دریا کرد
 - 3 کتن را بگردان کرد آشنائی کشف و قدرش شد از تن آئی
 - 4 که از علوی و سفلی کرده آدم از دنیا کرد زبد و شد مکرم
 - 5 جان و عقل را تن کرد زنجیر بزنجیر است حق جان را بچنجیر

Bismillahirrahmanirrahim

- Begüyem hamd Rabb-ı an Hudavend *1
Ki can ü akl ra ba cism kerd bend
- Becan ü akl ra in cism-i ten kerd *2
Zi canü akl ü ten hodra ayan kerd
- Ki tenra behr-i can kerd âşiyânî *3
Ki sun'u kudreteş şod z'in revânî
- Ki ez ulvî vü suflî kerd âdem *4
Ezinha kerd zübde şod mükerrem
- Be-cân ü akl ra ten kerd zencir *5
Be zencir best Hak canra gû nohcir

- *1 Can ve akli cism ile bağlayan (alâkalandıran, kayıt altına sokan) âlemlerin hükümdarı olan Rabbe hamd ederim.
- *2 Can ve akla bu cismi ten (örtü) yaptı ve candan akıldan ve tenden kendi göründü.
- *3 Ki teni can için yuva kıldı da, ikisinden (yaratışının) sanatının kudreti yürürlükte oldu.
- *4 Ulvî ve sufliden (en yüksek ve en alçaktan) insanı yaptı. Bunların (ulvî ve suflînin) hülâsası mükerrem oldu.
- *5 Can ve akli ten zincirledi. Zincire, Hak canı sanki yem olarak bağladı.

F nüshası.

بسم الله الرحمن الرحيم

بگویم حمد رب آن خداوند
که جان و عقل را با جسم گرداند
بجای عقل را این جسم تن کند
ز جان و عقل و تن خود را عیان کند
که تن را بهر جان کرده آشیانی
که صنع و قدرتش شد این روزگار
که از علوی و سفلی کرد آدم
از آنها کرد زبده شد مگر تم
بجان و عقل را تن کرد زخیر
بر بخیر بست حق جاز را چو خیر
که جان در این عناصر گشت تابان
که صفتش را درین کرد حق تابان
ز زبخیر عناصرهای هستی
بگردد جاز را بالا ز پستی
عناصر ما در آن افلاک آبا
ازین ظاهر نمود فرزند زینبا

S nüshası.

تتمت كتاب كنوز العارفين في اسرار التوحيد

در بیان اسرار انسانی گوید	در بیان صبر میگوید
در بیان انس حسی و ذوق گوید	در بیان عاقلانیکه آنها را فند
باز در بیان اسرار انسانی گوید	در بیان احوال ما یزید
در بیان فقر گفته میشود	بسطای گوید بعضی از توحید اسرار الدلیله
در بیان مذمت شهرت گوید	در بیان آنکه عمل از طبیعت
در بیان اسم و تاریخ این مثنوی	روح اضداد است و نفس از طبیعت
الولاية افضل من النبوة	المعروف معلوم

SF nüshası.

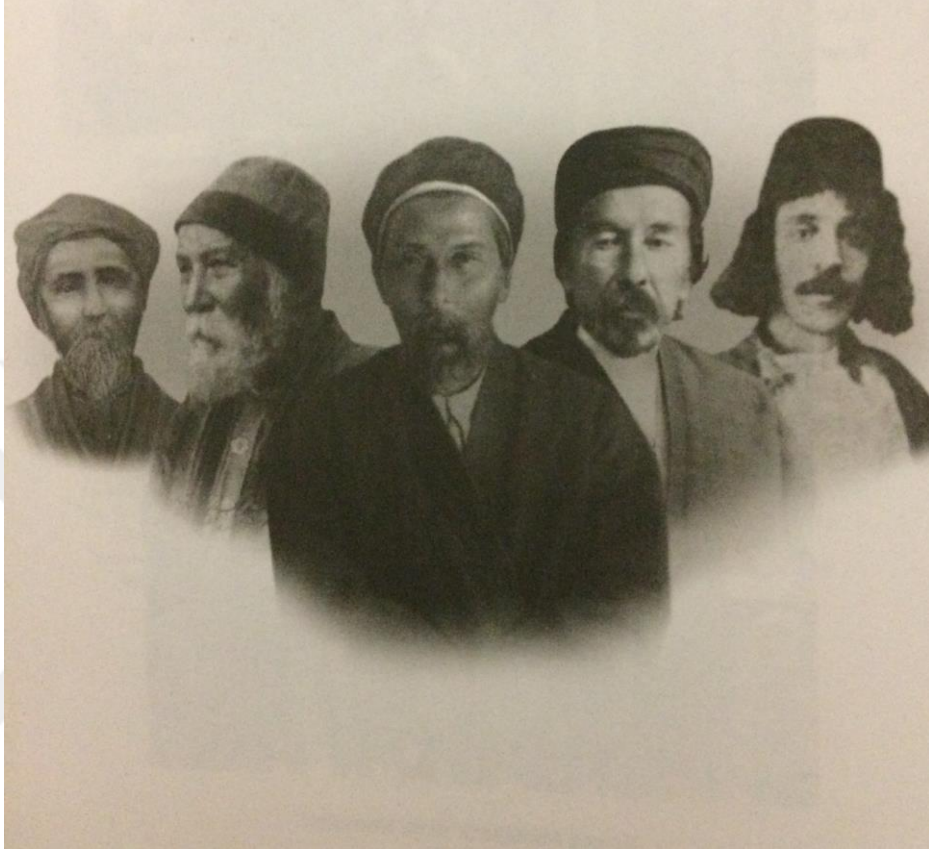
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

معلم همه رب ان خداوند
بینه وعلقه را این بسم تن کرد
که حق وعلقه را بسم کرد بند
زین وعلقه تن خود را بشارت داد

درین اسرار افشا و موعظه بجز کتب
درین اسرار کتب و درین اسرار کتب
انها حاشند درین اسرار افشا کتب
درین اسرار احوال با زین بسمای و بسم از توحید و

اسرار الهیه
عاجی جو بسمای بشو
بهر جانها کس ز دل شد فرار
این دلت را مشور بجا خود بیا
قطب بسمای که شیخی با زین
قطب بسمای است و طالعین
اندرون فی بسمای بشو
شهر دل بهتر بجز از بزمیار
علم جانت گشته دولت روان
جای از تهنه نوس کویان با زین
اوست از علمهای کرمین

G nüshası.

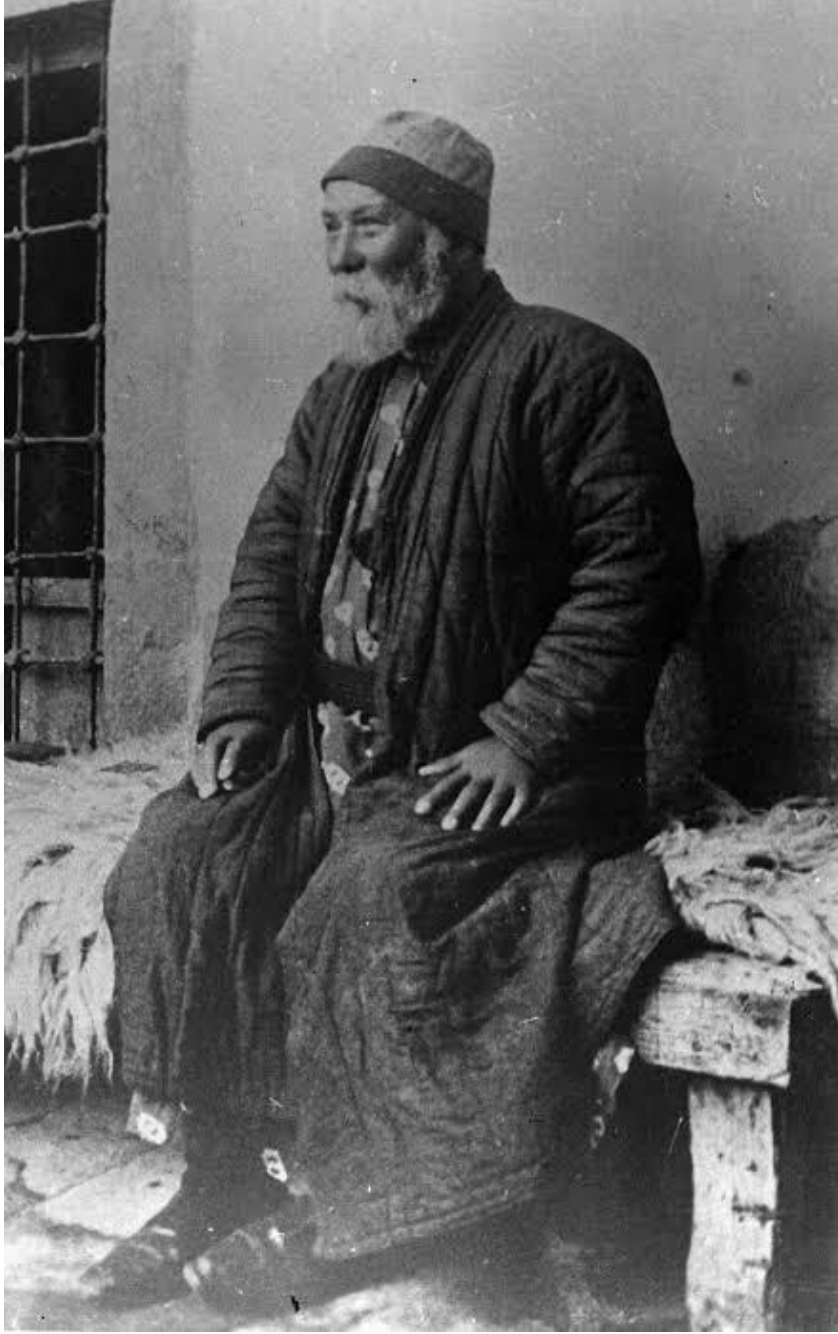

Fotoğraftakiler soldan sağı: Bahaüddin el-Hak Belhî, Abdülkâdir Belhî, Süleyman Belhî, Burhâneddin Belhî, Ahmed Muhtâr Efendî. Bkz.: **Defter-i Kuyûdât** ekler kısmı.

Seyyid Abdülkâdir Belhî Hazretleri
(Niyazi Sayın arşivi)

Bkz.: **Defter-i Kuyûdât** ekler kısmı.

Abdülkâdir Belhî, Murâd-ı Buhârî Dergâhı'nın bahçesinde. Bkz.:**Defter-i Kuyûdât** ekler kısmı.